

श्रीहिमचंदाचार्यविरचितम्.

परिशिष्टपर्व.

(स्थविरावलीचरित्रम्)

बाबुसाहेब राय बुधसिंहजी वहाडर

तथा

शेठ वीरचंदाइ दीपचंद. सी. आइ. इ. नी मद्दथी

उपात्री प्रसिद्धकरनार

श्रीजैनधर्मप्रसारकसजा.

भावनगर.

इदं पुस्तकं मुम्बयां निर्णयसागरमुद्रालये कोढजाटवीथ्यां २३, वा. रा. घाणेकरघारा मुद्रयित्वा प्रकाशितम्
वीरसंघत् २४३८

विक्रमसंवत् १९६८

शाके १८३४

सूचना.

आ ग्रंथ प्रथम बंगाला एशियाटिक सोसाइटी तरफथी तपाचवामां आव्यो हतो, परंतु ते हालमां वीलकुल न मलतो होवथी तेमज तेना दाइप विगेरे बराबर अनुकूल न होवथी अमे उपर जणवेला वे गृहस्थो तरफथी श्री त्रिपट्टिशालाकापुरुषचरित्र माटे मलेली सहायतामांथीज आ ग्रंथ तपाव्यो ठे. ते उत्तम साधु साध्वी जेअो संस्कृतना अन्यासी होय तेमने तेमज पुस्तक पंनार माटे चेट तरीके आपयानो ठे.

अन्य जैनवंधुअो वेचाण देयानी इहावाला माटे किमत रुपयो' एक राखवामां आवेल ठे के जे पहेली आवृत्ति करतां बहुज ओनी ठे.

आ ग्रंथ श्रीजैनधर्मप्रसारकसजानी वती शा. कुंवरजी आणंदजीए मुंबई निर्णयसागर प्रेसमां तपावेल ठे.

अनुक्रमणिका.

सर्ग.	पृष्ठ.	पुंजी	विषय.
१	१	१	श्रीजंबूस्वामिचरित्र-पूर्वप्रवर्णन.
२	१७	१	जंबूस्वामिविवाह-प्रसव चौरागमन-जंबूस्वामि, अने तेनी स्त्रीश्रोनी कहेली ११ कथांउं.
३	४२	१	जंबूस्वामि अने तेमनी स्त्रीलंणी कहेली एकथालं-प्रांते जंबू अने प्रसवप्रसवज्यावर्णन.
४	५२	१	जंबूस्वामिनिकारण.
५	५४	२	प्रसवस्वामि-शय्यप्रवसूरिचरित्र.
६	५८	१	यशोप्रसूरि प्रसववाहुस्वामिचरित्र-प्रसववाहुस्वामिना. ४ शिष्योनुं वृत्तान्त-अन्निका पुत्र कथा-पाटलीपुर प्रवेश-लंदायिचूपमारक कथा-नंदराज्यलाज वर्णन.
७	६६	२	कटपक अस्मात्य चरित्र.
८	७१	२	शकटाद मंत्रीमरण-स्थूलप्रसूदीशा व्रतचर्यो-संच्रितिविजय स्वर्गगमन-चाणक्य चंद्रगुप्तकथा-विन्हुसारजन्म अने राज्यप्राप्ति.

विन्दुसार अशोकथी कुणाढकथा-संप्रतिजन्म राज्यप्राप्ति-स्थूलत्रय पूर्वग्रहण-
 त्रयवाहु स्वर्गगमन.
 आर्यमहागिरि आर्यसुहस्ति दीक्षा-स्थूलत्रय स्वर्गगमन.
 संयतिराज चरित्र-आर्यमहागिरि स्वर्गगमन-अर्धति सुकुमात्रचरित्र-आर्यसुह-
 स्ति स्वर्गगमन.
 वज्रस्वामिजन्मव्रतप्रचाववर्णन.
 आर्यरक्षितव्रतग्रहण-पूर्वाधिगम-वज्रस्वामि स्वर्गगमन-तदंशविस्तारवर्णन.

ए ८७ १
 १० ए१ १
 ११ ए२ २
 १२ ए८ २
 १३ १११ २

यच्चातुर्वैद्यगोत्रिस्त्रिचुवनविदितैरन्यशब्दज्ञवर्गः
 खयोतात्रामन्त्रार्थीदितरकविगणोऽशिश्चयत् तारकात्वम् ।
 प्रापद् दोषाकरत्वं परसमयमतिस्तार्किकप्राज्ञसार्थः
 स्तोतुं शक्यः स किं स्यादिव दिवसपतिर्हेमचन्द्रो मुनीन्द्रः ? ॥ ३ ॥

केन खलु स्वधिपणाधरीकृतधिपणेन स्वदृपमतिना वा पुरुषमनिना, संप्रतिपन्नेन जिनपतिमतानुया-
 यितां, नक्तिचरनिर्जरेण चेतसा न चिरपरिचित्यकारि; केन वान्यान्यमतलम्पटपाटवेनापि विदुषा,
 नेजुषा निर्जीकमन्त्रितोऽन्त्रियुक्तत्वाधिकारितां, नापश्चिभविपश्चित्येन श्रवणमार्गमवातारि; केन वा तत्त-
 म्बन्धप्रणयनप्रकटितप्रज्ञाप्रकर्षेण प्राप्तुरेण, प्राप्तवता प्रबुद्धपरितप्तु प्रसिद्धिं, तत्र तत्र स्वाचिप्रायसंवा-
 दकतया न समस्मारि जगयतो हेमचन्द्रस्य शरदिन्दुसुन्दरयशसः सुविहितसुगृहीतं नामधेयम् ? । लप-
 निवञ्चमयेतस्य जंगवतः सोमप्रज-प्रज्ञाचन्द्रप्रचृत्तिचिर्चरिजिः सूरिजिः, उत्तरोत्तरं प्रतिपचन्द्रमसः
 कदेवाधिकाधिकमुन्नतीचूयमानेजानम्, असदृशतादृशगुणस्य रोहण इव रत्निकरस्य निधानं,
 राजसन्नावाप्तमहोदयमपि सारिकाधुराधुरीणतामादधानम्, अनुविदधानं च सर्वथा तत्तच्चिरंतनयति-

पतिचरितं, चेतस्वितश्चमत्कारैककारणं चरित्रम् । तस्य चातिगरीयस्तया, अचरीयस्तया पुनरत्र स्थलस्य,
न प्रथीयस्तया शक्यते विधातुमुद्धेतम् । परिपूर्यते तु प्रजावकचरित्रप्रतिपादितेन पद्यप्रयनेन जगवतः
सत्तासमयादि विविदिषोर्विंशुषो विविदिषा; तच्चेदम्—

“शूर-वेदे-श्वरे वर्षे कार्तिके पूर्णिमानिशि ।

जन्मान्नवत् प्रजोव्योर्मे-वाण-शम्भौ व्रतं तथा ॥ १ ॥

रसै-षट्के-श्वरे सूरिप्रतिष्ठा समजायत । नन्द-द्वय-रवौ वर्षेऽत्रसानमन्नवत् प्रजोः ॥ २ ॥”

आचार्यवृन्दयन्दिचरणारविन्दश्चायं जगवान्, अन्तरेणैवान्यसाहाय्यं, विनिरमास्त निःशैरपि
विशेषैर्विचूषितं, सूक्ष्मेद्विक्रया वीक्ष्यमाणमपि दोषलोशस्यापि प्रवेशेनादूषितं, सकलैरप्यङ्गोपाङ्गैः परिपू-
रितं, सुबहुविस्तीर्णमपि न कृबूगम्यं, सुगममपि नैकेनापि नियमेन विनिर्मुक्तम्, अन्यूनमपि च ऊटिति
व्युत्पत्त्याधायकं; किं बहुना ? अविहितं प्राचीनैः, दुःशकं समीचीनैः, सर्वथाऽशक्यं चार्गाचीनैर्लक्षण-
दक्षिणैः, सपादश्लोकलदलदितं सिद्धहेमचन्द्राजिधानं शब्दानुशासनम्; उपन्यन्तान्त्सीत् सुसंबन्धव-
न्धुरपक्वतिमदुर्वन्तं, सुबहून्पि शब्दानेकार्थवाचकान् प्रतिपादयन्तं, संकलयन्तं च नानार्थान्निघाय-
कानैकैकशब्दान्, परितः प्राप्तप्राज्ञपञ्चजनप्रशंसमजिधानचिन्तामण्य-ऽनेकार्थसंग्रहादिकोशाशास्त्रसमू-
हम्; आविरवीजवत् समस्तमपि साहित्यशास्त्रहस्यं प्राजुर्जायन्तं, निखिलान्यपि तत्र तत्र विसंवद-

१, वैक्रमे ११४५ । २. ११५० । ३. ११६६ । ४. १२२९ ।

मानान्यथालङ्कारिकाचिमतानि मतानि नीतितो निरस्यन्तम्, अथधीरयन्तं च सर्वातिशायिना विषय-
विन्यासक्रमेणान्यान्यालङ्कारशास्त्राणि, गाम्भीर्यपरिपूर्णं टीका-विवेकविचूर्णितं काव्यानुशासनं नामालङ्का-
रग्रन्थम्; अग्रन्थीच्च दुस्तर्कतर्कसंपर्कातिकर्कशतामावहत्, युक्तियुक्तं स्याद्वादवादकनिरवचहृद्यतां प्रसा-
धयत्, कणत्रशा-ऽदृषादादिप्रतिपक्षमाह्निसपक्षपाततया प्रतिक्षिपत्, अद्भुतं च कक्षीकृतमहत्तद-
हृतैर्विचक्षुः श्रीवादानुशासन-प्रमाणमीमांसादि तर्कशास्त्रम्; प्राणैपीच्च शेषेष्वशेषेषु विषयेषु संपूर्णतया
तं तं विषयं विवेचयन्ति, दोषपङ्ककलङ्कशङ्कामप्यनङ्कयन्ति, आसादयन्ति च सहृदयहृदयानां हृदयङ्ग-
मन्नावम्, अहर्नीति-स्तुति-योगशास्त्र-क्ष्याश्रयप्रचृतीनि गीर्वाणवाणीमलङ्कुर्वन्ति, प्राकृतक्ष्याश्रय-देशीनाम-
मालादीनि जिलत्रिद्यन्नापामयानि चानदपानि ग्रन्थरत्नानि ।

एवं च किरीट इवालङ्कारसमुदये मूर्धन्यतामात्रजमानी वैयाकरणनिवहेषु, चक्रवर्तीव धराशकचक्रेषु
नायकत्वमावहमानः कविवरनिकरेषु, तिग्मज्योतिरिव ज्योतिर्धोरणीष्वसाधारणतामादधानः सिद्धान्तवि-
द्वियुधविसरेषु, कण्ठीरव इव च च वारणवारनिवारणे प्रतिवादिपक्षप्रतिक्षेपे निष्प्रतीकाशप्रागद्व्यमा-
वित्राणो लोकोत्तरसामर्थ्यसंपाद्यकार्यव्यूहकर्तृत्वेन दिग्गन्धव्यासावदातयशा जगवान् हेमचन्द्रः, कस्कं
चसुधाविहारिणं धरिणीस्पृशं नापिपद् निःसीमोपकारचारायनस्रतां, कांस्कान् वा गर्वाच्चिन्तितकन्धरानपि
धीधनधीरधुरन्धरान् नापीपदत् परमाश्चर्यैकनिमग्नतां, कांस्कान् वा तदानीन्तान् परमतानुयादि-
नोऽपि विचक्षणान् स्वप्रौढपाणिमत्यप्रभावेण नाजिजदपत् “वैदुष्यं विगताश्रयं श्रितवति श्रीहेमचन्द्रे

दिनम्" इत्यादीननकेशश्चित्कार्कशब्दमयान् हृदयोज्ज्वरान्, कां कां श्रीमदाहृतशासनप्रज्ञावनां नाची-
करचतुरम्युराशिकलापां काश्यपीमनुशासतं परमार्हतं कुमारपालधरापालम् । ।

अयमपि स्थानिखलचरित्राख्यो यथार्थमन्त्रिधानमादधानो ग्रन्थस्तैव जगद्विश्रुतात्रिधेन जगवता,
जलनिधिमिव जलानामाश्रयं शब्दार्थवैचित्र्यस्य, आकरचूमिमिव धातूनामास्पदं प्रसादादिगुणानां,
निधानस्थानमिव सदर्थानां पात्रमलङ्काराणां, गगनमिव परिमाणस्यावधिं रसानां, प्राण्डागारमिव सार-
वस्तुनो निलयमार्हतस्येत्युत्तस्य, दशपर्व्यात्मकं त्रिपटिशब्दाकापुरुषचरित्राह्वयं महाग्रन्थं विरचय्य,
शिलरारोप इव महीयसि प्रासादे तस्मिन् परिशिष्टपर्वरूपो विनिरमायि ।

अधिकृतं चात्र, प्रत्यक्षमुपलक्ष्य द्वाणिकांमिव द्वाणिकतामाश्रयन्तीं प्रचूतविच्रूतिं, निपुणं विभाव्य
ध्वजाश्लमिव चञ्चलतामाकलयन्तीं युवत्यसंपत्तिं, सम्यगवधार्यं प्रेक्षणद्वणमिव द्वाणजङ्घुरतामास्वजन्तं
स्वजनजनसंसर्गम्, अवितथं विचारगोचरतामानीय च बुद्बुदपटलमिव ऊटिति पतयालुतामश्रुवानं
जीवितव्यं, सर्वथाऽधारसंसारवारपारनिःसारतामधिजग्मुषां; तिरस्कृतवैश्रमणवैच्रवं निजं महाविचित्रप्राचव-
मपि तृणखण्डमिव परित्यज्य, परमार्थप्रतिबन्धैकवचकदं च विषयलाभ्यर्थं सुदूरमुत्सार्यं शाश्वतिकाम-
न्दानन्दसंदोहैकनिदानं चारित्रिश्रियमधितुषुषां; निरुपमशमशखेण पाचकपटकमिव धाराधरधरया क्रोध-
योधं विध्वस्य, महामार्दवमन्त्रेण काष्ठकूटकमिव पीयूषपूषेण मानव्यालं वशीकृत्य, अस्खलितजववन
मदोन्मत्तकुम्भिनमिव केसरिकिशोरकेण दम्भारम्भं संहृत्य, संतोषपोषमहिम्ना वारांनिधिमिव वरुवान-
खेन लोचनप्रसरं संशोष्य, सम्यग्ज्ञानोद्द्योतेन तिमिरनिकरमिव सहस्रकिरणेन मोहावेशं प्रतिबन्ध्य, विर-

कजावप्रज्ञावेण क्षितिरुहव्यूहमिव हव्यहविषा कन्दर्पदर्पमुत्क्षिप्य च साम्यसावाज्यमात्रेजुषां श्रीमन्महावीरप्रद्युष्टपद्मामलं चक्षुषां श्रीजम्बूस्वामिनः प्रारभ्य श्रीवज्रस्वामिपर्यन्तानां महामुनीनां यथाजातमितिवृत्तम् ।

कविकुलतिलकायमानेन चानेन जगवता परिपुष्य सुश्लिष्टमुखादिसन्धिमाधुर्यम्, परिपूर्य मनोमुदाधाननिबन्धनमविषमबन्धवान्धुर्यम्, निरस्य रसजावनैरन्तर्येण प्रबन्धवैरस्यम्, निर्वर्ण्य च नगनगराऽर्णवादिवर्णनीयनिकुरम्बम्, सुसूत्रसंविधानकत्वेन सदलङ्कारवाक्यविन्यासेन, सर्वथा रसस्वरूपानुरूपसंदर्भेण चाङ्कितोऽयं ग्रन्थः कुल्लैरपि महाकाव्यलक्षणेर्विच्युपित इत्यत्र कथं कथिकता कथमपि न शक्नोति प्रवेशलेशावकाशमासादयितुम् ।

यत्तु 'स्वयं निरवद्यचातुर्वेद्यप्रणेतुरस्य ग्रन्थकर्तुर्वचनरचनायां साधारणजनेनापि कर्तुमनर्हानि स्वल्पानि कथमगकाशमासादयेरन् ?' 'स्वतन्त्रव्याकरणादिकर्तृत्वस्योच्यते समानत्वेन हेमचन्द्रस्याप्यन्यवैयाकरणदेरिव वा मतच्चिन्नत्वं कथं न जयेत् ?' 'कथं वा मतच्चेदेऽपि च तस्य प्रमाणतयाऽवद्ययोपादेयत्वेन सदूपणत्वमुच्यमानं शोचामावित्रीत ?' इत्यादीन्नेकशः सूक्ष्मानीपागम्यान् चक्षीयसोऽपि बाधकर्तृकानपर्यालोच्य परिडितयाकोविना (H Jacob) स्वसंशोधितस्य कलिकाताया एसियाटिक्समित्या च प्रसेधितस्यैतस्यैव परिशिष्टपर्वणः प्रस्तावनायां ग्रन्थकर्तुर्दूपणजालमुपन्यस्तम्, तस्य सर्वस्याप्येकैकशः प्रतिविधानं यद्यप्यन्यत्र पूर्वमेव व्यदधाम्, तथापि तस्यैतद्ग्रन्थविषयकत्वेन 'एतत्साहाय्यापेक्षा वीक्षन्तां विचक्षणाः सुखं तानि विवादमार्गमध्यासीनानि स्थलानि, अद्भुतं परीक्षन्तां च प्रेक्षावन्तस्तत्सत्यासत्य-

स्वरूपम्' इति हेतुना महोपयोगितामवधार्य दूषणोद्धेखसहितं तमेव संपूर्णमपि निबन्धमत्रोद्धेखितुमुचि-
तमुत्पश्यामि ।

तत्र चायमाहोपविभागः—

"To the fact that Hemachandra has used Prakrit originals, must be ascribed his occasional use of Prakritisms e g, अंत् XII, 320 used in the sense of इत्, and I, 67, XIII, 104 इत्, for अत्, just as in Prakrit ओयत् and अत्त् are interchangeable The word पदानुसारिन् in XII, 137 is probably a wrong translation of Prakrit पयानुसारी which means पदानुसारिन्, compare जाईसर= जातिसर The name वीरमती in II, 82 is a Prakriticism for वीरवती Unusual, if not against grammar, are the forms मातरपितरभ्या in III, 130, the adjectives चिकीर्षुं in VII, 9 and प्रतिचिकीर्षुं in VIII 453 instead of चिकीर्षु and प्रतिचिकीर्षु the use of the simplex व्यतिद् instead of the causative Another proof of Hemachandra's careless and hasty composition is his rather too frequent use of meaningless words to fill up an otherwise too short verse His verses frequently bear the marks of rapid versification like those of the Latin poet who

In Hora Saepe Ducentos,

Ut Magnum, versus Dictabat Stans Pede In Uno.

Some verses contain metrical faults in अष्टिक्रमदत्तस्य, I, 264, किं बहुनाधंपरासुं II, 329, तो मत्ता व्रीणवितु VI, 49, सम्यगुपलक्षयेहं, XI, 38, बान्द्रविकानथादिसत्, XI, 110, मालवकेशिकीसुख्य०, XIII, 59 the

second and third syllables of the *pāda* are short, though this is expressly forbidden by writers on metrics. In I, 288, II, 251, 484, III, 9, VIII, 370, XIII, 73 an enclitical monosyllabic word stands after the caesura against the rule. The third *pāda* in III, 214 *लखितगणपयचस्ति* consists of nine syllables; such *pādas* of nine syllables are not unfrequent in epical poetry, but classical poets avoid them. There are some nicer rules on the *Vipulā* form of the *sloka* which though not laid down in native works on metrics are always observed by *Mahākavis*. *Memachandra's* verses set these rules aside nearly as often as they conform to them, e. g., in III, 145 the first *pāda* is correct, but the third is bad."

इदं चात्र प्रतिविधानम्—

“यद्यभ्ययं लेखः सर्वथा प्रमाणाऽप्यशित्वेन विद्वत्सदस्सु कथञ्चिदद्यादरं नैवाचहति इत्युपेक्षाश्चेन्नमेव प्रेक्षाणाम्, तथाऽप्यन्युपगमवादेनापि तस्याऽसत्यता सप्रमाणं प्रदर्शयमाना संदिग्धानां विदग्धानां संशयापोहकत्वेनाऽवश्यमुपकर्त्री, इति प्रतिपाद्यते—

पूर्वं तावदत्र ग्रन्थे प्रयुक्तानां केषाञ्चिच्चन्दानां प्राकृतप्रयोगसाहचर्यदर्शनेन प्राकृतमूलत्वसंस्थापनेमेव विचारासहम्, अतिप्रसङ्गात् । अतिप्रसङ्गश्च संस्कृतप्राकृतत्रापयोः कार्यकारणत्वात्वेन बहुषु स्थलेष्वेकतया तत्साहचर्यतां शब्दानां कुत्रापि संस्कृतग्रन्थेऽनिवार्यत्वेन सर्वेष्वपि संस्कृतपुस्तकेषु प्राकृतमूलत्वापत्तेः । कः खलु संख्यावान् प्राकृतेऽपि देवादिशब्दानां समानत्वेन संस्कृते तत्प्रयोगं निषेधति ? तत्प्रयोगोकारं च प्राकृतशब्दव्यवहारित्वेन द्रूपयति ? द्रूपयन् वा कथमपहास्यतां न याति ? ।

प्रकृतौ ज्ञचं, प्रकृतेरागतं वा प्राकृतम्, प्रकृतिश्चैतस्य संस्कृतमिति सर्वानुमतसिद्धान्तेन प्राकृतस्याऽपि मूलं संस्कृतमेवेति न्याय्यम्, तथा चाऽसति प्रतिबन्धके (विशेषनियमे) संस्कृतानुसारित्येव प्राकृतेऽपि शब्दार्थव्यवस्था; इत्युत्पूर्वकस्यावपूर्वकस्य च वृधातोर्विशेषनियमं विनापि प्राकृते एकार्थतामङ्गीकुर्वन्, तदन्यथानुपपद्यमानत्वेन संस्कृतेऽपि तत्तत्पूर्वकस्य वृधातोर्न्यायप्राप्तायां समानार्थतायां प्रयोगं कुर्वन्ते कर्तारं च द्रूपयन् प्रस्तावकः किञ्चित् पौर्वापर्यमपि न पर्यालोचयतीति चित्रम् । किञ्च, हेमचन्द्राचार्य-स्यैव स्वतन्त्रमहाव्याकरणप्रणेतृत्वेन, अनेकाप्रतिमकोशकर्तृत्वेन च सर्वैरप्यङ्गीकृतप्रामाण्यतया तत्प्रयु-क्तप्रयोगाणां स्वतःसिद्धैव प्रमाणात्, इति नात्राऽन्यानि प्रमाणान्यपेक्षन्ते; तथापि 'लुब्धतु दुर्जनः' इति न्यायेनाऽनेकैः सुविश्रुतकविर्वैहेमचन्द्राचार्येणैव बहुशः प्रयुक्तयोरेतयोर्विधादास्पदास्पर्दीचल्लयोः प्रयोगयोः कानिचिदुदाहरणानि प्रदर्शयन्ते—

“वनान्तपर्यन्तमुपेत्य ससृष्टं क्रमेण तस्मिन्नवतीर्णदृक्पथे ”

नैष—१—९५.

“स्वर्गिवर्ग इव नाकिविमाना—दुत्ततार शुवि हीरकुमारः ”

हीरसौ—५—९.

“विमानैर्व्योमतस्तूर्णमुत्तीर्णा वार्ष्णिनीवृताः”

वासु—१—६५३.

“खिन्ना श्वोत्तेरुरमी व्रमिथ्रमाच्चन्द्रार्थमस्यन्दनगा नचस्तलात्”

विजय—१०—३०.

यदपि 'प्राकृतस्य पयाणुसारीति शब्दस्य पदानुसारीति यत् कर्त्राऽनूदितम्, तदसत्यमेव, किन्तु पदानुसारी इत्येव स्यात्, यथा जाईसर जातिसर' इति प्रोक्तम्; तदपि एतस्य प्राकृतानुवादरूपत्वेनाऽस्वीकारादेव निरस्तम् । तदङ्गीकारेऽपि वा नैतत् कथमपि कर्तुर्दूषणमाधातुमद्यम्, संस्कृतस्य पदानुसारित्वा-

दस्याऽपि प्राकृते पयाणुसारीतिरूपनिष्पादनात्; अर्थतोऽपि पादानुसारीति कर्त्रा प्रयुक्तस्यैवाऽत्र संग-
तत्वात्; अन्यत्राऽपि—

“सीसेइव जसस ताराणुसारिण्णिगयकलङ्कवलएण ।”

“गूढोदरतामरसाणुसारिणी भ्रमरमालय ।”

इत्यादिषु बहुशः कविवरैः प्रयुक्तेषूपलभ्यमानस्य अणुसारिशब्दस्य संस्कृते प्रस्तुतानुसारमनुसारिरू-
पैषीवाऽनुवादस्य दर्शनाच्च । यथा ‘अणुसरेइ अनुसरति, अहिसारण अजिसारण’ इत्यादीनि । न हि
संस्कृतस्याऽनुस्सरतिरूपस्यैव, अजिसारणशब्दस्यैव च प्राकृते ‘अणुसरेइ, अहिसारणेति चवितुमर्हति,
किन्तु प्रस्तावकानजिमतं अनुसरति, अजिसारणेत्याद्यपि । तथा च प्राकृतब्याश्रयमहाकाव्ये—

“किंस्ता तिसा जिस्सा सो जुवईए अणुसरेइ ।” ४—१४.

गौरुवधेऽपि—

“अहिसारणम्मि तं रिउसिरीए णिसियासिघनियपनिविम्बो ।” ११२.

१ “नो णः” (हेम-प्रा-१।२.२८) इति नस्य गत्वे “कगचज-” (१।१.७७) इति दस्य लुकि “भवर्णी-”
(१।१.८०) इत्यनेनाकारस्य यत्वे वररुचेः प्राकृतप्रकाशस्य वा “नो णः सर्वत्र” (२।४.२) “कगचजतदपयवां०”
इत्यादिना कार्यजाते सति । २ गौडवधे १०६४, “शिष्यत इव कथ्यत इव यस्य तारानुसारिनिर्गतलङ्कयलयेन” इति तट्टीका ।
३ गौडवधे १८, “गूढोदरतामरसाणुसारिणी भ्रमरमालेव” इति टीकायाम् । ४ “स कां यां तां युवतिमनुसरति... पृष्ठानु-
यायी भवतीति भावः” इति टीका । ५ “अजिसारणेऽभिसरणकाले त्वं रिपुश्रियाः निशितासिघटितप्रतिविम्बः” इति तट्टीकायाम् ।

न चात्र कथमपि अनुसरति अत्रिस्मारणं चेति प्रस्तावकानुमतं घटामाटीकते, प्रस्तुतासङ्गतत्वात्, तट्टीकाकारान्यामपि अनादृतत्वेन तिरस्कृतत्वाच्च । एतेनात्र प्रस्तावकप्रयुक्तं जाईसरेत्येकदेशीयमुदाहरणमप्यकिञ्चित्करत्वेन सुतरां प्रत्युक्तम् । इत्यमुमतीव सुज्ञानं विषयमजानन्, निर्दोषेऽपि द्रूपणं प्रदर्शयन् प्रस्तावकः कियत् साहसं प्रकटयतीति विदुषामेव विचारगोचरः ।

यदपि 'वीरवतीति प्रयोज्ये प्राकृतानुसारेण वीरमतीत्यशुद्धरूपं कर्त्रा प्रयुक्तम्' इत्युक्तम्, तदपि त्रान्तिमूलमेव, ऊर्ग्यादिपाठेन वीरशब्दस्य मतोर्मकारस्य वत्वनिषेधेन तस्य (वीरमतीत्यस्य) सूपपद्यमानत्वात्, "तत्राच्छूद् मम्मणो राजा तस्य वीरमती प्रिया" (हे० त्रि० प० ८, स० ३, श्लो० ३१९) "त्वं तु वीरमती नाम तस्याच्छूदयिता किल" (देव० पा० स० ६, श्लो० ६२३) इत्यादौ तस्यैवमेव स्पष्टमुपलम्भात्, गणपाठस्य चेष्टविषयत्वेन संज्ञायामेव तेन वत्वनिषेधात् "हिंणीयते वीरवती न ऋमिः" इत्यादौ वत्वस्याऽपि निष्पत्त्या वाधाच्चावाच्च ।

यदर्थं चिन्नमेव व्याकरणसूत्रम्, न ते महाकवित्रिप्रयोज्यतां कदाग्रहन्ति, यथाऽमावास्यादि, चिन्नमेव चैतस्सिद्ध्यर्थं "मातरपितरं वा" (३।१।४७) इति सिद्धहेमव्याकरणस्य "मातरपितरमुदीचाम्" (६।३।३२) इति पाणिनीयस्य च सूत्रम्; इति मातरपितरस्य काव्यप्रयोगयोग्यत्वे निर्दोषं निष्पन्नेऽपि,

“पितरौ मातापितरौ मातरपितरौ पिता च माता च”

१ मट्टिकाव्ये द्वितीये सर्गे-३८ । २ अभिधानचिन्तामणौ मर्त्यकाण्डे २२४ ।

“भातापितरौ पितरौ मातरपितराविति प्रसूतातौ”
 “भातापितरौ पितरौ मातरपितरौ प्रसूजनयितारौ”

इत्यादिषु च बहुषु कोशेष्वपि तत्प्रामाण्यं संबद्धसु मातरपितरशब्दस्य कर्त्रा प्रयुक्तस्य प्रयोगानर्हतां प्रजहपन् प्रस्तावकः कथमिव प्रमाणतामङ्गीकुर्यात्?, कथं च तस्याऽप्यभिमतानां बहुशो दृश्यमानानां ध्यत्वार्जुनादिशब्दानामपि प्रयोगानर्हतां वदतो वदावदस्य वक्रं वक्त्रीकुर्यात्? । एतेन चिकीर्षति प्रतिचिकीर्षतीति कर्त्रर्थे क्विपि सुष्ठु निष्पद्यमानयोः, “ह्यास्यास्पदं काव्यचिकीः कवीनाम्” इत्यादिषु चोपलब्धमानयोश्चिकीर्ष-प्रतिचिकीर्षशब्दयोरप्यप्रयोज्यतादूषणं नितरां निराकारि ।

‘व्यतिपूर्वकस्य इधातोः प्रयोक्तरूपे व्यवहर्तव्ये णिवर्जितमेव तत् कर्त्रा व्यापारि, लघ्व्यामेव च वचनरचनायां कर्तव्यायां गुर्वी साऽकारि’ इति निर्जयमुद्द्विखंस्तस्थलमपि चाऽनिवेदयन् प्रस्तावकः साहसिक इव विरूपमेवाऽऽचरन् कथं प्रतिवचनीयः? । न हि तत्स्थलमात्रस्याऽप्यनिर्णीतौ निर्मूलमेव साधनवचनं वा द्रूपणाभिधानं वा ऋपणाय ऋवति । यदि चेदानीमपि प्रस्तावकस्तस्थाननिर्देशपूर्वकं स्वमतमाग्रहीष्यते, वक्षस्पृहेयमस्मिन्निखिनी सयुक्तिकोक्तिक्रमेण सुखमेव योग्योत्तराय प्रयतिष्यते, इत्यास्तां तावत् ।

उन्दःशास्त्रसंबन्धे वदता प्रस्तावकेन कर्त्रा प्रयुक्तानि यानि ह्युदांसि ह्युदत्वेनाऽन्निहितानि, तानि निःशेषाण्यप्यत्र श्रीमतो हेमचन्द्राचार्यस्याऽपि स्वयं उन्दोऽनुशासनविनिर्मातुरन्यस्येव स्वतन्त्रप्रमाणत्वेनाऽवश्यादरणीयतया द्रूपणान्येव न ऋवन्ति, किमङ्ग ! तद्विवेकप्रयत्नेन? । तथापि “येन केन प्रकारेण

१ वैजयन्त्यां पृ १७६ पं ९४ । २ अमरकोशे मनुष्यवर्गे-३७ । ३ सम्यक्त्वसंभवमहाकाव्ये १-१४ ।

संतोषं जनयेत् सुधीः” इत्युक्तं समाश्रित्य प्रस्तावकतोपोपायाऽन्यैरपि बृन्दःशास्त्रैस्तत्सत्यता प्रकटी-
 क्रियते—पूर्वं तावद् “श्रेष्ठिकपचदत्तस्य” इत्यादिपदके वित्तीयतृतीयाक्षरलघुत्वेन “न प्रथमात् स्तौ”
 (पि० सू० ५।१०) इति नियममात्मन्य यद् द्रूपणमुपन्यस्तम्, तबृन्दःशाखानवगाहफलमेव, यतोऽयं
 नियमोऽनुष्टुब्हेदविशेषे वक्रनामन्येव समस्ति, न त्वन्यत्र, “पादस्यानुष्टुब् वक्रम्” (पि० सू० ५।ए)
 इत्येतदुत्तरमस्य नियमस्य प्रतिपादनेन तस्यैव तत्रानुवृत्तेः । तथा च बह्व्रीकाकारः “न प्रथमात् स्तौ”
 (पि० सू० ५।१०) इत्यस्यैव वृत्तौ—“अत्र वक्रजातौ पादस्य प्रथमाद् वर्णाद्धूर्ध्वं सगणनगणौ न
 कर्तव्यौ” इति । न च कर्त्रा सर्वत्र वक्रबृन्दांस्येव व्यवहृतानि, किन्तु तन्नियमरहितान्यन्यान्यपि, महा-
 काव्यत्वेनाऽपरापरबृन्दसामुपनिबन्धस्य समुचितत्वात्; इति क्व नाम द्रूपणदुःस्थता ? । न चानुष्टुबिति
 पदस्यैव वक्रमिति पदस्यापि “त्रौ न्तौ च” (पि० सू० ५।१ए) इति सूत्रं यावदनुवृत्तेः, तदनन्तरं
 चाष्टाक्षरजातेरज्ञायेन वक्र एवाष्टाक्षरजातेः पर्यवसिततया श्रीहेमचन्द्रव्यवहृतानामप्यष्टाक्षरवृत्तानां
 नितरां वक्रत्वापत्तिः; तथा च सिद्धमेव तद्द्रूपणसिद्धिरूपं समीहितमिति वक्तुं शक्यम्, तदुत्तरत्र तद-
 ज्ञावेऽपि तत्पूर्वत्र “गिहति समानी” (पि० सू० ५।६) इत्यादिसूत्रविनिर्दिष्टानामष्टाक्षरवृत्तानां ऋयसां
 सन्नाभात् “वितानमन्यत्” (पि० सू० ५।० इति सूत्रोक्ते बृन्दसि सुतरां तत्समावेशेनोक्तद्रूपणस्य दूरो-
 त्सारितत्वात् । अत एव तत्र (पिङ्गलशास्त्रे) “वितानमन्यत्” इति सूत्रवृत्तौ प्रदर्शितम्—

“अन्यदतो हि वितानं श्वेतपटेन यदुक्तम् । चित्रपदापि च जौ गौ तेन गतार्थमिवैतत्” ॥ १ ॥
 इत्युदाहरणमपि संगृह्यते, अन्यथाऽत्रापि वित्तीयतृतीयाक्षरलघुत्वेनाऽनिययो द्रूपणप्रसङ्गः, अत्रिष्टं

चैतत् प्रस्तावकस्यापि, नियामकाच्चावेन संपूर्णेऽपि शाखे दुष्टत्वस्य प्रसक्तेः । न चैतेन यत्रैव वृत्ते जग-
 ण्घयं गुरुघयं च क्रमेणोपलभ्यते, तत्रैव तद्द्रूपणाच्चावः, न त्वन्यत्र, इत्यपि वचनं चारुतामश्रति ।
 “वितानमन्यत्” (पि० सू० १।७ इत्यत्र अन्यदिति व्यापकनिर्देशेन समानीप्रमाण्यौ व्यतिरिच्य सर्व-
 स्याऽप्यष्टादशरत्नस्यो ग्रहणात्, इतरथा “वितानं जौ गौ” इत्येव सूत्रं कुर्यात् । न चेदमास्माक्रमेवाऽऽ-
 ज्ञातम्, तद्दीकाकारेणाऽप्येवमेव प्रतिपादनात्, तथाहि—“किं च ‘वितानमन्यत्’ इति श्रुवन् सूत्रकारो
 वितानस्यानेकप्रकारतां दर्शयति, अन्यथा ‘वितानं जौ गौ’ इत्येव विदध्यात्” इति । नन्वेवमप्येकस्मिन्नेव
 सर्गे कचन वक्रवृत्तम्, कुत्रचिद् विपुलाब्जन्दः क्वचिच्च वितानमिति चिन्नचिन्नवृत्ताङ्गीकारेऽस्य महाका-
 व्यत्वद्व्यतिः “पद्यं प्रायः-” इति महाकाव्यलक्षणे सर्गान्यवृत्तसादृश्यप्रतिषेधेन तदतिरिक्तानां सर्गान्तःपा-
 तानां वृत्तानां समानतायाः सामर्थ्याद्वाजात्, विशेषनिषेधस्य शेषान्यनुज्ञानान्तरीयकत्वात्, इति चेद् ।
 मैवम्, वक्रविपुलयोरिव वितानस्याऽप्यनुष्टुबन्तत्रैवेन तेषां सर्वेषामप्यनुष्टुपतया समानत्वेन महाकाव्यलक्ष-
 णसंसिद्धेः; अन्येष्वपि सर्वेषु महाकाव्येष्वनुष्टुप्सर्गे व्यवहृतवक्राद्यनेकत्रेदे एवमेव लक्षणसमन्वयात् ।
 अनुष्टुप्त्वं च वितानस्य “पादस्यानुष्टुब् वक्रम्” (पि० सू० १।९) इत्यतः सूत्रात् सिंहावज्ञोकितन्या-
 येनाऽनुष्टुबधिकारात्, इतरथा “ग्लिति समानी” (पि० सू० १।६) इत्यस्मिन्स्ततोऽपि पूर्वसूत्रेऽष्टादशरनि-
 यमाच्चावेन व्यवस्थाहानिप्रसङ्गात्, तद्दीकायामप्यस्याशयस्योपलभ्यमानत्वाच्च ।

१ श्रीहेमचन्द्रमणीतकाव्यानुशासनेऽष्टमाध्याये पृ० ३३० । २ तथाहि—“‘पादस्यानुष्टुब् वक्रम्’ (पि० सू० १।९)
 इत्यतः सूत्रात् सिंहावज्ञोकितन्यायेनाऽनुष्टुब्ग्रहणमनुवर्तते । तेनाऽष्टादशः पादो यावद्भिः” इत्यादि ।

यच्च ततोऽनन्तरं काव्यपट्टके चादेः पादान्त्यत्वं कचन पादान्त्यत्वं च द्रूपणमभ्यधित प्रस्तावकः, तदप्ययुक्तम्, पादादौ चाद्यप्रयोगनियमस्य प्राधिकत्वात् । प्राधिकत्वं च तस्य “पादादौ न च वकव्याश्चादयः प्रायशो बुधैः” इत्यादितन्नियमप्रतिपादक एव सूत्रे प्रायशःशब्दस्य साक्षाद्बुधैश्च्यमाणत्वात् । तथापि तन्नियमस्य सार्वत्रिकत्वाङ्गीकारे

“२ रंक्षसाः ! कथयत क्व स रावणो यो रत्नं रवीन्दुकुञ्जयोरपहृत्य नष्टः”

“श्याः सर्वतः कैरवमापिबन्ति ज्योत्स्नां कपायमधुरा मधुना चकोराः”

“मुखाऽपितैकाङ्गुलिसंज्ञयैव मा चापलायेति गणान् व्यनैपीत्”

“क्रियोस्तु युक्तैर्नृपचारचक्षुषो न वञ्चनीयाः प्रचवोऽनुजीविजिः”

“नै द्योषीञ्जङ्घनीरुः कलयति च शिरःकम्पनं तन्न विद्मः”

“धैरणगतसखीवचोऽनुरोधत् किल कथमप्यनुकूलतां चकार”

इत्यादावपि द्रूपणप्रसङ्गात्, तत्रप्रसङ्गसङ्गमस्य च प्रस्तावकस्याऽप्यनिष्टत्वात् । किञ्च, “चादयः प्रायशो बुधैः” इति पादादावेव चादिनिर्देशं कुर्वन्नालङ्कारिकशिरोमणिः स्वयं ज्ञापयति-चतुर्थपादादौ स्वरादिपदसंहिताश्चादयो नैव दोषायेति सहृदयहृदयसंनेद्यमर्थम्, इतरथाऽत्रापि पादादावेव चादिनिर्देशेन द्रूप-

१ वाग्भटालङ्कारे १-१७ । २ वाग्भटालङ्कारे तस्यैव श्लोकस्य सिंहदेवगणिरचितायां टीकाया प्रायशःशब्दस्यैव चारितार्थ्ये निदर्शनम् । ३ कु० सं० ३-४१ । ४ कि० १-४ । ५ नैष० १२-३९ । ६ शिशु० ७-११ ।

एप्रसञ्जनस्य निवारयितुमशक्यतया “प्रायशश्चादयो बुधैः” इत्येव वक्तव्यस्योचितत्वात् । इति सूक्ष्मेहि-
क्याऽपि कुतस्तत्र दूषणान्काशः ? । पादान्ते प्रयुक्तस्य तु चादेर्दूषणत्वं पूर्वोक्ततन्त्रियमादौ नैवोपलभ्यत
इत्यस्वीकारादेव तिरस्कृतम् । तद्वरीकरणेऽपि वा

“स्वयं तदङ्गेषु गतेषु चारुतां परस्परैरेव विचूषितेषु च”

“हेरिराकुमारमखिलात्रिधानवित् स्वजनस्य वार्तमयमन्ययुक्तं च”

“ह्येमेव हव्यं होता च ज्ञेयं ज्ञोक्ता च शाश्वतः”

“भेनसः शिखराणां च सदृशी ते समुन्नतिः”

इत्यादौ प्रायः सर्वत्राऽपि महाकविसूक्तेषु तद्दूषणप्रसक्तैः केनाऽप्यहस्तयितुमशक्यत्वात्, इत्युक्तं य-
तोऽपि पाशारञ्जुः प्रस्तावकस्य ।

यत्पुनः “दक्षिताङ्गवत् तथा चाऽऽस्ति” इत्यत्रैकस्मिन्नेव पादे नवाक्षरत्वेन तद्वन्दसो द्रष्टव्यमन्निहि-
तम्, तदप्यनर्हम्, एवंजातीयस्याऽपि द्वन्दसः सन्नावनैतस्य नियमजङ्घासङ्गतत्वात् । स्पष्टं चैतद् गण-
रत्नमहोदधौ । तथा च तत्रोद्धेखः—“अयमप्यस्ति वृत्तप्रचेदो यत्रैकः पादो नवाक्षरोऽन्येऽष्टाक्षराः”
इति । अन्यैरप्येतानि बहुशो व्यवहृतानि यथा—

“परिपद्मलाट्ट महाप्रह्वैराट नैकटिकाश्रमान्”

“प्रधाने कर्मण्यन्त्रिधेये लादीनाहुर्विकर्मणाम् । अग्रधाने दुहादीनां एत्यन्ते कर्तुंश्च कर्मणः” ॥ १ ॥

१ नैप० १५-४८ । २ शिशु० १३-६८ । ३ कु० २-१५ । ४ कु० ६-६६ ।

न चैतद्वन्दोविशेषस्य बहुप्रसिद्धत्वाच्चावेन व्यवहृतिर्दोषाय इति वक्तुं योग्यम्, महाकाव्यत्वेन विशिष्टाब्दप्रयोगस्यैव विशिष्टवन्दोग्रहणस्याऽपि दोषास्पदत्वाच्चावात्, प्रयुक्त शोचामहत्वेन गुणरूपत्वात् । यदपि “मा साहसमिति मुहुः” इत्यत्र नविपुलाया चतुर्थाद्वारस्य लघुत्वेन स्वद्वितविजसितमिति व्याहृतम्, तदप्यविचारितरमणीयम्, विपुलाया चतुर्थाद्वारेण गुरुत्वेन प्रवितव्यमिति निश्चयस्य कुत्रचन वन्दःशास्त्रेऽनुपलम्भात् । आम्नायस्य तु तादृशस्य वन्दोविद्भिर्गपि प्रायिकत्वेनैव कक्षीकारात् । तथा च विद्वलस्यैव टीकाकारः—“सर्वासा विपुलानां चतुर्थो वर्षः प्रायेण गुरुर्नर्मतीत्याम्नायः” इति । अत एव “शूरः शौरिशिशिरैराशाशौराशु राशिशः” (माघ० १९-१०८)

इत्यादयो महाकविव्यवहाराः सङ्गृह्यन्ते । अन्यथाऽत्रापि सत्यपि चित्रगुणे वन्दसस्तु लघुप्रसङ्गः कथं सङ्गतिं नेयात् ? । स्पष्टरूपेणैव निष्टङ्कितं चैतत् पिङ्गलस्यैव “त्रौ न्तौ” (५।११) इति विपुला-प्रतिपादके सूत्रे तविपुलाप्रसङ्गे तद्दीकाकारेण—

“वन्दे देवं सोमेश्वरं जटामुकुटमंरितम् । खट्वाङ्गधरं चन्द्रम शिखामणिचिन्नूपितम्” ।

इत्येतच्चतुर्थाद्वारलघुरूपं निदर्शनमुपन्यस्यता हलायुधेन । इत्यलमतिपल्लवितेन ।”

तदेवं जगत्प्रयुक्तस्य सर्वस्यापि प्रयोगजातस्य वन्दोजालस्य चानर्त्यैः स्वपराञ्जितप्रमाणैः संसिद्धिपक्षत्याख्यत्वेन सर्वथा निर्दोषतामश्रुधानस्य ग्रन्थस्याऽस्य समूलचूजमादोकेनेन पवित्रीकुर्मतां स्वत्रि-लोचनानि निपुणः, निपीयन्ता जगवषचः सुधारसं सहृदयाः, लघुञ्जतां वर्णितमहाशुनिचरितान्यनुकर्तुं साधुजनाः नयन्तां चैवं साफह्यमस्याः सततं यतमानायाः प्रकटयिष्याः सजायाः परिश्रमं विवेकिनः ।

अन्ते, त्रयावप्यस्यां प्रस्तावनायां मतिमान्द्यसमुद्भवानि स्वल्पानि ह्यन्तुं सज्जनान् साचुनयमन्यर्थ्य,
 प्रचुराणीदृशग्रन्थरत्नानि प्रकटीकुर्वत्या जैनोन्नतिकल्पपरिकरायाः श्रीजैनधर्मप्रसारकसत्तायाः, यया सम्-
 पित्तो मे प्रस्तावयितुमिदमयं शुचावसरः, कृतज्ञतामुररीकृत्य, जगवद्ग्रन्थविलोकनेन प्रादुर्भवतामान्तरो-
 ज्ञाराणामकृतैकश्लोकरूपेणैह प्रकाशनं, न शक्यतेऽवस्थानमाधातुम्, यत्ततः—

तावद् गौरवमावहन्तु ज्वतां चित्तेऽपरे शाब्दिकाः, साहित्यामृतवर्षिणोऽपि दधतां तावत् प्रकर्षं परे ।
 तर्कग्रन्थविधायिनस्तदितरे तावच्चमत्कुर्वतां, तास्ता यावद्युर्न वः परिचयं श्रीहेमसुरेर्गिरः ॥

श्रीयशोविजयजैनग्रन्थमालाकार्यलयम् ।

वाराणसी ।

आश्विनशुक्ला तृतीया ।

इति निवेदयति—

हरगोविन्दः ।

परिशिष्टपर्व ।

प्रथमः सर्गः

श्रीमते वीरनाथाय सनाथायाञ्छ्रुतश्रिया । महानन्दसरोराजमरालायाहृते नमः ॥ १ ॥
सर्वेषां वेधंसामाद्यमादिमं परमेष्ठिनाम् । देवाधिदेवं सर्वज्ञं श्रीवीरं प्रणिदध्महे ॥ २ ॥
कट्याणपादपारामं श्रुतगङ्गाहिमाचलम् । विश्वाम्भोजरविं देवं वन्दे श्रीज्ञातनन्दनम् ॥ ३ ॥
पान्तु वः श्रीमहावीरस्वामिनो देशनागिरः । ज्ञव्यानामान्तरमलप्रक्षालनजलोपमाः ॥ ४ ॥
त्रिपिशलाकापुंसां दशपर्वीं विनिर्मिता । इदानीं तु परिशिष्टपर्वास्मान्निः प्रतन्यते ॥ ५ ॥
अत्र च जम्बूस्वाम्यादिस्यविराणां कथोच्यते । विश्वस्य कण्ठालङ्कारकृते हारावली शुचा ॥ ६ ॥

अस्यैव जम्बूद्वीपस्य ऋत्ताधेऽत्र दक्षिणे । देशोऽस्ति माघान्तिख्यो वसुधामुखमण्डनम् ॥ ७ ॥
तस्मिन्नामोपमा गोष्ठो ग्रामाश्च पुरसन्निभाः । पुराणि खेचपुरप्रायाल्यद्भुतया श्रिया ॥ ८ ॥
अप्येकवारमुद्यानि लूनान्यपि हि कर्पकैः । तत्र धान्यानि दूर्वावत्प्ररोहन्ति मुहुर्मुहुः ॥ ९ ॥
निरामया निरातङ्काः सन्तुष्टाः परमायुषः । वसन्ति तत्र सुपमाकालजाता इव प्रजाः ॥ १० ॥
सदा प्रस्रवशाखिन्यः कुण्ठोभ्यस्तत्र सुव्रताः । अहर्निशं कामदोह्या गावः कामगवीनिजाः ॥ ११ ॥
सर्वत्राप्युर्वैवोर्वीं काले वर्षति वारिदः । धर्मकर्मरतो लोकस्तत्र धर्मैकसद्मनि ॥ १२ ॥

१ शानिनाम् । २ गोस्थानानि, व्रजाः ।

याम्यस्य त्ररतार्धस्य सर्वस्वनिधिञ्चरिव । श्रियः क्रीडागृहं राजगृहं तत्रास्ति पत्तनम् ॥ १३ ॥
 तत्र चैत्येषु सौवर्णध्वजकुम्भमरीचयः । प्रावृष्यासीनमेघानां तन्मिसापल्यमीर्यति ॥ १४ ॥
 तत्र चन्द्राश्मवासौकःसंक्रान्तः शशान्नुन्नशि । धत्ते कस्तूरिकापूर्णमुकराजतपात्रताम् ॥ १५ ॥
 प्राकारः सुन्दराकारस्तत्र राजति काञ्चनः । अर्हत्समवसरणोदेकः कृत इवामरैः ॥ १६ ॥
 दीर्घिकासलिलं तत्र मिलन्निः पार्श्वयोर्धयोः । आत्राति रत्नसोपानमयूखैर्वध्वसेत्विव ॥ १७ ॥
 तत्र चैकातपत्रार्हश्चर्म हर्म्येषु वालिकाः । नित्यमध्यापयन्त्यर्हस्तुतीः क्रीडाशुकानपि ॥ १८ ॥
 शिरोदेशपरिस्थुंशि तत्रोच्चैर्जिनसङ्घानाम् । स्वर्णकुम्भत्राविचक्रश्रीण्युडून्यात्रान्ति रात्रिषु ॥ १९ ॥
 तत्र राजतसौवर्णैः प्राकारः कपिशिर्षकैः । ज्ञाति चन्द्रांशुमद्विम्बैर्मत्योत्तर इवाचलः ॥ २० ॥
 तत्र वासगृहे पुष्टधूपगन्धाधिवासितः । प्रेयानिव लगन्नङ्गे खेचरीणां मुदेऽनिलः ॥ २१ ॥
 श्रेणीकृतयशास्तत्र श्रेणिकोऽञ्चन्महीपतिः । नेतेव दक्षिणः क्षोणीं लक्ष्मीं चावर्जयन् गुणैः ॥ २२ ॥
 सम्यक्स्वरबोधोत्तेन हृदि तस्य प्रसर्पता । मिथ्यात्वतिमिरस्यावकाशो नाञ्चन्मनागपि ॥ २३ ॥
 कर्णपेया सुधेवान्या द्युसदां ददती मुदम् । मध्ये सुधर्मं तत्कीर्तिरप्सरोजिरगीयत ॥ २४ ॥
 केन्द्रे दुष्टग्रह इव तस्मिन्प्रातीष्यवर्तिनि । अन्वर्थं कलयामासुः परितः परिर्वन्थिनः ॥ २५ ॥
 अखण्डशासने राक्षि तस्मिन्नाखण्डरुलोपमे । एकातपत्रैवाञ्चद्भूद्यौरिवैकनिशाकरा ॥ २६ ॥
 औदार्यधैर्यगाम्भीर्यशौर्यप्रचृतयो गुणाः । सामुञ्जलद्वेषानीव जन्मतस्तस्य जहिरे ॥ २७ ॥

१ वर्षाञ्जलौ । २ तडित्ताम्यम् । ३ अंशुमान् सूर्यः । ४ प्लुष्टो दग्धः । ५ प्रतिकूलवर्तिनि । ६ शत्रवः ।

विदधानस्य वसुधामेकहृत्त्रां महौजसः । तस्याज्ञा वञ्चिणो वज्रमिव नास्त्वखि केनचित् ॥ २७ ॥
 एकदा तत्पुरान्यर्णे चैत्ये गुणशिलाह्वये । सुरासुरपरीवारः श्रीवीरः समवासरत् ॥ २८ ॥
 रूप्यस्वर्णमणिमयैः प्राकारैर्ऋषिपितं त्रिभिः । चक्रुः समयसरणं तत्प्रदेशे तदासराः ॥ ३० ॥
 अशोकवृक्षस्तस्यान्तर्विचके व्यन्तरामरैः । पल्लवैः पवनोद्धृतैर्जव्यजन्तूनिवाहयन् ॥ ३१ ॥
 सुमेरुखि पुरूपो जालजाम्बूनदद्युतिः । तस्मिन्समवसरणे पूर्वधाराविशब्धिषुः ॥ ३२ ॥
 अशोकाधःस्थिते देवहृन्दे स्वामी यथाविधि । सिंहासनमलङ्घके राजहंस इवाम्बुजम् ॥ ३३ ॥
 निपसाद यथास्थानं सस्रस्तत्र चतुर्विधः । स्वाम्यप्यमृतवृष्ट्यात्त्रां प्रारेत्ते धर्मदेशनाम् ॥ ३४ ॥
 तद्देशवासिन्स्रूर्णं हुवमाना मृगा इव । स्वामिनं समवसृतमेत्य राज्ञे व्यजिज्ञपन् ॥ ३५ ॥
 राज्ञः पीतवतो नाथागमोदन्तामृतं तदा । वपुः पनसफलवज्रकुण्डकमच्छन्मुदा ॥ ३६ ॥
 सिंहासनं पादुके च विहाय भगधाधिपः । स्वामिनं मनसि कृत्यानमद्भून्यस्तमस्तकः ॥ ३७ ॥
 स्वाम्यागमनशंसिन्धो भूपावः पारितोषिके । हिरण्यमनूणीकारकारणं प्रचुरं ददौ ॥ ३८ ॥
 अर्हघन्दनयात्रार्हे सदशे श्वेतवाससी । क्षीरोदलहरीव्यूते इव राजाथ पर्यधात् ॥ ३९ ॥
 तदा च रत्नाजरणैरामुकैर्मुकुटादिभिः । अन्वह्यैः कटपशाखीव रेजे राजगृहेश्वरः ॥ ४० ॥
 हस्त्यश्वादीनि यानानि राजघारे तदाज्ञया । सज्जीकृतान्यढौकन्त जगृ क्षार्तय इव श्रिया ॥ ४१ ॥
 कड्याणकारणं नक्षकुञ्जरं नृपकुञ्जरः । अथारोह तेजस्वी पूर्वोचद्वमिवार्यमा ॥ ४२ ॥

कुम्भिर्निवसिन्दूरारुणकुम्भैरनेकशः । सन्ध्यात्रविभ्रमकरैः परिवत्रे नृपद्विपः ॥ ४३ ॥
 गजघटाटण्टकारैः पूर्यन्परितोऽम्बरम् । प्राचालीदचलानाथस्तीर्थनाथमनूसुकः ॥ ४४ ॥
 गजेन्द्रगजितैरश्वहेपितैरथ चीत्कृतैः । मिलाद्भिरम्बरतले शब्दोऽम्बरगुणोऽत्रवत् ॥ ४५ ॥
 राज्ञोऽग्र्यसैनिकौ च धावेकमेकाग्रमानसम् । एकाहिणा तस्थिवांसमेकमूलमिवाहिपम् ॥ ४६ ॥
 सिद्धिदेत्रमिवाकष्टमुदञ्चितशुजव्यम् । आदर्श इव सूर्येऽपि निष्कम्पन्यस्तलोचनम् ॥ ४७ ॥
 लङ्घिन्नस्फोटकमिवाकृतापात्स्वेदविन्दुत्रिः । शान्तरसं मूर्तेमिव शान्तं ददृशतुर्मुनिम् ॥ ४८ ॥
 त्रिचिर्विशेषकम् ।

तयोरेकतोऽयादीदहो मुनिमतङ्गजः । वन्दनीयो महात्मायं य एवं तप्यते तपः ॥ ४९ ॥
 कस्तिष्ठेकपादेन कः पश्येदर्कमण्डलम् । मुहूर्तमप्येवमहो ब्रह्मो बुष्करकारिता ॥ ५० ॥
 स्वर्गो वा यदि वा मोहो नास्य दूरे महात्मनः । श्रूयसा तपसा किं नासाध्यमपि साध्यते ॥ ५१ ॥
 व्याजहार द्वितीयोऽपि न जानासि वयस्य किम् । राजा प्रसन्नचन्द्रोऽयं न धर्मोऽस्य मुधा तपः ॥ ५२ ॥
 अयं हि बालं तनयं न्यथाज्ञाप्ये स मन्त्रिनिः । प्रच्यावविष्यते राज्यादामं फलमिव द्रुमात् ॥ ५३ ॥
 अनेन हि निजं राज्यं रक्षणाय समर्पितम् । मार्जारामिव क्षीरं तेषामेव दुरात्मनाम् ॥ ५४ ॥
 तस्मिन्नुद्दिष्टे बाले वंशो नास्त्यस्य सर्वथा । स्वपूर्वजन्मनां नामनाशनादेव पातकी ॥ ५५ ॥
 प्रवित्रजिपुष्पानेन याश्च तत्यजिरे प्रियाः । न जाने का गतिस्तासामनाथानां त्रविष्यति ॥ ५६ ॥

तद्ब्रह्मवात्सल्या कर्णकोटरेण प्रविष्टया । प्रसन्नचन्द्रराजर्षेः समाधिद्विचरज्यत ॥ ५७ ॥
 दध्यौ चैवं स राजर्षिरहो तेषां कुमन्त्रिणाम् । सन्मानो यो मयाकारि स जसमनि हुतं ध्रुवम् ॥ ५८ ॥
 मत्सूनोः क्षीरकण्ठस्य तैः शठैः पापकर्मजिः । राज्यमाब्जेतुमारोत्रे धिक् तान्विश्वस्तथातकान् ॥ ५९ ॥
 तत्राहमत्रविष्यं चेत्तदा तेषां दुरात्मनाम् । अकरिष्यं नवनवैर्निग्रहैरनुशासनम् ॥ ६० ॥
 जीवितेनामुना किं मे तपसा भूयसापि किम् । श्रुतिगोचरमायासीत्स्वसूनोर्यत्पराचवः ॥ ६१ ॥
 एवं राजर्षिरारोहदुर्ध्यानमधिकाधिकम् । आविष्टः क्रोधचूतेन श्रामष्टं व्यसरन्निजम् ॥ ६२ ॥
 सिंहावलोकनन्यायेनालीढः क्षत्रतेजसा । प्रत्यहानिव सोऽब्राह्मीत्तानमात्यान्सुतद्विपः ॥ ६३ ॥
 पूर्ववन्नणरङ्गैकसूत्रधारोऽसिधारया । मनसा खण्डशश्चक्रे तान् रणे सूरणानिव ॥ ६४ ॥
 वेदनं चेदनं चान्यदपि दुःकर्म दारुणम् । क्रोधान्धो मनसाकार्पीञ्जर्षिः किं न मन्त्रिणाम् ॥ ६५ ॥

तत्र प्रदेशो च तदा राजा राजगृहेश्वरः । आजगाम जिनोपकृष्वर्मदुमविहंगमः ॥ ६६ ॥
 उत्तार मुनिं दृष्ट्वा कुञ्जराञ्जकुञ्जरः । जालं तिलकयन्मृमिरेणुना प्रणनाम च ॥ ६७ ॥
 उद्ब्राह्ममेकपादस्यं तं दृष्ट्वातापनापरम् । अमोदिष्टान्वमोदिष्ट चाल्यर्थं पार्थिवाग्रणीः ॥ ६८ ॥
 प्रसन्नचन्द्रराजर्षेस्तपःसामर्थ्यमद्भुतम् । चिन्तयन्नथ राजागाज्जगद्गुरुजिनान्तिके ॥ ६९ ॥
 प्रभुं प्रणम्य पद्माङ्गस्पृष्टभूर्भूज्जां वरः । निपसाद यथास्थानं पद्मकोशीकृताञ्जलिः ॥ ७० ॥
 समयेऽथ जगन्नाथं महीनाथशिरोमणिः । नत्वापृष्ठन्मुखद्वाररचितप्रह्लादाञ्चलः ॥ ७१ ॥
 ध्यानस्थः समये यत्र प्रसन्नर्षिर्मयैदृत । तत्रैव चेद्विपद्येत तत्कामासादधेऽङ्गतिम् ॥ ७२ ॥

स्वाम्याख्यात्तत्र समये कृतकालो ब्रजेष्टृपः । प्रसन्नचन्द्रो राजर्षिः सप्तमीं नरकावनिम् ॥ ७३ ॥
 श्रमणोपासको राजा ऋजुधीरित्यचिन्तयत् । अप्युग्रतपसोऽमुष्य गतिः केयं महामुनेः ॥ ७४ ॥
 नृपो भूयोऽपि पप्रब्ध समयेऽस्मिन्महामुनिः । स कालं यदि कुर्वीत का लजेत ततो गतिम् ॥ ७५ ॥
 प्रभुः प्रोवाच हे राजन्स राजर्षिर्महातपाः । सर्वार्थसिद्धिगमनयोग्यः सम्प्रति वर्तते ॥ ७६ ॥
 राजा जगद् जगवन्किमियं व्याकृतिर्विधा । समाल्याहि ममाज्ञस्य सार्वज्ञो वाक्कुतोऽन्यथा ॥ ७७ ॥
 स्वाम्याचल्यो यदा राजन्राजर्षिर्वन्दितस्त्वया । रौद्रध्यानी तदा सोऽभूद्बुद्ध्यानी तु सम्प्रति ॥ ७८ ॥
 स तदा नरकार्हेऽचूडौद्रध्यानपरायणः । सर्वार्थसिद्धियोग्यस्तु शुक्लध्यानपरोऽधुना ॥ ७९ ॥
 ज्ञानालोकार्कमहन्तं पप्रब्ध श्रेणिकः पुनः । रौद्रध्यानी कथमचूडुद्ध्यानी कथं च सः ॥ ८० ॥
 स्वाम्यप्युवाच राजंस्त्वदग्रसैनिकवात्तया । शुश्रावाञ्चित्रवं सूनोर्मन्त्रिभ्यः स्वैन्य एव सः ॥ ८१ ॥
 स्पृष्ट. सुतममत्वेन प्रसन्नो विस्मृतव्रतः । मनसा योद्धुमारजे तैः समं क्रूरमन्त्रिभिः ॥ ८२ ॥
 प्रत्यैहरिव तैः सार्धं युध्यमानोऽधिकाधिकम् । निष्ठितास्त्रः प्रसन्नोऽचूदप्रसन्नमनाः क्रुधा ॥ ८३ ॥
 स सन्नद्र स्वमज्ञासीदिति चाचिन्तयत्क्रुधा । शिरलेणापि हृन्म्येतान्सर्वं शस्त्रं हि दोषमतामं ॥ ८४ ॥
 ततश्च शिरसि न्यास्थहिरस्कादित्सया करम् । तं लुञ्चितं स्पृशन्नात्तत्रतमात्मानमस्मत् ॥ ८५ ॥
 अचिन्तयच्च धिग्धिग्मा रौद्रध्यानानुबन्धनम् । किं तेन सूनुना किं तैर्मन्त्रिभिर्निर्ममस्य मे ॥ ८६ ॥
 इति चिन्तयतस्तस्य विलीने मोहदुर्दिने । विवेकजास्करः प्रादुरचूद्रयोऽपि ज्ञास्वरः ॥ ८७ ॥

ज्ञत्तया तत्रैव वन्दित्वा सोऽस्मानग्रे स्थितानिव । आलोच्यथाय प्रतिक्रम्य प्रशस्तं ध्यानमास्थितः ॥८८॥
 प्रसन्नचन्द्रो राजर्षिः शुभ्रध्यानकृशानुना । कर्मकष्टमुषोप ज्ञागुर्ध्यानारण्यसंज्ञवम् ॥ ८९ ॥
 श्रेणिकस्तस्य राजर्षेश्चरितेन सुगन्धिना । वासितः श्रीमहावीरं धर्मवीरो व्यजिज्ञपत् ॥ ९० ॥
 अपि बालं सुतं राज्ये विनिवेश्य विशांपतिः । प्रसन्नचंद्रो जगवन्नप्रग्रज्यामाददे कथम् ॥ ९१ ॥
 अथाख्यग्रगाम्नाजन्नगरे पीतनाजिधे । अचूत्सौम्यतया चंद्रः सोमचन्द्रो महीपतिः ॥ ९२ ॥
 सधर्मचारिणी तस्य धारिणी धर्मधारिणी । वन्नूव शीदालङ्कारा विवेकजलदीर्घिका ॥ ९३ ॥
 सा गवाह्नेऽन्यदा पत्युरासीनस्य कचोच्चयम् । स्वयं करसरोजान्यां विवरीतुं प्रचक्रमे ॥ ९४ ॥
 ददर्श च तदा राज्ञः पक्षितं मूर्ध्नि धारिणी । स्थानं स्वीकृत्यजिज्ञानं जरयेव निवेशितम् ॥ ९५ ॥
 व्याजहार च राजानं स्वामिन्दूतोऽयमागतः । दिशोऽवन्नोक्य राजापि प्रोचे किं नेह दृश्यते ॥ ९६ ॥
 राइयथादर्शयञ्चाज्ञः पक्षितं मूर्ध्नुयाच च । प्राणेश केशराजोऽयं प्रशस्यो धर्मदीत्यकृत् ॥ ९७ ॥
 तृतीययसः शस्त्रमिव यौवनघातकम् । तन्मूर्ध्नि पक्षितं दृष्ट्वा राजा दुरमनायत ॥ ९८ ॥
 अन्यधाच्चारिणी देव किं वृद्धत्वेन लज्जसे । अप्येकं पक्षितं दृष्ट्वा यद्येवं दुर्मनायसे ॥ ९९ ॥
 पटहोद्धोषणां कृत्वा लोकः सर्वो निपेत्यते । न यथा वृद्धजावं ते घातयापि प्रकाशयेत् ॥ १०० ॥
 राजा प्रोवाच जिह्रेमि नाहं पक्षितदर्शनात् । दौर्मनस्ये पुनरिदं कारणं जीवितेश्वरि ॥ १०१ ॥
 अदृष्टपक्षितैरस्त्पूर्वजैराददे व्रतम् । अहं तु विपयासकः प्रिये पक्षितवानपि ॥ १०२ ॥
 अहमहाय गृह्णामि व्रतमेवं स्थितेऽपि हि । किं तु दुग्धमुखे सूनौ राज्यमारोप्यते कथम् ॥ १०३ ॥

यत्र मे व्रतमादित्सोः किं राज्येन सुतेन किम् । धीमति व्रतमादास्ये त्वं स्वं संवर्धयात्मजम् ॥ १०४ ॥
 धारिण्यन्निदधे नाहं त्वां विना स्थालुमीश्वरी । सत्यः पत्यनुयायिन्यः समये यत्र तत्र वा ॥ १०५ ॥
 तद्वद्वेऽपि सुते राज्यं निदधीथा अहं पुनः । शुश्रूषिष्ये वनेऽपि त्वां देह्वायेव पार्ष्वगा ॥ १०६ ॥
 अरण्यजस्तरुष्वि सुतः स्वैरेव कर्मन्निः । प्रसन्नचन्द्रो बालोऽपि वर्धतां तेन किं मम ॥ १०७ ॥
 सोमचन्द्रस्ततो राज्यमारोष्य तनुजन्मनि । दिक्प्रोषितस्तापसोऽञ्जल्लब्ध्या धान्या च संयुतः ॥ १०८ ॥
 स आश्रमपदं किञ्चिच्चिरद्यून्ममशिश्यत् । दुस्तप च तपस्तेपे शुष्कपत्रादिभोजनः ॥ १०९ ॥
 पलाशपत्राण्यादाय स आश्रमकुटीं व्यधात् । मृगाणामध्वगानां च शीतह्यायानृतप्रपाम् ॥ ११० ॥
 स्वाङ्गुस्वादुन्दुकानि वनस्पतिफलानि च । सोमेन्दुरानयत्सन्धै स्यूतंस्तत्प्रेमतन्तुन्निः ॥ १११ ॥
 तत्रापि धारिणी सा तु पत्यावत्यन्तन्नकिञ्चाक् । तदप्यं प्रकल्पयामास तदर्थं कोमलैस्तृणैः ॥ ११२ ॥
 तत्रेद्भुदानि पक्वानि येषं पेपं च धारिणी । स्नेहं जग्राह दिवसे चक्रे च निशि दीपकान् ॥ ११३ ॥
 अरण्यगोमयैराङ्गैः सा खिलेपाश्रमाङ्गणम् । पत्युः सुलासिकाहेतोर्माजयामास चासकृत् ॥ ११४ ॥
 तत्राश्रमे दम्पती तौ बालयन्तौ मृगार्जकान् । तपःकष्टमजानन्तौ कञ्चित्कालं व्यतीयतुः ॥ ११५ ॥
 सन्तोपसुखधारिण्याः धारिण्याः पूर्वसम्भवः । तत्र क्रमेण बभूधे गर्भोऽनुत्यादितव्यथः ॥ ११६ ॥
 धारिण्या सूनुरन्यूनलक्षणः सुपुत्रेऽन्यदा । कान्त्या दीप इवातैलपूरोऽन्तःसूतिकागृहम् ॥ ११७ ॥
 आश्रमे वदकदान्येवेत्यवेष्टयत स वदकलैः । पित्रा वदकलचीरिति ततस्तन्नाम कट्टिपतम् ॥ ११८ ॥

विपेदे धारिणी सूतिरोगेण तनयः पुनः । अदृष्टमातृकः सोऽञ्जलुमानिव निरदरः ॥ ११९ ॥
 अरथ्यमहिपीक्षीरं पाययित्वा मुहुर्मुहुः । सोमेन्द्रारपयञ्चात्र्या धारणाय तमर्चकम् ॥ १२० ॥
 अथाप सापि पञ्चत्वं कालेन कियतापि हि । धात्री दैववशेनानुयियासुरिव धारिणीम् ॥ १२१ ॥
 अपीर्व्यन्महिपीक्षीरं सोमेन्द्रुस्तं शिशुं स्वयम् । योन्निपणः शयानो वा स्वयमङ्के दधार च ॥ १२२ ॥
 स क्रमावर्धमानोऽञ्जलादधंक्रमणक्षमः । चक्रे च प्रत्यहं पांशुक्नीडां वनमृगार्जकैः ॥ १२३ ॥
 एधोञ्जिः स्वयमानीतैर्नीर्वारैः स्वयमाहृतैः । स्वयं रसवतीं कृत्वा सोमेन्द्रुस्तमञ्जोजयत् ॥ १२४ ॥
 वनधान्यैर्वनफलैः पोषं पोषं तमर्चकम् । सोमचञ्जो व्यधादात्मसखं तपसि द्रुस्तपे ॥ १२५ ॥
 यौवनाञ्जिमुखश्चालङ्कर्मिणः सर्वकर्मसु । पितृचर्याप्रवीणोऽञ्जलय वट्कलचौर्यपि ॥ १२६ ॥
 फलाधानयनैर्नित्यमङ्गसंवाहनेन च । शुश्रूषां स पितृशक्रे सा हि सर्वव्रतोत्तमा ॥ १२७ ॥
 आजन्मव्रह्मचार्येय व्रती वट्कलचौर्यञ्जत् । स्त्रीणां नामापि नाज्ञासीदस्त्रीके निवसन्वने ॥ १२८ ॥
 प्रसन्नचन्द्रः शुश्राव वनस्थस्यान्यदा पितुः । धारिणीकुक्षिसम्भूतं सुतं सोदरमात्मनः ॥ १२९ ॥
 कीदृशोऽस्ति स मे व्राता मित्तिव्यति कथं पुनः । इत्यञ्जलणरणको राज्ञो मनसि दुर्धरः ॥ १३० ॥
 अथादिशच्चित्रकरांस्तत्र यात तपोवने । यद्भीमतातपादानां पादपद्मैरलङ्कृतम् ॥ १३१ ॥
 पितृपादाब्जहंसस्य मदीयस्यानुजन्मनः । वने निवसतो रूपमालिख्यानयत द्रुतम् ॥ १३२ ॥ युग्मम् ॥
 प्रमाणमादेश इति प्रोच्य चित्रकरा अपि । ययुस्तत्र वने पुष्पीकृते वट्कलचौरिणा ॥ १३३ ॥

१ अपाययत् । २ गच्छन् । ३ काष्ठैः । ४ तृणधान्यविशेषैः ।

ते विश्वकर्मणो मूर्त्यन्तराणीवातिकौशलात् । तमाखिलन्यथावस्थमादर्शप्रतिविम्बवत् ॥ १३४ ॥
 स्थानीय दर्शयामासू रूपं वटकलचीरिणः । ते चित्रकारिणो राक्षः सुधावर्तिनिजं दृशोः ॥ १३५ ॥
 दध्यौ नृपतिराकृत्या मसितुनैप हीयते । आत्मा वै जायते पुत्रः श्रुतिरेया हि नान्यथा ॥ १३६ ॥
 दिष्ट्या सोदर दृष्टोऽसीत्यजिघायासकृन्नृपः । तं सखजे मूर्ध्नि जघ्नौ न चाङ्गाडुदतारयत् ॥ १३७ ॥
 वटकलानादनधरं दृष्ट्वा वटकलचीरिणम् । उदश्रुर्जागच्छ्राजा सनिर्जर इवाचलः ॥ १३८ ॥
 ऊचे च प्रवर्यास्तातो युक्तमाचरतु ऋतम् । मञ्जुतुल्यस्य बालस्य वनवासोऽपि नार्हति ॥ १३९ ॥
 अहं राज्यसुखहृदे मग्नः क्रीणामि हंसवत् । पुलिन्द इव मे त्राता वनवृत्त्यानुजीवति ॥ १४० ॥
 अरण्यजो जीव इव डुरानेयः स पत्तने । कष्टं तु मम राज्येऽपि तस्मिन्नाज्याविचाग्निनि ॥ १४१ ॥
 वनकंष्टमिति त्रातुरनुशोचन्महीपतिः । एवमाज्ञापयामास वेद्याश्चातुर्यशालिनीः ॥ १४२ ॥
 मुनिवेषेण गत्याङ्गस्पर्शनवनवोक्तिनिः । प्रलोक्य खारैश्च फलैरिद्वानयत मेऽनुजम् ॥ १४३ ॥
 इति राजाज्ञया वेद्या मुनिवेषचृतो द्रुतम् । तदाश्रमपदं जग्मुः सोमचन्ध्रेण सेवितम् ॥ १४४ ॥
 फलान्यादाय विदवादीन्यायान्तमृपिपुत्रकम् । वटकलान्नादानं तत्र ददृशुस्तं मृगीदृशः ॥ १४५ ॥
 मुनिवेषचृतां तासां सोऽकार्षीदन्निवादनम् । ऋजुधीरित्यपृष्ठच्च के यूयं को व आश्रमः ॥ १४६ ॥
 ताः प्रोचुर्बयमृपयः पोतनाश्रमवासिनः । तवागताः स्मोऽतिथयः किमातिथ्यं करिष्यसि ॥ १४७ ॥
 उवाच स फलान्येतान्याहृतानि मया वनात् । यूयमश्रीत पक्वानि मधुराणि महर्षयः ॥ १४८ ॥

१ दृढः । २ वनवासकष्टं ।

ताश्चोचुराश्रमपदेऽस्मदीये नेहशान्यहो । फलानि कश्चिदश्राति नीरसान्यतिनीरसः ॥ १४ए ॥
 अस्मदाश्रमवृक्षाणामीक्ष्व फलवर्णिकाम् । इत्युक्त्वा ता निपेडुर्दुमूले तं च न्यपादयन् ॥ १५० ॥
 ताश्च तं प्राशयन्खण्डफलान्यविफलाशयाः । सोऽपि सद्यस्तदास्वादाद्विद्ववाद्युष्णगन्नागच्छत् ॥ १५१ ॥
 एकस्थानस्थितं तास्तं स्वाङ्गस्पर्शमचीकरन् । तत्करं च न्यधुः पीनकुचकुन्ने निजोरसि ॥ १५२ ॥
 स ऊचे कोमलमिदं किमङ्गं वो महर्षयः । किमुन्नते स्थले एते यौष्माकीणे च वहसि ॥ १५३ ॥
 ताः प्रोचुस्तं स्पृशन्त्यः स्वेः कोमलैः पाणिपङ्खैवः । अस्मन्नफलास्वादे हीहक् स्वादङ्गमार्दवम् ॥ १५४ ॥
 आस्वादितैर्वनफलैरस्मदीयैर्महारसैः । अत्यन्तोपचयादेते जायेते हृदि च स्थले ॥ १५५ ॥
 तद्विभुं चाश्रममिमसाराणि फलानि च । अस्मदाश्रममागत्य त्वमप्यस्मादृशो जय ॥ १५६ ॥
 अथ खण्डफलास्वादुन्वो वहकलचीर्यपि । सङ्केतमग्रहीन्मुग्धस्तात्रिः सह यियासया ॥ १५७ ॥
 संस्थाय तापसत्राण्डमागाघटकलचीर्यपि । यथोदितं च सङ्केतस्थानं तात्रिधिष्ठितम् ॥ १५८ ॥
 तदा च ददृशे वृक्षाधिरूढैश्चरूपैः । आगन्तुसोमचन्द्रर्षिरकथ्यत च योषिताम् ॥ १५९ ॥
 मा शाप्सीदेष इति तास्तस्माद्गीता द्रुतद्रुतम् । नेशुर्मृग्य इव व्याघादमिलन्त्यः परस्परम् ॥ १६० ॥
 स्थानं गते च पितरि कुमारस्ताः पणङ्गनाः । नष्टस्वः स्वैमिवान्वेषुमुपाकंस्ताखिले वने ॥ १६१ ॥
 ददर्श रथिनं चैकं स धावन्मृगवघने । तमप्यृषिं मन्यमानोऽवदत्तातात्रिवादये ॥ १६२ ॥
 रथपृष्ठकुमार त्वं क्व गमिष्यसि सोऽवदत् । गमिष्याम्याश्रमपदं महर्षे पोतनात्रिधम् ॥ १६३ ॥

रथ्यवादीदहमपि यियासुः पोतनाश्रमम् । ततोऽन्वगात्तमग्रेगूभिव वहकलचीर्यपि ॥ १६४ ॥
 स तापसकुमारोऽपि पथि यान् रथिकप्रियान् । रथाधिरूढां तातेति ज्ञापते स्म मुहुर्मुहुः ॥ १६५ ॥
 रथिनं तत्प्रियावोक्तकेयमस्योपचारिणीः । यत्तापसकुमारोऽयं मयि तातेति जह्यपति ॥ १६६ ॥
 रथिकः स्माह मुग्धोऽयमस्त्रीकेऽस्मिन्वने वसन् । स्त्रीपुंसयोरचेदहो नरं त्वामपि मन्यते ॥ १६७ ॥
 प्रवीयमानान्दृष्ट्वाश्वानूचे वहकलचीर्यदः । बाह्यन्ते किममी तात मृगा नार्हन्त्यदो मुनेः ॥ १६८ ॥
 व्याजहाराथ रथिकः स्मित्वा वहकलचीरिणम् । इंहो कर्मदमैत्रिपां मृगाणां नात्र ह्युष्यति ॥ १६९ ॥
 रथिको मोदकान्खाडून्दी वहकलचीरिणे । सोऽखादच्च तदास्वादसुखमग्नो जगाद च ॥ १७० ॥
 ईदृशानि वनफलान्यहमग्रेऽप्यलादिपम् । महर्षिन्निः प्रदत्तानि पोतनाश्रमयासिन्निः ॥ १७१ ॥
 अचूच्च मोदकास्वादात्पोतनं गन्तुमुत्सुकः । कपाथरूद्वैर्नटितः स विद्वयामलकादिन्निः ॥ १७२ ॥
 रथिनश्चात्रवद्युञ्जं चौरैकेन दोषमता । रथी गाढप्रहारेण तं चौरं निजघान च ॥ १७३ ॥
 रोऽप्युवाच घातो हि वैरिणोऽपि प्रशस्यते । मामजैपीः प्रहारेण तेन तुष्टोऽस्मि मानव ॥ १७४ ॥
 अत्र धनमत्रास्ति मदीयं तद्गृहाण ज्ञोः । त्रयोऽप्यारोपयामासुरथ तद्विणिणं रथे ॥ १७५ ॥
 एण पोतनं प्राप्तो रथी वहकलचीरिणम् । प्रोवाच प्रेप्सितो यस्ते पोतनाश्रम एष सः ॥ १७६ ॥
 किञ्चिच्च ह्यविणं तस्मै रथी तापससूनये । प्रददौ मार्गसुहृदे स्मयमानो जगाद च ॥ १७७ ॥
 धमुष्मिन्नाश्रमपदे न विना ह्यव्यमाश्रयः । तदाश्रमार्थी कसैचिद्दद्याद्रव्यमवक्रये ॥ १७८ ॥

किमत्र यामि याम्यत्र किं वेति सकले पुर । उत्प्रेक्षमाणो हर्म्योणि वत्राम मुनिपुङ्गवः ॥ १७९ ॥
 नराणामथ नारीणामृषिबुद्ध्या स मुग्धधीः । अत्रिवादनवातूल उपाहास्यत नागरैः ॥ १८० ॥
 पुरे प्रमत्तशैकस्या वेश्यायाः स निकेतने । विवेश त्वरितं चापमुकः शर इवास्खलन् ॥ १८१ ॥
 स तर्षेऽश्रमं मेने वेश्यां मुनिमन्यत । इति तामप्युवाचैवं तात त्वामत्रिवादये ॥ १८२ ॥
 इति च प्रार्थयाश्चक्रे समर्पय ममोदजम् । अमुष्यावक्रये इव्यं महर्षे गृह्यतामिदम् ॥ १८३ ॥
 त्वदीय उदजो ह्येष गृह्यतामित्युदीर्य सा । तदङ्गसंस्कारकृते दिवाकीर्तिमजूहवत् ॥ १८४ ॥
 अनिच्छतोऽपि तस्यर्षेर्नोपितो गणिकाज्ञया । शूर्पोपमान्पादनखानदुन्यद्भुदतारयत् ॥ १८५ ॥
 कृत्वा वटकद्वचीरापनयनं सा पणाङ्गना । तं कुमारं स्तपयितुं वराशिं पर्यथापयत् ॥ १८६ ॥
 आजन्म मुनिवेषं मे मापनैपीर्महामुने । स वटकदापनयनादिति बाल इवारटत् ॥ १८७ ॥
 वेश्यावोचन्महर्षिणामतिथीनामिहाश्रमे । उपचारपदं हेतत्प्रतीच्छसि किं न हि ॥ १८८ ॥
 त्वमस्मदाश्रमाचारानीदृशांश्चेत्प्रतीञ्चसि । तदा हि द्रप्ससे वस्तुमुदजं मुनिपुत्रक ॥ १८९ ॥
 ततस्तघासलोचन स तापसकुमारकः । नाङ्गमप्यधुनोन्मन्त्रवशीकृत इवोरगः ॥ १९० ॥
 तत्केशपाशं जटिलं तैलेनाच्यज्य सा स्वयम् ॥ ऊर्णापिपुष्पमिव शनैर्विवत्रे वरवर्णिनी ॥ १९१ ॥
 अन्यज्य मृज्यमानाङ्गस्तया सोमेन्दुचूरभृत् । कण्डूव्यमान इव गौः सुखनिद्राण्यलोचनः ॥ १९२ ॥
 गणिका स्तपयित्वाथ कयोर्णैर्गन्धवारिञ्चिः । तमामोचयदभ्यर्षोणि वस्त्रास्थान्नरणनि च ॥ १९३ ॥

१ नापितम् । २ श्रेष्ठानि ।

रथ्यवादीदहमपि धियासुः पोतनाश्रमम् । ततोऽन्वगात्तमग्रेगूमिव वट्कलचीर्यपि ॥ १६४ ॥
 स तापसकुमारोऽपि पथि यान्त्रिकप्रियान् । रथाधिरूढां तातेति प्रापते स्म मुहुर्मुहुः ॥ १६५ ॥
 रथिनं तत्प्रियावोचत्केयमस्योपचारगीः । यत्तापसकुमारोऽयं मयि तातेति जटपति ॥ १६६ ॥
 रथिकः स्नाह मुग्धोऽयमस्त्रीकेऽस्मिन्वने वसन् । स्त्रीपुंसयोरचेदज्ञो नरं त्वामपि मन्यते ॥ १६७ ॥
 प्रवीयमानान्दृष्ट्वाभ्वानूचे वट्कलचीर्यदः । बाह्यन्ते किममी तात मृगा नार्हन्त्यदो मुनेः ॥ १६८ ॥
 व्याजहाराथ रथिकः स्मित्वा वट्कलचीरिणम् । हंहो कर्मदमेवैयां मृगाणां नात्र लुप्यति ॥ १६९ ॥
 रथिको मोदकान्बाहून्ददौ वट्कलचीरिणे । सोऽखादच्च तदास्वादसुखमग्नौ जगाद च ॥ १७० ॥
 ईदृशानि वनफलान्यहमग्रेऽप्यत्वादिपम् । महर्षिञ्चिः प्रदत्तानि पोतनाश्रमवासिञ्चिः ॥ १७१ ॥
 अत्रूच्च मोदकास्वादात्योतनं गन्तुमुत्सुकः । कपायरूढैर्नटितः स विट्कामलकादिञ्चिः ॥ १७२ ॥
 रथिनश्चात्रवद्युञ्चं चौरैकेन दोषमता । रथी गाढप्रहारेण तं चौरं निजघान च ॥ १७३ ॥
 चौरोऽप्युवाच घातो हि वैरिणोऽपि प्रशस्यते । मामजैपीः प्रहारेण तेन तुष्टोऽस्मि मानव ॥ १७४ ॥
 विपुलं धनमत्रास्ति मदीयं तद्गृहाण ज्ञोः । त्रयोऽप्यारोपयामासुरथ तद्द्रविणं रथे ॥ १७५ ॥
 क्रमेण पोतनं प्राप्तो रथी वट्कलचीरिणम् । प्रोवाच प्रेप्सितो यस्ते पोतनाश्रम एव सः ॥ १७६ ॥
 किञ्चिच्च इविणं तस्मै रथी तापससूनवे । प्रददौ मार्गसुहृदे सयमानो जगाद च ॥ १७७ ॥
 अमुष्मिन्नाश्रमपदे न विना इव्यमाश्रयः । तदाश्रमार्थी कस्मैचिद्दद्याद्रव्यमवकथ्ये ॥ १७८ ॥

किमत्र यामि याम्यत्र किं वेति सकले पुर । उत्प्रेक्षमाणो हर्म्याणि वज्राम मुनिपुङ्गवः ॥ १७९ ॥
 नराणामथ नारीणामृषिवृद्ध्या स मुग्धधीः । अत्रिवादनवातूल उपाहास्यत नागरैः ॥ १८० ॥
 पुरे व्रमन्नथैकस्या वेद्यायाः स निकेतने । विवेश त्वरितं चापमुक्तः शर इवास्खलन् ॥ १८१ ॥
 स तघ्नश्राश्रमं मेने वेद्यां मुनिमन्यत । इति तामप्युवाचैवं तात त्वामत्रिवादये ॥ १८२ ॥
 इति च प्रार्थयाञ्चक्रे समर्पय ममोदजम् । अमुष्यावकये ऋष्यं मर्ष्ये गृह्यतामिदम् ॥ १८३ ॥
 त्वदीय उदजो ह्येप गृह्यतामित्युदीर्य सा । तदङ्गसंस्कारकृते दिवाकीर्तिमजूहवत् ॥ १८४ ॥
 अनिच्छतोऽपि तस्यर्षेर्नोपितो गणिकाज्ञया । शूर्पोपमान्पादनखानुव्यञ्जुदतारयत् ॥ १८५ ॥
 कृत्वा वटकलचौरापनयनं सा पणङ्गना । तं कुमारं स्तपयितुं वराशिं पर्यधापयत् ॥ १८६ ॥
 आजन्म मुनिवेषं मे मापनैपीर्महामुने । स वटकलापनयनादिति बाल इवारटत् ॥ १८७ ॥
 वेद्यावोचन्महर्षिणामतिथीनामिहाश्रमे । उपचारपदं ह्येतत्प्रतीच्छसि किं न हि ॥ १८८ ॥
 त्वमस्सदाश्रमाचारानीहशाश्वेत्प्रतीक्षसि । तदा हि द्रप्स्यसे वस्तुमुदजं मुनिपुत्रक ॥ १८९ ॥
 ततस्तवासलोचनेन स तापसकुमारकः । नाङ्गमप्यधुनोन्मन्त्रवशीकृत इवोरगः ॥ १९० ॥
 तत्केशपाशं जटिलं तैलेनान्यज्य सा स्वयम् ॥ ऊर्णोपि एरुमिव शनैर्विवत्रे वरवर्णिनी ॥ १९१ ॥
 अन्यज्य मृश्यमानाङ्गस्तयां सोमेन्दुचूरभूत् । कण्डूव्यमान इव गौः सुखनिद्राणल्लोचनः ॥ १९२ ॥
 गणिका स्तपयित्वाथ कवोष्णैर्गन्धवारिभिः । तमामोचयदद्र्याणि वस्त्रास्थान्नरणानि च ॥ १९३ ॥

१ नापितम् । २ श्रेष्ठानि ।

तथैकस्या दारिकायाः पाणिग्रहमकारि सः । सात्रात्तस्य करगता गार्हस्थ्यश्रीरिवाङ्गिनी ॥ १९४ ॥
 बधूवरं च गायन्त्यः सर्वास्तस्थुः पणाङ्गनाः । दध्यावृषिकुमारस्तु कृपयोऽमी पठन्ति किम् ॥ १९५ ॥
 अवीवदच्च मद्गहन्यान्यातोद्यानि, पणाङ्गना । किमेतदिति सम्भ्रान्तः प्यधात्कर्णौ च सोमभ्रूः ॥ १९६ ॥
 मुनिवेषजुषो वेश्याः कुमारानयने गताः । यथा गतास्तथैवैत्य तदोर्वीशं व्यजिज्ञपन् ॥ १९७ ॥
 तैस्तैः प्रकारैः प्रालोचि स कुमारो वनेचरः । इहागन्तुं च सङ्केतमस्माच्चिः सममग्रहीत् ॥ १९८ ॥
 अप्यायान्तं तदा दूरे दृष्ट्वा तस्वितरं वयम् । तस्य शापत्रयान्नष्टाः कातराः स्त्रीस्वत्रावतः ॥ १९९ ॥
 सोऽस्मान् गवेषयन्नसत्प्रलोचनवशंबदः । त्रमन्वनाघनं गामी न गामी पितुराश्रमम् ॥ २०० ॥
 अर्जुनशिश्ये विशामीशः किमकार्षमहं जडः । वियोगितौ पितापुत्रौ मया प्राप्तश्च नानुजः ॥ २०१ ॥
 पितृपार्श्वार्थरित्रष्टो जीविष्यति कथं नु सः । कियच्चिरं जीवति हि मीनो नीराद्वहिष्कृतः ॥ २०२ ॥
 एवं दुःखादरतिजागच्छृशमिद्रापतिः । उषेह्वशयनेऽप्यस्थान्मीनः स्तोक इवाम्भ्रसि ॥ २०३ ॥
 वेश्यायाः सदने तस्यास्तदा च मुरजध्वनिः । कर्णयोरवनीचर्तुरप्रियातिथितां ययौ ॥ २०४ ॥
 ऊचे च राजा नगरं सर्वं महुःखदुःखितम् । लोकोत्तरसुखी कोऽयं यस्याग्नेमुरजध्वनिः ॥ २०५ ॥
 स्वार्थनिष्ठोऽथवा सर्वो मृदङ्गध्वनिरेप हि । मुदे कस्यापि मम तु मुजराघातसन्निभः ॥ २०६ ॥
 सा राज्ञो वाग्जनश्रुत्या पानीयमिव कुट्यया । कर्णालवावं वेक्ष्यायास्तस्यास्तूर्णमपूरयत् ॥ २०७ ॥
 प्रसन्नचन्द्रं राजानं साय गत्वा कृताञ्जलिः । वेक्ष्या विज्ञपयामास धाट्यर्थोत्कृष्टप्रगल्भवाक् ॥ २०८ ॥

१ पश्चात्तापमकरोत् ।

पुरा मे देव दैवज्ञोऽऋथयद्यत्सयौकसि । ऋषिवेपो युवान्येति दद्यात्सस्य निजां सुताम् ॥ २०९ ॥
 ऋषिवेपो युवा कोऽपि गोर्वस व्यवहारवित् । अन्यागान्मद्गृहे सोऽघोघाहितः सुतया स्वया ॥ २१० ॥
 तन्निवाहोत्सवे देव गीतवाद्यादि मद्गृहे । दुःखिनं त्वां न जानामि यद्योगो मे सहस्य तत् ॥ २११ ॥
 अथादिशशरात्राजा कुमारं दृष्टपूर्विणः । उपलक्षयितुं तेऽपि गत्वोपावृक्षयंश्च तम् ॥ २१२ ॥
 अथैत्य ते नरेन्द्राय तं तथैव व्यजिज्ञपन् । राजापि दृष्टसुस्वप्न इवात्यर्थममोदत ॥ २१३ ॥
 तथा समन्वितं वध्या करेणुमधिरुय च । आनिनाय निजं वेदम राजा वदकवचीरिणम् ॥ २१४ ॥
 अखिलव्यवहारज्ञो राजाकारि क्रमेण सः । परवोऽपि हि शिष्यन्ते नियुक्तैः किं पुनः पुमान् ॥ २१५ ॥
 तस्मै राज्यविभागं च दत्त्वा राजा कृतार्थचूत् । राजकन्याश्च तेनोदयाहयत्स्वर्बधूपमाः ॥ २१६ ॥
 वधून्निः सहितः तान्निरखण्णितसमीहितः । रेमे वदकवचीर्युद्धैः सुखान्धिजलकुञ्जरः ॥ २१७ ॥
 सोऽन्यदा रथिको मार्गसुहृदकवचीरिणः । तच्चौरदत्तं स्वर्णोदि विक्रीणानोऽन्नमत्पुरे ॥ २१८ ॥
 यद्यस्य यस्य चौरिणापहृतं स स तञ्जन्म् । उपलक्षयारक्षणाभूर्ध्वबाहुरचीकथत् ॥ २१९ ॥
 संयम्य च स आरक्षे राजघारमनीयत । तं च राजानुजोऽश्वाक्षीदृशा जीवानुकल्पया ॥ २२० ॥
 तमुपावृक्षयषडकवचीरी मार्गोपकारिणम् । अमोचयच्च सन्तो हि नोपकारस्य घसाराः ॥ २२१ ॥
 सोमचन्द्रोऽपि पुत्रं स्वमपश्यन्नश्चमवने । घृदाद्घृदं नेत्रजलैः सिञ्चन्निव निरन्तरम् ॥ २२२ ॥
 प्रसन्नवच्चप्रहितैर्नैर्वदकवचीरिणः । प्रवृत्तौ कथितायां च सोऽचूडुञ्चानलोचनः ॥ २२३ ॥

१ दृष्टमभवत् । २ अपराधः । ३ प्रफुल्लनेत्रः ।

परं सुतवियोगेन तेन तस्यातिरोदनात् । अहोऽपि रात्रीकरणमन्धवमुदपद्यत ॥ २२४ ॥
 स जरत्तापसोऽन्यैश्च तपःसब्रह्मचारिभिः । तापसैस्तपसः प्रान्ते फलादिचिरपार्यत ॥ २२५ ॥
 पूर्णेषु षादशास्वब्धेष्वन्यदैवमचिन्तयत् । प्रसन्नचन्द्रावरजो रजन्यर्धे प्रबोधनाक् ॥ २२६ ॥
 विपदे मन्दजाग्यस्य जातमात्रस्य मे प्रभुः । कुमारचृत्यामकरोत्तातोऽरत्ये वसन्नपि ॥ २२७ ॥
 अहर्निशं कटिस्थेन मया दूरं दुरात्मना । तपःकष्टादव्यधिकं कष्टमुत्पादितं पितुः ॥ २२८ ॥
 यावत्प्रत्युपकाराय ह्यमीचूतोऽस्मि यौवने । देवादिहागमं तावत्पापोऽहमजितेन्द्रियः ॥ २२९ ॥
 पितुरानृण्यन्नाग्नाहं त्रवाम्येकेन जन्मना । येनाहं सोढकष्टेन पूतरैः कुञ्जरीकृतः ॥ २३० ॥
 स एवं चिन्तयन्नेव गत्वा राजानमब्रवीत् । देवाहं तातपादानां चृशमुल्कोऽस्मि दर्शने ॥ २३१ ॥
 राजा प्रोवाच हे त्रातः पिता हि सम आबयोः । तत्पाददर्शनौत्सुक्यं तवेवास्ति ममापि तत् ॥ २३२ ॥
 राजा च युवराजश्च ततस्तौ सपरिहृदौ । तदाश्रमपदं तातपादालङ्कृतमीयतुः ॥ २३३ ॥
 षावप्युत्तैरुर्यानादूचे वल्कलचौर्यदः । दृष्ट्वा तपोवनमिदं राज्यश्रीस्तृणवन्मम ॥ २३४ ॥
 सरोवराणि तान्येतान्यक्रीडं यत्र हंसवत् । तेऽमी द्रुमाः कपिरिवाखादिपं यत्फलान्यहम् ॥ २३५ ॥
 तेऽमी मे त्रातर इव पांशुक्रीनासखा मृगाः । महिष्यस्ता इमा मातृनिजा यासामपां पयः ॥ २३६ ॥
 स्वामिन्वने सुखान्यस्मिन्कियन्ति कथयाम्यहम् । अप्येकं पितृशुश्रूपासुलं राज्ये कुतो मम ॥ २३७ ॥
 तत्राश्रमे विविशतुत्रातरौ तावुञ्चावपि । तातं चाग्रे ददृशतुर्नयनान्मन्त्रोजत्रास्करम् ॥ २३८ ॥

१ तपोयुक्तैः । २ लघुर्जलजतुः पूरो इति लोके ।

उवाच सोमचन्द्रार्पिं प्रणमन्मेदिनीपतिः । प्रसन्नचन्द्रस्ते सूनुस्लात त्वां प्रणमत्यसौ ॥ २३ए ॥
 प्रणमन्तं च राजानं सोमः पस्पर्श पाणिना । मार्जन्निव तदङ्गेषु सङ्क्रान्तवर्तनीरेजः ॥ २४० ॥
 पित्रा स्वपाणिपद्मेन स्पृश्यामानोऽवनीपतिः । उत्कोरककदम्बाजो वचूव पुलकाङ्कुरैः ॥ २४१ ॥
 राजानुजोऽपि शोर्मापि प्रणमन्निदमब्रवीत् । प्राप्तो वटकलचीर्येष त्वत्सादान्भोजचृङ्गताम् ॥ २४२ ॥
 मौलिसाम्राय तस्याजमिव सोमः प्रमोदन्नाक् । तमालिलिङ्ग सर्वाङ्गं नगं नव श्वाम्बुदः ॥ २४३ ॥
 सोमर्षेस्तु तदा कोर्यणो चाप्यः प्रादुर्भवन्दृशोः । वचूव तत्क्षणादान्ध्यप्रध्वंसपरमौषधम् ॥ २४४ ॥
 हृग्भ्यां तत्कालमालोकवतीच्यां तावुचौ मुनिः । ददर्श पुनरावृत्तगार्हस्थ्यस्त्रेहिवन्धनः ॥ २४५ ॥
 पृच्छति स च हे वत्सो सुखं कालोऽतिवाहितः । तावूचतुस्त्वत्प्रसादात्कट्याण्डुमदोद्दिदात् ॥ २४६ ॥
 अग्नेयमाणं तत्कीदृगचूत्तापसन्नाणकम् । इति वटकलचीर्यन्तरुजं प्राविशद्द्रुतम् ॥ २४७ ॥
 तानि तापसत्राणानि स्वोत्तरीयाञ्चलेन सः । प्रतिवेलितुमारेत्रे प्राग्ममत्वं परिस्पृशन् ॥ २४८ ॥
 तस्य वैवमजूञ्चिन्ता पात्राणि यतिनामहम् । किं पात्रकेसरिकया क्वापि प्रत्यखिलं पुरा ॥ २४९ ॥
 इति चिन्तयतस्तस्य जातिस्मृतिरजायत । सस्मार च ह्यःकृतवद्देवमर्त्यत्रवाग्निजान् ॥ २५० ॥
 श्रामण्यं प्राग्जबकृतं स्मरन्वटकलचीर्यथ । वैराग्यं परमं जेजे मित्रं निर्याणसम्पदः ॥ २५१ ॥
 धर्मध्यानं व्यतिक्रम्य शुक्लध्याने द्वितीयके । स्थितो वटकलचीर्यापत्केवलज्ञानमुज्वलम् ॥ २५२ ॥
 तत्कालकेवलज्ञानी महात्मा सोमचन्द्रचूः । पितुर्त्रातुश्च विदधे सुधात्रां धर्मदेशनाम् ॥ २५३ ॥

१ मार्गधृतिः । २ ईपत् उष्णः । ३ गतदिनकृतवत् ।

सोमचन्द्रः प्रसन्नश्च ततो वटकलचीरिणम् । सुरार्पितयतिद्विङ्गं प्रासवोधौ प्रणेमतुः ॥ २५४ ॥
 वयं च समवासात्मं विहरन्तोऽन्यदा नृप । उद्याने पोतनप्रत्यासन्ने नाम्ना मनोरमे ॥ २५५ ॥
 प्रत्येकदुःखः पितरं निजं वटकलचीर्यपि । अर्पयित्वा तदास्माकं गतोऽन्यत्र नराधिप ॥ २५६ ॥
 राजा प्रसन्नचन्द्रोऽपि प्रययौ पोतनं पुरम् । तस्यौ च स्थिरवैराग्यो वाग्निर्वटकलचीरिणः ॥ २५७ ॥
 तदा प्रसन्नचन्द्रः स्वे राज्येऽर्जमपि नन्दनम् । स्वयं न्यस्य विरक्तात्मा प्रात्राजीदस्सदन्तिके ॥ २५८ ॥

एवमाख्याय विरते श्रीवीरे परमेश्वरे । ददर्श देवसम्पातमाकाशे मगधेश्वरः ॥ २५९ ॥
 पप्रञ्च श्रेणिको चूयः प्रणम्य जगदीश्वरम् । किमेव देवसम्पातो हस्यते द्योतिताम्बरः ॥ २६० ॥
 स्वाम्यप्याख्यत्प्रसन्नर्परुत्पन्नमिह केवलम् । कर्तुं च तन्महिमानममराः सम्पतन्त्यमी ॥ २६१ ॥

पुनर्विज्ञपयामास जिनेन्द्रं मगधाधिपः । जगवन्केवलज्ञानं कस्मिन्बुद्धेदमेप्यति ॥ २६२ ॥
 नाथोऽप्यकथयत्पश्य विद्युन्माली सुरो ह्यसौ । सामानिको ब्रह्मेन्द्रस्य चतुर्देवीसमावृतः ॥ २६३ ॥
 अहोऽमुष्मात्सप्तमेऽह्नि च्युत्वा जावी पुरे तव । श्रेष्ठिकृपजदत्तस्य जम्बूः पुत्रोऽन्यकेवली ॥ २६४ ॥
 राजापृष्ठदसौ यद्यासन्नप्रच्यवनोऽमरः । तेजोऽस्य तत्किमहीणमथाचल्यौ जगशुरुः ॥ २६५ ॥
 राजन्नेकावताराणामन्तकालेऽपि नाकिनाम् । तेजःक्षयादिच्यवनविज्ञान्याविर्भवन्ति न ॥ २६६ ॥
 तदा मुदानाहताख्यो जम्बूद्वीपपतिः सुरः । शब्देन महतावादिदहो मे कुलमुत्तमम् ॥ २६७ ॥
 तदा च श्रेणिकोऽपृष्ठगवन्तं कृताञ्जलिः । देवोऽयमेवं स्वकुलप्रशासां कुरुते कुतः ॥ २६८ ॥
 सर्वज्ञः कथयामास राजन्नत्रैव पत्तने । इच्यो गुप्तमतिर्नाम वभूव शुवि विश्रुतः ॥ २६९ ॥

तस्य ही तनुजन्मानावचूलां क्रमयोगतः । ज्यायानृपत्रदत्ताख्यो जिनदासात्रिधो लघुः ॥ २७० ॥
 ज्यायानतिसदाचारो द्यूतादिव्यसनी लघुः । ती छावाद्यन्तयुगयोः प्रत्यक्षे इव वर्ष्मणी ॥ २७१ ॥
 ततश्चर्पजदत्तेन जिनदासः सुमेधसा । त्यक्तो दुराचार इति सर्वस्वजनसाक्षिकम् ॥ २७२ ॥
 अहमत्रावृत्कोऽस्मीति ज्येष्ठः स श्रेष्ठिसर्वदन् । कनिष्ठस्य शुन इव प्रवेष्टुं न गृहेऽप्यदात् ॥ २७३ ॥
 जिनदासोऽन्यदा दीव्यन्नन्येन द्यूतकारिणा । संजातद्यूतकलहे सद्योऽख्येण न्यहन्यत ॥ २७४ ॥
 फलं द्यूतविपतरोरायुधाघातवेदनम् । जिनदासोऽन्यचूङ्क इव ऋमितले लुवन् ॥ २७५ ॥
 स्वजनाश्चर्पजदत्तमूचुर्नो परमार्हत । प्राणिमात्रसाधारिण्या दयया जीवयानुजम् ॥ २७६ ॥
 पात्रं कीर्त्तंविंशुद्धायाः स वन्धुः स च नायकः । यो वन्धुं सेवकं चान्युधरते व्यसनावटात् ॥ २७७ ॥
 ऋपन्नोऽप्यन्यधाङ्गत्वावरजं स्वजनेरितः । समान्यसिद्धि हे वत्स त्रास्ये त्वामौपधादित्रिः ॥ २७८ ॥
 जगाद जिनदासोऽपि ह्यमस्व मम दुर्नयान् । कार्यमामुष्मिकं कुर्या जीवितव्यासृहस्य मे ॥ २७९ ॥
 प्रयत्न परलोकाध्वप्रस्थितस्य ममाधुना । धर्मोपदेशपाथेयमार्यानशनपूर्वकम् ॥ २८० ॥
 ऋपन्नोऽप्यन्यशादेवमनुजं निर्ममो त्रय । जप स्वहृमनाः पथपरमेष्ठिनमस्त्रियाम् ॥ २८१ ॥
 एवमाद्यनुशिष्यानुजन्मानमृपन्नः स्वयम् । आराधनां सानशनां कारयामास शुद्धधीः ॥ २८२ ॥
 विपद्य जिनदासोऽपि तेन परिडितमृत्युना । जम्बूद्वीपाधिपो जज्ञे देवोऽयं परमस्त्रिकः ॥ २८३ ॥
 अयं चास्माच्चोऽश्रौषीद्यन्नाजगृहपत्तने । केवली चरमो ज्ञावी जम्बूद्वीपजदत्तजः ॥ २८४ ॥

१ शरीरे, द्विवचनम् । २ अंधकूपात् गर्गात् ।

श्रुत्या केनखिनो ज्ञावि स्वे कुले जन्म पावनम् । देवोऽयमेवं स्वकुलप्रसां कुरुतेतमाम् ॥ २०५ ॥
 राजाश्रुतुनविद्युन्माट्येप जगवन्धुरः । किं सुरेष्वतितेजस्वी ग्रहेष्विव दिवाकरः ॥ २०६ ॥
 आचख्यौ प्रनुरथ्येवं जम्बूद्वीपस्य जारते । मगधाख्ये जनपदे ग्रामे सुग्रामनामनि ॥ २०७ ॥ युग्मम् ।
 आर्ययात्राफूटोऽचूत्तस्य पत्नी तु रेवती । जवदत्तो जवदेवश्चाचूतां तनयौ तयोः ॥ २०८ ॥ युग्मम् ।
 जवदत्तो जवान्जोधेरुत्तारणतरीं दृढाम् । यौवनेऽप्याददे दीक्षां सुस्थिताचार्यसन्निधौ ॥ २०९ ॥
 स व्रतं पावयन्ब्रह्मधरोत्रं श्रुतपारगः । ब्यहर्दुरुणा सार्धं द्वितीयकीव तत्तनुः ॥ २१० ॥
 तस्मिन्नाद्ये साधुरेकोऽन्यदाचार्यान्व्यजिज्ञपत् ॥ अत्रुजानीत मां यामि यत्र बन्धुजनोऽस्ति मे ॥ २११ ॥
 तत्रास्ति मे त्वपुत्राता स चृशं स्नेहलो मयि । प्रब्रजिष्यति मां दृष्ट्वा प्रकृत्याग्नेऽपि जलकः ॥ २१२ ॥
 ततस्तं श्रुतचृत्साधुसमेतं गुरुरादिशत् । परनिस्तारणपरे गुरुः शिष्ये हि मोदते ॥ २१३ ॥
 स जगाम पितुर्धाम गतमात्रो ददर्श च । त्रालुरुषाहमारब्धं मन्मथदुर्मदोहदम् ॥ २१४ ॥
 विवाहकौतुकव्यग्रः स त्राता कन्यसो मुनेः । विस्मृतान्यकरणीयो मुघातुलस्तदाचवत् ॥ २१५ ॥
 विवाहसमये प्राप्तमजानन्निव सोऽग्रजम् । नाकार्पीत्स्वागतमपि व्रतादानकथापि का ॥ २१६ ॥
 विखरुः स मुनिर्चूयोऽप्यागमत्सन्निधौ गुरोः । आलोच्याकथयत्सर्वामनुजस्य कथां तथा ॥ २१७ ॥
 जवदत्तोऽनदददो काठिन्यमनुजन्मनः । ज्यायांसं यदवाज्ञासीद्विमन्यागतं गृहे ॥ २१८ ॥
 गुरुजनेरपि श्रेयः किं नामोषाहकौतुकम् । तत्परित्यज्य सानन्दः स ज्येष्ठं नान्वियाय यत् ॥ २१९ ॥

१ गामेती इति लोके । २ लघुः ।

कश्चिद्दृचे तदा साधुर्जवदत्तासि पण्डितः । यदि त्वमनुजन्मानं निजं प्रमाजयिष्यसि ॥ ३०० ॥
 जवदत्तोऽब्रवीदेशे मगधाख्ये गुरुर्षदि । विहरिष्यति तददः कौतुकं दर्शयिष्यते ॥ ३०१ ॥
 विहरन्तोऽन्यदा जगुर्मगधानेव सूरयः । समीरणवदेकत्र श्रमणानां स्थितिर्न हि ॥ ३०२ ॥
 आचार्यपादान्यन्दित्या जवदत्तो व्यजिह्वपत् । स्वजनानित आसन्नान्दिदृक्षे युष्मदाज्ञया ॥ ३०३ ॥
 जवदत्तं ततश्चैकमपि तत्रादिशद्गुरुः । एकाकिनोऽप्यर्हति हि विहारो वशिनो मुनेः ॥ ३०४ ॥
 जवदत्तो जगामाथ स्वेषां संसारिणां गृहे । प्रव्रज्याग्राहणेनानुग्रहीतुमनुजं निजम् ॥ ३०५ ॥
 नागदत्तस्य तनयां यासुकीकुक्षिसम्भवाम् । उपयेमे जवदेवो जवदत्तानुजस्तादा ॥ ३०६ ॥
 कृतोष्वाहोत्सवाः सर्वे बन्धवस्तं मुदाभ्ययुः । मन्यमाना उत्सवोपर्युत्सवं तत्समागमम् ॥ ३०७ ॥
 सद्यः पाद्येन तसादौ प्रक्ष्वाड्य प्रासुकेन ते । पादोदकमवन्दन्त मत्वा तीर्थोदकाधिकम् ॥ ३०८ ॥
 जवाब्धिमज्जानजयादवलम्बमिवेञ्जवः । दगित्वा पादयोः सर्वे बन्धवस्तं ववन्दिरे ॥ ३०९ ॥
 मुनिरप्यभ्यधाद्वन्धून्विवाहव्याकुलाः स्थ ज्ञोः । यामो विहर्तुमन्यत्र धर्मलाजोऽस्तु वोऽनघाः ॥ ३१० ॥
 तमृपिं बन्धवः सर्वे जत्कपानादिचिर्मुदा । एषणीयकटपनीयप्रासुकैः प्रत्यलाजयन् ॥ ३११ ॥
 तदानीं जवदेवोऽपि कुलाचारं प्रपालयन् । सेव्यमानां वयस्याजिर्नवोढां मण्डयञ्चरूत् ॥ ३१२ ॥
 चक्रेऽङ्गरागं प्रेयस्या श्रीचन्दनरसेन सः । चञ्जतपरसेनेवाकृष्टेन शशिमण्डलात् ॥ ३१३ ॥
 तस्या मूर्ध्नि च धम्मिमहं सुमनोदामगर्हितम् । बबन्ध अस्तशशिनः स्वर्चाणोः श्रीमल्लिम्बुचम् ॥ ३१४ ॥
 तत्कपोलफलकयोः कस्तूर्यां पत्रवह्वरीम् । मीनकेतोस्त्रिव जयप्रशस्तिमद्विलरस्वयम् ॥ ३१५ ॥

कुचयोर्मण्डनं यावन्नयोढः स प्रचक्रमे । तावदागममश्रीपीङ्गवदत्तमहामुनेः ॥ ३१६ ॥
 स प्रावृदर्शनोत्तांशः किंतवो जयवानिव । जगुदस्याधिदायार्थमण्डितामपि वल्लजाम् ॥ ३१७ ॥
 हित्यार्थमण्डितां कान्तां न गन्तुमुचितं तव । तस्याः सखीनामित्युक्तिं स एड्डे इव नाशृणोत् ॥ ३१८ ॥
 साम्रणं धारयन्तीनां तासां चेत्युत्तरं ददौ । कृत्वा गुरुप्रणिपातं पुनरेव्यामि वाङ्मिकाः ॥ ३१९ ॥
 जयदेवस्ततः स्थानात्सुवमानः सुवद्भवत् । अभ्येत्य जयदत्तार्पि तत्र स्थितमवन्दत् ॥ ३२० ॥
 यन्दित्वोद्भितमात्रस्यानुजस्य घृतचाजनम् । मुनिः श्रामस्यदानाय सत्यंकारमियार्पयत् ॥ ३२१ ॥
 जयदत्तस्ततोऽगारादनगारशिरोमणिः । निर्जगाम धियां धाम मनाग्रत्रारि दत्तहृक् ॥ ३२२ ॥
 जयदेवोऽपि तत्सर्पिर्चाजनं चारयन्करे । अन्यगाङ्गवदत्तार्पि तत्सदान्त्रोजपद्पदः ॥ ३२३ ॥
 अन्येऽपि घह्वो नार्यो नराश्च जयदेवयत् । अन्ययुर्जयदत्तर्पिमुद्गुमिप्रमदहृदाः ॥ ३२४ ॥
 मुनिर्न कश्चिद्व्यसृजन्मुनीनामुचितं हृदः । अघिसृष्टाश्च मुनिना न व्यावृत्तिरे जनाः ॥ ३२५ ॥
 दूरं गत्वा च निर्विषास्तं यन्दित्वा महामुनिम् । स्वयमेव व्याशुशुदुरादौ नार्यो नरास्ततः ॥ ३२६ ॥
 जयदेवस्तु जज्ञात्मा चिन्तयामासिवादिदम् । अघ्यविसृष्टा व्याशुदन्त्येते नैते हि सोदराः ॥ ३२७ ॥
 अहं तु सोदरोऽमुष्य घावावां स्नेहलौ मिथः । तदनेनाविसृष्टस्य न्याय्यं व्याशुदन्तं न मे ॥ ३२८ ॥
 जज्ञपानादिचारेणान्तोऽयं नूनमप्रजः । ततो ममार्पयघोढुं प्रसीदन्धृतचाजनम् ॥ ३२९ ॥
 धिरादन्यागतं श्रान्तं ज्यायांसं घ्रातरं मुनिम् । अमुक्त्वा तदमुं स्थाने न निवर्तितुमुत्सहे ॥ ३३० ॥

१ उल्लुक्कः । २ घृतकारः । ३ वधिरः ।

मासौ वलेदिति मनोव्याधेपार्थ कनीयसः । गार्हस्थ्यवार्ता प्राक्कस्त जवदत्तो महामुनिः ॥ ३३१ ॥
 एते ते ग्रामपर्यन्तपादपाः पान्थमरुपाः । प्रातरावां वानरवद्येषु स्वैरसरंस्वहि ॥ ३३२ ॥
 सरोवराणि तान्येतान्यावान्यां यत्र शैशवे । अकारि नखिनीनालैर्हरश्रीः कण्ठयोर्मिथः ॥ ३३३ ॥
 एताश्च ग्रामपर्यन्तचूमयो भूरिवालुकाः । यत्रावां वालुकाचैत्यक्रीडां प्रावृष्यकृष्वहि ॥ ३३४ ॥
 जवदत्तोऽनुजन्मानमेवमध्वनि वार्तयन् । जगाम ग्राममाचार्यपादपद्मैः पवित्रितम् ॥ ३३५ ॥
 सानुजं जवदत्तपिं वसतिघारमागतम् । निरीक्ष्य कुल्लकाः प्रोचुः कृतवक्रोष्ठिका मिथः ॥ ३३६ ॥
 दिव्यवेषधरो नूनमनुजो मुनिनामुना । प्रत्राजयितुमानीतः स्वं सत्यापयितुं वचः ॥ ३३७ ॥
 सूरिरूचे जवदत्त तरुणः कोऽयमागतः । सोऽवदद्गगवन्दीक्षां जिघृक्षुर्मेऽनुजो ह्यसौ ॥ ३३८ ॥
 सूरिणा जवदेवोऽपि पप्रब्धे किं प्रतार्थ्यसि । मा प्रच्छ्रता मृपावादीत्येवमित्यवदत्स तु ॥ ३३९ ॥
 जवदेवस्तदैवाथ पर्यत्राग्यत सूरिनिः । साधुन्यां सहितोऽन्यत्र विहर्तुं च न्ययोज्यत ॥ ३४० ॥
 जवदेवः किमद्यापि नायात इति चिन्तया । स्वजनाः पृष्ठतोऽन्येत्य जवदत्तं वज्रापिरे ॥ ३४१ ॥
 जवदेवोऽन्वगाद्युष्मान्प्रियां हित्वार्धमण्डिताम् । तन्मुदे किं त्वनायाते तस्मिन्जीवन्मृता वयम् ॥ ३४२ ॥
 खिद्यते चक्रवाकीव सा युक्तिंविधवा वधूः । विश्राम्यति न तस्याश्च नयनाम्बु सिराम्बुवत् ॥ ३४३ ॥
 एकाक्यस्माननापृष्ठय जवदेवः क्वचिद्भजेत् । इति स्वप्नेऽप्यसम्भाव्यं गतश्च कापि किं ह्यदः ॥ ३४४ ॥
 नष्टस्वानिव ग्रहिलान्त्रवेदवमपस्यतः । अस्माननुगृहाणैर्पे कथय क्व स तेऽनुजः ॥ ३४५ ॥

धर्मोदकं ह्यनुजस्योचे मिथ्याप्यथो मुनिः । यात आयातमात्रोऽपि न विद्मः स ययौ क्वचित् ॥ ३४६ ॥
 गतोऽन्येनाद्यना किं स इति जट्पन्त आशु ते । प्रत्यावर्तन्त दीनास्या दस्युर्निर्मुषिता इव ॥ ३४७ ॥
 तां नयोढां हृदि ध्यायन्त्रातृभक्त्यैव केवलम् । प्रव्रज्यां ऋवदेवोऽपि सशब्द्यां पर्येपादयत् ॥ ३४८ ॥
 महर्षिर्नवदत्तोऽपि कालेन बहुनेयुषा । विपेदेऽनशनं कृत्वा सौधर्मे च सुरोऽभवत् ॥ ३४९ ॥
 ऋवदेवोऽप्यदो दध्यौ नागिला प्रेयसी मम । प्रेयांस्तस्या अहमपि विरहो ही ह्ययोरञ्जत् ॥ ३५० ॥
 द्रातुरेवोपरोधेन घृतं चिरमपादयम् । तस्मिंस्तु स्वर्गते किं मे प्रतेनायासहेतुना ॥ ३५१ ॥
 न तथा घृतकष्टेन दुष्करेणास्मि पीन्तः । यथा तद्विरहेणोच्चैर्न विष्यति कथं नु सा ॥ ३५२ ॥
 गजीव चारीपतिता पद्मिनीव हिमाविला । मराडीव मरुगता वह्नीव म्रीष्मतापञ्चाक् ॥ ३५३ ॥
 यूथत्रष्टेव हरिणी पाशवञ्चय शारिका । सा मन्ये देन्यन्नाग्लोकानुकम्प्यैव न विष्यति ॥ ३५४ ॥ युग्मम् ॥
 यदि प्राप्स्यामि जीवन्तीं तां प्रियामायतेक्षणाम् । तदद्यापि हि गार्हस्थ्यतृप्तो रंस्ये तथा सह ॥ ३५५ ॥
 चिन्तातन्तुचिरेवं स्वं नियह्यभूर्णनाभवत् । स्थविरपीननापृथुच ऋवदेवो विनिर्ययौ ॥ ३५६ ॥
 तूर्णं जगाम च ग्रामं सुग्रामं राष्ट्रकूटञ्च । तस्यौ च संवृतवारवाह्यायतनसन्निधौ ॥ ३५७ ॥
 गन्धमादयधरा नारी ब्राह्मण्या सममेकया । तत्रान्यागान्मुनिरसावित्यवन्दत् तं च सा ॥ ३५८ ॥
 पप्रह ऋवदेवस्तां राष्ट्रकूटः स ध्यार्थवान् । पत्नी च रेवती तस्य ऋञ्जे जीवति या न वा ॥ ३५९ ॥
 कथयामास साप्येवमार्यवात्रैवती च सा । व्यपधेतां तयोश्चागाङ्ग्यान्कालो विपन्नयोः ॥ ३६० ॥

१ गलता । २ चारी गजबंधनस्थानम् ।

न्युयोऽप्यष्टस मुनिरार्यवत्सूनुना प्रिया । नवदेवेन या त्यक्ता नवोढा सास्ति वा न वा ॥ ३६१ ॥
 सा दध्यौ नवदेवोऽयं नूनमात्तत्रतोऽग्रजात् । यदि वा वार्तयाम्येनमेनेनसमिहागतम् ॥ ३६२ ॥
 उवाच चिन्तयित्वैवमार्यवधेवतीसुतः । त्वमेव नवदेवोऽसि किमिहागास्तपोधन ॥ ३६३ ॥
 नवदेवोऽवदत्साधु ल्याहमुपलक्षितः । स एव नवदेवोऽसि नागिलाजीवितेश्वरः ॥ ३६४ ॥
 तदाग्रजोपरोधेन तां विमुच्य निरीयुषा । अतिव्रतापि हि मया व्रतमादायि दुष्करम् ॥ ३६५ ॥
 त्रिपञ्चे साग्रतं व्रातर्यहमङ्कुशवर्जितः । नागिला सा कथमचूदित्यागं तद्दिदृक्षया ॥ ३६६ ॥
 नागिला चिन्तयामास चिराद्दृष्टां हि मामसौ । न हि प्रत्यञ्जिजानाति परावृत्तययोगुणाम् ॥ ३६७ ॥
 आत्मानं ज्ञापयाम्येनमिति प्रोवाच नागिजा । नागिला सास्म्यहं हन्त नवोढाल्याजि या त्यया ॥ ३६८ ॥
 एतावता च कालेन यौवनेऽपि व्यतीयुषि । किं नाम मयि लावण्यं पुण्याशय विमृश्यताम् ॥ ३६९ ॥
 मुक्त्वा रत्नत्रयं स्वर्गपवर्गफलदायकम् । वराटिकामात्रनिजां मा ग्रहीर्मा महाशय ॥ ३७० ॥
 अत्यन्तघोरनरकपातप्रतिबुधामहो । विषयाणां सरास्त्राणां मा गास्त्वं चेदनीयताम् ॥ ३७१ ॥
 ग्रहितोऽसि व्रतं व्रान्ना बभ्रनापि हितैषिणा । तमप्यनाप्तं मा मंस्था मयि पापखनौ रतः ॥ ३७२ ॥
 तद्दद्यापि निवर्तस्व गुरुपादाननुव्रज । मयि रागकृतं चाधमालोचय तदन्तिके ॥ ३७३ ॥
 यावदेवं नवदेवं नागिला नृशमन्वशात् । ब्राह्मण्या दारकस्तावत्तत्रागाञ्चुक्त्वायसः ॥ ३७४ ॥
 ऊचे च पायसं पुक्तं यन्मयाद्य सुधोपमम् । तच्छमिष्याम्यहं मातरधो धारय आजनम् ॥ ३७५ ॥

१ पापहितम् । २ निर्गतेन । ३ मृते । ४ साक्षिणाम् ।

निमन्त्रितोऽहमन्यत्र तपस्ये तत्र च दक्षिणाम् । श्रवान्तपायसो मातर्त्रोक्तुं शक्यामि नो पुनः ॥ ३७६ ॥
 आदाय दक्षिणामन्नागतो ऋयोऽपि पायसम् । स्वयं वान्तं स्वयं प्रोक्ष्ये का ह्रीः स्वोद्धिष्टचोजने ॥ ३७७ ॥
 ब्राह्मण्युवाच वान्ताशी जुगुप्सस्त्रं चविष्यसि । श्रुतं जुगुप्सनीयेन कर्मणानेन दारक ॥ ३७८ ॥
 तच्छ्रुत्वा ऋवदेवोऽपि निजगादेति हे वदो । त्वं चविष्यसि वान्ताशी निकृष्टः कुकुरादपि ॥ ३७९ ॥
 नागिलोवाच तमृपिं यद्येवं वेत्सि वद्वि च । तन्नामुबन्ध किमिति ऋयोऽप्युपबुधुक्षसे ॥ ३८० ॥
 मांसासृगस्थि विण्मूत्रपूर्णाहमधमाधमा । वान्तादपि जुगुप्स्यासि मामिहन् किं न लज्जसे ॥ ३८१ ॥
 पश्यस्यज्ञौ ज्वलदग्निं न पुनः पादयोरधः । यत्परं शिक्ष्यस्येवं न म्वं शिक्ष्यसि स्वयम् ॥ ३८२ ॥
 का हि पुंगुणता तेषां येऽन्यशिक्षान्निचक्षणाः । ये स्वं शिक्षयितुं ददास्तेषां पुंगुणना नृणाम् ॥ ३८३ ॥
 ऋवदेवोऽनदत्साधु शिक्षितोऽस्मि त्वयानधे । आनीतः पथि जाल्यन्ध इव यान्हमुत्पथे ॥ ३८४ ॥
 तदद्य स्वजनान्दृष्ट्वा यास्यामि गुरुसन्निधौ । व्रतातीचारमालोच्य तपस्येऽहं दुस्तपं तपः ॥ ३८५ ॥
 नागिलाप्यवदत् किं ते स्वजनैः स्वार्थज्ञाञ्चव । मूर्तिमन्तो हि ते विघ्ना चाविनो गुरुदर्शने ॥ ३८६ ॥
 तज्जह्य गुरुपादान्ते दान्तात्मा व्रतमाचर । प्रव्रजिव्याम्यहमपि व्रतिनीजनसन्निधौ ॥ ३८७ ॥
 ऋवदेवोऽथ वन्दित्यार्हद्विम्बानि समोहितः । गत्वा गुर्वन्तिकेऽकार्पीत्कृत्यमालोचनादिकम् ॥ ३८८ ॥
 श्रामण्यं निरतीचारं ऋवदेवः प्रपालयन् । कालं कृत्वादिकद्वेषेऽनृञ्चक्रसामानिकः सुरः ॥ ३८९ ॥
 इतश्च ऋवदत्तस्य जीवः स्वर्गात्परिच्युतः । विजये पुष्कलावत्यां विदेहोर्षीशिरोमणौ ॥ ३९० ॥

१ नवान्तं पायसं येन सः । २ वान्तभोजी । ३ गच्छन् । ४ सावधान ।

नगर्यां पुण्डरीकिल्यां वज्रदत्तस्य चक्रिणः । यशोधरात्रिधानाया राइयाः कुशाववातरत् ॥ ३९१ ॥ शुग्मम् ।
 तस्मिन्नुपागते कुहिसरोवरमरालताम् । अचृद्यशोधरादेव्या दोहदोऽम्भोजोधिमज्जने ॥ ३९२ ॥
 ततश्चाम्बोधिसध्रीच्यां सीतानद्यां महीपतिः । क्रीनयित्वा महादेवीं तदोहदमपूरयत् ॥ ३९३ ॥
 सम्पूर्णदोहदा साथ महादेवी यशोधरा । वल्लीव कलयामास लावण्यमधिकाधिकम् ॥ ३९४ ॥
 पूर्णे च समयेऽसूत महिषी चक्रवर्तिनः । उत्तमं तनुजन्मानं गङ्गव कनकाम्बुजम् ॥ ३९५ ॥
 यशोधराया उत्पन्नदोहदानुगतां नृपः । सागरदत्त इत्याख्यां तस्याकृत शुचेऽहनि ॥ ३९६ ॥
 धात्रीत्रिर्लाड्यमानश्च पयःपानादिकर्मजिः । शांलीवासादयद्दृष्टिं राजपुत्रः क्रमेण सः ॥ ३९७ ॥
 वक्तुं प्रवीणतां प्राप्तः स कुमारोऽध्यजीगपत् । उद्यम्य काञ्चनेलतामुत्सुकं शुकरारिकाः ॥ ३९८ ॥
 प्रौढीत्रवन्सुहृद्भिश्च स रेमे रत्नकन्दुकैः । पीनांसचूमिकारङ्गनृत्यन्माणिक्यकुण्डलः ॥ ३९९ ॥
 समये स नरेन्द्रेण नियुक्तो गुरुसन्निधौ । गुरोः कलाः परिपयी कृपादप इवाध्वगः ॥ ४०० ॥
 विश्वस्यापि चतुरां नेत्रकैरवाणि प्रमोदयन् । शशीव सम्पूर्णकलः प्रतिपेदे स यौवनम् ॥ ४०१ ॥
 स्वयंवरगताः कन्याः पितृन्यां पर्यणयि सः । एता हि पात्रमायान्ति रत्नाकरमिवापगाः ॥ ४०२ ॥
 अत्रनबाहीचिरुक्षेवै करेणुचिरिव द्विपः । ताराचिरिव शीतांशुस्ताजिः सममरंस्त सः ॥ ४०३ ॥
 नारीचिरन्यदा क्रीडन्प्रासादे मदनोपमः । मेरुसन्निभमाकाशे स ददर्शात्रमण्डलम् ॥ ४०४ ॥
 अचिन्तयद्य यादृगिह श्रूयते मेरुरागमे । तादृगत्रमथः सोऽयं काप्यहो रमणीयता ॥ ४०५ ॥

एयं मेरुनिचं मेघमण्डलं तस्य पश्यतः । नाभूद्वाङ्मुली द्वष्टिविजग्नेव तदन्तरे ॥ ४०६ ॥
 कुमारोऽपश्यदुलस्यो यावत्तन्मेघमण्डलम् । वारिबुद्बुदवत्तावत्तद्विलीय ययौ क्वचित् ॥ ४०७ ॥
 कुमारोऽचिन्तयच्चैवं क्षणिकोऽयं यथाम्बुदः । तथा शरीरमप्येतत्का कथा सम्पदां पुनः ॥ ४०८ ॥
 यत्प्रातस्तत्र मध्याह्ने यन्मध्याह्ने न तन्निशि । निरीहयते जवेऽस्मिन्ही पदार्थानामनिल्यता ॥ ४०९ ॥
 विवेकजलसिक्तस्य मर्त्यजन्ममहीरुहः । सकामनिर्जरासारं तजृह्लामि व्रतं फलम् ॥ ४१० ॥
 सुधीः सागरदत्तोऽथ परं वैराग्यमुषहन् । व्रतादानाय पितरावापप्रञ्च कृताञ्जलिः ॥ ४११ ॥
 पितरावूचतुर्वत्स यौवनेऽपि व्रताग्रहः । वीणायां वाद्यमानायां शास्त्रपाठ इवैष ते ॥ ४१२ ॥
 इदानीं युवराजस्त्वं राजापि त्वं च विष्यसि । राज्यं चिरं पालयित्वा गृहीयाः समये व्रतम् ॥ ४१३ ॥
 सागरो व्याहरत्पूज्याः प्रत्याख्याता मया श्रियः । परिव्रज्यामुपादातुं तदादिशथ किं न माम् ॥ ४१४ ॥
 इत्याग्रहकुवारेण प्रेमपाशं तयोः सुधीः । चिन्नेदाथान्वमन्येतां तौ व्रतग्रहणाय तम् ॥ ४१५ ॥
 अनेकराजतनयपरिवारोऽथ सागरः । आददे व्रतममृतं सागराचार्यसन्निधौ ॥ ४१६ ॥
 विविधान्निग्रहधरो गुरुसेवापरायणः । क्रमात्सागरदत्तोऽञ्जुतसागरपारगः ॥ ४१७ ॥
 न दूरे तपसः किञ्चिदिति प्रत्ययकारकम् । अत्रविज्ञानमुत्सेदे सागरस्य तपस्यतः ॥ ४१८ ॥
 अत्रदेवस्य जीवोऽपि पूर्णं काले दिवश्च्युतः । तत्रैव विजये वीतशोकायां पूःशिरोमणौ ॥ ४१९ ॥
 पद्मरथान्निधानस्य महर्षेरवनीपतेः । महिष्यां वनमालायां शिवो नाम सुतोऽन्नवत् ॥ ४२० ॥ युग्मम् ॥
 स पाञ्चमानी यत्नेन कल्पद्रुम इवोत्ततः । क्रमेण कलयन्धृद्धिं काकपद्मधरोऽन्नवत् ॥ ४२१ ॥

साक्षिमात्रीकृतगुरौ तस्मिन्प्राज्ञशिरोमणौ । मिथो गृहीतसङ्केता इव सञ्चक्रमुः कलाः ॥ ४२२ ॥
 यौवने पर्यणेषीत्स राजकन्याः कुलोद्भवाः । सम्पृक्त्वाशुभ्रताञ्जित्ताञ्जिरिव पादपः ॥ ४२३ ॥
 सकलत्रस्य चान्येद्युः प्रासादे तस्य तस्थुपः । सागरपिंः पुरीघाह्योपवने समवासत् ॥ ४२४ ॥
 तत्र कामसमृद्ध्यः सार्थवाहो महामुनिम् । तं प्रत्यलाञ्छयन्नस्तया मासरूपणपारणे ॥ ४२५ ॥
 गृहे कामसमृद्ध्यस्य पात्रदानप्रचावतः । वसुधारापतद्धोन्नः पात्रे दानाञ्चि किं न हि ॥ ४२६ ॥
 शिवस्तदद्भुतं श्रुत्वा गत्वावन्दत तं मुनिम् । निपसाद च तसादपन्नान्ते राजहंसवत् ॥ ४२७ ॥
 चतुर्दशानां पूर्वाणामाकरः सागरोऽपि हि । शिवस्य सपरीवारस्याचख्यौ धर्ममार्हतम् ॥ ४२८ ॥
 विशेषतश्च संसारासारतां तस्य धीमतः । गमयामास स मुनिर्मनसि स्फटिकामले ॥ ४२९ ॥
 शिवोऽपृष्टच्च तमृपिं किं प्राञ्जवन्नवः प्रन्नोः । स्नेहो मे पश्यतो यत्त्वां हर्षोऽयमधिकाधिकः ॥ ४३० ॥
 ज्ञात्वा चावधिनाचख्यौ मुनिस्त्वं पूर्वजन्मनि । कनिष्ठोऽञ्जर्मम द्राता प्राणेभ्योऽप्यतिवह्नः ॥ ४३१ ॥
 मया प्रव्रजितेन त्वमनिष्ठन्नपि हि व्रतम् । उपायेन प्राहितोऽसि परलोकहितेष्ठया ॥ ४३२ ॥
 अञ्चू च सुरावावां सौधर्मे परमर्द्धिकौ । कुमुदेन्वोरिव प्रीतिस्तत्राप्यञ्जवदावयोः ॥ ४३३ ॥
 ज्ञवेऽस्मिन्वीतरागोऽहं स्वे परे वा समानहृक् । त्वं लवद्यापि सरागत्वात्प्राञ्जवस्नेहचाम्गमयि ॥ ४३४ ॥
 शिनोऽवदद्भ्रतादानाद्देवोऽञ्चूवं पुराप्यहम् । तदिहापि ज्ञवे पूर्वजवद्देहि मे व्रतम् ॥ ४३५ ॥
 आपृष्ट्य पितरौ यावदायामि व्रतहेतवे । पूज्यास्तावदिहैवाध्वं यूयं मयि कृपालवः ॥ ४३६ ॥

गत्वा शिवकुमारोऽपि पितृपादान्व्यजिह्वपत् । अद्य सागरदत्तपैः शुश्रुवे देशना मया ॥ ४३७ ॥
 तत्प्रसादादधिगता ऋवस्यासारता मया । ततस्तस्माच्चिरकोऽस्मि वीरुंधादिव जारिकः ॥ ४३८ ॥
 तत्सर्वथानुजानीथ प्रव्रज्याप्रहणाय माम् । प्रत्यूषो मोहदतमसः शरणं सागरोऽद्य मे ॥ ४३९ ॥
 पितरारूचतुर्वत्स व्रतं मादत्स्व यौवने । नाद्यापि पूर्यतेऽस्माकं त्वत्क्रीमालोकजं सुखम् ॥ ४४० ॥
 अत्यन्तं निर्ममोऽञ्चूस्त्वं कथमेकपदेऽपि हि । असंस्तुतानिवायुष्मन्मयदस्मान्विजिह्वससि ॥ ४४१ ॥
 यदि ऋक्तोऽसि यद्यस्मानापृष्ठय च गमिष्यसि । तन्नकारैकवातूला ऋवित्री रसनावयोः ॥ ४४२ ॥
 इत्यनादिशतोः पित्रोः शिवो गन्तुमनीश्वरः । तत्रैव सर्वसावद्यनियमाज्ञावयत्यञ्चूत् ॥ ४४३ ॥
 मुनेः सागरदत्तस्य शिष्योऽहमिति निश्चयी । तस्यो स मौनमालम्ब्य मौनं सर्वार्थसाधकम् ॥ ४४४ ॥
 वलादप्यासितो जोकुं न किञ्चिद्दुजुजे च सः । मह्यं न रोचते किञ्चिदित्येकमवदन्मुहुः ॥ ४४५ ॥
 एवमुद्ब्रजितो राजा शिवेन शिवकाङ्क्षिणा । इन्न्यपुत्रं दृढधर्मं समाहूय समादिशत् ॥ ४४६ ॥
 व्रतार्थमविसृष्टेन शिवेन तनयेन मे । मौनमालम्बितं वत्स श्रावनिष्टुरचेतसा ॥ ४४७ ॥
 मोषफाल इव क्षीपी करीव प्रचवन्मदः । जौजनायापि यतते न स चादुशतैरपि ॥ ४४८ ॥
 यथा वेत्सि तथा वत्स वत्सं जौजय मे शिवम् । त्वया चैवं कृतवता किं किं नोपकृतं मम ॥ ४४९ ॥
 मञ्जीवपद्मिणं कायकुलायारुन्तुमुत्सुकम् । प्रत्याशापाशवन्धेन नियन्त्रय महाशय ॥ ४५० ॥
 दृढधर्मोऽपि तामाज्ञामुररीकृत्य ऋपतेः । ययौ शिवकुमारस्यान्यर्णे बुद्धिजलाणैवः ॥ ४५१ ॥

१ लतासमूहात् । २ अपरिचितान् । ३ विशेषेण हातुमिच्छसि । ४ निष्फलफालः । ५ व्याघ्रः ।

कृत्वा नैवेधिकी तस्य सदनान्तः प्रविश्य च । क्रमशः प्रतिचक्राम स ऐर्योपश्रिकीं सुधीः ॥ ४५२ ॥
 वन्दनं षादशावर्तं दत्त्वा चूमिं प्रमार्ग्यं च । निपसाद वदञ्चुच्चैरनुजानीहि मामिति ॥ ४५३ ॥
 शिवोऽवददहो इज्य साधूनामुपसागरम् । विनयोऽयं मया दृष्टः स कथं मयि युज्यते ॥ ४५४ ॥
 इज्यपुत्रोऽन्यथात्सम्यग्दृष्टीनां यत्र कुत्रचित् । समन्त्रावो हि योग्यः स्यात्सर्वस्य विनयस्य ज्ञोः ॥ ४५५ ॥
 यस्य कस्यापि हि स्वान्तं समन्त्रावाधिवासितम् । स वन्दनाहो जवति दोषाशंकापि नेह ज्ञोः ॥ ४५६ ॥
 कुमार किं तु वृद्धामि प्रदुर्मेवाहसागमम् । रसज्वरातुरेणैव किं त्वयात्याजि ज्ञोजनम् ॥ ४५७ ॥
 शिवोऽवदद्विसृजतो व्रताय पितरौ न माम् । ततो ज्ञाययतीञ्चूय स्थितोऽस्मि विरतो गृह्णात् ॥ ४५८ ॥
 यथा ह्युद्विज्य पितरौ विहाय ममतां मयि । व्रतार्थमादिशतो मामतः कुर्वे न ज्ञोजनम् ॥ ४५९ ॥
 इज्योऽन्यधत्त यद्येवं तञ्जुञ्जीथा महाशय । धर्मो ह्यधीनो देहस्य देहश्चाहारसम्भवः ॥ ४६० ॥
 आहारं निरवद्यं हि गृह्णन्त्यपि महर्षयः । शरीरे तु निराहारे दुष्करा कर्मनिर्जरा ॥ ४६१ ॥
 कुमारोऽप्यन्यथादिज्यसूनो सम्पद्यते मम । नाहारोऽप्यनवद्योऽत्र तस्मात्प्रमत्तज्ञानम् ॥ ४६२ ॥
 इज्योऽवादीञ्जुरुत्वं मे शिष्यस्तेऽहमतः परम् । सर्वं सम्पादयिष्यामि निरवद्यं यद्विद्वसि ॥ ४६३ ॥
 व्याजहार कुमारोऽपि सखे तर्हि निरन्तरम् । पठं कृत्वा करिव्येऽहमाचामाम्बुधेन पारणम् ॥ ४६४ ॥
 शिवस्य ज्ञाययतिनस्तदाद्यपि महेन्धसूः । विनयं कर्तुमारोचे सामाचारीविचक्षणः ॥ ४६५ ॥
 तपस्यतः शिवस्यापि ययौ षादशवत्सरी । मोहात्पितृभ्यां न पुनर्व्यसर्जि गुरुसन्निधौ ॥ ४६६ ॥
 मृत्वा शिवकुमारोऽभृद्भ्रष्टलोके महाद्युतिः । विद्युन्माह्वयजिधानोऽयमिन्द्रसामानिकः सुरः ॥ ४६७ ॥

गत्वा शिवकुमारोऽपि पितृपादान्व्यजिज्ञप्त । अद्य सागरदत्तर्षेः शुश्रुवे देशना मया ॥ ४३७ ॥
 तत्रसादादधिगता त्रयस्यासारता मया । ततस्तस्माद्विरक्तोऽस्मि वीरंधादिव जारिकः ॥ ४३८ ॥
 तत्सर्वथानुजानीथ प्रब्रज्याग्रहणाय माम् । प्रत्यूयो मोदतमसः शरणं सागरोऽद्य मे ॥ ४३९ ॥
 पितराबूचतुर्वत्स व्रतं मादत्स्व यौवने । नाद्यापि पूर्यतेऽस्माकं त्वत्कीर्णालोकजं सुखम् ॥ ४४० ॥
 अत्यन्तं निर्ममोऽचूत्स्वं कथमेकपदेऽपि हि । असंस्तुतानिवायुष्मन्यदस्मान्विजिह्वीससि ॥ ४४१ ॥
 यदि त्रक्तोऽसि यद्यस्मानापृच्छथ च गमिष्यसि । तन्नकारैकवातूला त्रिवित्री रसनावयोः ॥ ४४२ ॥
 इत्यनादिशतोः पित्रोः शिवो गन्तुमनीश्वरः । तत्रैव सर्वसावद्यनियमाज्ञावयत्यचूत् ॥ ४४३ ॥
 मुनेः सागरदत्तस्य शिष्योऽहमिति निश्चयी । तस्यौ स मौनमालम्ब्य मौनं सर्वार्थसाधकम् ॥ ४४४ ॥
 बलादप्यासितो जोकुं न किञ्चिद्दुजले च सः । मह्यं न रोचते किञ्चिदित्येकमवदन्मुहुः ॥ ४४५ ॥
 एवमुद्ब्रजितो राजा शिवेन शिवकाङ्क्षिणा । इन्ध्रपुत्रं दृढधर्मं समाहूय समादिशत् ॥ ४४६ ॥
 ब्रतार्थमविसृष्टेन शिवेन तनयेन मे । मौनमालम्बितं वत्स प्रावनिषुरचेतसा ॥ ४४७ ॥
 मोघफाल इव घीर्षी” करीव प्रत्नवन्मदः । जोजनायापि यतते न स चादुशतैरपि ॥ ४४८ ॥
 यथा वेत्सि तथा वत्सं वत्सं जोजय मे शिवम् । त्वया चैवं कृतवता किं किं नोपकृतं मम ॥ ४४९ ॥
 मञ्जीवपक्षिणं कायकुलायाफन्तुमुत्सुकम् । प्रत्याशापाशबन्धेन नियन्त्रय महाशय ॥ ४५० ॥
 दृढधर्मोऽपि तामाज्ञामुरीकृत्य चूपतेः । ययौ शिवकुमारस्थान्धर्षे बुद्धिजलार्णवः ॥ ४५१ ॥

यज्ञायं प्राज्यश्रीर्मयवानिव ॥ १ ॥

नदत्तोऽञ्जलर्यचधुरन्धरः ॥ २ ॥

जाप सर्वोऽभिमतसिद्धिमन्लाक्षरोपमम् ॥ ३ ॥

दुर्धानमलं तन्मनोवारि निर्मलम् ॥ ४ ॥

श्वर्यमञ्जुकेपां केपां नैवोपकारकम् ॥ ५ ॥

धो । सधर्मचारिणी तस्य धारिणीत्याख्ययाञ्चवत् ॥ ६ ॥

सस्त्वपि । प्रयत्नः सुष्टु शीलेऽञ्जलीलाङ्गा हि कुलस्त्वियः ॥ ७ ॥

धारिणी च सा । सञ्चचार करस्पर्शासहेव तरणेरपि ॥ ८ ॥

शीलविनयादिभिः । पत्युन्यनीयत हृदि मध्येवार्धौव जाह्ववी ॥ ९ ॥

तदन्योन्यं तयोर्नित्यावियुक्तयोः । अमूदखण्डितं प्रेम विशरीरैकचेतसोः ॥ १० ॥

धारिणी चिन्तयामास निरपत्या परेद्यवि । धत्ते जन्म ममापुत्रं नैस्फट्यमवकैशिवत् ॥ ११ ॥

शैत्यमुत्पाद्यन्नङ्गे सुधारस इवोच्चकैः । रमते तनुजन्माङ्के धन्यानामेव योषिताम् ॥ १२ ॥

गृहवासो हि लापाय तत्रापि सुतवर्जितः । तदेतत्स्वद्वयलवणकुञ्जोजननिचं मम ॥ १३ ॥

१ गुप्तसर्वाङ्गा । २ मुखाच्छादनवस्त्रम् । ३ वन्ध्यवृक्षवत् ।

आसन्नच्यवनस्यास्य पुण्यात्मन इयं द्युतिः । पुराञ्छुद्धक्षलोकेन्द्रसमानद्युतिरेय हि ॥ ४६८ ॥
 च्युत्वायमत्रैव पुरे सप्तमेऽह्न्यतो दिनात् । ऋपचेन्यस्य तनयो जम्बूज्ज्वन्तकेवली ॥ ४६९ ॥
 तदा चोपप्रसन्नपिं विद्युन्मादिति जग्मुपि । चतस्रस्तत्प्रिया एवं पप्रह्वस्तं महाशुनिम् ॥ ४७० ॥
 इतोऽस्माकं विद्युक्ताना विद्युन्मादिविद्वौकसः । समागमः पुनः कापि ऋविष्यत्यथवा न वा ॥ ४७१ ॥
 ऋषिराख्यञ्च सन्तीन्याश्चत्वारोऽत्रैव पत्तने । समुद्रः प्रियसमुद्रः कुबेरः सागरोऽपि च ॥ ४७२ ॥
 तेषां चतुर्णां चतस्रः पुत्र्यो यूयं ऋविष्यथ । मर्त्यत्वमीयुंषा ज्ञावी तत्र वोऽनेन सङ्गमः ॥ ४७३ ॥

सुरासुरैः सेवितपादपद्मः श्रीवर्धमानोऽपि कृपासमुद्रः ।

ऋष्याब्जसूर्योऽतिशयधिपात्रं विहर्तुमन्यत्र ततो जगाम ॥ ४७४ ॥

इत्याचार्य श्रीहेमचन्द्रविरचिते परिशिष्टपर्वणि स्थविरावलीचरिते
 महाकाव्ये जम्बूस्वामिपूर्वजववर्णनो नाम प्रथमः सर्गः ॥ १ ॥

१ मनुष्यत्व प्राप्तेन ।

द्वितीयः सर्गः

इत्थं नगरे राजगृहे राजशिरोमणिः । श्रेणिकोऽपात्रयज्ञायं प्राज्यश्रीर्मघवानिव ॥ १ ॥
 तत्पर्षद्भूषणं श्रेष्ठी श्रेष्ठो धर्म्येण कर्मणा । नाम्ना रूपत्रदत्तोऽञ्जुर्धरर्षञ्धुरन्धरः ॥ २ ॥
 अर्हन्देवो गुरुः साधुरित्येव स दिवानिशम् । जजाप सर्वात्तिमतसिद्धिमन्वाहुरोपमम् ॥ ३ ॥
 गुरुवाफतकक्षोदसंसक्तमञ्जवत्सदा । प्रशान्तदुर्ध्यानमलं तन्मनोवारि निर्मलम् ॥ ४ ॥
 सरोवरस्येव जलं फलं मार्गतरोरिव । तस्यैश्वर्यमञ्जूकेयां केपां नैवोपकारकम् ॥ ५ ॥
 धर्मानुसारिणी मत्या गत्या हंस्यनुहारिणी । सधर्मचारिणी तस्य धारिणीत्याख्ययाञ्जवत् ॥ ६ ॥
 तस्या गुणेषु चूयःसु गाम्नीर्योदिपु सत्स्वपि । प्रयत्नः सुष्टु शीलेऽञ्जुलीलाङ्गा हि कुलस्त्रियः ॥ ७ ॥
 सती संवीतसर्वाङ्गा नीरंजीशोचिनी च सा । सद्यचार करस्पर्शासहेव तरणेरपि ॥ ८ ॥
 गुणैरत्यन्तविमलैः सा शीलविनयादिभिः । पत्युन्यर्जनीयत हृदि मध्येवार्धव जाह्ववी ॥ ९ ॥
 नखमांसवदन्योन्यं तयोर्नित्यावियुक्तयोः । अमृदखण्डितं प्रेम विशरीरैकचेतसोः ॥ १० ॥
 धारिणी चिन्तयामास निरपत्या परेद्यवि । धत्ते जन्म ममापुत्रं नैष्फड्यमवैकेशिवत् ॥ ११ ॥
 शैत्यमुत्पादयन्नङ्गे सुधारस इवोच्चकैः । रमते तनुजन्माङ्के धन्यानामेव योपिताम् ॥ १२ ॥
 गृहवासो हि पापाय तत्रापि सुतवर्जितः । तदेतत्खड्गवलयणकुञ्चोजननिर्जं मम ॥ १३ ॥

१ गुप्तसर्वाङ्गा । २ मुखाब्जादनवप्रम् । ३ वन्ध्यवृक्षवत् ।

किं चिन्ताविधुरासीति पत्या पृथा तु धारिणी । दुःखं न्यवेदयत्तस्मै तन्मनःसम्प्रधारितम् ॥ १४ ॥
 पुत्रचिन्तोन्नयं दुःखं सा पत्यौ यद्यपि न्यधात् । तथापि न क्षीणमच्छुद्धज्वप्रत्युताधिकम् ॥ १५ ॥
 नित्यं हृदयशठ्येन तेन दुःखेन धारिणी । कृशतां कलयामास द्वितीयेन्द्रुकलातुला ॥ १६ ॥
 विसिस्मारयिषुर्दुःखं तत्तस्याः पतिरन्यदा । उवाच खेहजलधिस्रोतःसन्निभया गिरा ॥ १७ ॥
 यामोऽद्य वैचारगिरिं तत्रोद्याने कृशोदरि । रमामहे रम्यतया नन्दनोद्यानसन्निभे ॥ १८ ॥
 धारिणी पतिवाचं तां तथेति प्रत्यपद्यत । मान्या हि पतिवाग्दुःखविसमारश्च जयत्विति ॥ १९ ॥
 ततथर्पजदत्तोऽपि सद्यः सज्जीकृते रथे । आरुरोह तथा हंसरोमकोमलतूलिके ॥ २० ॥
 अपि संयोजितार्थाणमनर्वाणं^१ महारथम् । अधिरूढौ दम्पती तौ प्रास्थिपातां गिरिं प्रति ॥ २१ ॥
 बाह्यादीचरियं पति श्रेणिकस्य महीपतेः । बाह्यमानतुरङ्गाणां फेणुबुद्बुददन्तुरा ॥ २२ ॥
 राशो मत्तत्रिपादौनरूपतां सूचयन्त्यमी । तद्वन्धत्वचितस्कन्धा नगरप्रान्तपादपाः ॥ २३ ॥
 अमूनि गोकुलान्यार्ये रम्याण्युपत्रजाङ्कृतैः । उत्कर्षतर्णककुलान्युद्दामरथनिस्वनात् ॥ २४ ॥
 एते च मार्गे तरुणसहकाराः कृशोदरि । सारस्वतौपधीभ्रूतपद्मवाः पिकयोपिताम् ॥ २५ ॥
 मृगा वायुमिवारूढा रथनिर्घोषनीरवः । प्रायः प्रयान्त्यमी व्योम्नि जिह्वासन्तो महीमिव ॥ २६ ॥
 मृगाक्षीक्षुयणेष्वेतेऽरघट्टा वारिवर्षिणः । मूर्त्यन्तरजुषः पृथ्व्यां पुष्करावर्तका इव ॥ २७ ॥
 दृष्टव्यदर्शनैरेवं पत्नीं पथि विनोदयन् । जगाम वैचारगिरिमृषन्नः सपरिच्चदः ॥२८ ॥ ससन्निः कुलकं ॥

१ अर्धन्तोऽथाः । २ अनर्वाणं श्रेष्ठम् । ३ आलानं गजनंधनस्थानं ।

जायापती तावव्यग्राबुत्तेरुरथो रथात् । वैजारपर्यतोद्यानदिदृशानृत्त्यदाशयो ॥ १ए ॥
प्रत्येकं नामधेयानि पृच्छन्तीमध्वशाखिनाम् । स्वादूनि निर्जरजवान्याचामन्ती सुदुर्मुहुः ॥ ३० ॥
तरुवायासु सान्द्रासु विश्राम्यन्तीं पदे पदे । सुखस्पर्शं विदधतो शीतलैः कदलीदलैः ॥ ३१ ॥
सममानां शुक्राक्षार्पैर्भृगशायेषु वत्सलाम् । अङ्कुरोपितवालासु वानरीष्व्यतिसस्पृहाम् ॥ ३२ ॥
धारिणीमृषचदत्तो दत्तहस्तावत्वन्धनः । गिरिमारोपयामास तत्सुलेन शनैः शनैः ॥ ३३ ॥ चतुर्भिः कलापकम् ।
तत्र रूपचदत्तोऽपि धारिण्याश्चित्तहारिणीम् । अद्भुद्भ्या दर्शयामास गिरुद्यानसम्पदम् ॥ ३४ ॥
मातुल्विङ्गीरिमाः पद्म फलप्रान्नारवामनाः । तावैश्च पुष्पैर्विश्रान्तसन्ध्यात्रा इव दाडिमीः ॥ ३५ ॥
मृद्रीकामण्डपाः सन्ति दुर्गाण्यर्कत्वियामपि । नृत्यार्केकिकलापाजदलास्तालद्रुमा अमी ॥ ३६ ॥
पुष्पजातय एताश्च मिथःसौरचलम्बनैः । स्वाजन्यं घोषयन्तीह रोलन्मृतुमुलन्नलात् ॥ ३७ ॥
जम्बूकदम्नमाकन्दपारिञ्जरादिचिद्रुमैः । ढायया चोलकमसौ संव्यायित इवाचलः ॥ ३८ ॥
रूपचलत्र चापश्यद्राक्लेचरमिवागतम् । सिद्धपुत्रं यशोमित्रं श्राद्धं बन्धुमित्रात्मनः ॥ ३ए ॥
ततश्च रूपचः श्रेष्ठी सिद्धपुत्रमवार्चयत् । साधर्मिकोऽसि खलु मे तदाख्याहि क यास्यसि ॥ ४० ॥
सोऽव्याख्यदस्मिन्नुद्याने शिष्योऽस्ति चरमार्हतः । पश्यमः समवद्यतः सुधर्मो गणचृतसले ॥ ४१ ॥
तच्चन्दनार्थं यास्यामि यदि वल्लद्विवन्दियों । त्वरध्वं यूयमपि तद्भ्रममिगूर्जयाम्यहम् ॥ ४२ ॥
उमित्युत्त्वा दम्पती तौ तेनैव सह खलुः । त्रयोऽप्यथ ययुः स्थानं सुधर्मस्वामिपावितम् ॥ ४३ ॥

१ सूर्यकांतीनाम् । २ परस्परसुगन्धदानैः । ३ भ्रमरतुगुलुमिपात् । ४ वदितुमिच्छा ।

क्रमेण प्रतिपदे च वयो मध्यममार्षिभिः । अचूपाणिग्रहाहंश्च पित्रोराशाखतातरुः ॥ ७४ ॥
 इत्थं तत्रैव पुरेऽभून्महेन्द्र्यशिशोमणेः । समुद्रप्रियसंज्ञस्य नाम्ना पद्मावती प्रिया ॥ ७५ ॥
 तथा समुद्रदत्तस्य समुद्रस्यैव सम्पदा । नाम्ना कनकमालेति पत्न्यचन्द्रुणमालिनी ॥ ७६ ॥
 तथा सागरदत्तस्य गरिष्ठस्याहृतश्रिया । विनयश्रीरभून्नार्या सदा विनयशालिनी ॥ ७७ ॥
 तथा कुचेरदत्तस्य कुचेरस्यैव कञ्चिभिः । धनश्रीरिति नाम्नाचरूपती शीलमहाधना ॥ ७८ ॥
 दम्पतीनाममीपां तु विद्युन्मालिप्रियाश्च्युताः । क्रमाद्दुहितरोऽचूदन्नजिधानेन ता यथा ॥ ७९ ॥
 समुद्रश्रीश्च पद्मश्रीः पद्मसेना तथैव च । तथा कनकसेनेति रूपात्प्राग्जन्मिका इव ॥ ८० ॥
 तथा कुचेरसेनस्य प्रिया कनकवत्यचूत् । अचूदन्नमणदत्तस्य श्रीपेणेति तु गेहिनी ॥ ८१ ॥
 वसुपेणाजिधानस्याचवध्वीरमती प्रिया । वसुपालितस्य पुनर्जयसेनेति वल्लभा ॥ ८२ ॥
 नन्नःसेना कनकश्रीस्तथा कनकवत्यपि । जयश्रीश्चेति चाचूवंस्तेषां दुहितरः क्रमात् ॥ ८३ ॥
 अष्टानामपि तासां तु कन्यानां पितरोऽन्यदा । प्रार्थयाच्चक्रिरे जम्बूपितरं विनयोद्यताः ॥ ८४ ॥
 अष्टौ नः कन्यकाः सन्ति रूपलावण्यबन्धुराः । कलाब्धिपारदृश्ययो गुणेश्वर्योऽप्सरःसमाः ॥ ८५ ॥
 तासां विवाहकट्याणसुहृत्प्राप्तं च यौवनम् । वरं तदनु रूपं चापह्याम तव नन्दनम् ॥ ८६ ॥
 कुञ्जशीखियोरूपादयो वरगुणा हि ये । जम्बूकुमारे ते सन्ति प्राप्यः पुष्टैरयं वरः ॥ ८७ ॥
 तासामस्सकुमारीणां प्रयतु तत्रप्रसादतः । वरो जम्बूकुमारोऽयं दक्षजांनामिवोरुपः ॥ ८८ ॥

श्रीमानसि कुलीनोऽसि प्रार्थना त्वयि नो ह्रिये । कृत्वा विवाहसम्बन्धं सर्वथातुष्टुहाण नः ॥ ८९ ॥
 ह्यर्घ्यपद्मदत्तोऽपि तवचः प्रत्यपद्यत । स्वयमप्युत्सुकः पुत्रविवाहे प्रार्थितश्च तैः ॥ ९० ॥
 जम्बूनान्ने प्रदत्ताः स्मो वरायातिवरीयसे । इति ज्ञात्वा च ताः कन्या धन्यमन्या मुदं दधुः ॥ ९१ ॥
 श्रत्वान्तरे च विहरन्नव्यसत्त्वानि बोधयन् । तत्रैवागत्य जगवान्मुधर्मा समवासरत् ॥ ९२ ॥
 सुधर्मागमनोदन्तसुधासिकोऽथ कन्दवत् । सद्यो जम्बूकुमारोऽञ्जूप्ररूढपुलकाङ्कुरः ॥ ९३ ॥
 जम्बूनामा नमस्कर्तुमागतं गणञ्चूडरम् । जगाम धाम धर्मञ्च रयेनानिलरंद्हसा ॥ ९४ ॥
 स प्रणम्य सुधर्माणं शुश्राव श्रावकाग्रणीः । सुधानिस्यन्ददेशीयां देशनां तन्मुखाम्बुजात् ॥ ९५ ॥
 देशना च मनसि सा परिणाममुपेयुयी । तस्यादाह्नव्यैराग्यमन्नाग्यैरतिदुर्लभम् ॥ ९६ ॥
 सुधर्मस्वामिनं नत्वा जम्बूरेवं व्यजिज्ञपत् । आदास्येऽहं परिब्रज्यां जवबन्धनकर्त्तरीम् ॥ ९७ ॥
 श्यापृञ्चय पितरौ यावदायामि परमेश्वर । तावत्त्वं कलयत्रैयोद्याने धर्मद्रुमश्रियम् ॥ ९८ ॥
 तथेति प्रतिपन्ने च सुधर्मस्वामिनापि हि । अधिरूढ्य रथं जम्बूर्नगरक्षारमाययौ ॥ ९९ ॥
 तदाञ्च पुरक्षारं तथेन्नाश्वरथाकुलम् । पतितस्य तिलस्यापि ऋप्राप्तिर्नात्रवद्यथा ॥ १०० ॥
 इति चाचिन्तयज्जम्बूः पुरक्षारानयैव चेत् । प्रवेशाय प्रतीक्षित्ये तत्कालातिक्रमो ज्ञेवेत् ॥ १०१ ॥
 सुधर्मस्वामिनं तत्रागमय्य सदनं प्रति । गन्तुं पक्षीबुञ्जूपोमं न स्यातुमिह युज्यते ॥ १०२ ॥
 तद्विशाम्यपरैणैव क्षारेण त्वरयन्रथम् । उत्सुकस्य वरं श्रेयानन्योऽध्वा न प्रतीक्षणम् ॥ १०३ ॥

इति यावद्ययौ द्वारान्तरं त्वरितमार्पिः । ददर्श तावत्तत्रापि वषं सज्जितयन्त्वकम् ॥ १०४ ॥
 वप्रोपरिष्ठाद्यन्तेषु लम्बिताश्च महाशिलाः । ददर्श गगनत्रय्यघ्नगोलकसन्निभाः ॥ १०५ ॥
 दध्यौ चैवं परचक्रत्रयादीहगुपक्रमः । तदेतेनापि हि द्वारेणानर्थबहुलेन किम् ॥ १०६ ॥
 गङ्गतो मेऽध्वनानेन शिखोपरि पतेद्यदि । तदस्मि नाहं न रथो न रथ्या न च सारथिः ॥ १०७ ॥
 एवं च मृत्युमासाद्याविरतो दुर्गतिं लजे । प्राणिनां हि कुमृत्यूनां सुगतिर्व्योमपुष्पवत् ॥ १०८ ॥
 मा भूयं स्वार्थतो ब्रधो व्याघुल्य पुनरप्यहम् । त्रयामि श्रीसुधर्माह्रिपद्मसेवामधुव्रतः ॥ १०९ ॥
 इत्यार्पिर्वालथित्वा रथं वक्र इव ग्रहः । प्रदेशं गणचतुर्पादसनाथं तं पुनर्ययौ ॥ ११० ॥
 सुधर्मस्वामिनं जम्बूरिति नत्वा व्यजिह्वपत् । यावज्जीवं ब्रह्मचर्यं प्रतिपन्नोऽस्म्यहं त्रिधा ॥ १११ ॥
 अत्रुज्ञातो जगवता नियमं प्रतिपद्य तम् । हर्षयानार्पिर्त्रिधाम जगामाकामविक्रियः ॥ ११२ ॥
 पित्रोश्च कथयामास यदहं गणचतुर्मुखात् । सर्वज्ञोपज्ञमश्रौषं धर्मं कर्मक्षयौषधम् ॥ ११३ ॥
 अत्रुजानीत मां पूज्याः परिव्रज्यार्थमुत्सुकम् । जन्तूनामेप संसारः कारागारनिचः खलु ॥ ११४ ॥
 रुदन्तौ तौ च पितरावृचतुर्गद्गदस्वरौ । मा चूरुकार्णेऽस्मदाशालतोन्मूलनमारुतः ॥ ११५ ॥
 चिन्तयामो वयमिदं सवधूको जविष्यसि । इदयामः पौत्रवदनं दृक्कैरुनिशाकरम् ॥ ११६ ॥
 प्रव्रज्याया न समयो विषयाहोऽत्र यौवने । एतस्योचितमाचारं किं नेढसि मनागपि ॥ ११७ ॥
 यदि दात्याग्रहो वत्स प्रव्रज्याधिपये तव । तथापि किञ्चिन्मन्यस्व वयं हि गुरवः खलु ॥ ११८ ॥
 वत्साष्टौ कन्यकास्तुन्व्यमस्मान्निः सन्ति या वृताः । कृत्वा पाणिगृहीतास्ताः पूर्योघाहकौतुकम् ॥ ११९ ॥

एवं कृत्या कुमार त्वं निःप्रत्यूहं परिव्रजेः । त्वामनु प्रब्रजिष्यामः कृतार्था वयमप्यथ ॥ १२० ॥
 कुमारोऽप्यवदद्युष्मदादेशोऽस्मिन्ननुष्ठिते । प्रब्रज्याया न वार्योऽहं युष्टुक्षुर्नोजनादिव ॥ १२१ ॥
 ध्यामंत्युक्त्वा च पितरौ कथयामासतुर्दुर्दुत्तम् । कन्यापितृणामिन्ध्यानामष्टानां करुणापरी ॥ १२२ ॥
 कन्यासु न्यूढमात्रासु पुत्रो नः प्रब्रजिष्यति । विवाहम्यसावसप्तपुरोध्यात्करिष्यति ॥ १२३ ॥
 पश्चादपि हि चेतश्चात्तापपापं करिष्यथ । मा स्म कुट्टयं तदुषाहं दोषः कथयतां न नः ॥ १२४ ॥
 अष्टावपि महेच्यास्ते सकलत्राः सवान्धयाः । किं कार्यमिति निर्णेतुं संवपन्ति स्म दुःखिताः ॥ १२५ ॥
 श्रुत्वा च तेषां संलापं कन्यास्ता एवमूचिरे । पर्यालोचन पर्यासमासाः शृणुत निर्णयम् ॥ १२६ ॥
 जम्बूनाम्ने प्रदत्ताः स्मोऽस्माकं जर्ता स एव हि । देया न वयमन्यस्मै लोकेऽप्येतदधीयते ॥ १२७ ॥
 सकृज्जाह्नन्ति राजानः सकृज्जाह्नन्ति साधवः । सकृत्कन्याः प्रदीयन्ते त्रीण्येतानि सकृत्सकृत् ॥ १२८ ॥
 पितृपादैः प्रदत्ताः सप्तसाहस्रसूनुवे । स एव गतिरस्माकं वयं तद्वशजीविताः ॥ १२९ ॥
 प्रब्रज्यामितरघापि यद्यज्जम्बूः करिष्यति । तदेव पत्तित्रफानामस्माकमपि युज्यते ॥ १३० ॥
 ते कन्यापितरो जम्बूपितुराख्यापयन्निति । सज्जीत्रवन्तूषाहाय प्रमाणं प्रथमं वचः ॥ १३१ ॥
 ततो नैमित्तिकमुखात्तैरिन्त्यैरुपज्ञेण च । विवाहद्वयं निर्णिन्धे तद्दिनात्सप्तमे दिने ॥ १३२ ॥
 महेच्या त्रातर इव तेऽथावप्येकचेतसः । मन्त्र्य कारयामासुः स्फारमुषाहमरूपम् ॥ १३३ ॥
 विचित्रवर्णैर्वीसोत्रिरुहोचस्तत्र चात्रवत् । सन्ध्यात्रयण्डैरकृष्टैरन्तरिक्षतल्लादिव ॥ १३४ ॥
 तत्रोच्छ्रीकृतान्याजान्मुफादामानि सर्वतः । स्वकीयमंशुसर्वस्वं न्यासीकृतमिवेच्छुना ॥ १३५ ॥

तोरणैर्नितरां तारैर्वान्दोहितपद्मैः । मण्डपोऽन्नाघराहानसङ्गामिव विपञ्चयन् ॥ १३६ ॥
 शुशुभ्रे मण्डपो विष्वक्स्वस्तिकन्यस्तमौक्तिकैः । उषवीजावतिरिवोद्भूत्यै मङ्गलशाखिनाम् ॥ १३७ ॥
 अद्भेपि वर्षके जम्बूमुहूर्ते दोषवर्जिते । कौसुम्वसनाः सोऽन्नाद्वावातप स्वायम्सा ॥ १३८ ॥
 कन्यका अपि ताः द्विष्ठा वर्षके नाचरन्वहिः । राजपद्म्य इवासूर्यपद्म्यतायां नियोजिताः ॥ १३९ ॥
 कुमारश्च कुमार्यश्च स्वस्वस्थानस्थिता अथ । विधिवन्मङ्गलस्नानमकार्यन्त शुभ्रे दशे ॥ १४० ॥
 स्नातस्यर्पत्तसूनोश्च च्याव्यमानाः पयो वधुः । आसन्नोत्पाटनीत्याशु मुञ्चन्त इव कुन्तलाः ॥ १४१ ॥
 केशाङ्गम्बूकुमारस्य गन्धकार्योऽध्यवासयन् । कर्पूरागरुधूमैनोत्तंसलीलां वितन्वता ॥ १४२ ॥
 गन्धकारिकया तस्य सुमनोदामगर्जितः । जाल्याश्वकन्धरावक्रो धम्मिहो मूर्धन्यवध्यत ॥ १४३ ॥
 पर्यधाश्रारिणीसुनुस्तारे मौक्तिककुण्डले । मुखाब्जप्रान्तविश्रान्तमरालमिशुनश्रिणी ॥ १४४ ॥
 मुक्ताहारं परिदधे जम्बूरानाञ्जितम्बितम् । लावण्यसरितः फेनबुद्बुदावलिसन्निभम् ॥ १४५ ॥
 स चन्दनविक्षिप्ताङ्गः सर्वाङ्गामुकमौक्तिकः । राकाशाशङ्कवत्तारामालाञ्जिः शुशुभ्रे च्युशम् ॥ १४६ ॥
 देवदूष्ये स्वादूष्ये सदशे श्वेतवासती । विवाहमङ्गलकृते पर्यधादृपच्चात्मजः ॥ १४७ ॥
 अथ जाल्याश्वमारूढो मायूरातपवारणः । आत्मतुल्यवयोवेपानुचरैः परिवारितः ॥ १४८ ॥
 नीरङ्गीठन्नवदनो गीयमानोरुमङ्गलः । उत्तार्यमाणलवणो वधूदीन्यां च पार्श्वयोः ॥ १४९ ॥
 निनदन्मङ्गलातोद्यः पठन्मङ्गलपाठकः । विवाहमण्डपधारमार्पञ्जिस्त्वरितं ययौ ॥ १५० ॥ त्रिजिविशेषकं ॥

१ उदयकालीनातपः २ कर्णाभरणचेष्टा

दद्यादिमङ्गलद्रव्यैर्ददावर्घं सुवासिनी । तत्र जम्बूकुमारस्य मारस्येव वपुष्मतः ॥ १५१ ॥
 शरावसम्पुटं धारि वह्निगर्भितमंद्दिणा । ऋड्कत्या सोऽगान्मात्गृहं गृहं कक्ष्याणसम्पदः ॥ १५२ ॥
 ततस्ताञ्चिः कुमारीचित्तत्रासित्या सहाष्टञ्चिः । जम्बूकुमारः प्रत्येभ्रकौतुकोषाहमङ्गलम् ॥ १५३ ॥
 ततश्च लग्नवेद्यायां गत्वा चतुरिकान्तरे । आर्षञ्चिः पर्यणैपीत्ताः पित्रोरनुनिनीपया ॥ १५४ ॥
 तारामेळकके हृष्टा कौतुकेषु ससन्ध्रभा । सन्तुष्टा मङ्गलावर्त्ते मधुपर्के स्मितानना ॥ १५५ ॥
 यौतेके सावधाना च कृतितन्यश्चलग्नमोक्षणे । वाप्यायिता प्रणामेऽङ्कारोपणेऽत्यन्तनिर्वृता ॥ १५६ ॥
 अथपत्योषाहकक्ष्याणसुखमित्याप धारिणी । स्युः पुरन्ध्र्यो हि नीरन्ध्रैर्मुदोऽपत्ये विवाहिते ॥ १५७ ॥

त्रिजिर्विशेषकं ॥

विवाहानन्तरं तासां वधूनां च वरस्य च । यौतेकं तदचूद्येन सौवर्णैः क्रियतेऽचलः ॥ १५८ ॥
 ततो मङ्गलदीपेन समाजसहचारिणा । गायन्तीञ्चिः कुलस्त्रीञ्चिः केंदं धवलमङ्गलम् ॥ १५९ ॥
 पुरो मङ्गलतूर्यैश्च वाद्यमानैः कलस्वरम् । सङ्गीतकेन ऋवता तूर्यत्रयमनोरमम् ॥ १६० ॥
 हृष्टैर्ज्यैष्ठैः कनिष्ठैश्च बन्धुञ्चिः पार्श्वययिञ्चिः । जम्बूजगाम स्वं धाम ताञ्जिरूढाञ्जिरावृतः ॥ १६१ ॥
 त्रिजिर्विशेषकं ॥

आदितो वन्दितवतां सर्वज्ञं कुलदेवताम् । वधूवराणामन्नवद्य कङ्कणमोक्षणम् ॥ १६२ ॥
 धारिण्यृचदत्तान्यां हृष्टान्यां तदनन्तरम् । अकारि पूजा देवस्य जम्बूद्वीपपतेः स्वयम् ॥ १६३ ॥

१ कामदेवस्य २ पहेरामणी इतिलोके ३ सांद्रहर्षा ४ मधुरम् ५ गीतं नृत्यं वाजिन्त्रं चेति ६ परिणीताभिः

ततो जम्बूकुमारोऽपि सर्वालङ्कारचूषितः । वासागारमुपेयाय पत्नीक्षिलाचिरावृतः ॥ १६४ ॥
 सकलत्रोऽपि तत्रास्यादार्पणनिर्गमचर्यचृत । विकारहेतौ पार्श्वस्थेऽप्यविकारा महाशयाः ॥ १६५ ॥
 इतथात्रैव ऋतेऽस्त्युपविन्ध्याद्विपत्तनम् । नाम्ना जयपुरं तत्र विन्ध्यो नामाञ्जवन्नृपः ॥ १६६ ॥
 छत्रावचूतां तनयौ प्रथितौ तस्य चूपतेः । आख्यया प्रचवो ज्यायान्प्रचुनामा तु कन्यसः ॥ १६७ ॥
 राज्यं जयपुराधीशोऽन्यदा केनापि हेतुना । प्रचवे सत्यपि ज्येष्ठे प्रचवेऽदात्कनीयसे ॥ १६८ ॥
 प्रचयोऽप्यत्रिमानेन निर्गत्य नगरात्ततः । संनिवेशं विधायास्याविन्ध्यान्नेविपमायनौ ॥ १६९ ॥
 स रात्रखननेर्विन्दिमहर्षैर्भपातनैः । चौरेः प्रकारैरन्यैश्च जिजीव सपरिच्छदः ॥ १७० ॥
 एत्य विज्ञपयामासुश्चरालस्य परेद्यवि । कृद्धि जम्बूकुमारस्य श्रीदस्याप्युपहासिनीम् ॥ १७१ ॥
 विवाहमद्भते चास्य महेच्यान्मिदितान्वहून् । कथयामासुरत्यर्थमर्थचिन्तामणीनिव ॥ १७२ ॥
 अथस्वापनिकातालोद्घाटिनीच्यां समन्वितः । विद्यान्यां स तदैवागाद्धारिणीतनयौकसि ॥ १७३ ॥
 अथावस्वापनिकया विद्यया विन्ध्यराजचूः । जाग्रतं सकलं लोकं जम्बूवर्जमसूयुपत् ॥ १७४ ॥
 सा विद्या प्राञ्चवत्सैः प्राज्यपुण्यजुपे न हि । प्रायः पुण्याधिकानां हि न शकोऽप्यलमापदे ॥ १७५ ॥
 ततो निज्रायमाणानां सर्वेषामपि दस्युचिः । अलङ्कारादिसर्वस्वमाद्येत्सुमुपचक्रमे ॥ १७६ ॥
 दुण्टाकेष्वपि दुण्टसु स च जम्बूर्महामनाः । न चुकोप न चुकोप न चुकोप लीलया त्यिवमन्यधात् ॥ १७७ ॥
 शयानमिह विश्वस्तं निमन्वितमिमं जनम् । ज्ञो ज्ञोः स्पृशत मा सैषां जाग्रदेषोऽस्मिस्यामिकः ॥ १७८ ॥

१ वलाद् गृहीतुम्

महापुण्यप्रज्ञावस्य तस्याथ वक्षसेदशा । ते चौराः स्तब्धवपुषोऽञ्ज्वन् क्षेत्र्यमया इव ॥ १७ए ॥
 ददर्श धारिणीसूनुं प्रज्ञवोऽपि निज्राडयन् । पत्नीचिरन्वितं तान्निः करेणुच्चिरिव क्षिपम् ॥ १७० ॥
 कथयामास चात्मानं विन्ध्यराजसुतोऽस्म्यहम् । महात्मन्प्रज्ञवो नाम सख्येनानुगृहाण माम् ॥ १७१ ॥
 वयस्य देहि मे विद्यां स्तम्भनीं मोक्षणीमपि । अथस्वापनिकातालोद्घाटिन्यौ ते ददाम्यहम् ॥ १७२ ॥
 जम्बूरूचे प्रजातेऽहं प्रज्ञवाद्यावपि प्रियाः । नवोढा अपि हि त्यक्त्वा प्रव्रजिष्यामि निर्ममः ॥ १७३ ॥
 इदानीमप्यहं ज्ञावयतीभृतोऽस्मि तेन ज्ञोः । प्रज्ञव प्राज्ञवन्नेयमवस्वापनिका मयि ॥ १७४ ॥
 त्यद्यामि त्वदमीं तृणवत्प्रातर्त्रातरिमाहम् । तत् किं मे विद्यया कार्यं निरीहस्य वपुष्यपि ॥ १७५ ॥
 तामवस्वापिनीं विद्यां संवृत्य प्रज्ञवोऽपि हि । प्रणम्य धारिणीपुत्रमुवाच रक्षिताञ्जलिः ॥ १७६ ॥
 सखे सुखं वैपयिकं मुञ्जाञ्जिनवयौवनः । अनुकम्पस्व चेमासु नवोढासु विवेक्यसि ॥ १७७ ॥
 इमाञ्चिः सह सुञ्चूचिर्नुक्तो गफलो ज्ञव । शोचिष्यते परित्रज्याप्युपात्ता तदनन्तरम् ॥ १७८ ॥
 ऊचे जम्बूकुमारोऽपि सुखं विपयज्ञोगजम् । अपायबहुलं स्वल्पं तेन किं दुःखहेतुना ॥ १७९ ॥
 सुखं विपयसेवायामत्यल्पं सर्पपादपि । दुःखं तु देहिनः प्राज्यं मधुविन्धादिपुंसवत् ॥ १८० ॥
 तथा हि पुरुषः कोऽपि देशादेशं परित्रमन् । सार्थेनाविद्वदर्थी चौर्यादोमहानदीम् ॥ १८१ ॥
 तं सार्थं छुष्टितुं तत्र चौरव्याघ्रा दधाविरे । मृगवच्च पलायन्त सर्वे सार्थनिवासिनः ॥ १८२ ॥
 सार्थाब्दीनः स तु पुमान्प्रविवेश महादवीम् । आकण्ठमागतैः प्राणैरन्धुद्यत्कूपवारिवत् ॥ १८३ ॥

उच्चैस्तरो गिरिवि प्रहरन्मदनिर्जरः । उदस्तंहस्तोऽत्राणीव प्रत्रंशयितुमम्बरात् ॥ १९४ ॥
 न्यग्रयन्दमामंहिपतैरन्त-शुषिरिणीमिव । आध्मातताग्रताम्नास्यो गर्जन्नृजितमब्दवत् ॥ १९५ ॥
 सादाद्यम इव क्रोधाडुद्धुरो वनसिन्धुरः । वराकं कान्दिशीकं तं पुरुपं प्रत्यथावत् ॥ १९६ ॥ त्रिजिर्विशेषकं
 मारयिन्याम्यहं याहि याहीति प्रेरयन्निव । जघान तं मुहुः पृष्ठे वारणः करशीकरैः ॥ १९७ ॥
 स पुमान् कण्डुक इव निपतद्युत्पतन्निवा । प्राप्तप्रायो विपेनाप तृणहन्नमथावटम् ॥ १९८ ॥
 गजोऽवश्यं जीवितहृत् कूपे जीवामि जातुचित् । इति सोऽदात्तत्र जम्पां जीविताशा हि डुस्त्यजा ॥ १९९ ॥
 वटोऽनटते चाञ्चूत्तपादश्चैक आगतः । खम्बमानोऽत्रवल्कूपमध्ये द्रुजगन्नोगवत् ॥ २०० ॥
 स पुमान्निपतन्कूपे माप तत्पादमन्तरा । आलम्ब्य खम्बमानोऽस्थाञ्जुनद्धघटीनिचः ॥ २०१ ॥
 करं प्रक्षिप्य कूपान्तः करी परस्पर्शं तद्विद्विः । नाशक्तु तमादातुं मन्दन्नाग्य इयौपधीम् ॥ २०२ ॥
 दत्तदृष्टिरधोनागे चागधेयविवर्जितः । कूपस्यान्तरजगरं गरीयसं ददर्श सः ॥ २०३ ॥
 पतत्कवखबुध्वा तं निरीक्ष्याजगरोऽपि सः । कूपान्तरपरं कूपमिव वक्र व्यकासयत् ॥ २०४ ॥
 चतुर्व्यपि हि पक्षेणु चतुरोऽद्दीन्ददर्शं सः । काखिन्दीसोदैरस्येव चाणान्प्राणापहारिणः ॥ २०५ ॥
 उत्फणाः फणितले तु तं दष्टुं द्रुष्टचेतसः । फुत्कारपवनानास्यैरमुचन्धमनीनिचैः ॥ २०६ ॥
 वटप्ररोहं तं वेत्तुं मूपकी क्षी सितासितौ । चटच्चटेति चक्राते दन्तक्रकचगोचरम् ॥ २०७ ॥
 अनामुवन्पुमासं तं सोऽपि मत्तो मतद्भजः । जघान वटशाखां तां वटमुत्पाटयन्निव ॥ २०८ ॥

१ ऊर्ध्वीकृतशुडादड २ नमयन् ३ यमस्येव

घटस्यान्दोद्भयमानेन पादेन स पुमान्दृढम् । पाषाण्द्विवन्धं तन्वानो नियुष्मिव निर्ममे ॥ २०९ ॥
 गजेन हन्यमानायाः शाखाया मधुमक्षिकाः । मधुमएकमुत्सृज्योद्धिन्निरे तोमराननाः ॥ २१० ॥
 मक्षिकास्ता ददंशुस्तं लोहसन्दंशसन्नैः । तुण्डैः कीकसविश्रान्तैर्जीवाकृष्टिपरैरिव ॥ २११ ॥
 छरपद्मक्षिकारुक्सर्वाङ्गः स पुमांस्तदा । कृतपद्म इयाद्वदि कूपान्निर्गन्तुमुत्सुकः ॥ २१२ ॥
 वटस्थमधुकोशाच्च मधुविन्दुर्मुहुर्मुहुः । लघाटे न्यपतत्तस्य वार्धोन्या वारिबिन्दुवत् ॥ २१३ ॥
 मधुबिन्दुस्तस्य जालाहृत्तित्वा प्राविशन्मुखे । स तदास्वादमास्वाद्य सुखं महद्मन्यत ॥ २१४ ॥

श्रूयतां प्रजवाभुष्य दृष्टान्तस्य च ज्ञावना । यः पुमान्स हि संसारी यादवी सा तु संसृतिः ॥ २१५ ॥
 यो गजो स पुनर्मृर्युयः कूपो मर्त्यजन्म तत् । योऽजगरः स नरको येऽह्यस्ते कुधादयः ॥ २१६ ॥
 वटपादो यस्तदायुर्मूपकौ यौ सितासितौ । तौ शुक्लकृष्णौ द्वौ पद्मावायुर्देवपरायणौ ॥ २१७ ॥
 या मक्षिका व्याधयस्ते मधुबिन्दुस्तु यः सखे । तत्रै सुखं वैपयिकं तत्र रज्येत कः सुधीः ॥ २१८ ॥
 धतुर्भिः कलापकं ॥

देवो विद्याधरो वापि यदि कूपान्तमुद्धरेत् । तत् किमिदं न वा स पुमान्दैवदूषितः ॥ २१९ ॥
 प्रजवः स्माह को नाम निमज्जान्विपदर्षवे । नेष्टेत्तरणसदृशमुपकारपरं नरम् ॥ २२० ॥
 जम्बूरुवाच तदहमपारे जयसागरे । किं निमज्जामि गणचूडेवे सत्यपि तारके ॥ २२१ ॥
 प्रजवोऽज्जिदधे प्रातः स्नेहलौ पितरौ निजौ । अनुरकाश्च गृहिणीः कथं त्यक्ष्यसि निष्ठुरः ॥ २२२ ॥

जन्मरूचे च को वन्दुर्निर्गन्धोऽनधुरप्यहो । कुनेरदत्तवयसात् कर्मणा खलु बध्यते ॥ २२३ ॥
 तथा हि मथुरापुयामिकाञ्जणिकोत्तमा । नाम्ना कुनेरसेनेति सेनातुल्या मनोयुवः ॥ २२४ ॥
 सा च प्रथमगर्भेण नितान्तं खेदिता सती । वैद्यस्य दर्शिता मात्रा द्वेशे हि शरणं निपक् ॥ २२५ ॥
 स्नायुस्पन्दादिना वैद्यस्तां विज्ञाय निरामयाम् । उवाच नास्या रोगोऽस्ति किं त्वेतत् क्लेशकारणम् २२६
 अस्या हि युग्ममुत्पन्नमुदरेऽस्ति सुदुर्वहम् । खेदस्तद्धेतुको जावी स पुनः प्रसवावधिः ॥ २२७ ॥
 मातापुवाच तां वत्से गर्भं ते पातयाम्यहम् । प्राणपायप्रतिभुवा रक्षितेनापि तेन किम् ॥ २२८ ॥
 वैद्योचे स्वस्ति गर्त्राय सहिव्ये क्लेशामप्यहम् । सूकरी ह्यसकृद्बहूपत्यसूः सापि जीवति ॥ २२९ ॥
 गर्भद्वेषं सहित्वा च समये गणिकाऽपि सा । दारकं दारिकां चापि प्रातृञ्चालेन अजीजनत् ॥ २३० ॥
 माता प्रोवाच गणिकामपत्ये वैरिणी तव । यकान्यामुदरस्थान्यां मृत्युद्वारेऽसि धारिता ॥ २३१ ॥
 युग्मं स्तनधयमिदं ज्ञावि यौवनहृत्तव । वेद्याश्च यौवनाजीवा जीववद्बद्ध यौवनम् ॥ २३२ ॥
 छदरात्पतितं युग्ममिदं घत्से पुरीषवत् । गृह्णित्याजय मा मोहं कार्पीरेप क्रमो हि नः ॥ २३३ ॥
 वैद्योचे यद्यपि ह्येवं तथाप्यमन् विलम्ब्यताम् । दशाहं यावदेतौ च दारकौ पोषयाम्यहम् ॥ २३४ ॥
 फयश्चिदप्यनुज्ञाता सा मात्रा पणसुन्दरी । स्तन्यदानेन तौ बालावहर्निशमयोपयत् ॥ २३५ ॥
 एवं च बालकौ तस्याः पालयन्त्या दिवानिशम् । कालरात्रिप्रैतीकाशमेकादशमञ्चद्विनम् ॥ २३६ ॥
 कुनेरदत्तकुनेरदत्तानामाङ्किते चचे । मुञ्चिके कारयित्वा च तदद्भुत्योर्न्यर्धत्त सा ॥ २३७ ॥

ततश्चाकारयद्गुरेण बुद्ध्या पटीयसी । रक्षैश्च पूरयित्वा ता तत्र तौ बालकौ न्यधात् ॥ २३७ ॥
 पेदा प्रावाहयत्ता च प्रवाहे यामुने स्वयम् । जगाम निरपायं च सा तरन्ती मरालवत् ॥ २३८ ॥
 कुबेरसेनापि ततो व्याघ्रुष्य स्वगृहं ययौ । अपत्ययोर्ददानेव नयनाञ्जलिचिर्जलम् ॥ २४० ॥
 मङ्गला शौर्यनगरघारे प्राप्ता दिवासुखे । उत्रान्यामिन्त्यपुत्रान्या ददृशे जगृहे च सा ॥ २४१ ॥
 अपश्यता च तन्मध्ये तं बालं बालिका च ताम् । एको बालमुपादत्त बालिकामपरः पुनः ॥ २४२ ॥
 तौ विदाश्चक्रतुः पाणिमुञ्जिकाक्षरदर्शनात् । कुबेरदत्तकुबेरदत्ताख्यौ लड्विमविति ॥ २४३ ॥
 तातुत्रावप्यवर्धेतामिन्त्ययोः सदने तयोः । रक्ष्यमाणौ प्रयत्नेन स्वाम्यर्पितनिधानवत् ॥ २४४ ॥
 कदाविदौ क्रमेणार्चौ तौ षावपि बभूवतुः । प्रपेदाते चाग्निनवं यौवनं रूपपावनम् ॥ २४५ ॥
 अनुरूपाविमावेवेतीन्यान्या परया मुदा । तयोरेव मिथोऽकारि पाणिग्रहमहोत्सवः ॥ २४६ ॥
 वैदग्ध्यशिक्षागुरुणा यौवनेनोपलिप्तयोः । तयोरङ्गाधिरूढोऽञ्जुनारीवाहनः स्मरः ॥ २४७ ॥
 बभूवुरान्यामन्येद्युर्दूतक्रीना प्रचक्रमे । तान्या परस्पोन्मीलत्प्रेमवारितरङ्गिणी ॥ २४८ ॥
 कुबेरदत्तस्य करालप्रस्तावे कापि मुञ्जिका । सख्या कुबेरदत्तायाः करोत्सङ्गे न्यधीयत ॥ २४९ ॥
 करस्थितामूर्मिका ता परीक्ष्यमिव नाणकम् । कुबेरदत्ता प्रैक्षिष्ट पर्यस्यन्ती मुहुर्मुहुः ॥ २५० ॥
 कुबेरदत्ता दध्यौ च प्रयत्नादियमूर्मिका । विदेशघटिता ज्ञाति चोर्मिकान्तरदर्शनात् ॥ २५१ ॥
 ततस्तामूर्मिकां स्वा च सा पश्यन्ती मुहुर्मुहुः । चिन्तावेशात्स्फुरत्काया निश्चिकायेति चेतसि ॥ २५२ ॥

१ निर्बिम्बम् । २ परित उल्लिखती ।

एकत्र देशे घटिते चैकेन तुलया समे । समानलिपिनाम्नी दे ऊर्मिके सोदरे इव ॥ २५३ ॥
 कुबेरदत्तश्चाहं च तद्वावप्यूर्मिके इव । अत्यन्तं रूपसदृशौ त्राटृत्राणे न संशयः ॥ २५४ ॥
 अन्यूनार्धिकसर्वाङ्गावावां युगलजौ खलु । दैवेन कारितौ हन्त विवाहाकृत्यमीदृशम् ॥ २५५ ॥
 जनकेन जनन्या वा ह्योरप्यावयोर्धुवम् । समेनापत्यवात्सल्येनोर्मिके कारिते समे ॥ २५६ ॥
 सोदरौ यत एवावां तत एव निरन्तरम् । नास्मिन्ने पतिधीर्नास्य पत्नीधीर्मय्यजायत ॥ २५७ ॥
 कुबेरदत्ता ध्यात्वैवं तथेति कृतनिश्चया । करे कुबेरदत्तस्य ह्यिपति स्मोर्मिकाष्यम् ॥ २५८ ॥
 कुबेरदत्तोऽपि तथैवोर्मिकाष्यदर्शनात् । चिन्तासन्तानमासाद्य विपसाद सदाशयः ॥ २५९ ॥
 ततः कुबेरदत्तायास्तां समर्थोर्मिकां सुधीः । गत्वा दत्त्वा च शपथमिति पप्रब्ध मातरम् ॥ २६० ॥
 किमौरसोऽपविद्धो वा दत्रिमैः कृत्रिमोऽथवा । अन्यो वा तव पुत्रोऽस्मि पुत्रा हि बहुधा किल ॥ २६१ ॥
 आग्रहग्रहिलीचूय पृष्ठतस्तस्य चाम्बिका । मञ्जूयाप्राप्तितः सर्वो कथयामास तां कथाम् ॥ २६२ ॥
 कुबेरोऽप्यवदन्मातः किमकृत्यमिदं कृतम् । ज्ञात्वापि युग्मजन्मानावावां यत्परिणयितौ ॥ २६३ ॥
 सैव माता वरं माता या पोषितुमनीश्वरी । स्वत्ताग्यत्ताजनीकृत्य तत्याजावां नदीरये ॥ २६४ ॥
 नदीरयो हि मृत्यै स्यान्नाकृत्यकरणाय तु । जीवितान्मरणं श्रेयो न जीवितमकृत्यकृत् ॥ २६५ ॥
 व्याजहार जनन्येवं युवयोरतिहारिणा । रूपेणात्यनुरूपेण मोहिताः स्मोऽल्पमेधसः ॥ २६६ ॥
 तवानुरूपा नो कन्या तां विना काप्यदृश्यत । तस्या अथ्यनुरूपस्त्वामृते कोऽपि वरो न हि ॥ २६७ ॥

१ मातापितृभ्यां त्यक्तः । २ दत्तकः ।

पाणिग्रहणसैवैकमद्यापि युवयोरप्रतू । न पुनः पापकर्मान्यत्पुंस्त्रीसम्बन्धसम्प्रवम् ॥ २६७ ॥
 अद्यापि हि कुमारस्त्वं कुमार्यद्यापि सा तथा । स्वस्ति तस्यै प्रातृजाएरुक्त्यामाख्याय मुखे ताम् ॥ २६८ ॥
 व्यवहाराय दिग्यात्रां चिकीर्षन्नसि सुन्दर । हेमेण कृत्वा तां शीघ्रमागङ्गेरस्सदाशिषा ॥ २६९ ॥
 समागतस्य हेमेण करिष्ये तव दारक । महोत्सवेन वीयाहमन्यया सह कन्यया ॥ २७० ॥
 ततः कुवेरदत्तोऽपि वदन्नोमिति धर्मधीः । गत्वा कुवेरदत्तायै तमाख्याति स्म निर्णयम् ॥ २७१ ॥
 ऊचे च पित्रोः सदनं याहि ऋद्धे ऋगिन्यसि । विवेकिन्यसि ददासि तद्यथोचितमाचरेः ॥ २७२ ॥
 पितृन्यां वञ्चितावेवमावां किं कुर्वहे स्वसः । तयोर्न दोषोऽयमियमावयोर्चोचितव्यता ॥ २७३ ॥
 पितरो हि यथापत्यं विक्रीणन्ति त्यजन्ति वा । आह्नापयन्त्यकृत्येऽपि तथा तद्दृष्यकर्मणे ॥ २७४ ॥
 कुवेरदत्तस्लामेवमत्रिधाय विहाय च । पथ्यजाण्डमुपादाय जगाम मथुरापुरीम् ॥ २७५ ॥
 तत्र च व्यवहारेण सोऽर्थमत्यर्थमार्जयत् । उवास च चिरं स्वैरं विलसन्सौवनोचितम् ॥ २७६ ॥
 अन्येद्युर्भविणं दत्त्वा रूपदावण्यशाखिनीम् । कुवेरसेनां गणिकां तां कदव्रीचकार सः ॥ २७७ ॥
 कुवेरसेनया सार्धं तस्य वैपयिकं सुखम् । युञ्जानस्य सुतो जज्ञे दैवनाटकमीदृशम् ॥ २७८ ॥

तदा कुवेरदत्तापि गत्वा पप्रच्छ मातरम् । मातापि हि तथैवाख्यन्मञ्जूपाप्राप्तिः कथाम् ॥ २७९ ॥
 सद्यो निर्वेदमासाद्य स्वकीयकथया तथा । कुवेरदत्ता प्राञ्जालीत्पस्तेपे च दुस्तपम् ॥ २८० ॥
 तामूर्मिकां तु सङ्क्षोष्य प्रव्रजन्ती मुभोच सा । व्याहारीच प्रवर्तिन्या सहमाना परीपहान् ॥ २८१ ॥

१ तत्कर्मणामेव दोषः ।

तस्याश्चाखण्डतपसः प्रवर्तिन्नुपदेशतः । पुष्पं तपोविटपिनोऽवधिज्ञानमजायत ॥ २०३ ॥
 कुनेरदत्तोऽस्ति कथमिति चिन्तयति स्म सा । कुनेरसेनासङ्गान्त्या सपुत्रं तं ददर्श च ॥ २०४ ॥
 अत्रनघा सा शुरोर्चैवमहो मम सहोदरः । अकृत्यपङ्कनिर्ममो वराह इव तिष्ठति ॥ २०५ ॥
 इति तत्प्रतिबोधार्थमियाय मथुरापुरीम् । समेता संयतीञ्चिः सा करुणारससारणिः ॥ २०६ ॥
 आर्या कुनेरदत्तापि धर्मलाचपुरःसरम् । पार्श्वे कुनेरसेनायाः प्रतिश्रयमयाचत ॥ २०७ ॥
 प्रणम्य सेनाव्यवदायैऽहं पणसुन्दरी । सम्प्रत्येकपतित्वेन पुनः कुलवधूरिव ॥ २०८ ॥
 कुलीनपतिसंसर्गाकुलस्त्रीवेष एव मे । कुलीनाचरितेनापि प्रसादाहर्षिस्मि वः खलु ॥ २०९ ॥
 तदितो मङ्गहान्यर्षे प्रतिगृह्य प्रतिश्रयम् । संनिधिस्या जयत मे संदेष्टा इव देवताः ॥ २१० ॥
 ततश्च सपरीवारा तस्याः कट्याणकामधुक् । कुनेरदत्ता तद्दत्तवसतावयसत्सुखम् ॥ २११ ॥
 कुनेरसेनाप्यर्चनं स्वं तत्रागल्य दिवानिशम् । आर्यायाः पादपद्माग्रे लुठन्तममुचक्षुवि ॥ २१२ ॥
 बुध्येत यो यथा जन्तुस्तं तथा बोधयेदिति । आर्या तत्प्रतिबोधार्थं तं बालमुदलापयत् ॥ २१३ ॥
 ब्रातासि तनुजन्मासि वरस्यावरजोऽसि च । ब्रातृव्योऽसि पितृव्योऽसि पुत्रपुत्रोऽसि चार्चक ॥ २१४ ॥
 यश्च ते बालक पिता स मे जयति सोदरः । पिता पितामहो जर्ता तनयः श्वशुरोऽपि च ॥ २१५ ॥
 या च बालक ते माता सा मे माता पितामही । ब्रातृजाया वधूः श्वश्रूः सयली च जवत्यहो ॥ २१६ ॥
 कुनेरदत्तः तनुत्वा जगादार्ये किमीदृशम् । परस्परविरुद्धार्थं ज्ञापसे विस्मितोऽस्म्यहम् ॥ २१७ ॥
 आर्योचे मम बालोऽयं ब्रातृका जननी यतः । वदामि तनुजन्मानमगुं मत्पतिसूरिति ॥ २१८ ॥

मरुतुः सोदर इति देवरोऽपि ज्वल्यसौ । द्रातुस्तनय इति च द्रातृव्यं कीर्तयाम्यमुम् ॥ ३७९ ॥
 पितृव्यश्चैप ज्वति द्राता मातृपतेरिति । पुत्रः सपत्नीपुत्रस्येत्यसौ पीत्रो मयोदितः ॥ ३८० ॥
 योऽस्य यक्षा स मे द्राता माता ह्येका यदावयोः । अस्य तातश्च मे तातो जर्ता मातुरञ्चदिति ॥ ३८१ ॥
 पितृव्यस्य पितृत्वेनमुद्घोषामि पितामहम् । परिणीताहममुना ह्यस्मीति पतिरेप मे ॥ ३८२ ॥
 ममैप तनुजन्मा च सपत्नीकुक्षिञ्चरिति । देवस्य पितृत्वेप ज्वति श्वशुरोऽपि हि ॥ ३८३ ॥
 यास्याम्वा सा ममाप्यम्वा तथा जातास्म्यहं यतः । पितृव्यकस्य मातेति मम सापि पितामही ॥ ३८४ ॥
 द्रावजायापि ज्वति मञ्जुतुर्गृहिणीत्यसौ । सपत्नीतनयस्यैषा गृहिणीति वधूरपि ॥ ३८५ ॥
 माता पत्युर्मदीयस्येत्यसौ श्वश्रुरसंशयम् । चर्तुर्चार्यो द्वितीयेयमिति जाता सपत्न्यपि ॥ ३८६ ॥
 इत्युक्त्वा सार्ययामास स्वां कुत्रैराय मुञ्चिकाम् । तां दृष्ट्वा सोऽपि तं सर्वं जज्ञे सम्बन्धविह्वयम् ॥ ३८७ ॥
 कुवेरदत्तः संवेगमासाद्य प्राग्जत्तदा । तपस्तप्त्वा च स्वर्वधूनामतिथ्यञ्चत् ॥ ३८८ ॥
 कुवेरसेनापि तदा श्राविकालमशिश्रियत् । आर्यां प्रवर्तिनीपाम्भं पुनरेव जगाम सा ॥ ३८९ ॥
 एवं च यः स्वयमपि कर्मणां हन्त वध्यते । शुक्राविव रजतधीर्मूढानां तत्र वन्धुधीः ॥ ३९० ॥
 यः स्वयं वन्धुरहितोऽन्येषां यो वन्धुमोक्षकः । स ह्यमाश्रमणो वन्धुरन्ये नाम्नैव बन्धवः ॥ ३९१ ॥
 भूयोऽपि प्रजवः प्रोचे चो कुमार निजान्पितृन् । दुर्गती पततस्त्रातुं पुत्रमुत्पादयात्मनः ॥ ३९२ ॥
 पितरो यान्ति नरकेऽवश्यं संतानवर्जिताः । तदसञ्जातपुत्रस्त्वं पितृणान्मुच्यसे न हि ॥ ३९३ ॥

जम्बूजगाद मोहोऽयं यत्पुत्रात्पितृतारणम् । ज्ञो महेश्वरदत्तोऽत्र सार्थवाहो निर्दर्शनम् ॥ ३१४ ॥
 तथा हि तामविष्टयाव्यपुर्या सार्थपतिः पुरा । श्रीमानजायत महेश्वरदत्तोऽज्जिधानतः ॥ ३१५ ॥
 तस्य चाञ्जानयिता समुज्रो नाम विश्रुतः । अजातवृत्तिर्वित्तेषु समुद्र इव कारिषु ॥ ३१६ ॥
 मायाप्रपञ्चबहुला बहुला नाम तस्य च । अर्थमातेव माताञ्जदजातविपुलाशया ॥ ३१७ ॥
 लोत्रावकरगर्तोऽर्थसञ्चयव्यसनी स तु । पिता तस्य विपद्याञ्छेदो तत्रैव सैरिज्ञैः ॥ ३१८ ॥
 पत्युश्च मरणादार्त्तध्यानानलपतङ्गताम् । जग्मुषी तस्य मातापि मृत्वा तत्रैव शुन्यञ्भूत् ॥ ३१९ ॥
 महेश्वरस्य गृहिणी नामधेयेन गाङ्गिला । महेश्वरस्य गौरीवाचवत्सौचागयजन्मञ्चूः ॥ ३२० ॥
 श्वश्रूश्चशुरहीना च वसत्येकाकिनी गृहे । स्वच्छन्दचारिण्यत्रवदरस्थे हरिणीव सा ॥ ३२१ ॥
 पतिं वञ्चयमाना च रेमे पुंसा परेण सा । एकाकिनीनां नारीणां सतीत्वं हि कियच्चिरम् ॥ ३२२ ॥
 एकाकिनी रहस्याश्च दृष्ट्वा मकरकेतनः । योपितो हि प्रहरति निर्जीक इव निर्जरम् ॥ ३२३ ॥
 तस्यां च रनमाणायां परपुंसा निरङ्कुशम् । अकस्मादन्यदा द्वाराघेऽश्मन्यागान्महेश्वरः ॥ ३२४ ॥
 पुंश्चद्व्युपपती दृष्ट्वा तौ च विस्रस्तकुन्तलौ । रतायासत्रयौ कम्प्रजङ्घाबुञ्जान्तलोचनौ ॥ ३२५ ॥
 परावर्त्तितसंभ्यानावगृहीतोत्तरीयकौ । नम्रप्रायौ स्वदत्तपादौ कान्दिशीकौ बभूवतुः ॥ ३२६ ॥ युग्मम् ॥
 जारं केशेषु दग्नेऽथ जह्लूकमिव लुब्धकः । जघान च चपेटान्निर्जृत्तार्त्तमिव मान्त्रिकः ॥ ३२७ ॥
 समर्द पादघातैश्च मृत्पिण्डमिव कुम्भकृत् । यथा चाताडयघ्नेऽश्मप्रविष्टमिव कुक्कुरम् ॥ ३२८ ॥

१ दृष्टांतः । २ महिषः । ३ रीछ इति लोके ।

किं बहुनार्पणसुमिव चक्रे महेश्वरः । चौरैऽपि न तथा कोपो यथा जारे मनस्विनाम् ॥ ३२ए ॥
 महेश्वरेण रुष्टेन कृतान्तस्येव वन्धुना । सोऽथार्धभारितो जारः प्रणश्य कथमप्यगात् ॥ ३३० ॥
 स्लोकं च गत्वा पतितो गङ्गिलोपपतिः स तु । कण्ठोपकण्ठारूढेषु प्राणेष्विदमचिन्तयत् ॥ ३३१ ॥
 धिग्भिगुमूर्खैरेवाहमकार्यं कर्म गर्हितम् । तत्कामदं तीर्थमिव युक्तं मृत्ये ममात्रयत् ॥ ३३२ ॥
 एवं च चिन्तयन्नारो मृत्वा वीर्ये स्व एव हि । ज्ञांग्मुक्तगाङ्गिलाकुक्षौ पुत्रञ्चूयमियाय सः ॥ ३३३ ॥
 समये सुपुत्रे सूनुं गङ्गिलाथ महेश्वरः । कुण्डमप्यात्मजनितं मन्यानस्तमलालयत् ॥ ३३४ ॥
 तस्याः प्रसूतपुत्राया गङ्गिलाया महेश्वरः । पुत्रप्रेम्णा व्यसरत्तं पुंश्चलीदोपमागतम् ॥ ३३५ ॥
 तस्योपपतिजीवस्य पुत्रमूर्तेर्महेश्वरः । धात्रीकर्माणि कुर्वाणो न जिह्राय प्रमोदजाक् ॥ ३३६ ॥
 वर्धमानं च तं कूर्चकचाकर्षकमर्जकम् । हृदयाग्रे स्थितं दश्रे सदार्थमिव तञ्चनः ॥ ३३७ ॥
 महेश्वरोऽन्यदा प्राप्ते पितुर्मरणवासरे । महिपं पितृजीवं तमक्रीणात्तत्पलेढ्रया ॥ ३३८ ॥
 पितृवासरपर्यर्थं महिपं तममारयत् । स्वयं सामुञ्जिरुन्मुद्रप्रमोदपुलकाङ्कुरः ॥ ३३९ ॥
 ततश्च माहिपं मांसं ग्रासीकुर्वन्महेश्वरः । श्रङ्गस्थायार्चकायापि ददौ तस्मै प्रमोदजाक् ॥ ३४० ॥
 तन्माता च शुनी मांसलुब्धा तत्रान्युपासत् । समांसान्यस्थिखण्डानि सोऽपि चिक्षेप तत्कृते ॥ ३४१ ॥
 स्वकीयपतिजीवस्य कीकसानि जघास सा । पुष्टेन नृत्यता वाताहतधूमशिखाभ्रयत् ॥ ३४२ ॥
 समुद्रसुनोरेयं च खादतः पितृजाङ्गलम् । मासदृषणञ्चिक्षार्थं तत्रैकोऽन्याययौ मुनिः ॥ ३४३ ॥

जम्बूजगाद् मोहोऽयं यत्पुत्रात्पितृतारणम् । ओ महेश्वरदत्तोऽत्र सार्थवाहो निदर्शनम् ॥ ३१४ ॥
तथा हि तामलिह्याख्यपुर्वा सार्थपतिः पुरा । श्रीमानजायत महेश्वरदत्तोऽन्निधानतः ॥ ३१५ ॥
तस्य चाञ्जनयिता समुज्जो नाम विश्रुतः । अजातवृषिविंशेषु समुद्र इव वारिषु ॥ ३१६ ॥
मायाप्रपञ्चबहुला बहुला नाम तस्य च । अर्थमातेव माताञ्छुजातविपुलाशया ॥ ३१७ ॥
लोभावकरगर्तोऽर्थसञ्चयव्यसनी स तु । पिता तस्य विपद्याञ्छेदो तत्रैव सैरिजेः ॥ ३१८ ॥
पत्युश्च मरणादार्त्तध्यानानलपतङ्गताम् । जग्मुषी तस्य मातापि मृत्वा तत्रैव शुन्यचूत् ॥ ३१९ ॥
महेश्वरस्य गृहिणी नामधेयेन गाङ्गिला । महेश्वरस्य गौरीवाचवत्सौजाग्यजन्मञ्चूः ॥ ३२० ॥
श्वश्रूश्चशुरहीना च वसत्येकाकिनी गृहे । स्वञ्चन्दचारिण्यत्रवदरख्ये हरिणीव सा ॥ ३२१ ॥
पतिं वञ्चयमाना च रेमे पुंसा परेण सा । एकाकिनीनां नारीणां सतीत्यं हि कियच्चिरम् ॥ ३२२ ॥
एकाकिनी रहस्याश्च दृष्ट्वा मकरकेतनः । योषितो हि प्रहरति निर्जोक इव निर्जरम् ॥ ३२३ ॥
तस्यां च रममाण्यां परपुंसा निरङ्कुशम् । अकस्मादन्यदा धाराधेःशमन्यागान्महेश्वरः ॥ ३२४ ॥
पुंश्चद्व्युपपत्ती दृष्ट्वा तौ च विस्रस्तकुन्तलौ । रतायासत्रयौ कम्प्रजङ्घाबुञ्जान्तलोचनौ ॥ ३२५ ॥
परावर्तात्संन्यानावगृहीतोत्तरीयकौ । नम्रप्रायौ स्वल्पपादौ कान्दिशीकौ बचूवतुः ॥ ३२६ ॥ युग्मम् ॥
जारं केशेषु दध्नेऽथ जल्लूकमिव लुब्धकः । जघान च चपेटान्निर्भूतार्त्तमिव मान्बिकः ॥ ३२७ ॥
ममर्द पादघातैश्च मृत्पिण्डमिव कुम्भकृत् । यस्या चाताडयधेःशमप्रविष्टमिव कुकुरम् ॥ ३२८ ॥

१ दृष्टात् । २ महिषः । ३ रीछ इति लोके ।

किं बहुनार्धपरासुमिव चक्रे महेश्वरः । चौरैऽपि न तथा कोपो यथा जारे मनस्विनाम् ॥ ३२९ ॥
महेश्वरेण रुष्टेन कृतान्तस्येव बन्धुना । सोऽथार्धभारितो जारः प्रणश्य कथमप्यगात् ॥ ३३० ॥
स्तोकं च गत्वा पतितो गाङ्गिलोपपत्तिः स तु । कण्ठोपकण्ठारूढेषु प्राणेष्विदमचिन्तयत् ॥ ३३१ ॥
धिग्धिसुमूर्धुरेवाहमकार्षं कर्म गहितम् । तत्कामदं तीर्थमिव युक्तं मृत्यै ममाज्जवत् ॥ ३३२ ॥
एवं च चिन्तयञ्जारो मृत्वा वीर्ये स्व एव हि । जगमुक्कगाङ्गिलाकुक्षौ पुत्रच्युमियाय सः ॥ ३३३ ॥
समये सुपुत्रे सूनुं गाङ्गिलाथ महेश्वरः । कुण्डमप्यात्मजनितं मन्वानस्तमलालयत् ॥ ३३४ ॥
तस्याः प्रसूतपुत्राया गाङ्गिलाया महेश्वरः । पुत्रप्रेम्णा व्यस्मरत्तं पुंश्चलीदोपमागतम् ॥ ३३५ ॥
तस्योपपत्तिर्जीवस्य पुत्रमूर्तेर्महेश्वरः । धात्रीकर्माणि कुर्वाणो न जिह्राय प्रमोदञ्चाक् ॥ ३३६ ॥
वर्धमानं च तं कूर्चकचार्कर्मर्जकम् । हृदयात्रे स्थितं दग्धे सदार्थमिव तद्भनः ॥ ३३७ ॥
महेश्वरोऽन्यदा प्राप्ते पितुर्मरणवासरे । महिषं पितृजीवं तमक्रीणात्तत्पलेष्टया ॥ ३३८ ॥
पितृवासरपर्यार्थं महिषं तममारयत् । स्वयं सामुञ्जिरुन्मुद्रप्रमोदपुलकाङ्कुरः ॥ ३३९ ॥
ततश्च माहिषं मांसं श्राप्सीकुर्वन्महेश्वरः । शृङ्गस्थायार्चकायापि ददौ तस्मै प्रमोदञ्चाक् ॥ ३४० ॥
तन्माता च शुनी मांसलुब्धा तत्रान्युपासरत् । समांसान्यस्थिखणानि सोऽपि चिक्षेप तत्कृते ॥ ३४१ ॥
स्वकीयपत्तिर्जीवस्य कीकसानि जयास सा । पुष्टेन नृत्यता वाताहतधूमशिलाश्रवत् ॥ ३४२ ॥
समुजसूनोरेवं च खादतः पितृजाङ्गलम् । मासद्वयपण्ड्रिक्शार्थी तत्रैकोऽन्याययौ मुनिः ॥ ३४३ ॥

ज्ञानातिशयसम्पन्नः सर्वं विद्वसितं मुनिः । विदाञ्चकार च महेश्वरदत्तस्य तादृशम् ॥ ३४४ ॥
 अचिन्तयच्च धिग्गहो अस्याज्ञानं तपस्विनः । यदश्नाति पितुर्मांसमङ्गे च बहति क्रियम् ॥ ३४५ ॥
 कीकसानि समांसानि पत्युरनन्तर्हर्षत्राक् । अश्नाति सारमेयीयमहो संसार ईदृशः ॥ ३४६ ॥
 सम्यगेवं परिज्ञाय निर्ययौ तजृहान्मुनिः । महेश्वरोऽपि घावित्वा वंदित्वा च तमब्रवीत् ॥ ३४७ ॥
 अनात्तत्रिदो जगवन्किं निवृत्तोऽसि मद्गृहात् । न ह्यन्नकोऽहं नावज्ञामकार्षं ह्युलोऽस्मि च ॥ ३४८ ॥
 मुनिरूचे विहरेऽहं न मांसादस्य सन्ननि । ततो नाग्रहिपं त्रिदां संवेगोऽञ्च मे महान् ॥ ३४९ ॥
 किं कारणमिति पृष्टः सार्थेशेन मुनिः स तु । कथयामास महिपशुन्यादीनां कथां तथा ॥ ३५० ॥
 को नाम प्रत्यय इति पृञ्चन्तं च महेश्वरम् । मुनिरूचे पृञ्च शुनीं प्राग्निखातं किमप्यहो ॥ ३५१ ॥
 तथा पृष्टा शुनी तेन निधानस्थानमंहिणा । चखान शय्यार्थमिव क्षितिं जातिस्वजावतः ॥ ३५२ ॥
 छत्पन्नप्रत्ययः सोऽथ ऋवोऽस्मि महेश्वरः । परिग्रज्यामुपादत्त दत्त्वा पात्रेषु सम्पदम् ॥ ३५३ ॥
 तस्मात्प्रज्व को नाम निश्चयो वदतां वर । तार्यन्ते दुर्गतिहृदाद्यन्मातापितरः सुतैः ॥ ३५४ ॥

अत्रान्तरे समुद्रश्रीर्जम्बूनामानमब्रवीत् । पश्चात्तापं मा स्म गास्त्वं स यथा नाथ कर्षकः ॥ ३५५ ॥
 तथा हि पृथ्वीप्रथिते ग्रामे नाम्ना सुसीमनि । कर्षको धनधान्यादिसमृद्धो वक इत्यञ्चूत् ॥ ३५६ ॥
 प्राप्ते च वर्षासमये स कङ्कः कोऽखानपि । वपति स्म महारञ्जः क्षेत्रे कृष्टमतीकृते ॥ ३५७ ॥
 अज्जतैः श्यामलदक्षैस्त्रैर्धीन्यैः क्षेत्रञ्चूरञ्चूत् । अन्तिलोवित्तकाचेव जातकेशोच्चयेव च ॥ ३५८ ॥

तत्कङ्कुकोज्वयनं वर्धमानमुदीक्ष्य सः । मुदितः क्वाप्यगाङ्गामे दंविष्टे स्वजनातिथिः ॥ ३५९ ॥
 स्वर्जनर्जने तस्य प्रदत्ता गुरुमण्डकाः । अपूर्वेषु तदाहारेणाल्यन्तं च स विप्रिये ॥ ३६० ॥
 क्षातीन्मीतश्च सोऽपृष्टदहो वः साधु जीवितम् । मनोहरोऽयमाहारो येषां सुष्ठु सुधोपमः ॥ ३६१ ॥
 स्वमेऽप्याहारमीदृशमप्राहं न कदापि यत् । कङ्कुकोज्वदग्धान्त्वान्धिगस्मान्मृपशूनमून् ॥ ३६२ ॥
 पप्रष्ट च ततो क्षातीनज्ञातगुडमण्डकः । इमान्याहारवस्तूनि कानि वा क्व प्रयन्ति च ॥ ३६३ ॥
 ते तस्मै कथयामासुररघट्टजलेन ज्ञोः । क्षेत्रेषु सिकेपूयन्ते गोधूमा अन्यधान्यवत् ॥ ३६४ ॥
 तेषां पाकिमलूनानां पिष्टानां च घट्टकैः । पच्यन्ते वह्नितप्तायामयस्याभ्यां हि मण्डकाः ॥ ३६५ ॥
 इक्ष्वयोऽपि तत्रोप्यन्ते तेषां वृद्धिसुपेयुषाम् । निपीडनाड्रपात्तेन रसेनोत्पद्यते गुरुः ॥ ३६६ ॥
 गुरुमण्डकनिष्पत्तिं विज्ञायैवं कृषीवतः । स उपात्तेऽङ्गुगोधूमवीजो ग्रामं निजं ययौ ॥ ३६७ ॥
 ततश्च गत्वा स क्षेत्रे फलितं कङ्कुकोद्रवम् । बको लघितुमारेने रजसाम्नामृशासितः ॥ ३६८ ॥
 ज्ञचे च पुत्रैः किं तातार्थनिष्पन्नामिमां कृपिम् । स्वकुटुम्बकजीयातुं दुनीये तृणमात्रवत् ॥ ३६९ ॥
 बकः प्रोयाच हे पुत्राः किमेभिः कोज्वादिभिः । वस्यान्यत्रेऽङ्गुगोधूमान्वाद्या हि गुरुमण्डकाः ॥ ३७० ॥
 पुत्राः प्रोचुर्दंभैः स्वद्वैर्निष्पत्स्यन्ते कणा श्रमी । तानादायेऽङ्गुगोधूमान्यपेस्तात यथारुचि ॥ ३७१ ॥
 निष्पद्येयं कृपिर्याति गोधूमेऽङ्गुपु संशयः । कटिस्थे गङ्गति शिशी का प्रत्याशोदरस्थिते ॥ ३७२ ॥
 एवं निवार्यमाणोऽपि वकस्तेस्तनुजन्मभिः । दुःशाव कोज्वकङ्कुवनं तत्र प्रचुहिं सः ॥ ३७३ ॥

प्रदूय तानि शस्यानि स देवानां प्रियो वकः । चकार गोलिकाक्रीनोचितां तां हेत्रमेदिनीम् ॥ ३७४ ॥
 त्रतश्च खानयामास स कूपं पार्श्वगः स्वयम् । तस्मात्तु निरगन्नाम्नः स्तन्यं वन्ध्यास्तनादिव ॥ ३७५ ॥
 खानं खानमनिर्विघ्नं पातालधिवरोपमम् । अकारयद्वकः कूपं न तु पङ्कोऽपि निर्ययौ ॥ ३७६ ॥
 ततस्तस्यात्रवन्नैव कङ्कवो न च कोहवाः । नेहवो न च गोधूमाः पश्चात्तापं त्वियाय सः ॥ ३७७ ॥
 ऐहिकं स्त्रीधनसुखं त्यजन्नामुष्मिकं पुनः । संशयास्पदमाकाङ्क्षस्तपन्मा ऋषियोजितः ॥ ३७८ ॥
 जगाद जम्बूनामापि सयमानो महामनाः । निर्बुद्धिर्हे समुद्रश्रीर्नाहमप्यस्मि काकवत् ॥ ३७९ ॥
 तथा हि नर्मदाकूले विन्ध्याटव्यां महागजः । एको यूथपतिरऋषिन्ध्यार्षुर्युवराडिव ॥ ३८० ॥
 स्वहृन्दं विहरन्विन्ध्ये व्यतीयाय स यौवनम् । आयुर्नदीपारनिचमाससाद च वार्धकम् ॥ ३८१ ॥
 अशक्नुवन्दन्तघातान्कर्तुं क्षीणवल्सरौ । मदोज्जितो गिरिरिव ग्रीष्मतौ शुष्कनिर्जरः ॥ ३८२ ॥
 शङ्खकीर्णिकारादिवनचङ्गपराङ्मुखः । उच्चाग्निन्ने निम्नाच्चोच्चोऽवतारोत्तारकातरः ॥ ३८३ ॥
 दन्तपाताददृपञ्चोक्ता द्यामङ्कुक्षिर्बुयुद्दया । अस्थिचस्तासदृक्कायो वार्धके सोऽत्रवद्विपः ॥ ३८४ ॥
 ॥ त्रिजिर्विशेषकम् ॥

कुञ्जरः सोऽन्यदा शुष्कगिरिनिधां समुत्तरन् । पर्यस्तपादो न्यपतत्कूटमेकं गिरेरिव ॥ ३८५ ॥
 स जरत्कुञ्जरस्तत्र नाञ्जुत्थातुमीश्वरः । तथैवास्थात्पादपोपगमनं पालयन्निव ॥ ३८६ ॥
 स विपेदे तथास्थोऽपि विपेदानस्य तस्य तु । अपानपल्लवं जङ्घुः श्वफेरनकुलादयः ॥ ३८७ ॥
 वञ्च्य तन्महद्भूतापानरन्ध्रकलेवरम् । सकन्दरगिरिमायं श्वापैदरास्पदीकृतम् ॥ ३८८ ॥

अपानसत्रशाखायां विकास्तस्यां विजा इव । विविशुश्च निरीयुश्चानेकशो भोजनार्थिनः ॥ ३७ए ॥
 एकश्च वायसोऽत्यन्तमृतसो मांसभोजनात् । अपानमध्य एवास्थाडुत्पन्न इव विट्कृमिः ॥ ३७० ॥
 करिकायस्य तस्यान्तः सारमासादयन्स तु । काष्ठस्येव घृणो मध्ये प्रविशेशाधिकाधिकम् ॥ ३७१ ॥
 सशरीरः परंपुरे प्रवेशं नाटयन्मृशम् । अपूर्वो योगविदचूदनायासः स वायसः ॥ ३७२ ॥
 द्रुतेव करिकायस्य सोऽश्नन्नव्यग्रमामिपम् । पूर्वापरविजागाहो वञ्चाल्यन्तमध्यगः ॥ ३७३ ॥
 दिवाकरकराकान्तं करिकायस्य तस्य तु । संचुकोचापानरन्ध्रं मुक्तविष्टं पुरा यथा ॥ ३७४ ॥
 काकोऽथ संवृतापानरन्ध्रे करिकलेवरे । वज्रघारे करणेऽहिरिव तस्यै तथैव सः ॥ ३७५ ॥
 करिकायः स मेघतौ सरिता वारिपूर्णया । तरङ्गहस्तैराकृष्य नर्मदायामनीयत ॥ ३७६ ॥
 तरत्प्रवहणमिव तत्कुञ्जरकलेवरम् । रेवयानायि जलधौ तन्नक्राणामिवोपदा ॥ ३७७ ॥
 तस्मात्कलेवरान्निघमानात्प्रविशदर्णसः । वारिणैव कृतघाराभिर्जगाम स वायसः ॥ ३७८ ॥
 तस्यान्तरीप्रायस्योपरिष्ठात्करिवर्मणः । निपद्य वायसश्चक्रे विष्वग्दिगवलोकनम् ॥ ३७९ ॥
 अग्रतः पार्श्वयोः पश्चात्तीरावैतं ददर्श सः । दध्यौ चोडुय यास्यामि तीरं नीरनिधेरहम् ॥ ४०० ॥
 छडुयीद्युडुय च प्राप न प्रान्तं वार्धिवारिणः । च्युयो च्युयोऽपि तत्रैव निपसाद कलेवरे ॥ ४०१ ॥
 आक्रम्यमाणमनितस्तन्मीनमकरादिभिः । सद्यो निमज्जति स्मान्धौ चाराक्रान्तेव मद्भिनी ॥ ४०२ ॥
 निममज्ज विकः सोऽपि पयोराशौ निराश्रयः । प्राणैश्च मुमुचे सद्यो जलाप्लावचयादिव ॥ ४०३ ॥

१ काफा । २ अन्यदेहे । ३ नौ ।

ततो विपन्नवन्धेत्तसन्निष्ठा हि पुरन्ध्रयः । संसारः सागरप्रायः पुरुषो वायसोपमः ॥ ४०४ ॥
युष्मासु रागवान्हस्तिक्लेशेवरनिष्ठास्वहो । नाहं काक इवाभुग्मिन्महंयामि च्रवसागरे ॥ ४०५ ॥
अथ प्रोवाच पद्मश्रीरंस्मान्नाथ समुत्सृजन् । त्वं वानर इवात्यन्तमनुत्तापमवाप्स्यसि ॥ ४०६ ॥
तथा ह्यटव्यामेकस्यामन्योन्यमनुरागिणौ । वानरो वानरी चास्तां सदा विरहवर्जितौ ॥ ४०७ ॥
युगपद्बहुभुजाते तौ मिथो वेलाधंराविव । युगपच्चारुरुहतुः स्पर्धमानाविव द्रुपु ॥ ४०८ ॥
एकरज्जाकृष्टाविव युगपच्च दधावतुः । युगपच्चक्रतुः सर्वमेकचिन्ताधिवानिशम् ॥ ४०९ ॥ युग्मम् ॥
रेमाते जान्हवीतीखानीरे तौ परेद्यवि । सुवमानः सुवङ्गश्चानवधानोऽपतद्भुवि ॥ ४१० ॥
प्रजावात्तस्य तीर्थस्य ह्यणादपि स वानरः । मर्त्योऽमरकुमारान्नोऽन्नवद्विधावलादिव ॥ ४११ ॥
वानरी वानरं तं तु दृष्ट्वा प्राप्तं नृरूपताम् । स्त्रीरूपेर्बहुर्जहौ प्राणान्वानरस्यैव वर्त्मना ॥ ४१२ ॥
ततश्च वानरी नारी जगन्नूदमरीनिष्ठा । नवीञ्जतेन च प्रेम्णा तं नरं परिस्वजे ॥ ४१३ ॥
विलेसतुश्च प्रागजन्मवानराविव तौ नरौ । अविप्रयुक्तावनिशं निशाचन्ध्रमसाविव ॥ ४१४ ॥
वानरो यो नरीञ्जतो नारीं प्रोवाच सोऽन्यदा । आवां देवीञ्जवावोऽद्य मर्त्योञ्जलौ यथा पुरा ॥ ४१५ ॥
नार्यूचे प्रिय पर्याप्तमसन्तोपेण ऋयसा । मनुष्यरूपायेवावां विपयानुपचुञ्जवहे ॥ ४१६ ॥
देवत्वेनास्तु देवत्यादधिकं ह्यावयोः सुखम् । नित्यावियुक्तौ निविभ्रमनिभौ यद्भ्रमावहे ॥ ४१७ ॥
तथैवं वार्यमाणोऽपि स वानरवरो नरः । वानीराडुच्चकैर्जम्पां ददौ तत्रैव पूर्ववत् ॥ ४१८ ॥

१ वेणुधरपर्वतौ । २ स्वतंत्रौ ।

तत्र तिर्यङ्मूर्त्यीञ्जूलो देवीञ्जूलश्च मानवः । तीर्थप्रजावात्तादृशौ स्यातां चेत्पततः पुनः ॥ ४१ए ॥
 इति तत्रैव हि तीर्थे स ऊर्म्पां दत्तवानपि । प्राग्जन्मवानरत्वेन वानरः पुनरप्यञ्जूल ॥ ४२० ॥
 राकानिशाकरमुखीं कम्बुकण्ठीमुखस्त्वनीम् । तनूदरीं वरारोहां पद्मोपमकरकमाम् ॥ ४२१ ॥
 गङ्गामृकृततिलकां वतासंयतकुन्तलाम् । अरण्यकेतकोत्तंसां तालिकादलकुण्डलाम् ॥ ४२२ ॥
 कण्ठस्थनखिनीनालहारां हरिणचक्षुषीम् ॥ तामीक्षाश्चकिरेऽन्येद्युर्ब्रमन्तो राजपूरुषाः ॥ ४२३ ॥

॥ त्रिजिविशेषकम् ॥

राज्ञे समर्पयामासुस्तामुपादाय ते नराः । यद्यदस्वामिकं तत्तत्सर्वं जवति राजसत् ॥ ४२४ ॥
 राज्ञा दिव्याकृतिश्चक्रे सान्तःपुरशिरोमणिः । लक्ष्म्यो लक्षणवत्या ह्याकृतेरतिथयः खलु ॥ ४२५ ॥
 वानरः सोऽपि जगृहे कैश्चित्त्रागतैर्नरैः । नाढ्यं विविधजङ्गीकं पुत्रवन्निद्वितश्च तैः ॥ ४२६ ॥
 ते नटाथान्यदा जग्मू राज्ञस्तस्यैव सन्निधौ । वानरं नर्तयन्तस्तं चक्रुश्च प्रेक्षणीयकम् ॥ ४२७ ॥
 अरोदीघानरो राज्ञोऽर्धांसने प्रेक्ष्य तां प्रियाम् । अश्रुपातैः सात्त्विकाजिनयं प्रकटयन्निव ॥ ४२८ ॥
 राह्यूचे यो यथा कालः कपे सेवस्व तं तथा । मा वञ्जुलपरित्रष्टः साम्प्रतं पतनं स्मर ॥ ४२९ ॥
 तस्मात्त्वमपि सम्प्राप्तमुज्ज्वैपयिकं सुखम् । पश्चात्तापपरः पश्चान्मा चूः स इव वानरः ॥ ४३० ॥
 जम्बूनामा जगादैवं पद्मधरीरपि न ह्यहम् । विषयेष्वस्मि तृपितो यथा ह्यङ्गारकारकः ॥ ४३१ ॥
 तथा हि कश्चिदङ्गारकारकोऽगान्महाटवीम् । अङ्गारान्कर्तुमुष्णतौ पातुमात्तवहृदकः ॥ ४३२ ॥

१, राजधीनम् । २, वृक्षात्परित्रष्टः ।

कुर्वन्नाङ्गारिकोऽङ्गारान्सोऽग्नितापेन च्युसा । तथा तपनतापेन तप्तोऽश्रान्ततृपोऽञ्जवत् ॥ ४३३ ॥
 वराको वर्मसेकेन पानेन च मुहुर्मुहुः । स वन्यो वारण इव वारि सर्वे न्यतिष्ठिपत् ॥ ४३४ ॥
 जलेन निखिलेनापि तस्य ह्यङ्गारकारिणः । तृयाग्निस्तैलवन्नैव प्रशशाम मनागपि ॥ ४३५ ॥
 निपाने जलपानाय चचालाङ्गारकारकः । यावत्तावत्तृपान्धोऽर्धमार्गेऽपि निपपात सः ॥ ४३६ ॥
 स पित्सन्दैवयोगाच्च कस्याप्यध्वतरोरधः । पपातामृतवाप्याच्रच्छायायां शैत्यमातरि ॥ ४३७ ॥
 तरोस्तले शीतलया गायया प्याथितः स तु । उपलेजे मनाग्नित्रां सुखवारितरङ्गिणीम् ॥ ४३८ ॥
 वापीकूपतन्नागादीन्स्वप्ने सर्वाञ्जलाशयान् । मन्त्रप्रयुक्तार्मेयेषुऽपि शोपयति स्म सः ॥ ४३९ ॥
 तथाप्यविच्छिन्नतृपो दैन्यन्नाकस उदन्यया । ब्रमन्नेकं जरत्कूपं पङ्किलाग्न्मसमैदृत ॥ ४४० ॥
 तज्जालं बुलुकैर्वातुमशक्तो जिह्वया लिहन् । दाहज्वरीव नातृप्यत्तथापि स कथंचन ॥ ४४१ ॥
 तज्जीवोऽङ्गारकृतुद्ध्यो वाप्यादिजलसन्निभाः । त्रिदशव्यन्तरादीनां जोगाः प्रियतमे खलु ॥ ४४२ ॥
 स्वर्गादिसौख्यैरपि यो जीवस्तृप्तिमियाय न । मानुषैर्जोगैः स कथं तृप्येत्तन्माग्रहं कृथाः ॥ ४४३ ॥
 उवाच पद्मसेनाथ परिणामः शरीरिणाम् । कर्माधीनस्ततो बुद्ध्द्वेव जोगान्युत्तयान्यया कृतम् ॥ ४४४ ॥
 बहवः सन्ति दृष्टान्ताः प्रवर्तकनिवर्तकाः । नूपुरपरिभृतायाश्च गोमायोश्च कथा यथा ॥ ४४५ ॥
 तथा हि नगरे राजगृहेऽनूस्वर्णकारकः । देवदत्तोऽजिधानेन देवदिन्नश्च तत्सुतः ॥ ४४६ ॥
 गृहिणी दुर्गिला नाम देवदिन्नस्य चाञ्जवत् । एका ठेकैसु धौरेयी सौत्राग्यस्य महानिधिः ॥ ४४७ ॥

१ पातुमिच्छन् । २ सन्तुष्टः । ३ अग्न्यखं । ४ तृपया । ५ दक्षासु ।

जगाम सान्यदा नद्यां जलमज्जनहेतवे । क्षोत्रयन्ती मनो यूनां कटाक्षैर्मन्मथेषुजिः ॥ ४४७ ॥
सर्वाङ्गहेमात्रणा ज्ञान्ती वासोन्निरुज्ज्वलैः । नदीतीरमलयके सा मूर्तेवाम्बुदेवता ॥ ४४८ ॥
दुर्गचूर्णिं सारस्येव दर्शयन्ती स्तनद्वयम् । शनैरुत्तारयामास सा कञ्चुकमुरुस्तनी ॥ ४४९ ॥
कञ्चुकं चोत्तरीयं च वयस्यायाः समर्प्य तु । तन्वद्भी तिरयामास संव्यानार्धेन सा कुचौ ॥ ४५० ॥
विदग्धातीजनाद्वापैर्दग्धा जीवितमन्मथा । मन्दं मन्दं मराठीव तीरात्तीरं विवेश सा ॥ ४५१ ॥
तरङ्गहस्तैरुत्क्षिप्तैर्दूरादपि तरङ्गिणी । तामाखिलिङ्ग सर्वाङ्गं चिराद्दृष्टां सखीमिव ॥ ४५२ ॥
त्रस्तसारङ्गनयना सा चिक्रीडिपुरम्नसा । नौरिवारिन्नदण्णाम्भ्यां पाणिभ्यां वार्यदारयत् ॥ ४५३ ॥
तस्याः स्नान्त्याश्चिरं वारि विकिरन्त्याः कुतूहलात् । शुश्रुजाते चक्षौ पाणी नृत्यदम्नोजविभ्रमौ ॥ ४५४ ॥
श्रुथैकवस्त्रा विश्वस्तकेशा धौतरदच्छदा । रतोत्थितेच सावद्धि जलक्रीनापरायणा ॥ ४५५ ॥
तां क्रीरन्तीं नदीमध्ये वार्धिमध्ये सुरीमिव । ददर्श नागरयुवा दुःशीलः कोऽपि पर्यटन् ॥ ४५६ ॥
तां जलङ्घिन्नसूर्धैकयसनाच्छादितामपि । सुव्यक्तसर्वावयवां दृष्टा क्षोत्रात्पपाठ सः ॥ ४५७ ॥
सुस्नातं ते नदी पृच्छत्यमी पृच्छन्ति चांहिपाः । पृच्छाम्यहं च त्वत्पादपद्मयोनिपतन्नपि ॥ ४५८ ॥
साप्यपाठीस्त्वस्ति नद्यै चिरं नन्दन्तु चांहिपाः । सुस्नातपृच्छकानां च करिष्यामि समीहितम् ॥ ४५९ ॥
मनोरथलतोद्भेदे सुधासेकोपमं वचः । तस्याः श्रुत्वा तथैवास्थादुद्धो राजाज्ञयेव सः ॥ ४६० ॥
चिन्तयंश्च केयमिति स एरुस्य तरोरधः । ददर्शोच्चैर्मुखान्वाद्यान्फलपातान्निकाङ्क्षिणः ॥ ४६१ ॥
ततश्च स युवा क्षोर्ध्वैर्दृश्यात्वाः प्रतान्मयन् । फलानि पातयामास त्रटलटेति चूतले ॥ ४६२ ॥

यथेष्टं तत्फलमाधिष्ठान्प्रच्युत सोऽर्जकान् । नद्यां मज्जनकृत्केयं नारी कास्या निकेतनम् ॥ ४६४ ॥
 तेऽर्जकाः कथयामासुर्देवदत्तात्रिधस्य ज्ञोः । लुपा स्वर्णकृत इयमित्थास्या निकेतनम् ॥ ४६५ ॥
 दुर्गिन्वापि युवानं तं ध्यायन्त्येकेन चेतसा । विहाय मज्जनक्रीडां सद्यः स्वसदनं ययौ ॥ ४६६ ॥
 कस्यां रात्रौ दिने कस्मिन्क प्रदेशे क वा क्षणे । आवां मिलिव्याव इति तौ दध्यतुरहर्निशम् ॥ ४६७ ॥
 वियोगात्तौ युवानौ तौ मिथःसङ्गमकाङ्क्षिणौ । चक्रवाकाविव चिरमनुरकावतिष्ठताम् ॥ ४६८ ॥
 स युवा तापसीमेकां पुंश्वलीकुलदेवताम् । ज्ञो जनादित्रिराध्यायार्थयाञ्चके परेद्यवि ॥ ४६९ ॥
 देवदत्तलुपायाश्च मम चान्योन्यरक्तयोः । साहाय्यित्तिदेवीव शीघ्रं घटय सङ्गमम् ॥ ४७० ॥
 स्वयं द्यूतीच्य पुरा सा सुभ्रूर्जापिता मया । सङ्गमं मे प्रपन्नास्ति सुकरं तव सम्प्रति ॥ ४७१ ॥
 प्रतिपद्य करोमीति सद्यः सा तापसी ययौ । सदनं देवदत्तस्य त्रिदादग्न्नेन धीमती ॥ ४७२ ॥
 स्यालीतलकदानेन व्यापृतां स्वर्णकृत्कधूमम् । सा परित्राजिकाद्वाहीन्मङ्गु तामित्युवाच च ॥ ४७३ ॥
 मन्मुलेन रिरंसुस्त्वां युवैको मूर्तमन्मथः । प्रार्थयस्ति विशालाक्षि मा विलक्षीकृथाः स माम् ॥ ४७४ ॥
 रूपेण वयसा बुद्ध्या वैदग्ध्यान्यगुणैरपि । आत्मानुरूपमासाद्य तं कृतार्थय यौवनम् ॥ ४७५ ॥
 नद्यां स्रान्तीं यदा त्रवेऽद्वाहीत्वां स तदाद्यपि । तन्शुणो ज्ञानवातूलोऽन्यस्त्रीनामापि वेत्ति न ॥ ४७६ ॥
 गोष्ठं हृदयत्रायं स्वं दुर्गिन्वापि हि धीमती । तां परित्राजिकामेवं कद्वद्वरमतर्जयत् ॥ ४७७ ॥
 किं मुने पीतशुण्णसि यदेवमत्रिचापसे । कुलीनेऽप्यकुलीनार्ह किमनर्होऽसि कुट्टिनी ॥ ४७८ ॥
 आस्त्यजासदृशोरधं त्रव लुब्धवदर्शना । दर्शनेनापि ते पापं त्रापणेन तु का कथा ॥ ४७९ ॥

१ शण्डा मृग । २ लुप लोपः तद्वददर्शना ।

निर्भ्रंसिताया गच्छन्त्यास्तस्याः पृष्ठे तु इगिंला । सौधचित्ताविव ददौ मपीमखिनहस्तकम् ॥ ४७० ॥
तदाशयमजानाना विलाशा सा तपस्विनी । गत्वा तमूचे दुःशीलपुरुषं परुषाद्दरैः ॥ ४७१ ॥
आस्त्वमेवं मृपावादीर्यन्मयेपानुरागिणी । सा ह्यखर्वसतीगर्वा शुनीमिव ततर्जं माम् ॥ ४७२ ॥
मम द्रुत्यं मुधा मुग्ध तत्राभूत्कुलयोपिति । भ्रिस्तौ हि चित्ररचना चतुरस्यापि जृम्भते ॥ ४७३ ॥
मपीमखिनहस्तेन गृह्कर्म्मविहस्तया । तथा कुपितया पृष्ठे चाहतास्मि चपेटया ॥ ४७४ ॥
श्युक्त्वा इगिंलादत्तकज्जलस्यासकाङ्कितम् । धूर्तप्रधाय पृष्ठं स्वं दर्शयामास तापसी ॥ ४७५ ॥
स दध्यौ कृष्णपद्म्यां सा सङ्केतमदाद् ध्रुवम् । पद्माङ्गुलिर्मपीहस्तः पृष्ठेऽस्या यददीयत ॥ ४७६ ॥
वैदग्धी काप्यहो तस्या या मे सङ्केतवासरम् । आख्याति स्मानया ऋज्ञया समाश्वसिहि हे मनः ॥ ४७७ ॥
सङ्केतस्थानमाचख्यौ न सा केनापि हेतुना । अहो सत्सङ्गमसुखान्तरायोऽद्यापि विद्यते ॥ ४७८ ॥
पुनश्च तापसीमूचे न जानासि तदाशयम् । अनुरक्तैव मयि सा ऋयोऽपि प्रार्थयस्व ताम् ॥ ४७९ ॥
सर्वथा मा कृथा मातर्निर्वेदं मत्प्रयोजने । ऋयोऽपि गच्छानिर्वेदः श्रीवह्नेर्मूलमादिमम् ॥ ४८० ॥
साप्यूचे तव नामापि कुलीना सहते न सा । स्थले जलारोपणवहुष्करं ते समीहितम् ॥ ४८१ ॥
त्वदर्थसिद्धौ सन्देहोनिःसन्देहं तु ऋत्सन्मम् । अविश्वम्बेन यास्यामि युक्त्वानाशां तथापि हि ॥ ४८२ ॥
श्युक्त्वा त्वरितं गत्वा तापसी स्वर्णकृष्धूमम् । ऋयोऽप्युवाच वचनैरमृतवसोदरैः ॥ ४८३ ॥
आत्मानुरूपं रूपेण तं युवानं रमस्व हे । गृहाण यौवनफलं यौवनस्योचितं ह्यदं ॥ ४८४ ॥

दुर्गिला प्रत्सनापूर्वं गन्ने धृत्वा रूपेव ताम् । अशोकवनिकाप्रत्यङ्गद्वारेण निरसारयत् ॥ ४९९ ॥
 शुभ्रान्पि ह्रीवशाकृष्टनीरङ्गी गोपितानना । द्रुतं गत्वा तस्य पुंसः कथयामास खेदंजाक् ॥ ४९६ ॥
 जत्सितास्मि तथा प्राग्वद्भूमीबायां विधृता ततः । पश्चाद्द्वाराशोकवनान्तरात्रिस्सारितास्मि च ॥ ४९७ ॥
 दध्यौ च धीमान्स पुमानशोकवनिकान्तरे । आगच्छेरिति सङ्केतो नूनं दत्तस्तथा मम ॥ ४९८ ॥
 ऊचे च तां जगवति न्यङ्कारोऽयं तथा कृतः । सोढव्यो मे सा हि दुष्टा वाच्या नातः परं ल्वया ॥ ४९९ ॥
 ततश्च स युवा कृष्णपञ्चम्यां रञ्जनीमुखे । जगाम पश्चिमद्वारेणाशोकवनिकान्तरे ॥ ५०० ॥
 सोऽज्ञाहीघर्त्मं पश्यन्ती तां दूरादपि सापि तम् । तयोरस्खलितस्तारामेखकोऽञ्जुद्विवाहवत् ॥ ५०१ ॥
 प्रसारयन्तौ नयने इव बाहू परस्परम् । रोमाञ्छोःफुल्लसर्वाङ्गाबुजौ तावज्यथावताम् ॥ ५०२ ॥
 तावयेऽप्येकमनसौ तदा त्येकीप्रयत्नू । सखजाते दृढतरं समुद्रसरिताविष ॥ ५०३ ॥
 वार्त्ताञ्जिः प्रेमगर्जानी रतैर्नवनैवरपि । सम्जोगहृदमग्नौ तौ द्वियामीमतिनिन्यतुः ॥ ५०४ ॥
 ततो रतायासवतोर्जुजगण्णोपधानयोः । सञ्चक्राम तयोर्निजा नेत्राम्भोजविजावरी ॥ ५०५ ॥
 इतश्च देवदत्तोऽपि कायचिन्तार्थमुत्थितः । जगामाशोकवनिकां तौ शयानौ ददर्श च ॥ ५०६ ॥
 अचिन्तयच्च धिगियं स्तुपा पापीयसी मम । परंपुसा सह रतश्रान्ता स्वपिति निर्जरम् ॥ ५०७ ॥
 जार एवायमिति च निश्चेतुं स्वविरः स तु । गृहे गत्वा सुतं सुप्तं दृष्ट्वा गत्वेल्यचिन्तयत् ॥ ५०८ ॥
 आकर्षाम्यहमेतस्याः शनकैः पादनूपुरम् । यथा प्रत्येति मे सूनुः कथितामसतीमिमाम् ॥ ५०९ ॥
 इति दस्युरिवाकृष्य सद्यस्तत्पादनूपुरम् । देवदत्तोऽविशद्विभ्रम पुनस्तैनेव वर्त्मना ॥ ५१० ॥

नूपुरकर्पणेनाशु प्राबुद्ध स्वर्णकृषधूः । प्रायः सत्रयसुसानां निजाप्यह्या जयादिव ॥ ५११ ॥
 ज्ञात्वा च सापि श्वशुरेणकृष्टं पादनूपुरम् । उत्थाप्य जारपुरुषं वजापे त्रीधिसंस्थुला ॥ ५१२ ॥
 प्रयाहि शीघ्रं दृष्टौ स्वः श्वशुरेण डुरात्मना । साहाय्याय यतेथास्त्वं ममानर्थे समागते ॥ ५१३ ॥
 आमेत्युक्त्वार्धसंबीतसंब्यानः स जयाद्यौ । पुंश्चद्वयपि द्रुतं गत्वा पार्श्वे पत्युरशेत सा ॥ ५१४ ॥
 धृष्टत्वं नाटयन्ती सा धीमतीनां धुरन्धरा । पतिं प्रबोधयामास गाढालिङ्गनपूर्वकम् ॥ ५१५ ॥
 उवाच चार्थपुत्रेह धर्मो मामतिवाधते । तदेहशोकवनिकामनिलालोलपल्लवाम् ॥ ५१६ ॥
 उत्थाय देवदिन्नोऽपि स्त्रीप्रधानः स श्रार्जवात् । जगामाशोकवनिकां तथा त्रीयाविलग्नया ॥ ५१७ ॥
 तत्रैव गत्वा साशेत पतिमालिङ्ग्य निर्जरम् । सजारा यत्र शयिता श्वशुरेण निरीक्षिता ॥ ५१८ ॥
 तत्रापि तत्पतिर्निजां प्रपेदे सरलाशयः । निजा ह्यद्भुद्भनसां प्रायेण सुलज्जैव हि ॥ ५१९ ॥
 नदीव गोपिताकारा सा धूर्ताथावदत्यतिम् । त्वत्कुले कोऽयमाचारो यो वरुमपि नेष्यते ॥ ५२० ॥
 त्वामालिङ्ग्य प्रसुप्ताया निरावरणवद्भसः । जग्राह तातो मे पादादस्मादाकृष्य नूपुरम् ॥ ५२१ ॥
 न युज्यते वधूः स्मरुं पूज्यानामन्यदापि हि । किं पुनः पतिसहिताः शयिता रतवेम्भनि ॥ ५२२ ॥
 जगद् देवदिन्नोऽपि प्रातः पितरमीदृशम् । सोपालम्भं जणिव्यामि पश्यन्त्यास्ते मनस्विनि ॥ ५२३ ॥
 सोचेऽधुनैव तातं त्वं संवादयितुमर्हसि । प्रातर्मामन्यपुंसा हि शयितां कथयिष्यति ॥ ५२४ ॥
 सोऽवोचन्मम सुप्तस्याहार्णोर्नूपुरमित्यहम् । तातमाक्षिप्य वदयामि तव पद्मेऽस्मि निश्चितम् ॥ ५२५ ॥
 प्रजातेऽपि तथा वाच्यं वक्षीदानीं यथा प्रिय । इति तं कारयामास सा धूर्तो शोपथान्वहून् ॥ ५२६ ॥

शुद्धा शुद्धेति तत्कालं जने तुमुलकारिणि । पुष्पदाम गले तस्या राजाध्यक्ष्य निचिह्निषुः ॥ ५४३ ॥
 वाद्यमानेन तूर्येण हृद्यैर्वन्धुजनैर्वृता । स्वीकृता देवदक्षिणेन सा ययौ श्वशुरौकसि ॥ ५४४ ॥
 नृपुराकर्पणेभ्रूतं कलङ्कमुदतारयत् । इति सा तत्प्रच्युते जनेनृपुरपण्डिता ॥ ५४५ ॥
 यथा बुद्ध्या पराचूलो देवदत्तस्तदाद्यपि । चिन्तया नष्टनिव्रोऽञ्ज्जारिवद्ध इव द्विपः ॥ ५४६ ॥
 तं योगिनिमिवाविष्टं ज्ञात्वा च वृथिर्वीपतिः । वृत्तिं यथार्थितां दत्त्वा चक्रे शुद्धान्तरद्वकम् ॥ ५४७ ॥
 एका राक्षी क्वचिज्जात्रौ तमन्तःपुररक्षकम् । शैते नो वेति विज्ञातुं निरैह्यिष्ट पुनः पुनः ॥ ५४८ ॥
 सोऽचिन्तयच्च किमपि कारणं ज्ञायते न, हि । उत्थाय च्युतो ऋयोऽपि मामेपा यन्निरिह्यते ॥ ५४९ ॥
 सुप्ते च मयि किं कुर्यादिति ज्ञातुं स यामिकः । अस्त्रीकनिद्रया शिष्ये सा तु ऋयोऽपि निर्ययौ ॥ ५५० ॥
 सापि निर्जरसुप्तं तं ज्ञात्वा हृष्टिसुपेयुषी । गवाक्षान्निमुलं गन्तुमारेन्ने चौरवच्छनैः ॥ ५५१ ॥
 गवाहस्य हि तस्याधो वद्धोऽञ्ज्ज्जवह्वन्नः । कुञ्जरो निर्जरगजानुजन्मेव सदामदः ॥ ५५२ ॥
 सा तस्य हस्तिनो भेण्डे नित्यरक्ता गवाहृतः । सञ्चारिदारुफलकमपसार्य वहिर्ययौ ॥ ५५३ ॥
 तामादाय करेणेन्नो नित्यान्यासात्सुशिद्धितः । मुमोच चूमौ तां दृष्ट्वाधोरणः स चुकोप, च ॥ ५५४ ॥
 अतिकाले किमायासीरित्युक्त्वा दारुणेक्षणः । हस्तिशृङ्खलया राक्षीं दासीमिव खर्धानं ताम् ॥ ५५५ ॥
 सोवाच मा ताडय मामद्यान्तःपुररक्षकः । राजामुको नयः कोऽपि जागरूकोऽरुणत्सं माम् ॥ ५५६ ॥
 निज्जाविष्टं कथमपि प्राप्य तस्य चिरादहम् । आगतास्मीति विज्ञाय मा कोपीर्मयि सुन्दर ॥ ५५७ ॥

प्रजाते देवद्विभ्रोऽपि कुपितः पितरं निजम् । जगाद किमकार्षीस्त्वं वध्या नूपुरकर्षणम् ॥ १२७ ॥
 स्थविरो व्याहरदत्स दुःशीला हि वधूरियम् । दृष्टान्यपुंसा शयिता मयाशोकवने निशि ॥ १२८ ॥
 दुःशीलेयमिति दृढप्रत्ययोत्पादनाय ते । वध्याः पादात्समाकृष्य गृहीतं नूपुरं मया ॥ १२९ ॥
 पुत्रोऽनददहं सुप्तस्तदाच्छ्रापरः पुमान् । निर्दलेन त्वया तात लज्जितोऽस्मि किंमीदृशम् ॥ १३० ॥
 अर्ष्यतां नूपुरं वध्या मा तातस्त्वं विगोपय । मयि सुप्ते तदाकृतं प्रकृष्टां खड्गियं सती ॥ १३१ ॥
 स्थविरोऽवोचदाकृतं यदास्या नूपुरं मया । उपेत्य वीक्षितोऽसि त्वं तदा हि शयितो गृहे ॥ १३२ ॥
 दुर्गिलोवाच न सहे दोषारोपणमात्मनः । तातं प्रत्याययिष्यामि कृत्वा दैवीमपि क्रियाम् ॥ १३३ ॥
 कुलीनायाः कसङ्को मे वाङ्मात्रमपि हीदृशम् । न शोचते मपीविन्दुरपि धौतसितांशुके ॥ १३४ ॥
 इह शोचनयद्दस्य जह्वान्तर्निस्सराम्यहम् । तज्जह्वयोर्हि मध्येन नाशुब्धो यातुमीश्वरः ॥ १३५ ॥
 पित्राथ सविकल्पेन निर्विकल्पेन सूनुना । प्रतिज्ञा प्रतिपदे सा तस्या धाष्टर्थमहानिधेः ॥ १३६ ॥
 स्नात्वा धीतांशुकधरा धूपपुष्पोपहारचृत् । सा सर्ववन्धुप्रत्यक्षं यक्षं पूजयितुं ययौ ॥ १३७ ॥
 तस्या यक्षं पूजयन्त्या जारः सङ्केतितः स तु । अलगद्गृहिलीचूय कण्ठदेशे कवर्गवत् ॥ १३८ ॥
 अपास्यत गले धृत्या जनैर्ग्रहिल इत्यसौ । पुनः स्नात्वा च सा यदमर्चित्वैवं व्यजिज्ञपत् ॥ १३९ ॥
 कदापि हि मयास्पर्शो पुमान्नान्यः पतिं विना । ग्रहिलोऽयं तु मत्कण्ठे लग्नः प्रत्यक्षमेव च ॥ १४० ॥
 पत्युन्मत्तघ्यान्नान्यो लग्नश्चेन्मत्तनौ पुमान् । तदा मे शुद्धिदो भूयाः सत्याः सत्यप्रियो ऽसि हि ॥ १४१ ॥
 यद्यो ऽपि यावदाविष्टः किं करोमीति चिन्तया । तावच्चङ्गहृयोरन्तस्त्वरितं निर्जगाम सा ॥ १४२ ॥

शुद्धा शुद्धेति तत्कालं जने तुमुलकारिणि । पुष्पदाम गले तस्या राजाध्यक्षा निचिच्छिपुः ॥ ५४३ ॥
 वाद्यमानेन तूर्येण हृद्येर्धन्धुजनेर्धृता । स्वीकृता देवदिनेन सा यथौ श्वशुरौकसि ॥ ५४४ ॥
 नूपुरकर्पणोद्भूतं कलङ्कमुदतारयत् । इति सा तत्प्रच्युते जनेर्नृपुरपण्डिता ॥ ५४५ ॥
 यथा बुद्ध्या पराभूतो देवदत्तदाद्यपि । चिन्तया नष्टनिजोऽभूत्कारिबद्ध इव विपः ॥ ५४६ ॥
 तं योगिनमिवानिजं ज्ञात्वा च पृथिवीपतिः । वृत्तिं यथार्थिता दत्त्वा चक्रे शुद्धान्तरक्षकम् ॥ ५४७ ॥
 एका राक्षी क्वचिज्जात्रौ तमन्तःपुररक्षकम् । शेते नो वेति विज्ञातुं निरैच्छिष्ट पुनः पुनः ॥ ५४८ ॥
 सोऽचिन्तयच्च किमपि कारणं ज्ञायते न हि । उत्थाय भूयो भूयोऽपि मामेपा यन्निरीक्षते ॥ ५४९ ॥
 सुप्ते च गधि किं कुर्यादिति ज्ञातुं स यामिकः । अस्वीकनिज्या शिश्ये सा तु भूयोऽपि निर्ययौ ॥ ५५० ॥
 सापि निर्जरसुप्तं तं ज्ञात्वा हृष्टिमुपेयुषी । गवाक्षाज्जिमुलं गन्तुमारजे चौरवच्चनैः ॥ ५५१ ॥
 गवाक्षस्य हि तस्याधो वद्धोऽभूत्तजवद्भ्रतः । कुञ्जरो निर्जरगजानुजन्मेव स दामदः ॥ ५५२ ॥
 सा तस्य हस्तिनो मेण्ठे नित्यरक्ता गवाक्षतः । सयारिदारुफलयकमपसार्य बहिर्ययौ ॥ ५५३ ॥
 तामादाय करेणो नित्याभ्यासात्सुशिक्षितः । मुमोच भूमौ तां दृष्ट्वाधोरणः स चुकोप, च ॥ ५५४ ॥
 अतिकाले किमायासीरित्युक्त्वा दारुणेक्षणः । हस्तिशृङ्खलाया राक्षीं दासीमिव जघान ताम् ॥ ५५५ ॥
 सोवाच मा ताडय मामद्यान्तःपुररक्षकः । राजामुको नवः कोऽपि जागरूकोऽरुणत्संमाम् ॥ ५५६ ॥
 निजानिजं कथमपि प्राप्य तस्य चिरादहम् । आगतास्मीति विज्ञाय मा कोपीर्मयि सुन्दर ॥ ५५७ ॥

इत्थं च बोधितो हस्तिपकः कोपं विहाय सः । रमते स्म निराशङ्कस्तथा सह यथारुचि ॥ ५५८ ॥
 रात्रेस्तु पश्चिमे प्रागे सा साहसमहानिधिः । हस्तिना हस्तमारोप्योदञ्चिता स्वाश्रयं ययौ ॥ ५५९ ॥
 दध्यौ च स्वर्णकारोऽपि चरितं योपितामहो । अश्वानां कुहकारावभिव्र को वेत्तुमीश्वरः ॥ ५६० ॥
 अहो असूर्यम्पद्यानामपि यज्जजयोपिताम् । शीलजज्ञो जयत्येवमन्यनारीषु का कथा ॥ ५६१ ॥
 पानीयादरण्यार्थं सामान्यगृहयोपिताम् । नगरे सञ्चरन्तीनां शीलत्राणं कियच्चिरम् ॥ ५६२ ॥
 इति श्लुपाया दौःशील्यामर्षचिन्तां विहाय सः । सुष्याप दत्तर्णं इत्राधर्मणस्तत्र निर्जरम् ॥ ५६३ ॥
 प्रजातेऽपि जजागार स्थविरः स्वर्णकुत्र सः । चेदाथ कथयामासुस्तं तथास्यं महीशुजे ॥ ५६४ ॥
 राजापि व्याजहारैवं ज्ञाव्यं केनापि हेतुना । स यदा प्रतियुध्येत तदा नेयोऽस्मदन्तिके ॥ ५६५ ॥
 इत्यादिष्टा ययुश्चेदाः स्वर्णकारोऽपि निर्जरम् । निजामुलं सप्तरात्रं चिरादनुवञ्चय सः ॥ ५६६ ॥
 सप्तरात्राग्रसाने च स प्रबोधमुपागतः । वैदन्तिन्धे पुरो राज्ञो राज्ञा धैवमपृच्छयत ॥ ५६७ ॥
 निज्जा कदापि ते नागाहूर्जगस्येव कामिनी । तत्किं सुप्तः सप्तरात्रं को हेतुर्वृद्धचीस्तव ॥ ५६८ ॥
 सोऽपि तं रात्रिवृत्तान्तं राइया हस्तिपकस्य च । हस्तिनश्च यथादृष्टं कथयामास ऋजुजे ॥ ५६९ ॥
 राज्ञा प्रसादं दत्त्वा स विष्टुष्टः स्वगृहं ययौ । जीर्णदुःखः मुलं चास्याद्ध्यं ह्येति जनो जनात् ॥ ५७० ॥
 तां च दुश्चारिणीं राज्ञीं परिहातुमिवापतिः । कारयित्वा किलियेचं राज्ञीः सर्वाः समादिशत् ॥ ५७१ ॥
 स्वप्नो दृष्टो मया यत्तत्कैलियोऽयं मतः । आरोढव्यो विवस्त्राञ्जिर्जवतीञ्जिः पुरो मम ॥ ५७२ ॥

चक्रिरे च तथा राइयो राज्ञः पश्यत एव ताः । राज्ञी सैका त्वदोऽत्रादीद्वित्रेभ्यस्मान्मतङ्गजात् ॥ ५७३ ॥
 तां व्रीधोत्पलनालेन सामर्षः प्राहरन्नृपः । मूर्धानादित्तकं कृत्वा न्यपतत्सापि चूतले ॥ ५७४ ॥
 नृपोऽपि बुद्ध्या निश्चिक्ये सैवेयं कुलपांसिनी । पापीयसी डुराचारा कथिता स्थविरेण या ॥ ५७५ ॥
 निरूपयंश्च तत्पुष्टं शृङ्खलाघातदर्शनात् । नखाच्छोटनिकापूर्वं कृत्वा स्मितमदोऽवदत् ॥ ५७६ ॥
 क्रीरुसीत्नेन मत्तेन किञ्चिच्छ्रेत्राद्वित्रेपि च । मोदसे शृङ्खलाघातान्मूर्ध्निशुपलघाततः ॥ ५७७ ॥
 प्रदीप्तकोपप्रान्त्रारो गत्वा वैचरपर्यवते । राजापि तं हस्तिपकं हस्त्यारूढमजूवत् ॥ ५७८ ॥
 तद्वितीयां च तां राज्ञीमारोपयदित्रासने । आधोरणाधमं चोग्रशासनस्तं समादिशत् ॥ ५७९ ॥
 विपमाद्दिप्रदेशाधिरूढं कृत्वा मतङ्गजम् । पातयेः पतता तेन युवयोरस्तु निग्रहः ॥ ५८० ॥
 आधोरणस्तं करिणमधिरोग्याद्भिर्मूर्धनि । त्रिपद्या धारयामासोत्क्षिप्तैकचरणं स्थिरम् ॥ ५८१ ॥
 हाहाकुर्वञ्जनोऽन्युचे पशोराज्ञाविधायिनः । मारणं करिरत्नस्य राजरत्न न युज्यते ॥ ५८२ ॥
 अनाकर्णितकं कृत्वा पातयेत्येव वादिनि । नृपे विपं हस्तिपकः पद्भ्यां वान्यामधारयत् ॥ ५८३ ॥
 हहा न वध्यो हस्तीति पुनर्वोके प्रजटपति । तूष्णीकोऽञ्जुपपो मेणोऽव्येकांहिस्यं गजं दधौ ॥ ५८४ ॥
 मारणं हस्तिरत्नस्य लोको ञ्जुमनीश्वरः । हाहाकुर्वन्महीनाथं जगादोदञ्चित्तुञ्जिः ॥ ५८५ ॥
 श्रौपवाह्यो ह्यसावन्यगजासह्यः सुशिद्धितः । क्षितिवह्वज्ज दुःप्रापो दक्षिणावर्तशङ्खवत् ॥ ५८६ ॥
 प्रशुस्त्वमपराधीनो यदिच्छसि करोपि तत् । निरङ्कुशं स्यादयशस्त्वविवेकचवं तव ॥ ५८७ ॥

कार्याकार्ये विचार्ये हि हे स्वामिन्स्वामिना स्वयम् । स्वयं विचार्यं तज्जद हस्तिरत्नं प्रसीद नः ॥ ५८८ ॥
 नृपोऽप्ययोचदस्त्वेवं यूयं सर्वेऽपि मज्जिा । इमं हस्तिपकं हस्तिरक्षणाय ज्ञान्तु भ्रोः ॥ ५८९ ॥
 लोकाः प्रोचुः किनियतीं चूमिकां प्रापितं क्षिपम् । आधोरणधुरीण त्वं निवर्तयितुमीक्षिषे ॥ ५९० ॥
 स उवाच क्षिपममुं केमेणोत्तारयाम्यहम् । ददाल्यदो यद्यन्नयमावयोर्मेदिनीपतिः ॥ ५९१ ॥
 राजापि लोकैर्विहंसः प्रददावन्नयं तयोः । शनैश्च हस्तिनं हस्तिपकस्तमुदतारयत् ॥ ५९२ ॥
 उत्तीर्णो वारणस्कन्धाज्जङ्घीहस्तिपकौ तु तौ । पलायितां राज्ञोक्तौ मद्देशस्त्यज्यतामिति ॥ ५९३ ॥
 नश्यन्तौ प्रापतुस्तौ तु ग्राममेकं दिनात्यये । एकस्मिंश्च देवकुले शून्ये सुपुपतुर्भुतौ ॥ ५९४ ॥
 अर्धरात्रसमये च ग्रामादेको मलिम्बुचः । नष्टा तदारदकेन्यस्तत्र देवकुलेऽविशत् ॥ ५९५ ॥
 तत्तु देवकुलं ग्रामारदकैः पर्यवेष्टयत् । प्रातश्चौरं ग्रहीष्याम इति निर्णयवादिचिः ॥ ५९६ ॥
 करान्यां शोधयन्देवकुलं चौरोऽपि सोऽन्धवत् । शनैस्तत्र ययौ यत्र शयानौ तौ वञ्चवतुः ॥ ५९७ ॥
 निपादी न जजागार स्पृश्यमानोऽपि दस्युना । श्रान्तसुप्तस्य निज्ज हि सज्यते वञ्चलेपयत् ॥ ५९८ ॥
 अर्पीपत्तकरस्पृष्टा राजपत्नी त्वजागरीत् । स्पर्शादभ्यनुरक्ताभ्रूत्तत्र कोऽसीत्युवाच च ॥ ५९९ ॥
 शनैरुक्तस्तथा सोऽपि शनैरुचेऽस्मि तस्करः । धावत्स्वारदकेऽप्यत्र प्राणत्राणाय चाविशम् ॥ ६०० ॥
 सानुरागा च सा चौरसत्रवीदसतीक्ष्ण्वा । रक्षामि त्वां न सन्देहो यदि मां सुत्रगेढसि ॥ ६०१ ॥
 चौरोऽपि स्माह कनकं मया प्राप्तं सुगन्धि च । मम पत्नी भ्रवसि यज्जीवितव्यं च रक्षसि ॥ ६०२ ॥
 परं पृष्ठामि को नाम प्रकारो वरवर्णिनि । येन मां रक्षसि ब्रूहि मामान्धासय धीमति ॥ ६०३ ॥

सायूचे सुजग ग्रामपुरेव्यागतेव्वहम् । त्यां जतारं ऋणिव्यामि सोऽवादीदेवमस्त्विति ॥ ६०४ ॥
 प्रातश्च ग्रामसुन्दैः प्रविष्टैः शस्त्रपाणिभिः । पृष्टास्त्रयोऽपि कश्चोर इति ब्रूञ्जङ्गत्रीपणैः ॥ ६०५ ॥
 तान्ग्रामपुराभ्यूतो मूर्तमायेव सायदत् । उद्दिश्य चौरपुरुषं मम प्रेयानसाविति ॥ ६०६ ॥
 कृताञ्जलिः पुनश्चोचे द्वातरोऽस्मिन्पुरादये । आवां ग्रामान्तरे यान्तावयात्सव दिवसात्यये ॥ ६०७ ॥
 ग्रामीणस्तेऽपि सन्नृत्य पर्याखोच्यैवमूचिरे । सन्भाव्यते न चौरस्य गृहे स्त्रीपात्रमीदृशम् ॥ ६०८ ॥
 ब्राह्मणी वाणिजी राजपुत्री कापीतरास्तु वा । इयं पवित्रा मूर्त्यापि चौरो नास्याः पतिर्जयेत् ॥ ६०९ ॥
 विचित्रवस्त्रावङ्गारा लक्ष्मीरिव वपुष्मती । इयं हि गृहिणी यस्य स किं चौर्येण जीवति ॥ ६१० ॥
 पारिशेष्यादयं चौर इति हस्तिपकस्य ते । दोषमारोप्य विदधुः सद्यः शूद्राधिरोपणम् ॥ ६११ ॥
 शूद्राधिरोपितो मार्गं यं यान्तं ददर्श सः । तं तं प्रोवाच दीनं मां वारि पायय पायय ॥ ६१२ ॥
 तं च राजभयात्कोऽपि न पानीयमपाययत् । सर्वोऽपि कुरुते धर्ममात्मरक्षापुरःसरम् ॥ ६१३ ॥
 श्रावको जिनदासाख्यस्तेन तेनाध्यना ब्रजन् । दृष्टश्च याचितश्चाञ्जः सोऽपि चैवमुवाच तम् ॥ ६१४ ॥
 उदन्यां ते हरिव्यामि कुरुष्वेकं तु मघ्नचः । घोपेर्नमोऽर्हञ्च इति यावत्कार्यानयाम्यहम् ॥ ६१५ ॥
 मेण्डोऽपि तद्योपयितुं प्रारब्धेऽञ्जःपिपासया । श्रावकोऽध्यानयन्त्रीं राजपुंसामनुज्ञया ॥ ६१६ ॥
 आनीयमानं दृष्ट्वाभ्यु समाभ्यस्य निपाद्यपि । नमोऽर्हञ्च इति चृशं पठन्प्राणैरमुच्यत ॥ ६१७ ॥
 स त्वसंश्रुतशीक्षोऽपि शीलितत्कामनिर्जरः । नमस्कारप्रज्ञायेण वञ्च्य व्यन्तरामरः ॥ ६१८ ॥
 प्रतस्थे पुंथली सापि चोरेण सह वर्त्मनि । आससाद नदीमेकां वारिपूरेण दुस्तराम् ॥ ६१९ ॥

चौरौ ऽपि पुंश्चलीमूचे प्रिये त्वामेकवेद्यया । नोचारयितुमीशोऽस्मि वस्त्राञ्जरणञ्चारिणीम् ॥ ६२० ॥
 वस्त्राञ्जरणसन्चारं त्वं ममार्षय वर्णिनि । तमादौ परतो नेष्ये ततस्त्यामपि लीलयया ॥ ६२१ ॥
 यावदायाम्बहं तावर्हस्तम्बे तिरोजव । एकाकिन्यपि मा न्रैपी रेव्यामि न चिरेण हि ॥ ६२२ ॥
 आरोभ्य पृष्ठदेशे त्वां तरन्पोत इवाम्भ्रसि । तटे परस्मिन्नेष्यामि मा न्रैपीः कुरु मद्बचः ॥ ६२३ ॥
 पुंश्चट्यपि तथा चक्रे शरस्तम्बे प्रविश्य च । वस्त्राञ्जरणञ्चुत्सो ऽपि पारं गत्वेत्यचिन्तयत् ॥ ६२४ ॥
 न्तारं मारयामास येयं मय्यनुरागिणी । द्वाणरागा हरिष्रेव विपदे स्यान्ममाप्यसौ ॥ ६२५ ॥
 इयुपादाय तद्वस्त्राञ्जरणानि स तस्करः । तां वदत्कन्धरः पश्यन्नश्यति स्म कुरङ्गवत् ॥ ६२६ ॥
 करिणीवोष्कतकरा यथा जातेव नशिका ॥ ऊचे सं यान्तमालोक्य मां विहाय प्रयासि किम् ॥ ६२७ ॥
 चौरौ ऽब्रवीद्विवसनामेकां शरवणस्थिताम् । राक्षसीमिव दृष्ट्वा त्वां विभ्रमेव कृतं त्वया ॥ ६२८ ॥
 एवं वदन्खग इवोड्डीनः सो ऽगाददर्शनम् । तत्रैव तस्थौ त्वासित्वा धर्षणी पतिर्घर्षिणी ॥ ६२९ ॥
 स हस्तिपक्वजीवो ऽपि देवञ्चूयमुपेयिवान् । प्रयुक्तावधिरञ्जाक्षीत्तां तथास्थां तपस्विनीम् ॥ ६३० ॥
 सम्बुवोधयिपुस्तां तु प्राग्जन्मगृहमेधिनीम् । मुखात्तमांसपेशीकं शृगालं विचकार सः ॥ ६३१ ॥
 इतश्च सरितस्तस्यास्तीरे नीराद्धृदिःस्थितम् । मीनं जोक्तुमधाविष्ट मांसपेशी विहाय सः ॥ ६३२ ॥
 तदा मीनः पुनरपि प्रविवेश नदीजलम् । उपाददे तद्विकृतशकुन्या मांसपेश्यपि ॥ ६३३ ॥
 नदीतीरे शरवणनिपण्णा सा तु नन्निका । जगद दुःखदीनापि जम्बुकं दृष्टकौतुका ॥ ६३४ ॥

१ वृणगुच्छे । २ व्यभिचारिणी । ३ नष्टपतिका ।

मांसपेशीं परित्यज्य मीनमिच्छसि कुर्मते । त्रयो मीनाच्च मांसाच्च किं जम्बुक निरीक्षसे ॥ ६३५ ॥
 फेरुः स्माहोढन्नर्तारं हिलोपपत्तिमिच्छसि । त्रया पत्युश्च जाराच्च नम्रिके किं निरीक्षसे ॥ ६३६ ॥
 तन्नृत्वा सुषु विन्यत्यास्तस्याः स व्यन्तरामरः । महर्द्धिकं निजं रूपं दर्शयित्वैवमत्रवीत् ॥ ६३७ ॥
 पापमेवाकृथाः पापे यद्यपि त्वं तथापि हि । जिनधर्मं प्रपद्येथाः पापपङ्कजलस्रवम् ॥ ६३८ ॥

मुग्धे हस्तिपकः सोऽहं यस्त्वया मृत्युमापितः । जिनधर्मप्रज्ञावाच्च देवीचूतोऽस्मि पश्य माम् ॥ ६३९ ॥
 जिनधर्मं प्रपत्ये ऽहमपीति कृतनिश्चयाम् । तां साध्वीसन्निधौ नीत्या स प्रप्रज्यामजिग्रहत् ॥ ६४० ॥

तदस्माद्गजानानहर्नान्वर्तकनिवर्तकान् । दृष्टान्तांस्त्वमनाहत्य शृंश्व वैपयिकं सुखम् ॥ ६४१ ॥
 जगाद जम्बूनामापि विद्युन्माळीव खेचरः । न ह्यस्मि रागग्रहिवश्चरितं तस्य तन्नृणु ॥ ६४२ ॥

अस्तीह चरतक्षेत्रे वैताड्यो नाम पर्यतः । सम्पृको जरतार्थान्यां पद्मान्यामिव नीडजः ॥ ६४३ ॥
 तत्र चास्ति पुरधरमुत्तरश्रेणिचूपणम् । गगनवह्नन्नमिति द्युसदामतिवह्नजम् ॥ ६४४ ॥

द्वौ विद्याधरतरुणौ प्रीतिमन्तौ सहोदरौ । तत्राचूतां मेघरथो विद्युन्माळी च नामतः ॥ ६४५ ॥
 मन्त्रयामासतुस्तौ च विद्यासाधनहेतवे । यामो ज्योचरान्यर्णे विद्या तत्रैव सेत्स्यति ॥ ६४६ ॥
 विद्यासिद्धौ विधिश्चायमतिनीचकुलोद्भवाम् । कन्यां परिणयेद्वर्षावधिं ब्रह्म च पालयेत् ॥ ६४७ ॥
 ततो गुरुननुज्ञाप्य जरतार्थेऽत्र दक्षिणे । आजग्मतुर्ब्रह्मविपि तौ वसन्तपुरपत्तनम् ॥ ६४८ ॥

ततश्चण्डालवेपेण गत्वा चण्डालपाटकम् । प्रचक्रमाते चण्डालाराधनं धीमहाधनौ ॥ ६४९ ॥
 आराधितास्तु मातङ्गाः प्रोचुरायातमत्र किम् । आख्यातं चिरकालो ऽच्युद्युयोरिह तिष्ठतोः ॥ ६५० ॥

सन्नावगोपनं कृत्वा कथयामासतुश्च तौ । क्षितिप्रतिष्ठास्रगरादगमावेह हे हिताः ॥ ६५१ ॥
 मातापितृञ्जिरावां हि कुटुम्बस्य वहिष्कृतौ । इति रोषेण निर्यान्तौ प्रमन्तौ चागताविह ॥ ६५२ ॥
 मातङ्गाः प्रोचिरे चासानाश्रित्यातिष्ठतं युवाम् । युवान्यां तत्प्रयत्नमः स्वे दे कन्ये यदीदृशः ॥ ६५३ ॥
 किं त्वस्मत्कन्यके पाणिगृहीत्यौ चेत्करिष्यथः । अस्रज्जात्युचितं सर्वं तदनुष्ठास्यथो युवाम् ॥ ६५४ ॥
 तावप्यूचतुरामेति मातङ्गैरपि कन्यके । तयोः प्रदत्ते उवाहपूर्वकं काण्डन्दुरे ॥ ६५५ ॥
 विद्युन्माती तु मातङ्गकन्यायामतिरागान् । अचूदपि कुरूपयां न विद्यासाधनं व्यधात् ॥ ६५६ ॥
 क्रमेण गृहिणी विद्युन्मात्विनो गर्भवत्यचूत् । पूर्णे च वत्सरे सिद्धविद्यो मेघरथो ऽजवत् ॥ ६५७ ॥
 ततो मेघरथः प्रीत्या विद्युन्मात्विनमब्रवीत् । हे व्रातः सिद्धविद्याः सश्रणालकुलमुक्तताम् ॥ ६५८ ॥
 पात्रीञ्जवावो वैताढ्यविहारसुखसम्पदाम् । मातङ्गीं त्यज श्राविन्यः खेचर्यो नौ स्वयंवराः ॥ ६५९ ॥
 विद्युन्माद्वयपि तं लज्जावनम्रवदन्तो ऽवदत् । याहि विद्याढ्य वैताढ्यं कृतकृत्यो ऽसि सुव्रत ॥ ६६० ॥
 मया त्वधमसत्त्वेन जप्तो नियमपादपः । ततश्च मे तत्प्रज्ञवं विद्यासिद्धिफलं कुतः ॥ ६६१ ॥
 वराकीं त्यक्तुमर्हामि जातगर्जामिमां न हि । त्वया सविद्येनाविद्यो गह्वञ्जिरेमि चानघ ॥ ६६२ ॥
 याहि साधितविद्यस्त्वं तुभ्यं स्वस्त्यस्त्वहं पुनः । असिद्धविद्यो बन्धूनां दर्शयामि कथं मुखम् ॥ ६६३ ॥
 वञ्चितो ह्यात्मनैवात्मा प्रमत्तेन मयामुना । इदानीं साधयिष्यामि विद्यामुद्योगवानहम् ॥ ६६४ ॥
 वर्षान्ते पुनरागच्छेर्विभ्राणो व्रातरं हृदि । तदा साधितविद्यो ऽहं यथा यामि त्वया सह ॥ ६६५ ॥
 चण्णालीप्रेमपाशेन बद्धं तं नेतुमद्दमः । एकाक्यपि ययौ मेघरथो वैताढ्यपर्वतम् ॥ ६६६ ॥

आगतो ऽसि किमेकाकी क्व ते आतेति वन्दुभिः । पृष्ठः स कथयामास विद्युन्मादिकथां तथा ॥ ६६७ ॥
 कुरूपा तत्रिया सापि म्देष्टी सुतमजीजनत् । विद्यासिद्धिमिव प्राप्य विद्युन्मादयप्यमोदतं ॥ ६६८ ॥
 म्देष्ट्यामत्यन्तमासन्न्या पुत्रप्रेम्णा विशेषतः । दुःस्वप्नवद्विसस्मार स खेचरसुखं कुधीः ॥ ६६९ ॥
 सा विद्युन्मादिना सार्धं रममाणा यथासुखम् । ज्ञयो ऽप्यधारयज्ञर्त्तं चाफाली काणदन्तुरा ॥ ६७० ॥
 इतश्च विद्यासम्पन्नस्तत्र मेघरथो ऽच्यगात् । वर्षमेकं कथमपि स्वत्राहविरहातुरः ॥ ६७१ ॥
 अहं हि स्वर्बधूकटपविद्याधरवधूवृतः । स काणदन्तुरम्देष्टीगार्हस्थ्यनरकोपितः ॥ ६७२ ॥
 प्रासादे सप्तचूषे ऽहं वसाम्युद्यानवन्धुरे । इमशानकीकसाकीर्णे स चण्णमावकुटीरके ॥ ६७३ ॥
 अहं विविधविद्यार्द्धिसिध्यमानसमीहितः । जीर्णैर्कपर्दसंव्यानः कदन्नमाशनश्च सः ॥ ६७४ ॥
 विद्युन्मादिनि सौत्रान्त्रानुरूपमिति चिन्तयन् । आगापुनर्मेघरथो वसन्तपुरपत्तनम् ॥ ६७५ ॥

चतुर्भिः कलापकं ॥

ऊचे च द्रातरं द्रातर्गत्या वैताड्यपर्वते । विद्याधरसुखैश्वर्यं वर्यं किं नानुच्यते ॥ ६७६ ॥
 धिलक्षहसितं कृत्या विद्युन्मादयप्यदो ऽवदत् । पत्नीयं बालवत्सा मे पुनर्गुर्वी च वर्तते ॥ ६७७ ॥
 अनन्यशरणां भक्तं सपुत्रां गुर्विणीमिमाम् । न ह्यहं वज्रहृदयस्त्वमिवोद्भित्तुमुत्सहे ॥ ६७८ ॥
 तज्जार्तर्गञ्च दद्या मे दर्शनं समयान्तरे । अमुं समयमत्रैयातिनेष्यामि स्म मा रूपः ॥ ६७९ ॥
 तं प्रवोथ्य प्रवोध्यात्तिल्लो मेघरथो ऽपि हि । पुनर्जगाम कुर्याल्लिं हितो ऽप्यतिजडे नरे ॥ ६८० ॥
 विद्युन्मादयपि सञ्जाते द्वितीये तनुजन्मनि । अमंस्त मातङ्गकुलं स्वर्गादप्यधिकं मुदा ॥ ६८१ ॥

वरलज्ज्यादिदोःस्थे ऽपि छुःखं न हि विवेद सः । तौ म्वेडीकुह्निजो बालौ सखीलमुदलालयत् ॥ ६८२ ॥
 तान्यामङ्गाधिरुढान्यां प्रक्षवन्ध्यां मुहुर्मुहुः । गन्धोदकन्नानिचं मूत्रस्नानममन्यत ॥ ६८३ ॥
 ततर्जं सुचगमन्या तं म्वेत्त्रयपि पदे पदे । चण्माखकुलदासो ऽचूतदासकस्तथापि सः ॥ ६८४ ॥
 ब्रातृक्षेहानुवन्धेनागत्य मेघरथः पुनः । विद्युन्मालिनमालिङ्गयागदङ्गदया गिरा ॥ ६८५ ॥
 कुलीन चण्डालकुले मा स्याः कास्या तवेह चोः । किं हंसो मानसोत्पन्नो गृहस्रोतसि खेदति ॥ ६८६ ॥
 यत्रोत्पन्नो ऽसि तन्मा स्म स्वकुलं मखिनीकुरु । धूमेनेव गृहं वह्निस्त्वमनेन कुकर्मणा ॥ ६८७ ॥
 एवं प्रनोध्यमानो ऽपि न ह्यागन्तुमियेष सः । न ऋयो ऽप्यहमेप्यामीत्युक्त्वा मेघरथस्तृगात् ॥ ६८८ ॥
 अपालयच्चिरं राज्यं पित्र्यं मेघरथो ऽप्यथ । समये चार्पयत्सूनोन्यासे धृतमिवाखिलम् ॥ ६८९ ॥
 सुस्थितस्यानगरस्य सन्निधाने स धीधनः । परित्रज्यामुपादाय तपस्तस्या च देव्यञ्जूत् ॥ ६९० ॥
 एतं मेघरथः प्राप धीमान्मुखपरम्पराम् । विद्युन्माली तु जडधीर्वत्राम नवसागरे ॥ ६९१ ॥
 निद्युन्मालीव रागान्धो न ऋपिव्याम्यहं ततः । उत्तरोत्तरसौख्यानां पद्मसेने ऽतिलम्पटः ॥ ६९२ ॥
 ततः कनकसेनोचे मनाग्मानय मामपि । मा शङ्खधमक इव स्वामिन्नतिशयं कृथाः ॥ ६९३ ॥
 तथा हि शालिग्रामे ऽञ्जूत्कश्चिदेकः कृपीबलः । नित्यं ररक्ष स क्षेत्रमाविजातं दिनालयात् ॥ ६९४ ॥
 स क्षेत्रसागरे सत्त्वान्दूरादप्युपसर्पतः । शङ्खमापूरयन्मञ्चपोतारूढः पलाययत् ॥ ६९५ ॥
 अन्यदा गोधनं हत्वा चौरास्तत्क्षेत्रसन्निधौ । आगुस्तद्यद्द्वन्नादं च ते श्रुत्वैवमचिन्तयन् ॥ ६९६ ॥
 अहो ग्रामपुमांसो ऽमी विवालयिपवो धनम् । आगुरग्रे ऽपि यदयं नेदीयाञ्शङ्खनिःस्वनः ॥ ६९७ ॥

इति ते गोधनं हित्वा पस्त्रायिपत दस्यवः । दिशो दिशं च प्रययुः प्रातर्दृशोत्थपश्चिवत् ॥ ६९७ ॥
 क्रुधितं गोधनं तच्च शनकैः शनकैश्चरत् । अरुणोदयवेलायां तद्देशेनान्यर्णमाययौ ॥ ६९८ ॥
 गोधनाग्निमुखं यावद्दधावे स क्रुपीवलः । तावन्निर्मानुपं सर्वं तद्दृष्ट्वैवमचिन्तयत् ॥ ७०० ॥
 श्रुत्वा मङ्गलनिःस्वानं गोधनं तरकरा जडुः । तत्राग्निशङ्कया नूनं पापाः सर्वत्र शङ्किताः ॥ ७०१ ॥
 नीत्वा तन्नोघनं ग्रामे ग्रामायादादशङ्कितः । वदन्मे देवतादत्तमिदं प्रो गृह्यतामिति ॥ ७०२ ॥
 ग्रामो गोमी कृतस्तेन तं साक्षाद्ग्रामयक्षवत् । ऋक्षिपात्रीचकारोच्चैर्यो हि दत्ते स देवता ॥ ७०३ ॥
 तथैव लब्धप्रसरः स द्वितीये ऽपि वत्सरे । क्षेत्रे गत्वा प्रतिनिशं प्रारंभे शङ्खवादनम् ॥ ७०४ ॥
 चौरास्त एव ह्यन्येद्युस्तक्षेत्रस्यादधीयसि । आययुर्गोधनं हृत्वान्यस्माद्ग्रामान्महानिशि ॥ ७०५ ॥
 तस्य शङ्खधमस्योच्चैस्ते श्रुत्वा शङ्खनिःस्वनम् । सुषु सौष्ठयमालम्ब्य जटपन्ति स्म परस्परम् ॥ ७०६ ॥
 अत्र प्रदेशे क्षेत्रे ऽत्र पुरा शङ्खध्वनिः श्रुतः । श्रूयते चाधुनाप्येप ते दरौस्ते च मेण्डकाः ॥ ७०७ ॥
 सत्त्वेच्यः क्षेत्ररक्षार्थं को ऽप्येप क्षेत्ररक्षकः । नूनं वादयति शङ्खं धिग्वयं वञ्चिताः पुरा ॥ ७०८ ॥
 घर्षन्त इति ते हस्तांस्तूलवर्तिका इव । पीभ्यन्तो रदैरोष्ठान्गोस्तनानिव तर्णकाः ॥ ७०९ ॥
 उत्पाटयन्तो लकुटान्शुण्णनादण्डानिव क्षिपाः । आन्दोलयन्तः शस्यानि क्षेत्रान्तर्गोवृषा इव ॥ ७१० ॥
 शङ्खशब्दानुसारेण यान्तस्ते चौरकुञ्जराः । मद्याधिरूढं ददृशुस्तं नरं शङ्खवादकम् ॥ ७११ ॥
 त्रिचिक्विशोपकम् ॥

आन्दोदय मञ्जदारुणि ते मद्यं चुम्ब्यपातयन् । पपात सोऽप्यनाधारं नाधेयमवतिष्ठते ॥ ७१२ ॥
 कणमूटकनचौरा लकुटस्तमतारुण्यन् । चुञ्जान इव सोऽक्षेप्सीन्मुखे पद्म्याप्यथाङ्गुलीः ॥ ७१३ ॥
 अस्थिनिर्मग्नन्धं तैर्नङ्गा चायोग्य तत्करो । यद्वाञ्छित्तिस्त्रिवाह्निं सोऽथ चौरानतीड्रया ॥ ७१४ ॥
 धनं गवादि वस्तान्तं जगृहृस्तस्य दस्यवः । क्षेत्रपालः क्षेत्रपालस्तदा नग्रीकृतोऽनवत् ॥ ७१५ ॥
 तत्रैव राक्षसमकं मुक्त्या ते दस्यवो ययुः । गोपाः प्रातः प्रप्रवृत्तं कथयामास सोऽप्यदः ॥ ७१६ ॥
 धनेद्धमेनातिधमेदतिध्मातं न शोचते । ध्मातेनोपाजितं यत्तदतिध्मातेन हारितम् ॥ ७१७ ॥
 नाथ नातिशयः कर्तुं तत्तवापि हि युज्यते । अस्मानप्यश्मकठिन न ह्यवज्ञानुमर्हसि ॥ ७१८ ॥
 निजगाद ततो जग्वूरन्मुशीतलया गिरा । न बन्धनानत्रिज्ञोऽहं यथा शैलेयवानरः ॥ ७१९ ॥
 तथा हि विन्ध्यो नामाच्चिरस्त्यवन्ध्यो वनश्रिया । तत्रैको वानरश्चाभून्महावानरयूथराट् ॥ ७२० ॥
 कुमार इव विन्ध्याञ्चैर्विन्ध्याच्चिनगह्वरे । क्रीरन्सोऽपास्यदखिलान्वानरान्यूथसम्भ्रवान् ॥ ७२१ ॥
 वानरीभिः समं रेमे स एवैको महाबलः । प्राज्यस्त्वरीराज्यसाम्राज्यसुखलीलां प्रपञ्चयन् ॥ ७२२ ॥
 अन्यदा वानरयुवा कश्चिदेको मदोद्धतः । वृपस्यन्वानरीरागात्तमवज्ञाय वानरम् ॥ ७२३ ॥
 कस्याश्चिच्चक्रमाताद्यं बलशरदनाङ्कुरम् । चुचुम्ब पाकारुणितस्फुटद्दाम्निमसन्निभम् ॥ ७२४ ॥
 उरयोमास कस्याश्चित्केतकीरजसा मुखम् । गुञ्जहारं स्वयं कृत्वा कण्ठे कस्याश्चिदादधौ ॥ ७२५ ॥
 कृत्वा कृत्या विद्वत्पत्रैः कस्येचिद्वीटिकां ददौ । प्रालम्बदोलामध्यास्त कामप्यालिङ्ग्य निर्जरम् ॥ ७२६ ॥

एवं वानरनारीनिरपशङ्कमरंस्त स । श्रमेतनं यूथपतिमविदन्निव दोर्मदात् ॥ ७२७ ॥

॥ चतुर्भिः कलापकं ॥

काण्डूव्यमानलाङ्गुलः कयापि हि नलाङ्कुरैः । प्रमृज्यमानसर्वाङ्गोमराजिः कयापि हि ॥ ७२७ ॥
कदलीतालवृन्तेन वीज्यमानः कयाचन । कयापि नलिनीनालैः क्रियमाणान्नावतंसकः ॥ ७२८ ॥
उच्चैःशृङ्गस्थितो दूरात्स जरन्यूथनायकः । जग्वानरयुवानं तं दृष्ट्वा कोपादधावत् ॥ ७३० ॥
॥ त्रिभिर्विशेषकं ॥

गोलाङ्गुलंयुवानं तं लाङ्गुलं नर्तयन्रुपा । जघान श्रावगोलेन स गोलाङ्गुलयूथपः ॥ ७३१ ॥
लोष्टाहतः सिंह इव कपिसिंहयुवापि सः । कुब्जो दुरुधुरारावघोरस्तं प्रत्यधावत् ॥ ७३२ ॥
तौ क्रोडीकृतसर्वाङ्गौ मिश्रो चूलाबुजावपि । इर्हदावपि सुचिरान्मिदितौ सुहृदाविव ७३३ ॥
त्रटलतेति दन्ताग्रैश्चटच्छेदति पाणिजैः । व्यापप्रतुर्वपुषि तौ युध्यमानौ परस्परम् ॥ ७३४ ॥
परस्परं दन्तनखद्वतद्वर्तजचर्चितौ । तदा परिहितात्माश्चोलकाविव रेजतुः ॥ ७३५ ॥
क्षणद्वन्द्वं क्षणान्मोक्षं प्रयुञ्जाते स्म ताबुजौ । युध्यमानौ नियुञ्जेन क्रीरन्तावाह्निकाविव ॥ ७३६ ॥
जन्नास्थिर्मुष्टिघातेन कपियूना जरत्कपिः । शीघ्रं शीघ्रमपासापीन्मन्दं मन्दं त्वढौकत ॥ ७३७ ॥
तं दृष्ट्वानरं चापसर्पन्तं युववानरः । जघान लोष्टघातेन तेन चास्फोटि तद्धिरः ॥ ७३८ ॥
प्रहारवेदनाक्रान्तः स जरन्यूथनायकः । नष्टा दूरं ययौ दूरापातिमुक्कपतत्रिवत् ॥ ७३९ ॥

१ वानरयुवान । २ क्षतज रुधिरम् । ३ द्यूतकारौ ।

प्रहारवेदनादीनस्तृपार्त्तथ परिभ्रमन् । एकस्मिन्प्रहरद्वैले शिलाजतु ददर्श सः ॥ १४० ॥
 सोऽम्बुबुद्ध्या न्यधात्क्र शिलाजतुनि वानरः । विलग्य तनु तत्रैव तस्यौ ज्मेस्वोत्थितम् ॥ १४१ ॥
 आकर्षामि मुखमिति वाहू तेनाटपमेधसा । शिलाजतुनि निक्षिप्तौ लगित्वेव हि तस्थतुः ॥ १४२ ॥
 तेन क्षिप्तौ विलग्नौ च पादावप्यास्यहस्तवत् । सोऽथ कीलितपञ्चाङ्ग इव मृत्युमनाप च ॥ १४३ ॥
 स वानरः पाणिपादाऽऽऽः कर्पेन्मुखं यदि । तदा मुच्येत शैलेयसलिलाद्यात्र संशयः ॥ १४४ ॥

एवं च जिह्वेन्द्रियमात्रबुद्धौ नारीपु शैलेयनिजासु सुग्धः ।

मज्जान्हरीकैरपि पञ्चसङ्ख्यैर्देही विनश्येन्न तथास्म्यहं तु ॥ १४५ ॥

इत्याचार्यश्रीद्वैमचन्द्रविरचिते परिशिष्टपर्वणि स्थविरावलीचरिते महा-
 काव्ये जम्बूस्वामिविवाहप्रभवचौरागममधुविन्दुपुरुषकथाकुवेरदत्तकथा-
 महेश्वरदत्तकथाकर्पकथाकाकाकथावानरवानरीकथाञ्जहारकारककथानू-
 पुरपरिभ्रताशृगालकथाविद्युन्मालिकयाशङ्खधमककथाशिलाजतुवानरक-
 थावर्णनो नाम द्वितीयः सर्गः ॥

तृतीयः सर्गः

अथोपाच नचःसेना रचिताञ्जलिरार्पणम् । मा स ऋः स्थविरेव त्वं स्थविरायाः कथा यथा ॥ १ ॥
 अचूलां ग्राम एकस्मिन्बुद्धिः सिद्धिश्च नामतः । स्थविरे द्वे मिथःसख्यौ नित्यमत्यन्तदुःस्थिते ॥२॥
 तस्य ग्रामस्य च वहिः साधिष्ठानोऽस्ति सर्वदा । प्रसिद्धो ज्ञोलको नाम यद्दुः काङ्क्षितवित्तदः ॥ ३ ॥
 स्थविरा बुद्धिनाम्नी च दारिद्र्यद्रुमवाटिका । सम्यगाराधयामास तं यद्दं प्रतिवासरम् ॥ ४ ॥
 त्रिसन्ध्यमपि तद्देवकुलं मार्जयति स सा । पूजापूर्वं च नैवेद्यं तस्मै नित्यमढीकयत् ॥ ५ ॥
 ददामि किं तुभ्यमिति यद्दस्तुष्टो ऽन्यदावदत् । आराध्यमानो नितरां कपोतो ऽपि हि तुल्यति ॥ ६ ॥
 जगद् साय स्थविरा यदि तुष्टो ऽसि देव मे । तद्देहि येन जीयामि सुखसन्तोषजागहम् ॥ ७ ॥
 यद्दुः प्रोवाच द्वे बुद्धिस्थविरे सुस्थिता भव । मत्पादमूले दीनारं त्वप्यसे त्वं दिने दिने ॥ ८ ॥
 दिने दिने च दीनारं लक्षमाना तदादि सा । स्वजनाङ्गनपदाच्चाधिकर्द्धिः स्थविराचवत् ॥ ९ ॥
 दिव्यनेपथ्यसन्चारं स्वप्ने ऽपि न ददर्श या । दृष्टे दृष्टे पर्यधात्तं सा राज्ञीव नयं नवम् ॥ १० ॥
 यस्याश्च काङ्क्षिकश्रद्धान्नाप्यपूर्यत कदापि न । कुण्ठोभ्यो धेनवस्तस्या गृहे ऽञ्चवन्सहस्रशः ॥ ११ ॥
 आजन्मापि हि या तस्यौ जीर्णे तांर्णे कुटीरके । सौधं साकारयद्देदीमत्तवारणवन्धुरम् ॥ १२ ॥
 जिजीवि या परगृहगोमयत्यागकर्मणा । पाश्चात्त्य इव तां दास्यः स्तम्भलम्बाः सिपेविरे ॥ १३ ॥

स्वग्रासचिन्तया दीना सर्वदापि वचूव या । सा दीनोच्चारमारेजे सम्पदा यद्ददत्तया ॥ १४ ॥
 तां बुद्धिसम्पदं दृष्ट्वा सिद्धिः सञ्जातमत्सरा । अचिन्तयत्कुतो ऽमुष्याः सम्पन्ना सम्पदीदृशी ॥ १५ ॥
 न्रवत्वस्याः सखीत्वेन सदा विश्वासजागहम् । प्रक्ष्यामि तदिमामेव कृत्वा चादुशतान्यपि ॥ १६ ॥
 ऽति बुद्धिमती सिद्धिः प्रययौ बुद्धिसन्निधौ । बुद्ध्या प्रियसखीत्युच्चैः सत्कृतैवमुवाच सा ॥ १७ ॥
 विप्रयस्ते ऋगिन्येप कुत आगादचिन्तितः । चिन्तामणिरिव प्राप्तो वैभवेनानुमीयते ॥ १८ ॥
 किं ते राजप्रसादो ऽञ्चुष्टा वा कापि देवता । लब्धं किञ्चिन्निधानं वा रसो वा साधितस्त्वया ॥ १९ ॥
 सम्पत्तया त्वयाञ्चूवमहं सम्पत्तती सखि । अद्य दारिद्र्यदुःखाय मया दत्तो जलाञ्जलिः ॥ २० ॥
 अहं त्वं त्वमहं ग्रीत्या जेदो देहे ऽपि नावयोः । आवयोर्न मिथो ऽकथ्यं कथयद्धिरियं कुतः ॥ २१ ॥
 अयुध्यमाना तन्नावं बुद्धिराख्यद्यथातथम् । यथा ह्याराधितो यद्दो यथा च स ददौ श्रियम् ॥ २२ ॥
 सिद्धिर्दधौ च तद्भुत्वा साधु साधु ममापि हि । विप्रवोपार्जनोपायो निरपायो ऋविष्यति ॥ २३ ॥
 सविशेषममुष्या हि यद्दमाराधयाम्यहम् । सविशेषा यथा सम्पदपि सम्पद्यते मम ॥ २४ ॥
 अयार्थसिद्ध्ये सिद्धिर्बुद्धिर्दशितया दिशा । आराधयितुमारेजे यद्दमेवमहर्निशम् ॥ २५ ॥
 खटिकाधालुञ्जिर्देवकुलसोपानमालिकाम् । यद्दस्य मण्डयामास ऋचया विविधञ्चक्रिञ्चिः ॥ २६ ॥
 नित्यं स्वस्तिकरेखाचिर्यद्दण्डाङ्गणमञ्चूयत् । ऋक्तिप्रकारान्कर्तव्यान्गणयन्तीव तन्निजान् ॥ २७ ॥
 स्वयं पानीयमानीय स्नपयामास सा स्वयम् । यद्दं कंठीकृतोपास्तिनियमा प्रतिवासरम् ॥ २८ ॥

१ अग्नीकृतोपासनानियमा.

विद्वपत्रकरवीरतुलसीकुब्जाकादिचिः । सा यद्दं पूजयामास त्रिसन्ध्यं स्वयमाहूतैः ॥ ३९ ॥
 एकत्रकोपवासादितत्परा यद्देवेऽमनि । उवासाहर्निशं यक्षात्रियोग्यव्यन्तरीय सा ॥ ३० ॥
 एवमाराधितोऽन्त्यं स यद्दः सिद्धिमन्यधात् । तुष्टोऽस्मि ते महात्रागे प्रार्थयस्व यद्विच्छसि ॥ ३१ ॥
 साथ विज्ञापयामास यद्दमह्नीणसम्पदम् । मत्सख्या यत्त्वया दत्तं देहि तद्विगुणं मम ॥ ३२ ॥
 एवं न विष्यतीत्युक्त्वा ज्वलयद्दस्तिरोदधे । सिद्धिरयत्रवहुञ्जैरधिकर्द्धिः क्रमेण तु ॥ ३३ ॥
 बुद्धिर्दृष्टाधिकर्द्धि तां यद्दमाराधयत्युनः । यद्दोऽपि प्रत्यहं तस्यै ददौ तद्विगुणं धनम् ॥ ३४ ॥
 सिद्धिराराधयद्दं तस्याश्च स्पर्धया पुनः । यद्दे तुष्टोऽतिदुष्टात्मा चिन्तयामास चेतसि ॥ ३५ ॥
 यत्किञ्चित्प्रार्थयिव्येऽहं ऋष्यं यद्दात्प्रसेदुपः । यद्दमाराध्य तद्दुद्धिर्द्विगुणं प्रार्थयिष्यते ॥ ३६ ॥
 तस्मात्किमपि तद्याचे यत्तु द्विगुणमर्थितम् । अपकाराय जायेत बुद्धेर्बुद्धिस्तदा हि मे ॥ ३७ ॥
 इत्ययाचत सा यद्दमक्षयेकं मम काण्य । एवमस्त्विति यद्दोके सद्यः काणा धञ्चूव च ॥ ३८ ॥
 यद्दोऽधिकं किमप्यस्या ऋयोऽपि प्रददाविति । तमेवाराधयामास बुद्धिस्तद्विगुणार्थिनी ॥ ३९ ॥
 प्रसन्नाप्रार्थयार्थके यद्दाद्दुद्धिर्पीडशम् । सिद्धेर्यद्भवता दत्तं देहि तद्विगुणं मम ॥ ४० ॥
 एवमस्त्विति यद्दोऽपि प्रणिगद्य तिरोदधे । सापि तत्कालमन्धाञ्चूव मुधा दैवतं वचः ॥ ४१ ॥
 एवं हि बुद्धिस्थधिरा पूर्वसियापि सम्पदा । अतृतातिलोचपरा स्वं स्वेनैव व्यनाशयत् ॥ ४२ ॥
 मानुषश्रियमासाद्य त्वमपीच्छन्नतिश्रियम् । तस्या अन्धस्थवीरायाः प्रतिरूपो न विष्यसि ॥ ४३ ॥

जम्बूनामाभ्यन्निदधे नाहमुत्पथगाम्यहो । जाल्याश्व इव देवानांप्रिये तस्य कथां शृणु ॥ ४४ ॥
 जितशतुः प्रतापेन वसन्तपुरपन्थे । जितशत्रुरभ्रूज्जा राजमानोऽद्भुतश्रिया ॥ ४५ ॥
 तस्य चोर्वोपतेः श्रेष्ठी श्रेष्ठो धीधनशास्त्रिणा । जिनदास इति ख्यातो ऽत्रवद्विश्वासज्ञानम् ॥ ४६ ॥
 अन्यदा लक्ष्णधरात्रेयन्तस्यात्मजानिव । राज्ञः प्रादर्शयन्नश्वकिशोरानश्वपालकाः ॥ ४७ ॥
 तदाश्वलक्ष्णविदामादिदेश विशाम्पतिः । के केऽश्वा लक्ष्णैः कैः कैः सम्पूर्णा इति शंसत ॥ ४८ ॥
 एकमश्वकिशोरं ते शास्त्रौक्तैश्चलक्ष्णैः । लक्षितं ह्यतिनाथाय कथयामासुरित्यथ ॥ ४९ ॥
 असी वृत्तपुरः स्तब्धसन्धिर्जम्बूखुरान्तरे । निर्मासजानुजङ्घास्यः कुञ्चितोन्नतकन्धरः ॥ ५० ॥
 पद्भुजामोदिनिःश्वासः स्निग्धरोमा पिकस्वनः । मल्लिकादो लघुस्तब्धश्रवणो लम्बकेसरः ॥ ५१ ॥
 पद्मत्रजो गूढवंशः पृथुः स्कन्धादिससके । उरस्यादिध्रुवावर्तदशकेनोपशोन्नितः ॥ ५२ ॥
 बुभान्तर्त्वाद्विर्दुष्टैरार्यतैः परियजितः । स्निग्धदन्तः किशोरोऽयं पुष्पाति स्वामिनः श्रियम् ॥ ५३ ॥

॥ चतुर्भिः कलापकं ॥

राजापि हि स्वयं विज्ञो विज्ञायाश्वं तथैव तम् । स्वयमानर्चं सर्वाङ्गं ध्रुवसृणविलवारिणा ॥ ५४ ॥
 पुष्पपूजां पखपूजां कृत्वा तस्याथ वाजिनः । नृपतिः कारयामास लवणोत्तारणादिकाम् ॥ ५५ ॥
 अचिन्तयच्च को ह्येनं तुरङ्गं रक्षितुं क्षमः । प्रायेणपायवहुत्वान्येव रत्नानि न्रूतले ॥ ५६ ॥
 यदा ममानुरक्तोऽस्ति सदा विश्रम्भेत्तज्ञानम् । श्रावको जिनदासाख्यः प्रख्यातः श्रावकव्रतः ॥ ५७ ॥

१ पुष्पण केसर. २ विश्वासपात्रम्.

बुद्धिमान्स्वामिचक्रश्च प्रमादपरिवर्जितः । स एवेदशरत्नस्य न्यासपात्रत्वमर्हति ॥ ५० ॥
 जिनदासमथाहूय सप्रसादं समादिशत् । रक्षणीयो ममात्मेश्वरश्चकिशोरस्त्वया ह्ययम् ॥ ५१ ॥
 प्रमाणमादेश कृति जिनदासोऽत्रिधाय च । निन्द्ये तमश्वं स्वगृहे पदातिपरिवारितम् ॥ ५२ ॥
 स्थानमश्वकिशोरस्य क्षिप्तकोमलवालुकम् । सुखदं कारयामास स गङ्गापुलिनोपमम् ॥ ५३ ॥
 पत्रदान्यरजस्कानि स्वादूनि हरितानि च । तृणानि चारयामास तमश्वं स्वयमेव सः ॥ ५४ ॥
 ऋप्रदेशे सिंकतिले लोष्टकण्टकवर्जिते । मुखरज्जौ श्वयं धृत्वा वेहयामास तं ह्ययम् ॥ ५५ ॥
 सुगन्धिश्चिश्च स्नानीयैः पानीधैरेकतप्तकैः । तं स्वयं स्नपयामास स्वयं सत्नौ यदा तदा ॥ ५६ ॥
 नीरुद्धं न वेत्यनुदिनं तमश्वं स परीक्षितुम् । स्वयं पर्यस्य पर्यस्यापश्यत्तन्नेत्रपश्मणी ॥ ५७ ॥
 स्वयमारुह्य गमयन्सुखं प्रथमधारया । निन्द्ये पयः पाययितुं तं सरस्यनुवासरम् ॥ ५८ ॥
 सरोष्टृहान्तरे चाञ्जलिनायतनमुर्चकैः । संसाराब्धेरन्तरीचमिवाक्रान्तं नतेन यत् ॥ ५९ ॥
 मा चूदहंद्गृहावज्ञेत्यश्वारूढोऽपि तत्सुधीः । त्रिः प्रदक्षिणयामास यानोयानपि सोऽन्वहम् ॥ ६० ॥
 श्वश्वारूढोऽप्यधन्दिष्ट स देव देयतत्त्ववित् । प्रमादो मा स चूदस्येत्युत्तीर्य प्राविशन्न तु ॥ ६१ ॥
 एवं च जिनदासस्तं तथा ह्यमशिद्वयत् । यथा सरोष्टृहं चैत्यं विना नान्यत्र सोऽगमत् ॥ ६२ ॥
 यथा यथा स वधुधेऽश्वकिशोरः शनैः शनैः । तथा तथा वधुधिरे सम्पदो नृपवेद्मनि ॥ ६३ ॥
 तस्य चाश्वकिशोरस्य प्रज्ञावेण स ऋप्रभुः । उत्कृष्टोऽभूदशेषाणां राज्ञामाज्ञाशतक्रतुः ॥ ६४ ॥

१ सिंकतामये. २ गच्छन्नागच्छन्पि.

ते त्वाज्ञाकरणोच्चिन्ना दधुरेवं महीशुजः । हायौ मायौ ऽथवाश्वो ऽयं यत्प्रजावाद्यं जिताः ॥ ७३ ॥
 तस्याश्वस्य तथा कर्तुमशक्तेषु तु राजसु । एकस्य मन्वी सामन्तस्योचे धीगर्वपर्वतः ॥ ७४ ॥
 अहं केनाप्युपायेन तं हरिष्यामि वाजिनम् । दुष्करं किमुपायस्योपायशक्तेर्हि नो मितिः ॥ ७५ ॥
 एवं कुर्विति सामन्तेनाप्यादिष्टः स धीनिधिः । मायया श्रावकीभूयागावसन्तपुरे ॥ ७६ ॥
 तत्र चेत्यानि वन्दित्वा मुनीन्सुविहितानपि । जिनदासगृहे गत्या गृहचैत्यमवन्दत ॥ ७७ ॥
 श्रावकवन्दनेनाथ जिनदासमवन्दत । मयूरव्यंसकत्वेन श्रावकत्वं स दर्शयन् ॥ ७८ ॥
 अच्युत्यायाथ वन्दित्वा तं साधर्मिकवत्सलः । जिनदासः पर्यष्टद्वकुतो ऽन्यागान्महाशयः ॥ ७९ ॥
 कपटश्रावको ऽप्युचे संसारेऽहं विरक्तिन्नाक् । न चिरात्प्रजिष्यामि गार्हस्थ्येन कृतं मम ॥ ८० ॥
 तीर्थयात्रां तु निर्माय निर्मायो धर्मवान्धवः । आदास्ये सुगुरोः पार्श्वे प्रजवत्पुत्रतं व्रतम् ॥ ८१ ॥
 जगद जिनदासो ऽपि महात्मस्वगतं तव । समानशील्योः सन्तु धर्मगोष्ठीसुखानि नौ ॥ ८२ ॥
 तथेति प्रतिपेदानं दानशीलः स धर्मिषु । तं प्रीत्या स्तपयन्मायाश्रावकं निजवन्धुवत् ॥ ८३ ॥
 अपि स्तानप्रयत्नेन निर्मलीकृतकुन्तलान् । कस्तूरीपङ्कमद्विनांतस्य मूर्धन्यकारयत् ॥ ८४ ॥
 सामन्तमन्त्रिणस्तस्यालेख्याद्विखितसन्निभम् । सुमनोदामगर्जे च धम्मिदं मूर्धन्यवन्धयत् ॥ ८५ ॥
 तदङ्गमङ्गराणे ज्योत्स्नासन्नक्षत्राचारिणा । अचर्चयत्सुरजिणा चान्दनेन तनीयसा ॥ ८६ ॥
 निर्दग्धागुरुकर्पूरकस्तूरीवासितान्यथ । वस्त्राणि धर्मवन्धुं तं धर्मधीः पर्यधापयत् ॥ ८७ ॥

१ प्रमाणं २ धूर्तत्वेन. ३ निष्कपटः ४ ज्योत्स्नासदृशेन.

खेह्यचोप्येयास्वाद्यहृद्यां रसवतीमथ । जिनदासस्तन्निमित्तं हृणेन निरपीपदत् ॥ ७७ ॥
 आसितो जिनदासेन हंसरोमासेन ऽथ सः । अत्रोजि विविधैर्नैर्ग्यैर्विबुलश्चजनानिलम् ॥ ७८ ॥
 भोजनानन्तरं ब्रह्मश्रावकेण सुरात्मना । महात्मा जिनदासो ऽथ प्रारेजे धर्मसङ्कथाम् ॥ ८० ॥
 स्वजनो जिनदासस्य तदैको ऽन्येत्य चावदत् । कड्ये कड्याण्णकार्येणोपेहि वन्धो मदोकसि ॥ ८१ ॥
 अहोरात्रं च सकलं स्थातव्यं तत्र हि त्वया । कड्याण्णकुशलोऽसि त्वं कड्याणं किं त्वया विना ॥ ८२ ॥
 ध्यामेत्युदित्वा स्वजनं जिनदासो विसृज्य तम् । तं मायाश्रावकमृजुर्व्याजहारातिहारगीः ॥ ८३ ॥
 अत्रश्यमेव गन्तव्यं मया स्मजनवेश्मनि । मङ्गहं त्वङ्गहमिदं त्वया रक्ष्यं गते मयि ॥ ८४ ॥
 ध्यामेति प्रतिपेदे च स कूटश्रावको हसन् । जगाम जिनदासस्तु विश्वस्तस्तत्रं दुर्मती ॥ ८५ ॥
 तस्मिंश्च दिवसे कौमुद्युत्सवो ऽचून्महानपुरे । हृष्टीसपूर्वकं पौरवधूरासकलासकः ॥ ८६ ॥
 रजन्यां च जनपदे कौमुदीमहदुर्मदे । स मायाश्रावको ऽशङ्कं तमादायाभ्यमभ्ययीत् ॥ ८७ ॥
 अश्वो ऽपि सो ऽहैचैत्यस्य विधाय त्रिः प्रदक्षिणाम् । जगाम चार्यमाणोऽपि तस्मिन्सरसि नान्यतः ॥ ८८ ॥
 व्यावृत्तः सरसश्चागाप्तदेवायतनं पुनः । ततो ऽपि च ययी गेहे सो ऽश्वो नान्यत्र कुत्रचित् ॥ ८९ ॥
 स दुःसामन्तसचिवो ऽन्यत्राश्वं नेतुमीश्वरः । न यावदत्रचत्ताचक्षिजाति स विज्ञावरी ॥ ९० ॥
 पलायिष्ट स दुष्टात्मान्युदितश्च दिवाकरः । तदा च जिनदासो ऽपि न्यवर्तत गृहं प्रति ॥ ९१ ॥
 श्यांगञ्जिनदासश्चाशौपीजनमुखादिदम् । वाहितः सकलां रात्रिं तवाश्वः कौमुदीमहे ॥ ९२ ॥
 किमेतदिति सम्भ्रान्तो जिनदासो ऽप्यगाङ्गहम् । ददर्श चाश्वं तं श्रान्तं क्षामं स्वेदमलीमसम् ॥ ९३ ॥

दिश्याश्वो ऽस्त्येव हा धर्मच्छलेन उखितो ऽस्म्यहम् । इति हर्षविपादान्यां सद्यः स परिस्वजे ॥ १०४ ॥
 ररक् जिनदासो ऽश्वं सविशेषं तदादि तम् । उत्पथं न जगामेति स हि प्रियतरोऽन्नवत् ॥ १०५ ॥
 तमश्वमित्र मां को ऽपि नोत्पथं नेतुमीश्वरः । तत्पन्यानं न हास्यामि परलोकसुखावहम् ॥ १०६ ॥
 कनकश्रीरथोवाच सहासं प्रेमबन्धुरम् । ग्रामकूटसुत इव मा त्वं रंयामिन् जको जव ॥ १०७ ॥
 तथा हि ग्राम एकस्मिन् ग्रामकूटसुतो ऽन्नवत् । एको विपन्नपितृको ऽत्यन्तदुःखितमातृकः ॥ १०८ ॥
 तमूचे रुदती माता त्व हि कापुरुपाग्रणीः । विना परकथां नान्यत्कर्म ते प्रतिवासरम् ॥ १०९ ॥
 अजीचक्ष्ववसायेन पिता ते व्यवसायवान् । आरब्धं च व्यवसायं सर्वदा निरवाहयत् ॥ ११० ॥
 त्वं जातु नोपक्रमसे व्यवसायं युवापि हि । आरब्धव्यवसायस्य निर्वाहे तु कथैव का ॥ १११ ॥
 तमानवयसस्ते हि जीवन्ति स्वेन कर्मणा । पद्मशण्ड इव त्राम्यन्निष्कर्मो त्वं न लज्जसे ॥ ११२ ॥
 दारिद्र्येण मदीयेन विन्नर्ण्युदरमप्यदः । उदरे च चृते कोशो चृत इत्येव मन्यसे ॥ ११३ ॥
 पुत्रः प्रोवाच हे मातर्नातः परमनर्गलः । न्रविष्यामि करिष्यामि खट्वर्थोपार्जनोद्यमम् ॥ ११४ ॥
 व्यवसायमुपक्रान्तमर्थोपार्जनहेतवे । निर्वाहयिष्ये हे मातरनिर्षिषः पिता यथा ॥ ११५ ॥
 स्यान्पदा ग्रामपर्षुपविष्टस्य पश्यतः । अनश्यद्भ्रामहखरस्त्रोटयित्वांहिवन्धनम् ॥ ११६ ॥
 सुबलयन्तं तमन्धानञ्च जामहः । धारयितुमसमर्थश्चोर्ध्वबाहुरदो ऽन्यदत् ॥ ११७ ॥
 नो नो ग्रामसन्नासीनाः सर्वे ऽपि ग्रामदारकाः । यः कोऽपि शक्तो वो मध्ये स मे धरतु रासन्नम् ॥ ११८ ॥

१ त्यक्ष्यामि २ भामह उन्मकारः

ग्रामकृतमुतो ऽर्धस्य द्वात्रं तस्माच्चिन्तयन् । धावित्वा तं खरं पुच्छे वृन्ते फलमिवाग्रहीत् ॥ ११९ ॥
 लोकैः स वार्यमाणो ऽपि यावत्तं नामुचत्तरम् । तावत्तच्छरणघातजघदन्तो ऽपतद्भुवि ॥ १२० ॥
 तस्मान्नाथ त्वमध्येवमसद्ग्रहमनुसृजन् । न ज्ञायते किमपि यत्फलमासादयिव्यसि ॥ १२१ ॥
 जगाद जम्बूनामाथ स्मितविच्छुरिताधरः । स्वकीयकार्यग्रहिलः सोल्लोक इव नास्म्यहम् ॥ १२२ ॥
 तथा हि बुक्किपालस्यैकस्याचूडोदिकोत्तमा । स्वयं स पुत्रीमिव तामलालयदपालयत् ॥ १२३ ॥
 प्रत्यजौगरयत्ता तु घृततैलौदनादिभिः । पुमासं सोल्लोकं नाम समादिश्याश्वहृदिदम् ॥ १२४ ॥
 स्वाडु स्वाडु यद्वैर्बलै चोर्ज्यं स्माप्नोति सोल्लोकः । किञ्चिदेव ददौ तस्यै शेषं तु बुभुजे स्वयम् ॥ १२५ ॥
 सोल्लको ऽप्यर्जयामास चिरं वयनया तथा । वरुवाजीवविपयं कर्मोच्चैरात्रियोगिकम् ॥ १२६ ॥
 प्रपद्य कालधर्मं स तेन वयनकर्मणा । मूढः पान्य इवारण्ये ऽत्राम्यत्तिर्यगतौ चिरम् ॥ १२७ ॥
 क्षितिप्रतिष्ठे नगरे सोमदत्तद्विजन्मनः । सूनुः सोद्वलकजीवो ऽचूत्सोमश्रीकुक्षिजो ऽन्यदा ॥ १२८ ॥
 मृत्युवर्धती जवं ब्रान्त्वा तस्मिन्नेव पुरोत्तमे । पुत्री कामपताकाया गणिकाया अजायत ॥ १२९ ॥
 मातरपितरान्यां च पोष्यमाणः स मानवः । क्रमेण यौवनं प्रापाप्रमत्तः कणञ्चिदश्या ॥ १३० ॥
 धार्यमाणा हृदयाग्रे धात्रीञ्चिर्हरियष्टिवत् । गणिकादुहिता सापि क्रमेण प्राप यौवनम् ॥ १३१ ॥
 वपुःपावनयोस्तस्या रूपयौवनयोरचूत् । भूष्यभूषणताल्यन्तं तुड्यैव हि परस्परम् ॥ १३२ ॥
 मिथश्च ग्रामतरुणाः स्पर्धमाणा महर्ष्यः । आसज्यन्त चृशं तस्यां मालत्यामिव पट्टपादाः ॥ १३३ ॥

१ असेमत. २ अध्याये.

द्विधाश्वोऽस्त्येय हा धर्मच्छलेन उल्लितोऽस्म्यहम् । इति हर्षविपादान्यां सद्यः स परिपस्वजे ॥ १०४ ॥
 ररक्त जिनदासोऽश्व सविशेष तदादि तम् । उत्पथ न जगामेति स हि प्रियतरोऽन्नवत् ॥ १०५ ॥
 तमश्वमिष मा कोऽपि नोत्पथ नेतुमीश्वरः । तत्पन्थान न हास्यामि परलोकसुखावहम् ॥ १०६ ॥
 कनकश्रीरथोवाच सहास प्रेमप्रन्धुरम् । ग्रामकूटसुत इव मा त्व स्त्रामिन् जको जव ॥ १०७ ॥
 तथा हि ग्राम एकस्मिन् ग्रामकूटसुतोऽन्नवत् । एको विपन्नपितृकोऽत्यन्तदुःखितमातृकः ॥ १०८ ॥
 तमूचे रुदती माला त्व हि कापुरपाग्रणीः । विना परकथा नान्यत्कर्म ते प्रतिवासरम् ॥ १०९ ॥
 अजीवश्चवसायेन पिता ते व्यवसायवान् । आरब्धं च व्यवसाय सर्वदा निरवाहयत् ॥ ११० ॥
 त्वं जातु नोपक्रमसे व्यवसाय युवापि हि । आरब्धव्यवसायस्य निर्वाहे तु कथैव का ॥ १११ ॥
 समानवयसस्ते हि जीवन्ति स्वेन कर्मणा । पञ्चशण्ड इव त्राम्यन्निष्कर्मो त्वं न लज्जसे ॥ ११२ ॥
 दारिद्र्येण मदीयेन विभ्रण्युदरमप्यदः । उदरे च चृते कोशो चृत इत्येव मन्यसे ॥ ११३ ॥
 पुत्र प्रोवाच हे मातर्नातः परमनर्गलः । न्रविष्यामि करिष्यामि खट्वर्थोपार्जनोद्यमम् ॥ ११४ ॥
 व्यवसायमुपक्रान्तमर्थोपार्जनहेतवे । निर्वाहयिष्ये हे मातरनिर्विण्णः पिता यथा ॥ ११५ ॥
 तस्यान्यदा ग्रामपर्षद्युपविष्टस्य पश्यतः । अतश्चन्द्रामहखरस्त्वोदयित्वाह्विवन्धनम् ॥ ११६ ॥
 खरमुल्लयन्त तमन्वधानच्च जामहः । धारयितुमसमर्थोर्ध्ववाहुरदोऽन्यदत् ॥ ११७ ॥
 ज्ञो चो ग्रामसन्नासीना सर्वेऽपि ग्रामदारकाः । यः कोऽपि शक्तो वो मध्ये स मे धरतु रासन्नम् ॥ ११८ ॥

तंस्थामत्यन्तमासक्तः सो ऽपि ब्राह्मणदारकः । सिपेवे श्वेव तद्धारं कामः सर्वङ्कपः खलु ॥ १३४ ॥
 राजामात्यश्रेष्ठिपुत्रादिभिः सह महर्द्धिभिः । क्रीरन्ती तमवज्ञासीत्तां दृष्ट्वैव जिजीव सः ॥ १३५ ॥
 सा तु सम्भ्रावयामास दरिद्रं न दृशापि तम् । गणिकानां स्वभावो ऽयं रागो धनिति नाधने ॥ १३६ ॥
 स ब्राह्मणकुमारो ऽपि मारमार्गणदारितः । तत्कर्मकरता भेजे तत्पार्श्वं हातुमरुमः ॥ १३७ ॥
 स चक्रे कृपिकर्माणि सारथ्यं वार्युदञ्चनम् । कर्णपेषणमन्यच्च तस्याकृत्यमञ्चन्न हि ॥ १३८ ॥
 स तु निःसार्यमाणो ऽपि निरसार्पिन्न तद्गृहात् । तृषां बुभुक्षां न्यकारं संसेहे ताम्नाद्यपि ॥ १३९ ॥
 तद्युष्मास्वर्वतीप्रायास्वहं कर्मान्नियोगिकम् । नार्जयिष्यामि स इव कृतं वो युक्तिकल्पनैः ॥ १४० ॥
 ततः कमलवत्यूचे हे नाथ कमलानन । मासाहसशकुनिवन्मा त्वं साहसिको जव ॥ १४१ ॥
 तथा ह्येकः पुमान्देशान्तरे दुर्निद्रपीनितः । चचाल स्वजनं हित्वा सार्थेन महता सह ॥ १४२ ॥
 एकस्या च महाटव्यां सार्थं आवासिते सति । आहर्तुं तृणकाष्ठादि स एको ऽपि विनिर्ययौ ॥ १४३ ॥
 तदा च सुप्तव्याघ्रास्थात्पश्येको वनगह्वरे । दन्तलग्नमिपखण्डान्यादायारोहदद्विपम् ॥ १४४ ॥
 मा साहसमिति मुहुः स ऋणन्मासखादकः । शकुनिस्तेन जगदे पुरूपेण सविस्मयम् ॥ १४५ ॥
 रौपि मा साहसमिति व्याघ्रास्थान्मासमत्सि च । मुग्धस्त्वं दृश्यसे वाचो ऽनुरूपं कुरूपे न च ॥ १४६ ॥
 हित्वा साक्षात्प्रयसुखं तददृष्टसुखेढया । तपश्चिकीर्तुस्त्वमसि मासाहसखगोपमः ॥ १४७ ॥
 जम्भूरिदधे स्मित्वा न मुह्यामि जवजिरा । न हि प्रशयाम्यहं स्वार्थोक्तानानस्त्रिसुहृत्कथाम् ॥ १४८ ॥

क्षितिप्रतिष्ठे नगरे जितशत्रोर्महीपतेः । पुरोधाः सोमदत्तो ऽञ्चूत्सर्वत्राप्यधिकारकृत् ॥ १४९ ॥
 तस्य मित्रमञ्चूदेकं सहमित्रो ऽन्निधानतः । सर्वत्र मिलितः पानखादनादिन्निरैक्यवान् ॥ १५० ॥
 पर्वमित्रो ऽन्निधानेन तस्याञ्चूदपरः सुहृत् । आगतेपूत्सवेप्येव सन्मान्यो नान्यदा पुनः ॥ १५१ ॥
 प्रणममित्रनामाञ्चूत्सुहृत्तस्य तृतीयकः । यथादर्शनमादापमात्रोपकृतिजाजनम् ॥ १५२ ॥
 पुरोधसो ऽन्यदा तस्य काप्यागसि समागते । कुपितस्तं न्यजिघृक्षद्भूपतिश्चरुसासनः ॥ १५३ ॥
 विज्ञाय तदन्निप्रायं रात्रावेव पुरोहितः । मित्रस्य सहमित्रस्य सदनं दैन्यजागयौ ॥ १५४ ॥
 ममाद्य रुष्टो राजेति कथयित्वा पुरोहितः । तमूचे त्वङ्गृहे मित्र गमयाम्यशुजां दशाम् ॥ १५५ ॥
 हे मित्र ज्ञायते मित्रमापत्काले ह्युपस्थिते । स्वगृहे गोपयित्वा मा तन्मैत्रीं च कृतार्थय ॥ १५६ ॥
 सहमित्रो जगदैवं मैत्री सम्प्रति नावयोः । तावदेवावयोर्मैत्री यावद्भ्राजजयं न हि ॥ १५७ ॥
 त्वं ममाप्यापदे राजद्भूपितो मङ्गृहे वसन् । जर्णायुं ज्वलद्दूर्णं हि क्षिपेत्को ऽपि न वेदमनि ॥ १५८ ॥
 तैविकस्य कृते नाहमात्मानं सकुडुम्बकम् । अन्तर्धे पातयिष्यामि ब्रजान्यत्रास्तु ते शिवम् ॥ १५९ ॥
 एवं च सहमित्रेण सोमदत्तो ऽपमानितः । पर्वमित्रस्य मित्रस्य त्वरितं सदनं ययौ ॥ १६० ॥
 राज्ञो ऽप्रसादवृत्तान्तं पर्वमित्रस्य स विजः । तथैव कथयामास तदाश्रयकृताशयः ॥ १६१ ॥
 पर्वमित्रो ऽपि तत्पर्वमैत्र्या निष्कयकाम्यया । महत्या प्रतिपत्या तं ददर्शेधमुवाच च ॥ १६२ ॥
 त्वया पर्वस्वनेकेषु तैस्तेः सम्भ्रापणादिभिः । स्नेहप्रकारैर्मत्प्राणा अपि क्रीताः सखे ध्रुवम् ॥ १६३ ॥

न ऋवामि तव द्वातर्यदि व्यसनजाग्राक् । कौलीन मे कुलीनस्य तदानीमुपतिष्ठते ॥ १६४ ॥
 किं तु त्यत्प्रीतिविवशोऽनर्थमप्यात्मन सहे । कुटुम्बमपि मेऽनर्थं गच्छेदिति तु कुत्सहम् ॥ १६५ ॥
 कुटुम्बमपि मे प्रेयः प्रेयास्त्वमपि हे सखे । किं करोमि द्विधाचित्त इतो व्याघ्र इतस्तटी ॥ १६६ ॥
 भिन्नरूपैरह ह्यसि सकीटकपलाशवत् । तस्मात्तेज्योऽनुकम्पस्य स्वस्ति तेऽन्यत्र गम्यताम् ॥ १६७ ॥
 सत्कृत्यापि हि तेनैव पुरोधः स निराकृतः । निर्ययौ तद्गृहादैवे दुष्टे पुत्रोऽपि दुष्यते ॥ १६८ ॥
 आचत्वर चानुगम्य पर्वमित्रे गते सति । दध्यौ पुरोधः दुःप्रापरोधा व्यसनवारिधिः ॥ १६९ ॥
 मया ययोरुपकृत परिणामस्तयोरयम् । तद्भवाम्यधुना दीनः कस्याहं पारिपाश्विकः ॥ १७० ॥
 अद्य प्रणाममित्रस्य यामि मित्रस्य सन्निधौ । तत्रापि नास्ति प्रत्याशा प्रीतिस्तस्मिंश्च वाङ्मयी ॥ १७१ ॥
 यद्वा विकल्पे पर्याप्तमाप्तः सोऽप्यस्ति मे मनाक् । मेहे तमपि कस्यापि कोऽपि स्यादुपकारकृत् ॥ १७२ ॥
 इति प्रणाममित्रस्य मित्रस्य सदनं ययौ । सोऽथान्यागतमात्रं तमच्युदस्थाकृताञ्जलिः ॥ १७३ ॥
 उवाच च स्वागतं वः किमवस्था व ईदृशी । प्रयोजनं मया किं वो ब्रूत यत्करवाण्यहम् ॥ १७४ ॥
 पुरोधः राजवृत्तान्तमाख्याय तमदोऽवदत् । त्यक्ष्यामि सीमा राज्ञोऽस्य साहाय्यं कुरु मे सखे ॥ १७५ ॥
 सोऽप्युवाच प्रियात्पारैरधमर्णोऽस्मि ते सखे । कृत्वा साहाय्यमधुना ऋविष्याम्यनृणस्तव ॥ १७६ ॥
 मा नैपीरेप ते पृष्टरहोऽह मयि जीवति । न कश्चिदीश्वरः कर्तुं त्वज्जगणोऽपि हि विप्रियम् ॥ १७७ ॥
 पृष्टोत्तसितवृणीरोऽधिज्यीकृतशरासनः । प्रणाममित्रोऽप्ये चक्रे नि शङ्कस्त पुरोहितम् ॥ १७८ ॥
 ययौ पुरोहितस्तेन सह स्थानं समीहितम् । अन्वचूच्च निराशङ्कस्तन वैपयिक सुखम् ॥ १७९ ॥

अत्र चोपनयो जीवः सोमदत्तस्य सक्षिन्नः । सहमित्रस्य मित्रस्य तुटयो ज्वति विग्रहः ॥ १०० ॥
 विग्रहोऽयं कर्मराजकृतायां मरणापदि । सत्कृतो ऽपि हि जीवेन सह नैति मनागपि ॥ १०१ ॥
 पर्वमित्रसमानाश्च सर्वे स्वजनवन्धवः । श्मशानचत्वरं गत्वा निवर्तन्ते हि तेऽखिलाः ॥ १०२ ॥
 प्रणाममित्रसदृशो धर्मः शर्मनिवन्धनम् । यः परत्रापि जीवेन गच्छता सह गच्छति ॥ १०३ ॥
 तदैहलौकिकसुरास्वादमूढो मनस्विनि । परलोकसुरां धर्मं नोपेक्षिव्ये मनागपि ॥ १०४ ॥

जयश्रीश्चान्यधाशाय तुण्फताण्डवधीनिधे । नागश्रीवन्मोहयसि परं कूटकथानकैः ॥ १०५ ॥

तथा हि रमणीयाख्ये पुरे राजा कथाप्रियः । वारं वारेण पारैर्योऽचीकथत्प्रत्यहं कथाम् ॥ १०६ ॥
 तत्र चासीसुरे विप्र एको दारिद्र्यविद्रुतः । प्रान्त्या प्रान्त्याखिलदिनं सोऽजीवत्कणञ्जिद्यया ॥ १०७ ॥
 अन्यदा तस्य विप्रस्य निरक्षरशिरोमणैः । कथाकथनवारोऽनृच्चिन्तयामास चेतसि ॥ १०८ ॥

सन्निपातवती चेयं स्वनामकथनेऽपि हि । जिह्वा स्वलति मे नित्यं का कथाकथने कथा ॥ १०९ ॥

कथां कथयितुं नाहं जानामीति यदि श्रुवे । तत्कारामन्दिरं नीये का गतिर्भे न्रविष्यति ॥ ११० ॥

कुमारी इहिता तस्य तं चिन्ताग्लपिताननम् । दृष्ट्वा पप्रच्छ का चिन्ता तस्या हेतुं जगौ च सः ॥ १११ ॥

इहितोवाच मा तात चिन्तासन्तानजगन्नव । त्रदीधे वारके गत्वा कथयिष्याम्यहं कथाम् ॥ ११२ ॥

इति स्नात्वा परिहितश्वेतवस्त्रा नृपान्तिके । गत्वा जयाशिपं दत्त्वा नृपं सोचे कथां शृणु ॥ ११३ ॥

राजापि तस्यास्तादृशनिःशोचत्वेन विस्मितः । उत्कर्णो ऽनृत्कथां श्रोतुं गीति मृग इवोचकैः ॥ ११४ ॥

साप्यारंजे कथयितुमिहैव नगरे द्विजः । नागशर्माग्निहोत्र्यस्ति कणञ्जिद्वैकजीविकः ॥ ११५ ॥

सोमश्रीरस्ति तद्भार्या तस्या उदरभूरहम् । नागश्रीर्नाम दुहिता क्रमेणाष्टासि यौवनम् ॥ १९६ ॥
 पितृन्या च प्रदत्ताहं चट्टाय विजसूनवे । सम्पदामनुरूपो हि स्त्रीणां सम्पद्यते वरः ॥ १९७ ॥
 प्रयोजनेन केनाप्यौवाहिकेनान्यदा मम । अयाता पितरौ ग्रामं मा मुक्त्वाकिकिर्नो गृहे ॥ १९८ ॥
 ग्रामान्तरं च पितरौ यस्मिन्नेव दिने गतो । तस्मिन्नेव दिनेऽन्यागाधिप्रचट्टः स मङ्गुहे ॥ १९९ ॥
 स्वसम्पदनुसारेण विनापि पितरौ तदा । तस्याकार्षमहं स्नानचोजनादिजिरौचितीम् ॥ २०० ॥
 खट्वाप्रस्तरण चैक गृहसर्वस्वमात्मनः । शयनार्थार्पयामि स्म तस्याहं दिवसात्यये ॥ २०१ ॥
 ततो मया चिन्तितं च पर्यङ्कोऽस्य समर्पितः । गृहोर्वी च लुलद्वर्वीकरा तस्या शये कथम् ॥ २०२ ॥
 तद्विन्ध्यतो जूशयनाह्वयेऽस्य शयनीयके । निशि नीरन्ध्रतमसि न हि हृदयति कोऽपि माम् ॥ २०३ ॥
 अस्वाप्समिति तत्रैव निर्विकारेण चेतसा । मदङ्गस्पर्शमासाद्य स त्वचून्मदनातुरः ॥ २०४ ॥
 ह्रिया द्योजेण विषयनिरोधेन च तस्य तु । सद्यः शूलं समुत्पन्नं विषन्नस्तदुजा च सः ॥ २०५ ॥
 अचिन्तयं च भीताहं परासुमवलोक्य तम् । मम दोषेण पापायाः प्रापदेप मृतिं विजः ॥ २०६ ॥
 कस्याद्य कथयाम्येयं क उपायः करोमि किम् । एकाकिनी कथ चासुं गृहान्निःसारयाम्यहम् ॥ २०७ ॥
 इत्यहं खण्डशोऽकार्षं कूष्माण्डमिव तवपुः । गर्तं खनित्वा तत्रैव न्यधामथ निधानवत् ॥ २०८ ॥
 पूरयित्वा च तं गर्तं सुपमीकृत्य चोपरि । अमार्जयमद्विम्पं च ज्ञायते न यथा हि तत् ॥ २०९ ॥
 पुष्पैर्गन्धैश्च धूपैश्च स्थानं तघ्रासितं मया । ग्रामान्तराच्च पितरावागतौ स्तो ममाधुना ॥ २१० ॥
 राजाप्युवाच यदिदं कुमारि कथितं त्वया । तत्सर्वमपि किं सत्यं ततः सा पुनरब्रवीत् ॥ २११ ॥

कथानकानि यानि त्वं शृणोष्यन्यानि पार्थिव । तानि सत्यानि चेदेतदपि सत्यं तदाखिलम् ॥ २१२ ॥
 एवं नागश्रिया राजा यथा विस्मापितस्तथा । नाथ प्रतारयस्यस्मान्किं कष्टिपतकथानकैः ॥ २१३ ॥
 जम्बूरूचे प्रियाः सर्वो नाहं विषयलोडुपः । लक्षिताद्भवत्तथा चास्ति श्रीघसन्तपुरं पुरम् ॥ २१४ ॥
 तत्राचरुर्विचूलीनां वज्रायुध इवाशया । राजा शतायुधो नाम रूपेण कुसुमायुधः ॥ २१५ ॥
 तस्याचरुल्लक्षिता देवी देवीव लक्षिताकृतिः । कलानां सकलानामप्येकं विश्रामधाम या ॥ २१६ ॥
 मत्तवारणमारुह्य स्वे विनोदयितुं दृशौ । सान्यदा ऋष्टुमारेजे सञ्चरन्तमधो जन्म ॥ २१७ ॥
 धम्मिल्लेन धिमूर्धानिमिव स्फारेण हरिणा । कस्तूरीपद्मिल्लसमश्रुं सदानमिव दन्तिनम् ॥ २१८ ॥
 वृषस्कन्धं पृथूरस्कं पद्मोपमकरकमम् । ग्रीवाकरक्रमामुक्कजात्यकाञ्चनचूपणम् ॥ २१९ ॥
 कर्पूरपूर्णताम्बूलप्रभृञ्जसुखसौरजम् । स्मरजैत्रपताकाञ्चं तिलकालङ्कृतालिकम् ॥ २२० ॥
 अङ्गरागण्डवान्मूर्तं लावण्यमिव विभ्रतम् । धूपायितांशुकामोदमेडुरीकृतवर्त्मकम् ॥ २२१ ॥
 ययुःश्रिया श्रियो देव्या द्वितीयमिव नन्दनम् । पुमांसं सा ददर्शैकं युवानं यान्तमध्वनि ॥ २२२ ॥
 १ ॥ पंचभिः कुलकं ॥
 तद्गुणालोकनोन्मत्तलोचना सा सुलोचना । स्तम्भजाक्तगतमनाः शालञ्जलीनिजाचवत् ॥ २२३ ॥
 दध्यौ च सैवमन्योन्यदोर्लतावन्धन्धुरम् । यद्येप परिरन्येत स्त्रीजन्म सफलं तदा ॥ २२४ ॥
 अहं मनोरमममुं स्वयं दूतीत्वपूर्वकम् । उडुयीय गत्याशु भजे जगामि यदि पक्षिणी ॥ २२५ ॥

अचिन्त्यञ्च तत्पार्श्वस्थिता चतुरचेटिका । नूनं यूयत्र रमते स्वामिन्या दृष्टिरुच्चैकैः ॥ २२६ ॥
 कृचे च स्वामिनि तय यूयस्मिन्नरमते मनः । न चित्रमत्र कस्येन्दुर्नानन्दयति लोचने ॥ २२७ ॥
 ललितोचे मनोहासि साधु साधु मनीषिणि । जीवामि तद्यदि ज्ञे मनोरममसुं नरम् ॥ २२८ ॥
 को ऽसाविति ज्ञापय मां ज्ञापयित्वा तथा कुरु । यथा हि सङ्गमय्यासुं निर्वापयसि मे वपुः ॥ २२९ ॥
 गत्वा ज्ञात्वा च सा चेटी पुनरागत्य सत्वरम् । राह्यै व्यङ्गयञ्चैर्यनाटकैकमद्दानटी ॥ २३० ॥
 वास्तव्यः पत्तने ऽत्रैव ललितान्ज्ञो ऽयमाख्यया । समुच्चप्रियसञ्ज्ञस्य सार्थवाहस्य नन्दनः ॥ २३१ ॥
 सौत्राग्यमन्मथश्चायं घासस्ततिकलानिधिः । कुलीनश्च युवा चेति स्थाने स्वामिनि ते मनः ॥ २३२ ॥
 अस्याकृत्यनुसारेण गुणानपि हि निश्चिनु । यत्राकृतिस्तत्र गुणा इति लोकेऽपि गीयते ॥ २३३ ॥
 नारीष्वेकासि गुणिनी त्वं यथैप तथा नृपु । तद्भयोर्युगुणिनोर्योगं घटयामि समादिश ॥ २३४ ॥
 एवं कुर्विति राह्यूचे तस्या हस्ते च तत्कृते । लेखं प्रेमाङ्कुरान्मोदपयःश्लोकाङ्कमार्पयत् ॥ २३५ ॥
 सद्यो दास्यपि सा गत्वा दूतीकर्मैककोविदा । जगद ललितान्ज्ञाय ललितोपज्ञयाचिकम् ॥ २३६ ॥
 प्रवर्त्य तच्चिरंसायां ललितान्ज्ञं चट्टकिञ्चिः । अर्पयामास तं लेखं तस्य प्रीणयितुं मनः ॥ २३७ ॥
 स सद्य उद्यत्पुलकः कदम्ब इव पुष्पितः । तं प्रेमव्यञ्जकं लेखं वाचयामास तद्यथा ॥ २३८ ॥
 यथा दृष्टो ऽसि सुजग तदाद्यपि वराक्यहम् । पश्यामि त्वन्मयं सर्वं योगेनानुगृहाण माम् ॥ २३९ ॥
 वाचयित्वेति तं लेखं सो ऽवादीदयि कोविदे । क्व च सान्तःपुरेवासा वणिग्मात्रः क्व चास्म्यहम् ॥ २४० ॥

१ मथान्तं करोषि

न ह्येतन्नक्यते धर्तुं हृदये प्रियतेऽथवा । न वक्तुं शक्यते तर्हि यद्भस्ये नृपयोषिता ॥ २४१ ॥
 शक्यते यदि हि स्मष्टुं भूस्थेन शशिनः कला । तदान्यपुंसां सम्भोगविषयो राजपत्न्यपि ॥ २४२ ॥
 दास्युवाचासहायस्य समस्तमपि दुष्करम् । तव त्वदं सहायास्मि चिन्तां सुन्दर मा कृथाः ॥ २४३ ॥
 अन्तरन्तःपुरमपि महुद्ध्या त्वमलक्षितः । पुण्यमध्ये स्थित इव सञ्चरिष्यस्यलं त्रिया ॥ २४४ ॥
 आह्वयः समये मां सा तेनेयुक्ता च चेदिका । सद्यो गत्वा तदाचल्यौ राइयै हर्षोत्सुसद्भुवे ॥ २४५ ॥
 तत्सङ्गमं चिन्तयन्त्या लक्षितायास्तदाद्यपि । अन्यदा पत्तने कौमुद्युत्सवो ऽभूत्मनोहरः ॥ २४६ ॥
 शस्यप्रशस्यद्देत्रायां दुग्धशुद्धसरोम्नसि । बहिर्भूसौ ययौ राजा तदाखेटकलीद्वया ॥ २४७ ॥
 तदा च विजनीचूते परितो राजवेशमनि । तथैव चेत्या लक्षिता लक्षिताङ्गं समाह्वयत् ॥ २४८ ॥
 देव्या विनोदमुद्दिश्य सा दास्यन्तःपुरे नरम् । नवीनयद्दप्रतिमाव्याजेन तमवीविशत् ॥ २४९ ॥
 लक्षिता लक्षिताङ्गश्च तौ विराज्जातसङ्गमौ । सस्वजाते मिथो गाढं वल्लीविटपिनाविव ॥ २५० ॥
 विविदुः सौविदाश्चैवमनुमानादिकोविदाः । निश्चितं परपुरुषप्रवेशोऽन्तःपुरेऽत्रवत् ॥ २५१ ॥
 सुपिताः स्मो वयमिति तेषां चिन्तयतामपि । समाप्याखेटकक्रीडामाययौ मेदिनीपतिः ॥ २५२ ॥
 ते च राज्ञे व्यङ्गपयन्नल्लादानपूर्वकम् । आराङ्कास्माकमस्त्यन्तःपुरे परपुमानिति ॥ २५३ ॥
 शब्दायमाने पक्षेके विहाय निचृतक्रमम् । प्रविशेश विशां नाथः शुञ्चान्ते परिमोषिवत् ॥ २५४ ॥
 सा चेटी चतुरा धारदत्तहर्गमेदिनीपतिम् । ददर्श दूरादायान्तं राइयौ क्षापयति स्म च ॥ २५५ ॥

१ अन्तःपुररक्षकाः २ अच्छलं निष्कपट ३ उपानहौ ४ चोरवत्

राक्षी दास्यपि तं जारमुत्पाद्योपरिवर्त्मना । बहिश्चिद्विपतुस्तूर्णं गृहावकरराशिवत् ॥ २१६ ॥
 स पपातौकसः पश्चात्प्रदेशस्ये महावटे । निलीय चास्थात्तत्रैव गुहायामिव कौशिकः ॥ २१७ ॥
 कूपे तत्राशुचिस्थाने दुर्गन्धानुन्नयप्रदे । स तस्थौ नरकावास इव पूर्वसुखं स्मरन् ॥ २१८ ॥
 अचिन्तयच्च यद्यस्मात्कथञ्चिदवटादहम् । निर्यास्यामि तदीदृक्षोदकैर्जोगैरलं मम ॥ २१९ ॥
 राक्षी दासी च तस्यानुकम्पया तत्र चावटे । नित्यं चिद्विपतुः फेलां तया श्वेव जिजीव सः ॥ २६० ॥
 प्रावृष्युपस्थितायां च गृह्मस्रवणम्नसा । स कूपो विचराञ्चक्रे पातकेनेव दुष्टधीः ॥ २६१ ॥
 शयवत्सोऽम्नसा तेन बाहयित्वातिरंहसा । यप्रक्षारिकया बाह्यपरिखायामपात्यत ॥ २६२ ॥
 उद्वाह्य वारिपूरेणाद्वांबुफलमिवोच्चकैः । सो ऽक्षेपि परिखातीरे नीरेणार्तो मुमूर्हे च ॥ २६३ ॥
 देवादागतया तत्र कुलदेवतयेव सः । धान्या दृष्टश्च नीतश्च सङ्गोप्य निजसम्नानि ॥ २६४ ॥
 पाण्ड्यमानः कुटुम्बेनान्यङ्गस्नानाशानादिभिः । विभ्रप्ररूढशाखीव स वच्रूव पुनर्नवः ॥ २६५ ॥

अत्र चायमुपनयो यथा हि ललिताङ्गकः । कामजोगेव्यनिर्विणस्तथा जीवः शरीरिणाम् ॥ २६६ ॥
 यथा देवीपरिजोगस्तथा वैपयिकं सुखम् । आपातमात्रमधुरं परिणामे ऽतिदारुणम् ॥ २६७ ॥
 कूपवासनिजो गर्जः फेलाहारसमं हि तत् । मात्रा जग्धाशपानाद्यैर्जर्जपस्पोषणम् ॥ २६८ ॥
 यो ऽब्दाम्बुपूरिताषिष्टाकूपात् स्वादेन निर्गमः । पुञ्जलोपचिताङ्गार्जोधोन्या निर्गमनं हि तत् ॥ २६९ ॥
 पतनं परिवोत्सङ्गे यत्प्राकाराद्बहिःस्थिते । गर्जवासान्निपतनं सूतिकाञ्चने हि तत् ॥ २७० ॥

या मूर्च्छा सखिलापूर्णपरिखातीरतरथुपः । जराव्यसृग्मयात्कोशात्तद्विहःस्थस्य मूर्धनम् ॥ २७१ ॥
 या धात्रिका यथा चाचूदेहोपग्रहकारिणी । सा हि कर्मपरीणामसन्ततिर्ज्ञायतामयि ॥ २७२ ॥
 भूयो राज्ञी लक्षिताङ्गं यदि तद्रूपमोहिता । चेद्या प्रवेशायदन्तःपुरान्तः प्रविशेत्स किम् ॥ २७३ ॥
 पद्भ्यः प्रोचुः कथं नाम प्रविशेत्सोऽल्पधीरपि । अत्रुचूतं स्मरन्तुःखं विष्टावटनिपातजम् ॥ २७४ ॥
 जम्बूलूयाच सोऽज्ञानवशेन प्रविशेदपि । अहं तु नानुतिष्ठामि गर्जसङ्क्रान्तिकारणम् ॥ २७५ ॥
 जम्बूनान्नोऽथ ताः पदयो विज्ञातहृदनिश्चयाः । प्रतिबोधमुपेयुष्यः क्षमयित्वैवमूचिरे ॥ २७६ ॥
 निस्तारयास्मानपि त्वं यथा निस्तरसि स्वयम् । नात्मकुद्दिग्भ्ररित्वेन सन्तुष्यन्ति महाशयाः ॥ २७७ ॥
 जम्बूनान्नोऽथ पितरोऽथ पितरोऽथ वन्धवोऽपि च । ऊचुः साधूकथर्मासि प्रग्रज्या नोऽप्यतः परम् ॥ २७८ ॥
 प्रजयोऽप्यन्यधान्मित्र पितृनापृच्छथ सत्वरम् । परिग्रज्यासहायस्ते ऋविष्यामि न संशयः ॥ २७९ ॥
 अविघ्नमस्तु ते मा सस प्रतिबन्ध कृथाः सखे । इति जम्बूकुमारोऽपि प्रजयं प्रत्यजापत ॥ २८० ॥
 विजाताया विजायया जम्बूनामा महामनाः । स्वयं संवहति सोऽचैरधिनिष्क्रमणोत्सवम् ॥ २८१ ॥
 स्नात्वा कृत्वाद्भराग च सर्वाङ्गीणं च पर्यधात् । अलङ्कारान्क्षमयान्कटपोऽयमिति कष्टपवित् ॥ २८२ ॥
 जम्बूरनाहतेनाथ देवेन कृतसन्निधिः । उवाहायां नृसहस्रेण शिविकामारुरोह च ॥ २८३ ॥
 (निन्दन्मद्भ्रूलातोषः पठन्मद्भ्रूलापातकः । उचार्यमाणलवणः स्वकीयमानमद्भ्रूलाः ॥)
 दानं विश्वजनीनं स ददानः कल्पवृक्षवत् । प्रशस्यमानो लोकेन जम्बूः काश्यपगोत्रजः ॥ २८४ ॥

१ क्षेपकोऽय प्रतिभाति.

सुधर्मस्वामिगणचृत्यादपद्मपवित्रितम् । जगाम तं वनोद्देशं धाम कट्याणसम्पदाम् ॥ २७५ ॥ युग्मं ॥
 गणचृद्भूपितोद्यानघारदेशे स ईयिवान् । याप्यर्थानालुदतारीत्संसारादिव निर्ममः ॥ २७६ ॥
 सुधर्मस्वामिनः पादानापदाम्भोजोधितारकान् । पञ्चाङ्गस्पृष्टचूपीठः स प्रणम्य व्यजिज्ञपत् ॥ २७७ ॥
 संसारसागरतरीं प्रव्रज्यां परमेश्वर । मम सखजनस्यापि देहि धेहि कृपां मयि ॥ २७८ ॥
 पश्यः श्रीगणधरो ऽप्येवमन्यर्थितस्तदा । तस्मै सपरिवाराय ददौ दीक्षां यथाविधि ॥ २७९ ॥
 पितृनाष्टय चान्येद्युः प्रचवो ऽपि समागतः । जम्बूकुमारमनुयान्परित्रज्यामुपाददे ॥ २८० ॥
 श्रीजम्बूस्वामिपादाब्जमरावः प्रचवो ऽन्नवत् । शिष्यत्वावेन तस्यैव दत्तः स गुरुणा यतः ॥ २८१ ॥

श्रीसुधर्मगणचृत्यपादाम्बुजोपासनत्रमरतां समुद्रहन् ।

ऽःसहानगणयन्परीपहानार्पत्रिर्विहरति स्म भेदिनीम् ॥ २८२ ॥

इत्याचार्यश्रीद्वेमचन्द्रविरचिते परिशिष्टपर्वणि स्थविरावलीचरिते
 महाकाव्ये सिद्धिस्तिकथाजाल्याश्वकिशोरकथाग्रामकूटसुतकथासोद्व-
 ककथामासाहसशकुनिकथात्रिसुहृत्कथाविप्रदुहि तृनागश्रीकथाललिता-
 ङ्गकथासपरिवारजम्बूप्रव्रज्याप्रजवप्रव्रज्यावर्णनो नाम तृतीयः सर्गः ॥

१ शिविकातः

चतुर्थः सर्गः

अन्यदा श्रीगणधरः सुधर्मा विहरन्नुवि । जगाम चम्पां नगरीं जम्बूस्वाम्यादिशिष्ययुक् ॥ १ ॥
 पुरीपरिसरोधाने गणचतुपरमेश्वरः । समवासरदुद्भूतधर्मकल्पद्रुमोपमः ॥ २ ॥
 सुधर्मस्वामिपादाब्जवन्दनाय पुरीजनः । गन्तुं प्रवृत्ते जत्तया हृषेखोत्कर्षं ज्ञाग्मनाः ॥ ३ ॥
 नागर्यः पादचारेण ऋणज्जणितनूराः । काश्चिज्जागमुः श्लथीचूतधम्मिह्वत्रं शिर्गर्जकाः ॥ ४ ॥
 काश्चिच्च रथमारुह्य नागर्यः पतित्रिः सह । तैस्ततः प्राजयामासुस्त्वरितत्वरितं रथात् ॥ ५ ॥
 काश्चित्स्यफान्यकर्माणः श्राविका निर्ययुर्गृहात् । कथ्यारोपितशिशवः कपिमत्यादपोपमाः ॥ ६ ॥
 अश्वारूढा ययुः के ऽपि महेन्द्र्याश्चलकुण्डलाः । श्वेतातपत्रैः कुर्वन्तो दिवमुत्पुण्णरीकिणीम् ॥ ७ ॥
 श्रीमतां गड्डतां तूर्णं मिथःसहूर्पतारुनात् । हारमुक्ताफलेत्रैर्द्विदन्तुरा मार्गचरूचत् ॥ ८ ॥
 तदा तस्यां नगर्यां च कृणिकः पृथिवीपतिः । दृष्ट्वा यान्तं तथा लोकमिति पप्रञ्च वेत्रिणम् ॥ ९ ॥
 किं यात्राद्य पुरोपान्ते देव्याः कस्याश्चिदुद्यता । कस्यापि हि महेन्द्र्यस्य किमुद्यापनिकोत्सवः ॥ १० ॥
 किं महान्कौमुदीप्रायो महो वा कश्चिदागतः । पूजाविशेषो यदि योद्यानधैत्ये प्रवर्तते ॥ ११ ॥
 किं वा जैनमुनिः को ऽपि महारामा समवासरत् । यदेवमखिलो याति त्वरितं नगरीजनः ॥ १२ ॥
 वेत्री तदैव विज्ञाय नरेन्द्राय व्यजिह्वपत् । इतो ऽस्ति समवसृतः सुधर्मा गणचतुषरः ॥ १३ ॥
 १ गर्भका वेणीस्थपुण्यादि

वन्दितुं गणभृत्पादान्स्वोऽयं याति पूजनः । एकातपत्रार्द्धधर्मराज्यं विजयते तव ॥ १४ ॥
 राजा प्रोवाच हे वेत्रिन्धन्योऽयं नगरीजनः । य एवं त्वरते हन्त सुधर्मस्वामिवन्दने ॥ १५ ॥
 अहो जामदवस्योऽपि सुप्रसावस्यतामगाम् । यदद्य गणभृद्देवमपि न ज्ञातवानहम् ॥ १६ ॥
 तज्जत्वा गणभृत्पादान्यन्देऽहमपि सत्वरम् । तिष्ठन्ति ते हि नैकत्राप्रतिवञ्चाः समीरयत् ॥ १७ ॥
 इत्युत्थायासनाद्याजा संरराजीवलोकनः । चन्द्रांशुत्रिरिव व्यूते पर्यधाङ्घ्रितवाससी ॥ १८ ॥
 आमुचत्कर्णतलयोरथ मौक्तिककुण्डले । सुधाकुण्डे इव स्वप्नमुकांशुचयपूरिते ॥ १९ ॥
 हृदि चालम्बयामास हारं विमलमौक्तिकम् । लावण्यसरितः फेनरेखामिव तटस्थिताम् ॥ २० ॥
 अन्यान्यपि हि सर्वाङ्गं रत्नालङ्कारणानि सः । वञ्चार भूञ्जारधरः कल्पद्रुम इवापरः ॥ २१ ॥
 आकाशस्कटिकस्वङ्गं पर्यधादथ चोत्तकम् । नृत्यन्तमिव तत्स्पर्शात्समीरतरलाञ्छलम् ॥ २२ ॥
 सुगन्धिसुमनोदामगन्धिते कज्जलञ्चयिम् । मस्तेन्दुप्रावृत्तान्नं धमिहं मूर्ध्यवन्धयत् ॥ २३ ॥
 जज्ञाणं कारणं जज्ञवारणं सोऽरिवारणः । आरोहदारोहेकरात्पश्चात्स इव पर्वतम् ॥ २४ ॥
 विद्युल्लेखामिव व्योम्नि पाणिन्यां नर्तयन्सृष्टिम् । पादान्यां प्रेरयामास करिणं ऋमिवासवः ॥ २५ ॥
 निर्जरः पादपार्श्वे मा भूद्भूर्जद्वुरेति सः । मन्यरं मन्यरं गन्तुं कृपयेव प्रचक्रमे ॥ २६ ॥
 गर्जन्नरपूजितं वर्षन्मदवारि निरन्तरम् । जनेनालङ्घि स गजः पर्जन्य इव ऋगतः ॥ २७ ॥
 नृत्यन्त इव यद्गन्तो मुलाग्रस्पर्शिजानवः । प्रावभूर्खडशोऽश्वासं गजमारूढसादिनः ॥ २८ ॥

१ निर्मिते २ निश्चणित

पुरो विजयशंसीनि तूर्यवर्याण्यनेकशः । अवाघन्त तदायुर्कैर्मिथःसंवलितस्वनम् ॥ ३९ ॥
 शब्दायमानमनितस्तूर्याणां प्रतिशब्दितैः । अपौरुषेयमुद्गमं वाधान्तरमभून्नमः ॥ ३० ॥
 सुधर्मस्वामिगणचृत्पादपद्मैरधिष्ठितम् । आससाद वनोद्देशं नृपो ऽथ सपरिब्रह्मदः ॥ ३१ ॥
 कुम्भोपरि सुण्णिएनाघातेन स्थापितादथ । कक्षां गृहीत्वावातारीत्कुम्भराजाजकुम्भरः ॥ ३२ ॥
 सन्त्यरुपाकुको दूरीकारितल्लवचामरः । वेत्रिवाहुमपि त्यक्त्वा महाबाहुर्महीपतिः ॥ ३३ ॥
 जत्तथा स्वमपि मन्यानः सामान्यजनसन्निजम् । वन्दारूश्रायकान्पर्यशुधघोमांश्चकञ्चुकम् ॥ ३४ ॥
 आबजाञ्जलिना कुर्वन्मुकुटं मुकुटोपरि । सुधर्मस्वामिनं दृष्ट्वा दूरादपि नमो ऽकरोत् ॥ ३५ ॥
 त्रिचिविशेषकम् ॥

नत्वा च निपसादाग्रे ऽग्नेसरो ज्जकिशाखिनाम् । तद्वक्त्रदत्तदृग्गजा तल्लिप्यपरमाणुवत् ॥ ३६ ॥
 ततश्च गणचृद्देवः सुधर्मो धर्मदेशनाम् । प्राणिकारुणिकश्चक्रे श्रोत्रश्रोत्रसुधाप्रपाम् ॥ ३७ ॥
 देशनान्ते च गणचृद्धिप्यान्पर्यश्वरेश्वरः । जम्बूस्वामिनमुद्दिश्य पप्रह परमेश्वरम् ॥ ३८ ॥
 जगवन्नद्भुतं रूपमिदं सौभाग्यमद्भुतम् । तेजो ऽप्यद्भुतमेतस्य महर्षेः सर्वमद्भुतम् ॥ ३९ ॥
 तथा हि यमुनावीचिकुटिलश्यामलाः कचाः । नेत्रे कर्णान्तविश्रान्ते नासानालाम्बुजे ह्व ॥ ४० ॥
 श्रवसी नेत्रसरसीतीरस्ये इव शुक्तिके । कण्ठः कम्बुविडम्ब्येप वक्षो ऽररिसंहोदरम् ॥ ४१ ॥
 आयतौ सरलौ बाहुदण्डावाजानुलम्बिनौ । मुष्टिग्राह्यो मध्यदेशः सर्कृष्णी चादानसन्निजे ॥ ४२ ॥

१ कथादसदृशम् २ जानुद्वयम्

वदितुं गण
जा
जा

मन्त्रोपमम् । रूपसम्पदमेतस्य कियञ्च वष्टु मादृशाः ॥ ५२ ॥

॥ चतुर्भिः कलापकम् ॥

न गिरां पत्रि । यदेनं वन्धुमिव मे पश्यतः प्रीयते मनः ॥ ५५ ॥

। ह्येतस्य तेजसा । न सम्यक् पार्यते जटुं रूपमप्यस्ति यादृशम् ॥ ५५ ॥

मे ऽमुष्य महासुनेः । किमहस्करशीतांश्वोरेकत्राकृष्य विपिन्तम् ॥ ५६ ॥

स्य तपोनिधेः । यत्पादनखरश्मीनामपि दासीनिजा तन्निवृ ॥ ५७ ॥

चूषरः, । श्रेणिकाय यथाचख्यौ पुरा श्रीज्ञातनन्दनः ॥ ५७ ॥

तपसा नृप । रूपसौजाग्यतेजांसीदृशान्यस्य महात्मनः ॥ ५८ ॥

त्री । जवे ऽस्मिन्सेत्सतीत्याख्यत्स एव परमेश्वरः ॥ ५० ॥

ज्ञे शिवं गते । न मनःपर्ययो ज्ञावी न चापि परमावधिः ॥ ५१ ॥

। न हि । पुत्राकवब्धिर्नो नो वा ह्यपकश्रेणोद्दणम् ॥ ५२ ॥

कचित् । एवं जधिष्यत्यग्रे ऽपि हीनहीनतरर्द्धिता ॥ ५३ ॥

नो गुरोः । तत्पादपद्मे नत्वा च राजा चम्पापुरीं ययौ ॥ ५४ ॥

सपत्न्यदः । श्रीमहावीरपादान्ते तत्समं विजहार च ॥ ५५ ॥

स्वामिना व्रतम् । त्रिंशदब्दीमथाकारि शुश्रूषा चरमार्हतः ॥ ५६ ॥

चूषरः । व्रतस्यो द्वादशाब्दानि तस्यो तीर्थं प्रवर्तयन् ॥ ५७ ॥

ततश्च घानवत्यब्दीप्रान्ते सम्प्राप्तकेवलः । अष्टाब्दीं विजहारोर्षीं ज्ञव्यसस्यान्प्रबोधयन् ॥ ५० ॥
प्राप्ते निर्वाणसमये पूर्णवर्षशतायुषा । सुधर्मस्वामिनास्यापि जम्बूस्वामी गणधिपः ॥ ५९ ॥
तद्यमानस्तपस्तीव्रं जम्बूस्वाम्यपि केवलम् । आसाद्य सदयो ज्ञव्यज्ञविकान्प्रत्यवबुधत् ॥ ६० ॥

श्रीवीरमोहादिवसादपि हायंनानि, चत्वारि षष्टिमपि च व्यतिगम्य जम्बूः ।
काल्यायनं प्रजवमाल्मपदे निवेश्य, कर्मक्षयेण पदमव्ययमाससाद ॥ ६१ ॥

इत्याचार्यश्रीद्विमन्द्रविरचिते परिशिष्टपर्वणि स्थविरावलीचरिते
महाकाव्ये जम्बूस्वामिनिर्वाणवर्णनो नाम चतुर्थः सर्गः ॥

पञ्चमः सर्गः

ततश्च प्रत्नस्वामी कात्यायनकुलोद्भवः । तीर्थप्रज्ञावनां कुर्वन्धुर्वीतलमपावयत् ॥ १ ॥
 अन्यदायश्चकथ्रान्तसुसायां शिष्टपर्यदि । निशीथे योगनिद्रास्थः प्रत्नवस्वाम्यचिन्तयत् ॥ २ ॥
 ज्ञावी को मे गणधरो ऽर्हञ्जर्माञ्जोज्ञास्करः । सद्दस्य यः स्यात्संसारसागरे पोतसन्निभः ॥ ३ ॥
 अथया चिन्तयात्नीहो गणे सहे ऽपि च स्वके । उपयोगं चकारेष्टक्षेयालोकप्रदीपकम् ॥ ४ ॥
 स ज्ञानज्ञानुनादित्यतेजसेव प्रसारिणा । नाज्राक्षीसादृशं कश्चिदव्युद्धितिकरं नरम् ॥ ५ ॥
 उपयोगं ततश्चादात्परंपामपि दर्शने । तादृग्रारथीं पङ्कादप्युपादेयं हि पङ्कजम् ॥ ६ ॥
 ददर्श च पुरे राजगृहे शय्यभ्रयं विजम् । यज्ञं यजन्तमासन्नन्नभ्यं वत्सकुलोद्भवम् ॥ ७ ॥
 अन्यत्रापि विहर्तव्यं श्रमणैरनवस्थितैः । इत्यगात्प्रत्नवस्वामी तत्रैव नगरोत्तमे ॥ ८ ॥
 आदिशच्च षयोर्मुन्योर्गम्यतां यज्ञयाटके । तत्र जिज्ञार्थिनौ ब्रूतं धर्मलाक्षाशिपं युवाम् ॥ ९ ॥
 अदित्मानादिजिस्तत्र यज्ञयाटविजादिजिः । अपि प्रस्थाप्यमानान्यां युवान्यां वाच्यमीदृशम् ॥ १० ॥
 अहो कष्टमहो कष्टं तत्त्वं विज्ञायते न हि । अहो कष्टमहो कष्टं तत्त्वं विज्ञायते न हि ॥ ११ ॥
 अत्र वन्दनमावाङ्मुखात्तन्निवृत्तध्वजम् । धार्मुकाचामनाहावं समिक्ष्यापृतमाणवम् ॥ १२ ॥
 चण्डालवद्धृगलं वेदिमध्येऽपपावकम् । होमन्नव्यञ्चृतानेकपात्रमृत्विग्निराकुलम् ॥ १३ ॥
 मामिधेन्यर्पणव्यग्राधर्न्युमध्वरयाटकम् । तौ मुनी जग्मवुर्जिज्ञासमये गुर्वनुज्ञया ॥ १४ ॥ त्रिजिज्ञाशेषकं ॥

१ पश्चाद्वाङ्मिताभ्याम् २ चण्डालो यूपस्तंभः ३ इन्द्रः प्रदीप्तः ४ सामिधेनी मंत्रः

जिज्ञासदित्सुत्रिर्विभ्रैर्विंशुष्टावथ तौ मुनी । गुर्वादिष्टमहो कष्टमित्याधूचतुरुचकः ॥ १५ ॥
 अचरे दीक्षितस्तस्मिन्नाम्ना शय्यन्त्रयो द्विजः । यज्ञाटघारदेशस्थितो ऽश्रीपीडचस्तयोः ॥ १६ ॥
 अचिन्तयच्चोपशमप्रधानाः साधयो ह्यमी । न मृपायादिन इति तत्त्वे सन्देग्धि मे मनः ॥ १७ ॥
 इति सन्देहदोषाधिरूढेन मनसा स तु । किं तत्त्वमिति पप्रञ्चोपाध्यायं सुधियां वरः ॥ १८ ॥
 उपाध्यायो ऽयदत्तत्त्वं वेदाः स्वर्गपवर्गदाः । न वेदेभ्यो ऽपरं तत्त्वमिति तत्त्वविदो विदुः ॥ १९ ॥
 शय्यन्त्रयो ऽन्यथाधूनं प्रतारयसि मादृशान् । यज्ञादिदक्षिणाखोत्रावेदास्तत्त्वमिति द्रुवन् ॥ २० ॥
 वीतषेपा वीतरागा निर्ममा निष्परिग्रहाः । शान्ता महर्षयो नैते वदन्ति वितथं क्वचित् ॥ २१ ॥
 न गुरुस्त्वं त्वया ह्येतद्विश्वमाजन्म वञ्चितम् । नितान्तं शिष्टणीयो ऽसि प्रत्युताद्य दुराशय ॥ २२ ॥
 यथावस्थितमाल्याहि तत्त्वमेवं स्थितेऽपि ज्ञोः । नो चेन्नेत्स्यामि ते मौलिं न हत्या द्रुष्टनिग्रहे ॥ २३ ॥
 इति कोपाच्चकर्पासिमाकृष्टासिरलक्षि सः । तन्मृत्युवाचनायात्तपत्रः साक्षादिवान्तकः ॥ २४ ॥
 उपाध्यायो ऽप्यदो दध्यौ मिमारयिषुरेप माम् । यथास्थितत्त्वकथने समयो ऽयमुपागतः ॥ २५ ॥
 इदं च पठ्यते वेदेष्वान्नायो ऽप्येप नः सदा । कथं यथातथं तत्त्वं शिरश्वेदे हि नान्यथा ॥ २६ ॥
 तस्मात्प्रकाशयाम्याशु तत्त्वमसौ यथातथम् । यथा जीवामि जीवन्हि नरो जज्ञाणि पश्यति ॥ २७ ॥
 इत्याचख्यातुपाध्यायो ध्यायन्कुशलमात्मनः । अमुष्य यूपस्याधस्ताद्व्यस्तास्ति प्रतिमार्हतः ॥ २८ ॥
 पूज्यते ऽधस्थितैवात्र प्रञ्चनं प्रतिमार्हती । तत्प्रज्ञायेन निर्विघ्नमिदं यज्ञादि कर्म नः ॥ २९ ॥
 महातपाः सिद्धपुत्रो नारदः परमार्हतः । अवन्यमध्वरं हन्ति प्रतिमामार्हती विना ॥ ३० ॥

ततो यूषमुपाध्यायस्तमुत्पाद्य यथास्थिताम् । तामर्हत्यतिमां रालीं दर्शयित्वैवमब्रवीत् ॥ ३१ ॥
 इयं हि प्रतिमा यस्य देवस्य श्रीमदर्हतः । तत्त्वं तदुदितो धर्मो यज्ञादि तु विम्बना ॥ ३२ ॥
 श्रीमदर्हत्प्रणीतो हि धर्मो जीवदयात्मकः । पशुहिंसात्मके यज्ञे धर्मसम्प्रावनापि का ॥ ३३ ॥
 जीवामो ययमेवं तु हन्त दम्भेन ऋयसा । तत्त्वं जानीहि मां मुञ्च जय त्वं परमार्हतः ॥ ३४ ॥
 चिरं प्रतारितो ऽसि तं मया स्वोदरपूतये । नातः परमुपाध्यायस्तवास्मि स्वस्ति ते ऽनघ ॥ ३५ ॥
 शय्यन्जनो ऽपि तं नत्वा यज्ञोपाध्यायमब्रवीत् । त्वमुपाध्याय एवासि सत्यतत्त्वप्रकाशनात् ॥ ३६ ॥
 इति शय्यन्भवस्तस्मै सर्वमत्यन्ततोपन्नाक् । सुवर्णताम्रपात्रादि यज्ञोपकरणं ददौ ॥ ३७ ॥
 स्वयं तु निर्जगामाशु महर्षी तौ गवेपयन् । ययौ च तत्पदैरेव प्रजन्तस्वामिसन्निधौ ॥ ३८ ॥
 वचन्दे प्रजवस्वामिपादान्सर्वान्मुनींश्च सः । धर्मज्ञानाशिषा तैश्चाजिनन्दित उपाविशत ॥ ३९ ॥
 कृताञ्जलिश्च प्रजन्ताचार्यपादान्वयजिज्ञप्त् । जगवन्तो धर्मतत्त्वं नूध्वं मे मोक्षकारणम् ॥ ४० ॥
 प्रजवस्वान्यथाचख्यावहिंसा धर्म आदिमः । चिन्तनीयः शुभ्रोदको यथात्मनि तथापरे ॥ ४१ ॥
 वाच्यं प्रियं मितं तथ्यं परस्यानाधकं च यत् । तत्तथ्यमपि नो वाच्यं परवाधा जवेद्यतः ॥ ४२ ॥
 अदत्तं नाददीतार्थं नित्यं सन्तोषभाग्नवेत् । इहापि मोक्षसुखजागिन सन्तोषजाग् जनः ॥ ४३ ॥
 ऊर्ध्वरेता जवेत्प्राज्ञः सर्वतो भैद्युनं त्यजन् । भैद्युनं खलु संसारविपपादपदोद्बुद्धः ॥ ४४ ॥
 मुफ्त्या परिग्रहं सर्वं स्वशरीरे ऽपि निःस्पृहः । आत्मारामो जवेत्त्रिचान्यदीङ्घ्रिदुनर्जयम् ॥ ४५ ॥
 अहिंसागृन्तास्तेयब्रह्माकियन्यलक्षणेः । व्रतैः पञ्चत्रिष्येवं जवादात्मानमुच्चरेत् ॥ ४६ ॥

ज्ञात्वा शय्यम्भवस्तत्त्वं भवोद्विग्नः क्षणादच्युत् । प्रचवस्वामिनः पादान्नत्वा चैवं व्यजिह्वपत् ॥ ४७ ॥
 असञ्जुहगिरा मे ऽच्युदतत्त्वे तत्त्वधीश्चिरम् । मृत्पिण्डमपि हेमैव पीतोन्मत्तो हि पश्यति ॥ ४८ ॥
 तदद्य ज्ञाततत्त्वस्य प्रब्रज्या दीयतां मम । चवकूपे निपततो हस्तालम्बनसन्निधा ॥ ४९ ॥
 ततश्च प्रचवस्वामी शय्यम्भवमहाद्विजम् । संसारवैशिणो चीतं परिग्राजयति स्म तम् ॥ ५० ॥
 परीपहेभ्यो नात्रैपीत्स तपस्यन्महाशयः । दिव्या कर्म द्विपामीति प्रत्युतोद्धुपितो ऽन्नवत् ॥ ५१ ॥
 तुर्यपष्ठाष्टमादीनि कुस्तपानि तपासि सः । तेपतरां तपनवत्तेजोजिरतिभासुरः ॥ ५२ ॥
 कुर्माणो गुरुश्रूपां गुरुपादप्रसादतः । महाप्राज्ञः क्रमेणाच्युत्स चतुर्दशपूर्वच्युत् ॥ ५३ ॥
 श्रुतज्ञानादिना तुल्यं रूपान्तरमिवात्मनः । प्रचवस्तं पदे न्यस्य परलोकमसाधयत् ॥ ५४ ॥
 शय्यम्भवो यदा पर्यव्राजीह्वोकस्तदाखिलः । तन्नावां युवतिं दृष्ट्वागुशोचन्निदमन्यधात् ॥ ५५ ॥
 अहो शय्यम्भवो जट्टो निष्ठुरेभ्योऽपि निष्ठुरः । स्वां प्रिया यौवनवतीं सुशीलामपि यो ऽस्यजत् ॥ ५६ ॥
 पुत्राशौचैव जीवन्ति योपितो हि पतिं विना । पुत्रो ऽपि नाचूदेतस्याः कथमेवा च्रविष्यति ॥ ५७ ॥
 पृञ्चति स्म च लोकस्तामयि शय्यम्भवप्रिये । गर्त्तसन्त्तावना कापि किं नामास्ति तयोदरे ॥ ५८ ॥
 मनागित्यन्निधातव्ये सापि प्राकृतन्नापया । उवाच भणयमिति ह्रस्वगर्त्ता ह्यभूत्तदा ॥ ५९ ॥
 तस्याश्च ववृधे गर्त्तः प्रत्याशेव शनैः शनैः । समये च सुतो जज्ञे तन्मनोऽम्भोजिचन्द्रमाः ॥ ६० ॥
 ब्राह्मण्या भणयमिति तदानीं कृतमुत्तरम् । इति तस्यापि बालस्यान्निधा मणक इत्यभूत् ॥ ६१ ॥

स्वयं मात्रा स्वयं धात्र्या ब्राह्मण्या सो ऽर्चकस्तथा । पाह्यमानः क्रमेण ऋपादचङ्क्रमणदमः ॥ ६२ ॥
 अतीते चाष्टमे वर्षे पप्रञ्चेति स मातरम् । क्व नाम मे पिता मातर्वेपेणविधवा ह्यसि ॥ ६३ ॥
 मातापि कथयामास प्रवव्राज पिता तव । तदा त्वमुदरस्थो ऽञ्चुः पालितो ऽसि मयार्चक ॥ ६४ ॥
 अदृष्टपूर्वी पितरं त्वमायुष्मन्यथा ह्यसि । त्वामप्यदृष्टपूर्व्येव तथा जनयिता तव ॥ ६५ ॥
 तत्र शय्यन्भवो नाम पिता यज्ञरतो ऽन्नवत् । प्रतार्य धूर्तश्रमणैः पर्यव्राज्यत कैरपि ॥ ६६ ॥
 पितुः शय्यन्भवस्यर्षेदर्शनायोत्सुकः सुतः । निरियाय गृह्णाद्बालो वञ्चयित्वा स्वमातरम् ॥ ६७ ॥
 तदा शय्यन्भवाचार्यश्चम्पायां विहरन्नञ्चत् । बालो ऽपि तत्रैव ययावाकृष्टः पुष्ट्यराशिना ॥ ६८ ॥
 कायचिन्तादिना सूरिः पुरीपरिसरे ब्रजन् । ददर्श दूरादायान्तं तं बालं कमलेक्षणम् ॥ ६९ ॥
 शय्यन्भवस्य तं बालं पश्यतो ऽब्धेरियोगुपम् । स्नेहातिरेकाद्ब्रह्मासस्तदाञ्चूदधिकाधिकः ॥ ७० ॥
 मुनिचन्द्रमसं दूरात्तं दृष्ट्वा बालको ऽपि हि । विकसद्बदनः सो ऽभूत्सद्यः कुमुदकोपवत् ॥ ७१ ॥
 आचार्यो ऽपि हि तं बालं पप्रञ्चातुर्बर्षञ्चाक् । को ऽसि त्वं कुत आयासीः पुत्रः पौत्रो ऽसि कस्य वा ॥ ७२ ॥
 सो ऽर्चको ऽज्जिदधे राजगृह्णादत्राहमागतः । सूनुः शय्यन्भवस्यासि वत्सगोत्रद्विजन्मनः ॥ ७३ ॥
 मम गर्भस्थितस्यापि प्रव्रज्यामाददे पिता । तं गवेपयितुमहं वग्भ्रमीमि पुरात्पुरम् ॥ ७४ ॥
 शय्यन्भवं मे पितरं जानते यदि तन्मम । पूज्यपादाः प्रसीदन्तु क्व सो ऽस्तीति वदन्तु च ॥ ७५ ॥
 पितरं यदि पश्यामि तदा तत्पादसन्निधौ । परित्रजाम्यहमपि या गतिस्तस्य सैव मे ॥ ७६ ॥
 सूरिः प्रोवाच तातं ते जानामि स सुहृन्मम । शरीरेणाप्यन्नित्रश्चायुष्मंस्तमिव विद्धि माम् ॥ ७७ ॥

तन्मैव सकाशे त्वं परिग्रज्यां शुजाशय । प्रतिपद्यस्व को नाम ज्ञेदः पितृपितृव्ययोः ॥ ७७ ॥
 सूरिस्तं बालमादाय जगामाथ प्रतिश्रयम् । अद्य क्षात्रः सचित्तो ऽचूदिति बालोचयत्स्वयम् ॥ ७८ ॥
 सर्वसाद्यविरतिप्रतिपादनपूर्वकम् । तमबालधियं बालं सूरिर्ब्रतमजिग्रहत् ॥ ७९ ॥
 उपयोगं ददौ सूरिः कियदस्यायुरित्यथ । पणमासान्यावदस्तीति तच्च सद्यो धिवेद सः ॥ ८० ॥
 एवं च चिन्तयामास शय्यन्भवमहामुनिः । अत्यल्पपायुरयं बालो ज्ञावी श्रुतधरः कथम् ॥ ८१ ॥
 अपश्चिमो दशपूर्वीं श्रुतसारं समुञ्चरेत् । चतुर्दशपूर्वधरः पुनः केनापि हेतुना ॥ ८२ ॥
 मणकप्रतिबोधे हि कारणे ऽस्मिन्नुपस्थिते । तद्ब्रह्मराम्यहमपि सिद्धान्तार्थसमुच्चयम् ॥ ८३ ॥
 सिद्धान्तसारमुद्धृत्याचार्यः शय्यन्भवस्तदा । दशवैकालिकं नाम श्रुतस्कन्धमुदाहरत् ॥ ८४ ॥
 कृतं विकालवेद्यायां दशाध्ययनगर्जितम् । दशवैकालिकमिति नाम्ना शास्त्रं बचूव तत् ॥ ८५ ॥
 अपाठयन्मणकं तं ग्रन्थं निर्ग्रन्थपुङ्गवः । श्रीमान्शय्यन्भवन्नाचार्यवर्यो धुर्यः कृपावताम् ॥ ८६ ॥
 आराधनादिकं कृत्यं कारितः सूरिभिः स्वयम् । पणमासान्ते तु मणकः कालं कृत्वा दिवं ययौ ॥ ८७ ॥
 विपेदाने तु मणके श्रीशय्यन्भवसूरयः । अवर्यपन्नयनेरश्रुजलं शारदमेघवत् ॥ ८८ ॥
 यशोभ्रजादिभिः शिष्यैरथ दुःखितविस्मितैः । सूरिव्यङ्ग्यनर्हं वः किमिदं हेतुरत्र कः ॥ ८९ ॥
 ततो मणकवृत्तान्तं सुतसम्बन्धवन्धुरम् । शिष्येभ्यो ऽकथयत्सूरिस्तज्जन्म मरणवधि ॥ ९० ॥
 उवाच चैप बालो ऽपि कालेनाल्पीयसापि हि । पाक्षितामलचारित्रो ऽकार्षीत्कालं समाधिना ॥ ९१ ॥
 बालो ऽप्ययमबालो ऽचूच्चरित्रेणेति सम्मदात् । अस्माकमश्रुसम्पातः पुत्रस्नेहो हि दुस्त्यजः ॥ ९२ ॥

अथ श्रीमान्यशोचजसूरिः पूरितदिग्यशाः । तुर्यादित्रिः कृताहारो विजहार वसुन्धराम् ॥ १ ॥

धर्मेणार्हदुपज्ञेन स चतुर्दशपूर्वचतुत् । विश्वमप्रीणयत्स्विं जीमूत इव वारिणा ॥ २ ॥

मेधाविनौ जज्ञवाहुसम्भूतविजयौ मुनी । चतुर्दशपूर्वधरौ तस्य शिष्यौ बभूवतुः ॥ ३ ॥

सूरिः श्रीमान्यशोचजः श्रुतनिधोस्तयोर्धयोः । स्वमाचार्यत्वमारोप्य परलोकमसाधयत् ॥ ४ ॥

जज्ञवाहुर्जगन्नङ्कुरो ऽथ विहरन्श्रुवि । क्षमाश्रमणसङ्घेन राजन्राजगृहं ययौ ॥ ५ ॥

चत्वारो वणिजस्तस्मिन्पुरे सवयसो ऽचवन् । उद्यानद्वुमववृद्धिं जग्मिवांसः सहैव हि ॥ ६ ॥

सन्निधौ जज्ञवाहोस्ते धर्मं शुश्रुवुरार्हतम् । कपायाग्निजलासारं प्रतिबोधं च क्षेत्रिरे ॥ ७ ॥

श्रीजज्ञवाहुपादान्ते दान्तात्मानः सहैव ते । प्रज्ज्यामाशु जगृहुर्गृहवासपराङ्मुखाः ॥ ८ ॥

तप्यमानास्तपस्तीव्रमुपार्जितवदुश्रुताः । युगमात्रदत्तदृशो विहरन्तो महीतले ॥ ९ ॥

प्रियां तथ्यां मितां वाचं वदन्तः कुक्षिशम्बलाः । निरीहा निर्ममाः साम्यवन्तः सन्तोपशास्त्रिनः ॥ १० ॥

धर्मोपदेशप्रवणाः करुणारससागराः । ते गुरोर्हृदये ऽविद्वन्सरसीव सितैश्चदाः ॥ ११ ॥ त्रिजिर्विशेषकं ॥

गुरोरनुज्ञयैकाकिविहारप्रतिमाधराः । ते विहृत्य विहृत्यागुः पुना राजगृहं पुरम् ॥ १२ ॥

तदा दरिद्रनिम्नानां दन्तवीणाप्रपादकः । पद्मिनीपद्मकोशेषु हिममग्निमिव क्षिपन् ॥ १३ ॥

शीतात्यार्थिङ्गनजुपां यूनां प्रणयकोपहृत् । ज्वलदङ्गारशकटीनिकटीचवदीश्वरैः ॥ १४ ॥

१ उपवासाद्यै. २ धर्मद्वयरहितं मेघपक्षे जलधगरहितम् ३ हंसाः ४ ईश्वरो धनाढ्यः

ऊचुः शिष्या नमस्त्रीवा यशोऽत्रादयस्ततः । पूष्यैरपत्यसम्बन्धः किमादौ ज्ञापितो न नः ॥ ९४ ॥
 मणकच्छुद्धको ऽस्माकमयं हि तनुञ्चरिति । अज्ञापयिष्यन्त्यद्यस्मान्गुरुपादा मनागपि ॥ ९५ ॥
 गुरुनश्चरुषुत्रे ऽपि वर्तेतेति वचो वयम् । अकरिष्याम हि तदा सत्यं तत्पयुपासनात् ॥ ९६ ॥ युग्मम् ॥
 सूरिभूरिमुदित्यूचे तस्याञ्चसुगतिप्रदम् । तपोवृद्धेषु युग्मासु वैयावृत्त्योत्तमं तपः ॥ ९७ ॥
 ज्ञातास्मत्पुत्रसम्बन्धा यूयं हि मणकान्मुनेः । नाकारयिष्यतोपास्तिं स्वार्थं सो ऽथ व्यमोदयत ॥ ९८ ॥
 अमुमदपायुपं ज्ञात्वा कर्तुं श्रुतधरं मया । सिद्धान्तसारमुद्धृत्य दशवैकालिकं कृतम् ॥ ९९ ॥
 मणकार्यं कृतो ग्रन्थस्तेन निस्तारितश्च सः । तदेनं संवृणोम्यद्य यथास्थाने निवेशनात् ॥ १०० ॥
 यशोऽत्रादिमुनयः सद्वायाख्यत्रिदं तदा । दशवैकालिकं ग्रन्थं संवरिष्यन्ति सूरयः ॥ १०१ ॥
 सद्द्वे ऽप्यन्यथयाञ्चके सूरिमानन्दपूरितः । मणकार्थो ऽप्ययं ग्रन्थो ऽनुगृह्णात्वखिलं जगत् ॥ १०२ ॥
 अतः परं न विष्यन्ति प्राणिनो ह्यदपमेधसः । कृताश्रिते मणकवद्भवन्तु त्यत्प्रसादतः ॥ १०३ ॥
 श्रुताम्नोजस्य किञ्चलकं दशवैकालिकं ह्यदः । आचम्याचम्य मोदन्तामनगारमधुव्रताः ॥ १०४ ॥
 इति सद्द्वेपरोधेन श्रीशय्यम्भवसूरिभिः । दशवैकालिकग्रन्थो न संवब्रे महात्मभिः ॥ १०५ ॥
 श्रीमान्शय्यम्भवः सूरिर्यशोऽत्रं महामुनिम् । श्रुतसागरपारीणं पदे स्वस्मिन्नतिष्ठिपत् ॥ १०६ ॥

कृत्या मरणं समाधिनागा- दथ शय्यम्भवसूरिर्बुध्वलोकम् ।

श्रुतकेत्रखिनो निजे ऽपि कार्ये किं मुह्यन्ति जगत्प्रदीपकटपाः ॥ १०७ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते परिशिष्टपर्वणि स्थविरावलीचरिते
 प्रत्नवदेवत्वशय्यम्भवचरितवर्णनो नाम पञ्चमः सर्गः समाप्तः ॥

अथ श्रीमान्यशोचजसूरिः पूरितदिग्यशाः । तुर्यादित्रिः कृताहारो विजहार वसुन्धराम् ॥ १ ॥

धर्मेणार्हप्रज्ञेन स चतुर्दशपूर्वचतृ । विश्वमप्रीणयद्विस्वं जीमूत इव वारिणा ॥ २ ॥

मेधाविनौ प्रज्ञवाहुसम्भूतविजयौ मुनी । चतुर्दशपूर्वधरौ तस्य शिष्यौ वभूवतुः ॥ ३ ॥

सूरिः श्रीमान्यशोचजः श्रुतनिध्योस्तयोर्ऋयोः । स्वमाचार्यत्वमारोप्य परलोकमसाधयत् ॥ ४ ॥

प्रज्ञवाहुर्जगन्नरुद्रो ऽथ विहरन्नुवि । ह्यमाश्रमणसङ्घेन राजनराजगृहं ययौ ॥ ५ ॥

चत्वारो वणिजस्तस्मिन्पुरे सवयसो ऽत्रवन् । उद्यानद्वुमवदृष्टिं जग्मिवांसः सहैव हि ॥ ६ ॥

सद्विधौ त्रज्जवाहोस्ते धर्मं शुश्रुवुरार्हत्तम् । कपायाग्निजलासारं प्रतिबोधं च लेञ्जिरे ॥ ७ ॥

श्रीत्रज्जवाहुपादान्ते दान्तात्मानः सहैव ते । प्रव्रज्यामाशु जगद्गुरुहयासपरिभ्रुवाः ॥ ८ ॥

तप्यमानास्तपस्तीव्रमुपाजितवदुश्रुताः । युगमात्रदत्तदृशो विहरन्तो महीतले ॥ ९ ॥

प्रियां तथ्यां मितां वाचं वदन्तः कुक्षिशन्बलाः । निरीहा निर्मेमाः साम्यवन्तः सन्तोपशाखिनः ॥ १० ॥

धर्मोपदेशप्रवणाः करुणारससागराः । ते गुरोर्हृदये ऽविद्वन्सरसीव सितैद्यदाः ॥ ११ ॥ त्रिजिर्विशेषकं ॥

गुरोरनुज्ञैकैकविहारप्रतिमाधराः । ते विहृत्य विहृत्यागुः पुना राजगृहं पुरम् ॥ १२ ॥

तदा दरिद्रन्मिन्त्रानां दन्तवीणाप्रवादकः । पद्मिनीपद्मकोशेषु हिममग्निमिव क्षिपन् ॥ १३ ॥

शीतार्त्यालिङ्गनजुपां यूनां प्रणयकोपहृत् । ज्वलदङ्गारशकटीनिकटीचवदीश्वरैः ॥ १४ ॥

१ उपवासाद्यैः २ धर्मद्रव्यरहितं मेघपक्षे जलधनरहितम् ३ हंसाः ४ ईश्वरो धनाढ्यः

द्रुमाधिरूढैर्दार्ढार्कतापः कपिचिरुन्मुखैः। मर्तुकामीकृताध्वन्यो हिमर्तुरचवद्भृशम् ॥ १५ ॥ त्रिचित्रिविशेषकं ॥

त्रिधा कृत्वा निवृत्तास्ते दिवा यामे तृतीयके । उपचक्रमिरे गन्तुमुपवैचरपवतम् ॥ १६ ॥

तेषां गिरिगुहाघारे पुरोद्याने तदन्तिके । पुरान्यर्णे च तुर्योऽञ्जुज्जतां प्रहरः क्रमात् ॥ १७ ॥

तृतीययामे कुर्यीत त्रिधां गमनमेव वा । इति ते तुर्ययामेऽस्थुस्तथैव प्रतिमाधराः ॥ १८ ॥

योऽञ्जुद्विगुहाघारे शीतं तस्याचवद्भृशम् । किञ्चिन्मन्दमञ्जुतस्य य उद्याने तु तस्थवान् ॥ १९ ॥

य उद्यानसमीपेऽस्थात्तस्य मन्दतरं त्वञ्जुत् । यस्तु तस्थौ पुरान्यर्णे तस्यात्यदपं पुरोष्मणा ॥ २० ॥

चत्वारोऽपि हि शीतेन विपद्य त्रिदिवं ययुः । आद्यद्वितीयतृतीयतुर्ययामेषु ते क्रमात् ॥ २१ ॥

इतश्च पुर्यां चम्पायां कृणिके श्रेणिकात्मजे । आलेख्यशेषे ऋषोऽञ्जुद्विदायी नाम तस्तुतः ॥ २२ ॥

पितृव्ययशुचाक्रान्तो दुर्दिनेनेय चञ्जमाः । निगूढतेजा राज्येऽपि प्रमदं न वजार सः ॥ २३ ॥

उवाच च कुदामात्यानमुष्मिन्नगरेऽखिद्रे । पश्यतो मे पितुः क्रीडास्थानानि व्यथते मनः ॥ २४ ॥

इयं हि सैव परिपद्यस्यां तातः क्षणे क्षणे । सिंहासनमसेविष्ट मामङ्कादपरित्यजन् ॥ २५ ॥

अशुक्केहाक्रीडदिहारंस्तेहाशेत चेह यत् । पिता ममेति पश्यामि तं सर्वत्र जलेन्दुवत् ॥ २६ ॥

पश्यतस्तातपादान्मे दृशोरग्रे स्थितानिव । राज्यद्विद्विञ्चतः सातिचारं स्याद्विनयव्रतम् ॥ २७ ॥

पिता हृदि स्थितो नित्यमिहस्थस्येति मे सुखम् । सदा शब्दयमिवास्त्रोकः शोको दुःखाकरोति च ॥ २८ ॥

अमात्या अपि तेऽत्यांष्टा बहुदृष्टा बहुश्रुताः । शोकशङ्कुद्धिदा प्रोचुर्वाचा वाचंयमा इव ॥ २९ ॥

कस्य नेष्टवियोगेन शोकः स्यान्नयता पुनः । सुकान्नवत्सजार्यो(नार्यो)हि लज्जा स्यादन्यथा तव ॥ ३० ॥
 यत्र स्यान्नोक्त एवेह नगरे वसतस्तव । तदन्यन्नगरं क्वापि निवेशय विशम्पते ॥ ३१ ॥
 पुरा पुरं राजगृहं कूणिकोऽपि पिता तव । हित्वा पितृशुचाकार्पादीमां चम्पात्रिधां पुरीम् ॥ ३२ ॥
 उदाय्यपि समाहूय नैमित्तिकयानथ । स्थानं पुरनिवेशार्हं गवेपयितुमादिशत् ॥ ३३ ॥
 तेऽपि सर्वत्र पश्यन्तः प्रदेशानुत्तरोत्तरान् । ययुर्गङ्गातटे रम्ये दृशां विश्रामधामनि ॥ ३४ ॥
 ते तत्र ददृशुः पुष्पपाटलं पाटखिडुमम् । पत्रलं बहुद्वयमातपन्नमिवावनेः ॥ ३५ ॥
 अहो उद्यानवाह्यो ऽपि सकलापोऽयमंह्रियः । इत्थं वमत्कृतास्तत्र ते ऽज्राधुश्चापपक्षिणम् ॥ ३६ ॥
 शाखानिपणः स खगो व्याददौ वदनं मुहुः । कवलीऽत्रयितुं तत्र निपेतुः कीटिकाः स्वयम् ॥ ३७ ॥
 ते ऽच्चिन्त्यन्निहोद्देशे पक्षिणो ऽस्य यथा मुखे । कीटिकाः स्वयमागत्य निपतन्ति निरन्तरम् ॥ ३८ ॥
 तथास्मिन्नुत्तमे स्थाने नगरे ऽपि निवेशिते । राज्ञः पुष्ट्यात्मनोऽमुष्य स्वयमेप्यन्ति सम्पदः ॥ ३९ ॥
 इति निर्णीय तत्स्थानं नगरार्हं महीपतेः । आख्यान्ति स्म विष्टृण्वन्तो निमित्तं चापलक्षणम् ॥ ४० ॥
 जरन्नैमित्तिकश्चैको जगाद वदतां वरः । पाटलेयं न सामान्या ज्ञानिना कथिता पुरा ॥ ४१ ॥
 तथाहि स्तो नगर्यो धे मथुरे दक्षिणोत्तरे । समानतौन्दर्यगुणे स्वसारी युग्मजे इव ॥ ४२ ॥
 अचन्द्रदमथुरायां देवदत्तो वणिक्सुतः । दक्षिणस्यां मथुरायां दिग्यात्रार्थमियाय सः ॥ ४३ ॥
 वणिक्पुत्रजयसिंहेनात्रवत्तस्य सौहृदम् । तावन्योन्यं प्रपेदाते रहस्यैकनिधानताम् ॥ ४४ ॥

स्वसा च जयसिंहस्यान्निका नाम कुमारिका । वचूव चूर्गतेव स्वर्लतना रूपसम्पदा ॥ ४५ ॥
 जयसिंहो ऽन्यदा जामिमन्निकामादिशन्निकाम् । समित्रो ऽप्यद्य ज्ञोद्ध्ये ऽहं दिव्यां रसवतीं कुरु ॥ ४६ ॥
 इत्युक्त्वा जयसिंहेन देवदत्तो निमन्वितः । आगाच्च तजृहे ज्ञोष्टुं तौ द्वावपि नियेदतुः ॥ ४७ ॥
 अष्टादश ऋक्ष्यजेदान्पङ्कसास्वादसुन्दरान् । द्वयोरप्यन्निका सा तु सुवेपा पर्यवेपयत् ॥ ४८ ॥
 तौ मरुता प्रीणयितुमपाकर्तुं च मद्धिकाः । धुन्वती व्यजनं चक्रे कर्मकं ह्यर्थकारि सा ॥ ४९ ॥
 प्रकण्ड्राडुयलयां व्यजनान्दोलनेन ताम् । पश्यन्निन्डुमुखीं देवदत्तः कामवशो ऽज्रवत् ॥ ५० ॥
 स वीक्षमाणस्तां वालां लावण्यजलदीर्घिकाम् । तच्चिरंसापरवशो ज्ञोज्यास्वादं विवेद न ॥ ५१ ॥
 तस्य हृन्विदधे तस्यामापादतलमस्तकम् । आरोहमवरोहं च लतायामिव वानरी ॥ ५२ ॥
 मा नेत्रमैत्रीप्रत्यूहो ऋदस्यामिति बुद्धिमान् । स स्थिरो ऽपि स्थिरतरं बुभुजे गजलीलया ॥ ५३ ॥
 देवदत्तो द्वितीये ऽह्नि जयसिंहस्य सन्निधौ । प्रपयामास चरकानन्निकायाचनाकृते ॥ ५४ ॥
 ते गत्वा प्रोचुरन्यस्मै कस्मैचिदप्यमूं ननु । यदि दास्यसि तदस्मै देहि वेत्स्येप यादृशः ॥ ५५ ॥
 स उवाच कुलीनो ऽयं कलाज्ञो ऽयं सुधीरयम् । युवायं किं बहूक्तेन सर्वे वरगुणा इह ॥ ५६ ॥
 किं तु जामिं प्रदास्यामि तस्मै यो मद्गृहात् क्वचित् । न यास्यति स्थितं चात्र तं द्रक्ष्याम्यात्मनः समम् ॥ ५७ ॥
 एष सन्नाव्यते यास्यन्नद्य श्वो वापि सुन्दरः । किं नाश्रीषुर्विदेशस्थः प्रायेण हि गमिष्यति ॥ ५८ ॥
 प्राणप्रियेयं ऋगिनी मम लक्ष्मीरिवौकसि । तदिमां न प्रहेष्यामि विवोढुरपि वेदमनि ॥ ५९ ॥

अपत्यजन्मावधि ज्ञो यद्येवं कर्तुमीश्वरः । तदुषहतु मे जामिं देवदत्तो ऽन्निकामिमाम् ॥ ६० ॥
 देवदत्तानुज्ञया ते ऽव्योमिति प्रतिपदिरे । देवदत्तो ऽपि तां कन्यां परिणिन्ये शुभ्रे ऽहनि ॥ ६१ ॥
 तत्र तस्यान्निकाप्रेमतनुवद्धस्य तिष्ठतः । प्रैप्युदगमथुरास्थान्यां पितृन्यां लेख इदृशः ॥ ६२ ॥
 आवां हि बहुर्विक्रदौ चतुरिन्ध्रियतां गतौ । जराजर्जरसर्वाङ्गावासन्नयमशासनौ ॥ ६३ ॥
 आयुष्मन्यदि जीवन्तौ कुलीनत्त्वं दिदृक्षसे । तदेष्टुषापय हशावावयो रुदतोः सतोः ॥ ६४ ॥ युग्मम् ॥
 सो ऽवाचयच्च तं लेखं स्नेहान्नोधिनिशाकरम् । निरन्तरक्षेत्रेत्रनीरपात्रीचकार च ॥ ६५ ॥
 अचिन्तयच्च धिग्धमां पितरौ विस्मृतौ हि मे । अहं विपयमग्नौ ऽस्मि पित्रोः पुनस्त्रियं दशा ॥ ६६ ॥
 किं करोमि कथं यामि पत्नी नापत्यहृश्वरी । निजवाक्प्राशवद्धस्य का गतिर्मे ऋविष्यति ॥ ६७ ॥
 अन्निकापि हि तत्रैवमार्जनेन स्वमंशुकम् । हृदयन्ती जगदैवं सद्यस्तदुःखदुःखिता ॥ ६८ ॥
 केनैप प्रहितो लेखो घत्ते चान्द्रमसीं कलाम् । अवयन्वारि दुर्वारं त्वत्त्रेचन्त्रकान्तयोः ॥ ६९ ॥
 दिवेन्दुनित्रमादोक्थ निष्कटापं मुखं तव । निश्चिनोम्यश्रुपूरो ऽयं दुःखजो न तु हर्षजः ॥ ७० ॥
 दुःखाल्पानप्रसादेन तत्सम्प्रावय मामपि । ममाप्यस्तु चवहुःखसंविन्नागधुरीणता ॥ ७१ ॥
 नादात्प्रयुत्तरं किञ्चिदुःखन्नागन्निकापतिः । तस्यौ तु स्त्रपयत्रेव तं लेखं नयनोदकैः ॥ ७२ ॥
 अन्निकापि हि तं लेखमादायावाचयस्वयम् । तदुःखकारणं सद्यो विवेद च जगाद च ॥ ७३ ॥
 सर्वथा मा कृथा दुःखमार्थपुत्राचिरादहम् । त्रातरं बोधयिष्यामि कारयिष्ये त्वदीप्सितम् ॥ ७४ ॥
 गत्वा बोधे त्रातरं स्वं नितरां कुपितेव सा । इदं विवेकिन्हे त्रातरर्भयता किमनुष्ठितम् ॥ ७५ ॥

स्वकुटुम्बवियोगेन क्लिश्यते तव त्रावुकः । श्वश्रूश्चशुरपादानामहमुल्कणितस्मि च ॥ ७६ ॥
 अनुमन्यस्व मे नाथं स्वस्थानगमनं प्रति । तमन्वेप्याभ्यहमपि तस्यायत्ता यतो ऽसवः ॥ ७७ ॥
 स्थास्यत्येवैप वागवद्भः प्रणन्तुं श्वशुरौ त्वहम् । एकाकिन्यपि यास्यामि किं कार्यं तदनेन ते ॥ ७८ ॥
 इति साग्रहमुक्तस्तु जयसिंहो मुहुर्मुहुः । प्रयातुमनुमेने च तमुदग्मथुरा प्रति ॥ ७९ ॥
 नगर्यां निर्ययौ तस्यास्ततश्च स वणिक्सुतः । तमन्वगादन्निकापि यामिनीव निशाकरम् ॥ ८० ॥
 अन्निकाचूत्तदा गुर्वां नेदीयःप्रसवापि च । इति मार्गे ऽपि सासूत सुतं लक्षणधारिणम् ॥ ८१ ॥
 स्थविरौ पितरौ नामकृतिं सूनोः करिष्यतः । इति तौ दम्पती नैव चक्रतुः स्वमनीषया ॥ ८२ ॥
 तयोरन्वेद् परिजनस्तं वालं लालयन्मुदा । अन्निकापुत्र इत्येवोद्घापनेन जगौ पथि ॥ ८३ ॥
 उत्तरामन्निकानाथो जगाम मथुरामथ । तौ ववन्दे च पितरौ ताच्या मूर्धन्यचुम्बि च ॥ ८४ ॥
 देशान्तरोपार्जनेयं ममोपादीयतामिति । ह्रवाणः सो ऽर्चकं पित्रोरर्पयामास हृष्टयोः ॥ ८५ ॥
 इयं वधूर्यः पुत्रो ऽयं ममैतत्कुहिसम्भवः । इत्याचख्यौ च सम्बन्धं त्रिकिवन्धुरया गिरा ॥ ८६ ॥
 पितरौ चक्रतुस्तस्य शिशोः सन्धीरणात्रिधाम् । अन्निकापुत्र इति तु लोकनान्ना स पप्रथे ॥ ८७ ॥
 लाड्यमानः कुटुम्बेन वर्धमानो ऽन्निकासुतः । चतुर्वर्गार्जनसुखं प्रपेदे मध्यमं वयः ॥ ८८ ॥
 जोगानपास्य तृणवद्यौघेने ऽपि स धीधनः । जयसिंहाचार्यपार्श्वे परिव्रज्यामुपाददे ॥ ८९ ॥
 स खड्गधारतीक्षणेन व्रतेन व्रतिनां वरः । आत्मनो दारयामास दारुणान्कर्मकण्टकान् ॥ ९० ॥

तपोभिनातिदीप्रेण दग्ध्या कर्ममहामलम् । अग्निशौचांशुकमिव स आरमानमशोधयत् ॥ ९१ ॥
 स क्रमेण परिणतचित्रज्ञानदर्शनः । आचार्यवर्यधुर्यो ऽचूस्वगह्वाञ्चो जचारकरः ॥ ९२ ॥
 स शुनिः सपरीपारो हृद्भस्त्रे विहरन्वयौ । नगरं पुष्पञ्जराख्यं गङ्गातटविष्णूणम् ॥ ९३ ॥
 तत्राभूत्पतिः पुष्पकेतुस्तस्य तु यद्वज्रा । मीनकेतोस्त्रि रतिः पुष्पवत्यभिधानतः ॥ ९४ ॥
 पुष्पपत्या अचूतां च पुत्रः पुत्री च गुग्मजौ । पुष्पचूला चेति नाम तयोरचूत् ॥ ९५ ॥
 सौम्य वर्यमानौ तौ रममाणौ सहैव च । परस्परं प्रीतिमन्तातुचायपि घञ्चूतुः ॥ ९६ ॥
 दृश्यौ च राजा यथेतौ दारकौ स्नेहलौ मिथः । वियुज्येते तदा नूनं मनागपि न जीवतः ॥ ९७ ॥
 पियोगमनयोश्चाहमपि सोढुमनीश्वरः । मिथस्तदनयोरेव युक्तं यीवाहमङ्गलम् ॥ ९८ ॥
 भिन्नाणि मन्त्रिणः पौरानथ पप्रच्छ भूपतिः । अन्तःपुरे यदुत्पन्नं रत्नं तस्य फ ईश्वरः ॥ ९९ ॥
 ते प्रोचुर्देशमथ्ये ऽपि रत्नमुत्पद्यते हि यत् । तस्येश्वरो नरपतिः का कथान्तःपुरे पुनः ॥ १०० ॥
 यद्यत्पद्यते रत्नं स्वदेशे तदिदापतिः । यथेच्छं विनिशुद्धीत को हि तस्यास्तु वाधकः ॥ १०१ ॥
 तेषां ज्ञाननिशानामादम्ब्य वचनं नृपः । सम्बन्धं घटयामास निजदारकयोस्तयोः ॥ १०२ ॥
 तस्य राज्ञी पुष्पवती श्राविकाचूतया नृपः । अचार्यत तथा कुर्वन्न तु तामप्यजीगणत् ॥ १०३ ॥
 ततश्च पुष्पचूलाश्च पुष्पचूला च दम्पती । गृह्णिधर्मं सिषेवाते नितान्तमनुरागिणी ॥ १०४ ॥
 क्रमेण पुष्पकेतौ तु कथारोपत्वमीयुपि । पुष्पचूलो ऽन्नवज्राजा राजमानो ऽमर्षैर्गुणैः ॥ १०५ ॥
 तदङ्गलं पारयन्ती तदा पत्यापमानिता । राज्ञी पुष्पवती जातनिर्वेदा व्रतमाददे ॥ १०६ ॥

सा विपद्य सुरो जज्ञे प्रव्रज्यायाः प्रज्ञारतः । प्रव्रज्या घेन्न मोक्षाय तत्स्वर्गाय न संशयः ॥ १०७ ॥
 स देवो ऽवधिनाज्ञास्तीत्तामकृत्यनियोजिताम् । निजा दुहितरं स्नेहादिति चाचिन्तयत्तराम् ॥ १०८ ॥
 मम प्राग्जन्मनि प्राणप्रियेय दुहिताभवत् । तत्तथा करवै घोरे नरके न पतेद्यथा ॥ १०९ ॥
 इति तस्या स्वप्नमध्ये नरकावासदारुणान् । ह्येदं जेदादिदुःखार्त्तारदन्नारकिकाकुलान् ॥ ११० ॥
 पातकेनेव सरुञ्चानन्धकारापदेशतः । दुर्दर्शान्दर्शयामास नरकान्स सुरो ऽखिलान् ॥ १११ ॥ युग्मं ॥
 वतिकेव श्येनमुक्त्वा मृगीव दवनिर्गता । सतीव परपुरुषकरस्पर्शपलायिता ॥ ११२ ॥
 सुसाध्वीवायाततपोतीचारविधुरीकृता । सा दृष्टनरका ज्ञीत्या प्रबुञ्चापि ह्यकम्पत ॥ ११३ ॥ युग्मं ॥
 विन्यती सा तु नरकं गतेव नरकेदृष्टात् । अखिलं कथयामास तं स्वप्नं पत्युरग्रतः ॥ ११४ ॥
 क्षेमेभ्युः पुष्पचूलायाः पुष्पचूलनृत्यो ऽपि हि । निपुणं कारयामास शान्तिक शान्तिकोविदैः ॥ ११५ ॥
 स तु पुष्पवतीजीवदेवस्तद्धितकाम्यया । तादृशानेव नरकान्नात्रौ रात्रावदर्शयत् ॥ ११६ ॥
 अथ पापणिनः सर्वानाजुहाव महीपतिः । परिपप्रह्य च ब्रूवं कीदृशा नरका इति ॥ ११७ ॥
 गर्भवासो गुप्तिवासो दारिद्र्यं परतन्वता । एते हि नरकाः साक्षादित्याख्यंस्ते ऽदृष्टमेधस्तः ॥ ११८ ॥
 सा दुर्गन्धमिवाग्राय कुर्वती मुखमोटनम् । निजस्वप्नविसंवादिवचनास्तान्वाव्यसर्जयत् ॥ ११९ ॥
 आहूय चाशिकापुत्र राजापृष्ठत्तदेव हि । नरकान्स तथैवाख्यदृष्टाः स्वप्ने यथा तथा ॥ १२० ॥
 राक्षस्युवाच जगवन्कि जवन्निरपीदृशः । मयेव वीक्षितः स्वप्नो वित्थेत्यं कथमन्यथा ॥ १२१ ॥
 सूरिः प्रोवाच हे जज्ञे धिनापि स्वप्नदर्शनम् । संसारे नास्ति तद्यच्चि न ज्ञायेत जिनागमात् ॥ १२२ ॥

पुष्पचूलापि पद्मल्ल जगवन्केन कर्मणा । इदंशास्त्रकान्योरानामुवन्ति शरीरिणः ॥ १२३ ॥
 आख्याति स्मान्निष्कामो महारजपरिग्रहैः । गुरुप्रत्यनीकतया पञ्चोन्मिष्यवधादपि ॥ १२४ ॥
 पिशिताहारतश्चापि पापं कृत्वा शरीरिणः । गच्छन्ति नरकेष्वेपु दुःखान्यनुभवन्ति च ॥ १२५ ॥
 ततश्च जननीजीवदेवस्तस्यास्तदादि तु । स्वप्ने नरकवत्स्वर्गान्प्राज्यसौख्यानदर्शयत् ॥ १२६ ॥
 प्रबुद्धा कथयामास सा पत्ये स्वर्गदर्शनम् । सोऽथ पापणिर्नोऽपृच्छद् ब्रूय किं स्वर्गलक्षणम् ॥ १२७ ॥
 तेष्वेके प्रोचिरे स्वर्गस्वरूपं प्रियसङ्गमः । अन्ये त्वाहुः स स स्वर्गो यद्यच्छि सुखकारणम् ॥ १२८ ॥
 एवं स्वर्गस्वरूपं च तदुक्तं पुष्पचूलाका । नामन्यत स्वप्नदृष्टस्वरूपा हि सात्रवत् ॥ १२९ ॥
 राज्ञा पृष्टोऽन्निकासूनुः स्थितिमाख्यद्विवीकसाम् । मनश्चिन्तितकार्याणि सिद्धान्येव ज्वन्ति च ॥ १३० ॥
 सकल्पवृक्षाश्चाराणा वापयः स्वर्णपङ्कजाः । देव्यश्चित्तानुवर्तिन्यो रूपवत्यः कलाविदः ॥ १३१ ॥
 यथादिष्टविधातारस्त्रिदशश्चात्रियोगिकाः । ऽष्टया दिव्यसङ्गीतनाटकाचिनयोत्सवाः ॥ १३२ ॥
 शाश्वतेषु विमानेषु रम्यरत्नगृहाणि च । सर्वशक्तिचतुतो नित्यं परिवारे च नाकिनः ॥ १३३ ॥

॥ चतुर्भिः कलापकं ॥
 आनुत्तरविमानं यद्यक्षन्तरपुरावधि । सुखं किमपि देवानां तत्कियत्कथ्यते गिरा ॥ १३४ ॥
 तच्छ्रुत्वा पुष्पचूलोचे यूयं वित्थ यदीदृशम् । स्वर्गा युष्माञ्चिरपि किं स्वप्ने ददृशिरेऽखिलाः ॥ १३५ ॥
 मुनिर्जगाद कथ्याणि जिनागमसुधापिवाः । स्वःसुखानि वयं विद्मो विद्मो ज्ञेयान्तराष्ट्रपि ॥ १३६ ॥
 प्रमाणं वचनं जैनमिति निश्चित्य राह्यथ । ऋषिं पद्मल्ल जगवन्स्वर्गोप्तिः केन कर्मणा ॥ १३७ ॥

सूरिभ्योऽर्हति देवे गुरौ साधौ च निश्चयः । यस्य संसारिणस्तस्य स्वर्गाग्निर्न दवीयसी ॥ १३७ ॥
 पुनश्चारित्रधर्मे च मुनिना कथिते सति । सा राज्ञी लघुकर्मत्वाद्भवोच्चिन्नैवमन्यधात् ॥ १३८ ॥
 जगवन्पतिमाशृण्व्य पादमूले तवैव हि । उपादास्ये परित्रज्यां मानुष्यकर्तरोः फलम् ॥ १४० ॥
 इत्युक्त्वा तमृषिं नत्वा पुष्पचूला विसृज्य च । आप्रगृहे महीनाथं महीनाथोऽप्यदोऽवदत् ॥ १४१ ॥
 तदा त्वामनुमन्येऽहं व्रतार्थं वरवर्णिनि । ममैवौकसि चेद्भिद्दामादत्से व्रतिनी सती ॥ १४२ ॥
 तथेति प्रतिपेदाना दानं कष्टपल्लवेव सा । अर्थिन्यो ददती राज्ञा कृतनिष्कमणोत्सवा ॥ १४३ ॥
 स्त्रीचूला मणिता प्राप्ता पुष्पचूला महाशया । अन्निकापुत्रपादान्ते गत्वा दीद्दामुपाददे ॥ १४४ ॥ युग्मं ॥
 गुर्वादेशाध्वपथिकी सा शिद्दामाददेऽखिलाम् । सामाचारीप्रधानं हि तपः शुद्धात्मनामपि ॥ १४५ ॥
 ज्ञात्वा न विष्यद्दुर्निहमन्निकासूनुनान्यदा । गृहो देशान्तरे प्रैपि स देशो यत्र जीव्यते ॥ १४६ ॥
 द्वादशाब्दकमशिवं ज्ञावीति श्रुतसम्पदा । ज्ञात्वा गुरूपदेशाच्च गृहोऽगृहद्वयान्यतः ॥ १४७ ॥
 जह्वावलपरिद्वीणास्तत्रैवास्थुस्तु सूरयः । विनापि हि परीवारमूरीकृतपरीपहाः ॥ १४८ ॥
 अग्नीथान्त-पुराह्नकपानादि प्रतिवासरम् । गुरवे पुष्पचूलादात्पित्रे पुत्रीव ज्ञत्किचाक् ॥ १४९ ॥
 अनन्यमनसस्तस्यागुरुणा पर्युपासनात् । ज्ञायन्त्याश्च संसारासारतामेव सर्वदा ॥ १५० ॥
 अन्येद्युः पुष्पचूलाया अपूर्वकरणक्रमात् । केवलज्ञानमुत्पेदे निदानं मुक्तिसम्पदः ॥ १५१ ॥ युग्मं ॥
 पुष्पचूला तु सञ्जातकेवलापि विशेषतः । वैयावृत्यं गुरोश्चक्रे प्रोक्तो ह्यर्थोऽयमागमे ॥ १५२ ॥
 पुरा ह्यभ्यप्रयुञ्जानः कृत्य यो यस्य तस्य सः । केवद्व्यपि च कुर्वीत स यावेष्यति तं न हि ॥ १५३ ॥

पुष्पचूला तु विज्ञाय केवलज्ञानसम्पदा । सर्वं सम्पादयायक्रे सूरिर्यद्यदचिन्तयत् ॥ १५४ ॥
 सूरिः पप्रच्छ तां साध्वीं वरते वेत्सि कथं ननु । ममात्रिप्रायमेवं यत्सम्पादयसि चिन्तितम् ॥ १५५ ॥
 उवाच पुष्पचूलापि प्रकृतिं वेद्मि यः पशु । यो यस्य नित्यमासन्नः प्रकृतिज्ञो हि तस्य सः ॥ १५६ ॥
 सार्थिका पिण्डमानिन्येऽन्यदा यर्यति वारिदे । सूरिरूचे श्रुतज्ञासि वृष्ट्यां किमिदमर्हति ॥ १५७ ॥
 सात्रनीघर मार्गंऽश्रुदपूकायोऽपि च पृथ्वि । तेनैवायासिपमहं प्रायश्चित्तागमोऽत्र न ॥ १५८ ॥
 अत्रिप्तापूकायमध्यानं कथं वेत्सीति सूरिणा । उदिते पुष्पचूलाख्यदुरूपहं मेऽस्ति केवलम् ॥ १५९ ॥
 मिथ्या मेऽङ्कुरं केवल्याशाशतित इति मुयन् । इत्यचिन्तयदाचार्यः सेत्स्यामि किमहं न वा ॥ १६० ॥
 केपद्वचूचे मा कृपीदमपृतिं मुनिपुङ्गवाः । गङ्गामुत्तरतां योऽपि ज्ञविष्यत्येव केवलम् ॥ १६१ ॥
 ततो गङ्गामुचरीतुं लोकेन सह सूरयः । तदेवारुरुनुर्नायं को हि स्वार्थमुपेदते ॥ १६२ ॥
 निपत्ताद स आचार्यो यत्र यत्रापि नीतटे । तत्र तत्र तटे सद्यः सा नौर्मङ्गं प्रचक्रमे ॥ १६३ ॥
 नौमध्यदेनारीने च तस्मिन्नाचार्यपुङ्गवे । समन्तान्मद्भूमारेजे सा नौरय इवाञ्जसि ॥ १६४ ॥
 ततो नौस्थितलोकेन सूरिः सोऽद्वेषि वारिणि । शूले न्यधात्प्रवचनप्रत्यनीकामरी च तम् ॥ १६५ ॥
 शूलप्रोतोऽपि गङ्गान्तः सूरिरेवमचिन्तयत् । अहो यपुर्ममानेकप्राणुपुष्पकारणम् ॥ १६६ ॥
 अपूकायादिदयासारं स सूरिर्चावययन्चुसम् । ह्यपकश्रेष्ठिमारुढोऽन्तकृत्केवड्यजायत ॥ १६७ ॥
 पुरीयशुक्रध्यानस्यः सद्यो निर्वाणमाप सः । निर्वाणमहिमानं च तस्यासन्नाः सुरा व्यधुः ॥ १६८ ॥

निर्वाणमहिमा तत्र देवैर्निर्मित इत्यञ्चत् । प्रयाग इति तत्तीर्थं प्रथितं त्रिजगत्यपि ॥ १६ए ॥
 करोटिरन्निकासूनोर्यादोर्चिर्मकरादिभिः । त्रोज्यमाना नदीतीरमानीयत जलोर्मिभिः ॥ १७० ॥
 इतस्ततो लुलन्ती च शुचिकेव नदीतटे । प्रदेशे गुप्तविपसे तस्यौ कापि विदग्ग्य सा ॥ १७१ ॥
 करोटिकर्परस्थान्तस्तस्यान्यसिंश्च वासरे । न्यपतत्पाटलावीजं दैवयोगेन केनचित् ॥ १७२ ॥
 करोटिकर्परं चिन्दंस्तदीयाद्दक्षिणाब्धनोः । उन्नतः पाटलितरुर्विशालो ऽयमभ्रूत्क्रमात् ॥ १७३ ॥
 पाटलाद्गुः पवित्रो ऽयं महासुनिकरोटिचूः । एकावतारोऽस्य मूलजीवश्चेति विशेषतः ॥ १७४ ॥
 तदत्र पाटलितरोः प्रजावमवलम्ब्य च । दृष्ट्वा चापनिमित्तं च नगरं सन्निवेशयताम् ॥ १७५ ॥
 एको नैमिचित्तश्चोचे सर्वनैमिचित्तिकाक्षया । दातव्यमाशिवाशब्दं सूत्रं पुरनिवेशने ॥ १७६ ॥
 प्रमाणं यूयमित्युक्त्वा तान्निमित्तविदो नृपः । अधिनगरनिवेशं सूत्रपातार्थमादिशत् ॥ १७७ ॥
 १ पूर्वतः कृत्वा पश्चिमां तत उत्तराम् । ततो ऽपि च पुनः पूर्वां ततथापि हि दक्षिणाम् ॥ १७८ ॥
 २ अन्दावाधि गत्वा ते ऽथ सूत्रमपातयन् । चतुरस्रः सन्निवेशः पुरस्यैवमञ्जुत्तदा ॥ १७९ ॥ युग्मं ॥
 ३ द्विंते ऋप्रदेशे नृपः पुरमकारयत् । तदञ्चूपाटलीनाम्ना पाटलीपुत्रनामकम् ॥ १८० ॥
 पुरस्य तस्य मध्ये तु जिनायतनमुत्तमम् । नृपतिः कारयामास शाश्वतायतनोपमम् ॥ १८१ ॥
 गजान्धशालावहुलं नृपप्रासादसुन्दरम् । विशालशालमुद्दामगोपुरं सौधवन्धुरम् ॥ १८२ ॥
 ४ लासत्रशालापौपधागरञ्चपितम् । ऋशुजा तदलञ्चक्रे शुन्ने ऽह्न्युत्सवपूर्वकम् ॥ १८३ ॥ युग्मं ॥

राजा तत्राकरोन्नायमुदाय्युदयजाक् श्रिया । स्वं विक्रममिवाखण्डं तन्वानो धर्ममार्हतम् ॥ १०४ ॥
 अर्हन्वेवो गुरुः सापुर्णमथार्हत इत्यञ्जत । देवतत्त्वं गुरुतत्त्वं धर्मतत्त्वं च तद्भृदि ॥ १०५ ॥
 नगुण्यर्था न्तुर्षादितापसा स्वं विशोधयन् । पौषधं पौषधगारे स जग्नाह महामनाः ॥ १०६ ॥
 स पर्माभाषया प्तापगणि तेजः प्रजापयन् । आत्मनः सेपकांश्चक्रे तुर्योपायेन ऋषतीन् ॥ १०७ ॥

राजानो ऽत्यस्तामाकान्तास्ते तु सर्थे ऽप्यचिन्तयन् । वापञ्जीवत्युदाय्येप तावन्नाय्यसुखं न नः ॥ १०८ ॥
 इतश्च राज्ञ परस्वयगसि कश्चिद्विदागते । आग्नेशुदायिना राज्यं प्राज्यविक्रमवञ्चिणा ॥ १०९ ॥
 स्वाश्विसराग्नौ राजा स नक्षत्रेण व्यपगत । तत्सूत्रेरेकस्य परिभ्रमञ्जुआयिनी ययौ ॥ ११० ॥

राश्वश्रद्भुगारसु सो ऽपन्तीशमसेयत । अञ्जुसह्नो नित्यमवन्तीशो ऽप्युदायिनः ॥ १११ ॥
 स रोगश्चो राजपुरस्ते राजानं व्यजिज्ञात् । अययिनगरं देय साधयामि त्वदाज्ञया ॥ ११२ ॥

ह्यथा तु मे प्रितीयेन साज्यमव्यञ्जिषारिणा । को हि प्राणोत्पष्णीकृत्य साहसं कुरुते मुधा ॥ ११३ ॥
 तथेति प्रतिषेधने ऽवन्तिनाथे स राजसुः । जगग पाटवीपुत्रं सेवको ऽञ्जुदायिनः ॥ ११४ ॥
 पञ्चशिवुपेर्गिर्ले बिभ्रमावोरुयस्रपि । ज्यन्तरो गान्तिरुस्येव डुराल्मा नाससाद सः ॥ ११५ ॥

अययिनसु परमार्हतस्वौकसि सर्मथा । अस्सखजमनाज्ञीगमुनीनेव ददर्श सः ॥ ११६ ॥

अययिनो राजकुले प्रवेशार्थी ततश्च सः । उपावदे परिगम्यो सुरैरेकस्य सन्निधौ ॥ ११७ ॥

मागयाध्वन्तीपारं स प्रते पाधयन्मुनीन् । तथा ह्याराधयत्ते हि यथा तन्मयतां ययुः ॥ ११८ ॥

पञ्चमपानं धामास्ये न तस्यावदिति केनचित् । सुप्रयुफल्य दग्न्स्य ब्रह्माप्यन्तं न गच्छति ॥ ११९ ॥

उदायी त्वाददे ऽष्टम्यां चतुर्दश्यां च पौषधम् । अवात्सुः सूरयो धर्मकथार्थं च तदन्तिके ॥ २०० ॥
 अन्यदा पौषधदिने विकाले ते तु सूरयः । प्रति राजकुलं चेलुर्मायावी यैः स दीक्षितः ॥ २०१ ॥
 शृह्यतामुपकरणं यामो राजकुले वयम् । ज्ञोः छुह्वकेत्यजिदधुः ससंरभ्रं च सूरयः ॥ २०२ ॥
 स एव मायाश्रमणः कुर्वाणो ऋत्किनादितम् । उपादायोपकरणान्यग्रे ऽभ्रृह्वलखिप्सया ॥ २०३ ॥
 चिरसङ्गोपितां कङ्कमयीमादाय कर्त्रिकाम् । प्रह्वन्नां धारयामास स जियांसुरुदायिनम् ॥ २०४ ॥
 चिरप्रव्रजितस्यास्य शमः परिणतो जयेत् । इति तेनैव सहितः सूरौ राजकुलं ययौ ॥ २०५ ॥
 धर्ममाख्याय सुपुः सूरयः पार्थिवो ऽपि हि । स्वाध्यायखिन्नः सुव्याप प्रतिखिल्य महीतलम् ॥ २०६ ॥
 डुरात्मा जाग्रदेवास्थात्स मायाश्रमणः पुनः । निद्रापि नैति ज्ञीतेव रौद्रध्यानवतां नृणाम् ॥ २०७ ॥
 स मायाश्रमणो राक्षः सुष्ठस्य गलकन्दले । तां कर्त्रिकां लोहमयीं यमजिह्वोपमां न्यधात् ॥ २०८ ॥
 कण्ठो राक्षस्तयाकर्ति कदलीकाणरुकोमलः । निर्ययौ च ततो रक्तं घटकण्ठादिवोदकम् ॥ २०९ ॥
 कायचिन्तामिषेणाथ स पापिष्ठस्तदैव हि । निर्जगाम यतिरिति यामिकैरव्यजष्टिपतः ॥ २१० ॥
 राक्षस्तेनासृजा सित्काः प्रबुद्धाः सूरयो ऽपि हि । मूर्धानं ददृशुः कृत्तं निर्नालकमलोपमम् ॥ २११ ॥
 सूरिस्तं व्रतिनं तत्रापश्यन्निदमचिन्तयत् । नूनं तस्यैव कर्मैतद्व्रतिनो यो न दृश्यते ॥ २१२ ॥
 किमकृत्यमकार्षी रे धर्माधारो महीपतिः । यद्यनारयथ मालिन्यं कृतं प्रवचनस्य च ॥ २१३ ॥
 मयेहृद्दीक्षितो छुष्टो ऽत्रानीतश्च सहात्मना । तन्मत्कृतं प्रवचनमालिन्यमिदमागतम् ॥ २१४ ॥
 तदद्वं दर्शनम्वानिं रक्षाम्यात्सव्ययादहम् । राजा गरुडश्च केनापि ह्येतावित्यस्त लोकाङ्गीः ॥ २१५ ॥

ततश्च ऋचवरमप्रत्याख्यानं विधाय सः । तां कङ्ककर्त्रिकां कण्ठे दत्त्वा सूरिव्यर्षपद्यत ॥ २१६ ॥
 प्रातरन्तःपुरशय्यापादिकास्तत्र चागताः । पूञ्चकुर्वन्श्च श्यामप्रत्यो निरीक्ष्य तदमङ्गलम् ॥ २१७ ॥
 तत्कालं मिलितो राजलोकः सर्वोऽप्यचिन्तयत् । राजा गुरुश्च निहतौ कुह्लकेन न संशयः ॥ २१८ ॥
 हन्तान्यो यदि तत्क्षुब्धः प्रथमं व्याहरत्खडु । स महासाहसं कृत्वात एवागाददर्शनम् ॥ २१९ ॥
 वैरी वा वैरिपुत्रो वा वैरिणा प्रहितोऽथवा । कोऽपि मायाव्रतीञ्चूय विश्वस्तमवधीन्नृपम् ॥ २२० ॥
 राक्षश्च पितृवत्सूरिः सूरै राजापि पुत्रवत् । नूनं स सूरिणा धर्तुं निपेक्षुं वा प्रचक्रमे ॥ २२१ ॥
 तपःक्षामतनुः सूरिरपि तेन डुराल्मना । तथा कुर्वन्नुव्यपाति न्यपाति च नरेन्ध्रवत् ॥ २२२ ॥ युग्मं ॥
 विनयहृद्मना सूरिरपि तेन ह्यवश्चि सः । ततस्तस्मै ददौ दीक्षां धूर्तैः को न हि वञ्चयते ॥ २२३ ॥
 नष्टं निशायां तं प्रातः प्रापुर्नृपञ्जटा न हि । क्रमेणापि हि यस्त्यक्तस्यफः क्रमशतेन सः ॥ २२४ ॥
 ततः शरीरसंस्कारं राक्षः सूरेश्च चक्रिरे । प्रधानपुरुषास्तारं विदपन्त उदश्रवः ॥ २२५ ॥
 उदायिमारकः पापः सोऽगाडुञ्जायिनीं पुरीम् । आख्यचोञ्जायिनीचर्तुर्यथोदायिवधः कृतः ॥ २२६ ॥
 अचवन्तीशोऽवदत्पाप यः कालेनेयतापि हि । परिव्रज्यां गृहीत्वापि स्थित्वापि मुनिसन्निधौ ॥ २२७ ॥
 अहर्निशं च धर्मोपदेशाञ्छुत्वापि दुष्टधीः । अकार्षीरीदृशं कर्म स त्वं मे स्याः कथं हितः ॥ २२८ ॥ युग्मं ॥
 अत्रष्टव्यमुखोऽसि त्वं पापापसर सत्वरम् । इति निर्भर्त्स्य तं राजा नगरान्निरवासयत् ॥ २२९ ॥
 तत्प्रचृत्येव मेदिन्यामचव्यानां शिरोमणिः । अत्रिधानेन स ख्यात उदायिनृपमारकः ॥ २३० ॥
 इतश्च तत्रैव पुरे दिवाकीर्तेरच्युतः । एकस्य गणिकाकुह्लिजन्मा नन्दोऽत्रिधानतः ॥ २३१ ॥

उदायी त्वाददे ऽष्टम्यां चतुर्दश्यां च पौषधम् । अवात्सुः सूरयो धर्मकथार्थं च तदन्तिके ॥ २०० ॥
 अन्यदा पौषधदिने विकाले ते तु सूरयः । प्रति राजकुलं चेतुर्मायावी यैः स दीक्षितः ॥ २०१ ॥
 गृह्यतामुपकरणं यामो राजकुले वयम् । ज्ञोः द्रुह्नकेत्यजिदधुः ससंरञ्जं च सूरयः ॥ २०२ ॥
 स एव मायाश्रमणः कुर्वाणो ऋत्किनादितम् । उपादायोपकरणान्यत्रे ऽभूह्वलक्षिप्सया ॥ २०३ ॥
 चिरसङ्गोपितां कङ्कमयीमादाय कर्त्रिकाम् । प्रह्वनां धारयामास स जिघांसुरुदायिनम् ॥ २०४ ॥
 चिरप्रव्रजितस्यास्य शमः परिणतो जवेत् । इति तेनैव सहितः सूरी राजकुलं ययौ ॥ २०५ ॥
 धर्ममाख्याय सुपुत्रुः सूरयः पार्थिवो ऽपि हि । स्वाध्यायखिन्नः सुष्याप प्रतिक्षिष्य महीतलम् ॥ २०६ ॥
 दुरात्मा जाग्रदेवास्थात्स मायाश्रमणः पुनः । निद्रापि नैति ज्ञीतेव रौद्रध्यानवतां नृणाम् ॥ २०७ ॥
 स मायाश्रमणो राज्ञः सुप्तस्य गदकन्दले । तां कर्त्रिकां लोहमयीं यमजिह्वोपमां न्यधात् ॥ २०८ ॥
 कण्ठो राज्ञस्तयाकर्ति कदलीकाण्फकोमलः । निर्वयी च ततो रक्तं घटकण्ठादिवोदकम् ॥ २०९ ॥
 कायचिन्तामिषेणथ स पापिष्ठस्तैव हि । निर्जगाम यतिरिति यामिकैरप्यजट्टिपतः ॥ २१० ॥
 राज्ञस्तेनासृजा सिक्ताः प्रबुधाः सूरयो ऽपि हि । मूर्धानं ददृशुः कृत्तं निर्नालकमलोपमम् ॥ २११ ॥
 सूरिस्तं व्रतिनं तत्रापश्यन्निदमचिन्तयत् । नूनं तस्यैव कर्मैतद्ब्रूवतिनो यो न दृश्यते ॥ २१२ ॥
 किमकृत्यमकार्षी रे धर्माधारो महीपतिः । यद्यनारयथ माक्षिन्यं कृतं प्रवचनस्य च ॥ २१३ ॥
 मयेदृग्दीक्षितो दुष्टो ऽत्रानीतश्च सहात्मना । तन्मकृतं प्रयचनमाक्षिन्यमिदमागतम् ॥ २१४ ॥
 तदद्वं दर्शनम्वानिं रक्षाम्यात्मव्ययादद्वम् । राजा गुरुश्च केनापि हतावित्यस्तु लोक्कनीः ॥ २१५ ॥

ततश्च प्रवचनप्रत्याख्यानं विधाय सः । तां कङ्ककत्रिकां कण्ठे दत्त्वा सूरिवर्यपद्यत ॥ २१६ ॥
 प्रातरन्तःपुरशय्यापादिकास्तत्र चागताः । पूञ्चकुर्वद्द आम्रत्यो निरीदय तदमङ्गलम् ॥ २१७ ॥
 तत्कालं मिद्वितो राजलोकः सर्वो ऽप्यचिन्तयत् । राजा गुरुश्च निहतौ कुल्लकेन न संशयः ॥ २१८ ॥
 हन्तान्यौ यदि तक्षुहः प्रथमं व्याहरेत्खलु । स महासाहसं कृत्वात एवागाददर्शनम् ॥ २१९ ॥
 वैरी वा वैरिपुत्रो वा वैरिणा प्रहितो ऽथवा । को ऽपि मायाव्रतीञ्च्य विश्वस्तमवधीञ्चपम् ॥ २२० ॥
 राजश्च पितृवत्सूरिः सूरै राजापि पुत्रवत् । नूनं स सूरिणा धर्तुं निपेक्षुं वा प्रचक्रमे ॥ २२१ ॥
 तपःक्षामस्तनुः सूरिरपि तेन ऽुरात्मना । तथा कुर्वन्व्यव्यपाति न्यपाति च नरेन्ववत् ॥ २२२ ॥ युग्मं ॥
 विनयहृद्भना सूरिरपि तेन ह्यवञ्चि सः । ततस्तस्मै ददौ दीक्षां धूर्तैः को न हि वञ्चयते ॥ २२३ ॥
 नष्टं निशायां तं प्रातः प्रापुर्नृपजटा न हि । क्रमेणापि हि यस्य कस्त्यक्तः क्रमशतेन सः ॥ २२४ ॥
 ततः शरीरसंस्कारं राज्ञः सूरेश्च चक्रिरे । प्रधानपुरुषास्तारं विखपन्त उदश्रवः ॥ २२५ ॥
 उदायिमारकः पापः सो ऽगाडुञ्जयिनीं पुरीम् । आख्यञ्चोञ्जयिनीचतुर्थथोदायिवधः कृतः ॥ २२६ ॥
 अवनन्तीशो ऽवदत्पाप यः कालेनेयतापि हि । परिव्रज्यां गृहीत्वापि स्थित्वापि मुनिसन्निधौ ॥ २२७ ॥
 अहर्निशं च धर्मोपदेशञ्छ्रुत्वापि दुष्टधीः । अकार्यीरीदृशं कर्म स त्वं मे स्याः कथं हितः ॥ २२८ ॥ युग्मं ॥
 अचष्टव्यमुखो ऽसि त्वं पापापसर सत्वरम् । इति निर्जेत्स्यं तं राजा नगरान्निरवासयत् ॥ २२९ ॥
 तत्प्रचृत्येव मेदिन्यामन्नव्यानां शिरोमणिः । अन्निधानेन स ख्यात उदायिदृपमारकः ॥ २३० ॥
 इतश्च तत्रैव पुरे दिवाकीर्तेरच्युतः । एकस्य गणिकाकुक्षिजन्मा नन्दो ऽन्निधानतः ॥ २३१ ॥

उदायी त्वादे ऽष्टम्यां चतुर्दश्यां च पौषधम् । अवास्तुः सूरयो धर्मकथार्थं च तदन्तिके ॥ २०० ॥
 अन्यदा पौषदिने विकाले ते तु सूरयः । प्रति राजकुलं चेलुमर्यावीथैः स दीक्षितः ॥ २०१ ॥
 गृह्यतामुपकरणं यामो राजकुले वयम् । ज्ञोः कुह्वकेत्यजिदधुः ससंरम्भं च सूरयः ॥ २०२ ॥
 स एव मायाश्रमणः कुर्वाणो ऋक्किनाटितम् । उपादायोपकरणान्यत्रे ऽभूह्वद्वक्षिप्सया ॥ २०३ ॥
 चिरसद्भोपितां कङ्कमयीमादाय कर्त्रिकाम् । प्रह्वन्नां धारयामास स जिघांसुरुदायिनम् ॥ २०४ ॥
 चिरप्रव्रजितस्यास्य शमः परिणतो ब्रवेत् । इति तेनैव सहितः सूरि राजकुलं ययौ ॥ २०५ ॥
 धर्ममाख्याय सुपुपुः सूरयः पार्थिवो ऽपि हि । स्वाध्यायखिन्नः सुष्याप प्रतिद्विष्य महीतदम् ॥ २०६ ॥
 उरात्मा जाग्रदेवास्थात्स मायाश्रमणः पुनः । निद्रापि नैति ज्ञीतेव रौद्रध्यानवतां नृणाम् ॥ २०७ ॥
 स मायाश्रमणो राज्ञः सुष्ठस्य गदकन्दले । तां कर्त्रिकां लोहमयीं यमजिह्वोपमां न्यधात् ॥ २०८ ॥
 कण्ठो राज्ञस्तयाकर्तिं कदलीकाणफकोमलः । निर्ययौ च ततो रक्तं घटकाणादिवोदकम् ॥ २०९ ॥
 जगन्निन्तामिषेणाय स पापिष्ठस्तदैव हि । निर्जगाम यतिरिति यामिकैरप्यजद्विपतः ॥ २१० ॥
 * कर्त्तुं निर्माणकमलोपमम् ॥ २११ ॥

स नापितकुमारस्तु प्रजातसमये तदा । स्वैरन्वैः पाटलीपुत्रं ददर्श परिवेष्टितम् ॥ २३२ ॥
 उपाध्यायाय तं स्वमं नन्द आख्यप्रबोधजाक् । उपाध्यायो ऽपि तदेदी तं च निन्ये स्ववेम्भनि ॥ २३३ ॥
 स प्रीतिजागलश्चके नन्दमात्ररणदिन्निः । निजां द्रुहितरं तेन परिणाययति स्म च ॥ २३४ ॥
 नवं जामातरं नन्दं याप्ययाने ऽधिरोप्य तम् । पुरे परित्रमयितुमुपाध्यायः प्रचक्रमे ॥ २३५ ॥
 उदाव्यपुत्रगोत्री हि परलोकमगादिति । तत्रान्तरे पञ्चदिव्यान्यत्रियिकानि मन्त्रिभिः ॥ २३६ ॥
 पट्टहस्ती प्रधानाश्वह्वलं कुम्भो ऽथ चामरौ । पञ्चाप्यमूनि दिव्यानि त्रेमू राजकुले ऽखिले ॥ २३७ ॥
 ततश्च तानि दिव्यानि बही राजकुलाद्ययुः । स नन्दो याप्ययानस्थो नवोढो ददृशे च तैः ॥ २३८ ॥
 पट्टहस्ती शारदाब्दशब्दसोदरगर्जितः । सद्यो नन्दं पूर्णकुम्भेनाभ्यपिञ्चत्तमुत्करः ॥ २३९ ॥
 तमुत्पाद्य निजरकन्धे सिन्धुरः सो ऽध्यरोपयत् । हयो ऽहेपत हर्षाच्च प्रस्तुवन्निव मङ्गलम् ॥ २४० ॥
 व्याकासीदातपत्रं च पुणरूरीकमिवोपसि । स्फायमानौ चालुवतां नृत्यन्ताविव चामरौ ॥ २४१ ॥
 ततः प्रधानपुरुषैः पौरैर्जनपदेन च । चक्रे नन्दस्य सानन्दमन्त्रियेकमहोत्सवः ॥ २४२ ॥
 अत्रन्तरं वर्धमानस्वामिनिर्वाणवासरात् । गतायां पट्टिवत्सर्यामिप नन्दो ऽत्रवन्नृपः ॥ २४३ ॥

ततश्च केचित्सामन्ता मदेनान्धग्भ्रविष्णवः । नन्दस्य न नतिं चक्रुरसौ नापितसूरिति ॥ २४४ ॥
 नन्दो ऽपि तेषां सन्नावपरीक्षार्थमलक्ष्यधीः । आस्थान्या निर्वयौ घारि शाखाया इव वारणः ॥ २४५ ॥
 माता धात्री बालचृष्टा याल्येव शिशुना सह । नन्देन तु समं को ऽपि नागात्स्थुस्तथैव ते ॥ २४६ ॥

आगत्य पुनरास्थान्यां सिंहासने निपद्य च । नन्दो जगद स्वार्थाङ्घ्रिह्यन्ताममी इति ॥ २४७ ॥
 आरहा अपि ते चक्षुःप्रेक्षणं चक्रिरे मियः । स्मितं च नाटयामासुर्भूतात्तप्रेक्षणादिव ॥ २४८ ॥
 आरहानपि विहाय नन्दस्तत्सामर्थ्यायिकान् । जगददर्श सदोघारजाःस्थौ क्षेत्रमयाद्यपि ॥ २४९ ॥
 नन्दपुण्याकृष्टदेव्या तौ कयाचिदधिष्ठितौ । प्रतीहारौ क्षेत्रमयावाकृष्टासी दधावतुः ॥ २५० ॥
 ते दुर्विनीताः सामन्तास्तान्यां केऽपि निजघ्निरे । केऽप्यनाश्रन्त नन्दोऽचूदखण्डाङ्गस्ततः परम् ॥ २५१ ॥

नन्दो राजा राजमानो महर्द्ध्यां चूसुत्रामा सूत्रिताज्ञो यचूव ।

प्रायः पुष्पं विक्रमश्च प्रमाणं क्लीवं जन्म श्लाघनीयेऽपि वंशे ॥ २५२ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते परिशिष्टपर्वणि स्यविरावलीचरिते
 महाकाव्ये यशोचन्द्रदेवीजावचन्द्रबाहुशिष्यचतुष्टयवृत्तान्तश्चन्नि-
 कापुत्रकथापाटलीपुत्रप्रवेशज्वायिमारककथानन्दराज्यलाञ्छकीर्त-

नोनाम पष्ठः सर्गः ॥

स नापितकुमारस्तु प्रजातसमये तदा । स्वैरन्लैः पाटलीपुत्रं ददर्श परिवेष्टितम् ॥ २३२ ॥
 उपाध्यायाय त स्वप्नं नन्द आख्यत्प्रबोधत्राक् । उपाध्यायो ऽपि तधेदी तं च निन्द्ये स्ववेदमनि ॥ २३३ ॥
 स प्रीतिज्ञागलञ्चक्रे नन्दमात्ररणद्विजिः । निजां दुहितरं तेन परिणाययति स्म च ॥ २३४ ॥
 नवं जामातर नन्दं याप्ययाने ऽधिरोप्य तम् । पुरे परित्रमयितुमुपाध्यायः प्रचक्रमे ॥ २३५ ॥
 उदाब्यपुत्रगोत्री हि परलोकमगादिति । तत्रान्तरे पञ्चदिव्यान्यत्रिपिक्तानि मन्त्रिजिः ॥ २३६ ॥
 पट्टहस्ती प्रधानाश्वह्वल कुम्भो ऽथ चामरौ । पञ्चाध्यमूनि दिव्यानि त्रेमू राजकुले ऽखिले ॥ २३७ ॥
 ततश्च तानि दिव्यानि बही राजकुलाद्ययुः । स नन्दो याप्ययानस्यो नवोढो ददृशे च तैः ॥ २३८ ॥
 पट्टहस्ती शारदाब्दशब्दसोदरगर्जितः । सद्यो नन्दं पूर्णकुम्भेनान्यपिञ्चत्तमुत्कर. ॥ २३९ ॥
 तमुत्पाद्य निजस्कन्धे सिन्धुरः सो ऽध्यरोपयत् । हयो ऽहेपत हर्षाच्च प्रस्तुवन्निव मङ्गलम् ॥ २४० ॥
 व्याकासीदातपत्र च पुण्फरीकमिवोर्पसि । स्फायमानौ चालुठतां नृत्यन्ताविव चामरौ ॥ २४१ ॥
 ततः प्रधानपुरुषैः पौरैर्जनपदेन च । चक्रे नन्दस्य सानन्दमन्त्रिकेमहोत्सवः ॥ २४२ ॥
 अनन्तरं वर्धमानस्वामिनिर्वाणवासरात् । गतायां पट्टिवत्सर्यामिप नन्दो ऽचवन्नृपः ॥ २४३ ॥

ततश्च केचित्सामन्ता मदेनान्धमन्त्रविष्णवः । नन्दस्य न नतिं चकुरसौ नापितसूरिति ॥ २४४ ॥
 नन्दो ऽपि तेषां सन्नावपरीक्षार्थमलक्ष्यधीः । आस्थान्या निर्ययौ घारि शाखाया इव वारणः ॥ २४५ ॥
 माता धात्री बालचृष्टा यात्येव शिशुना सह । नन्देन तु सम को ऽपि नागात्तस्थुस्तथैव ते ॥ २४६ ॥

आगत्य पुनरास्थान्यां सिंहासने निपद्य च । नन्दो जगद स्वार्थात्रिह्यन्ताममी इति ॥ २४७ ॥
 आरक्षा अपि ते चक्षुःप्रेक्षणं चक्रिरे मिथः । स्मितं च नाटयामासुर्चूतात्तमेक्षणदिव ॥ २४८ ॥
 आरक्षानपि विज्ञाय नन्दस्तत्सामवायिकान् । आगददर्श सदोषारघाःस्थौ लोप्यमयावपि ॥ २४९ ॥
 नन्दपुण्याकूटदेव्या तौ कयाचिदधिष्ठितौ । प्रतीहारौ लोप्यमयावाकूटासी दधावतुः ॥ २५० ॥
 ते दुर्विनीताः सामन्तास्तान्यां केऽपि निजघ्निरे । केऽप्यनाश्रयन्त नन्दोऽचूदखण्डाङ्गस्ततः परम् ॥ २५१ ॥

नन्दो राजा राजमानो महर्ष्यां ऋसुत्रामा सूत्रिताज्ञो बभूव ।

प्रायः पुष्टं विक्रमश्च प्रमाणं क्लीबं जन्म श्लाघनीयेऽपि वंशे ॥ २५२ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते परिशिष्टपर्वणि स्वविरावलीचरिते
 महाकाव्ये यशोचन्द्रदेवीजावचन्द्रवाहुशिष्यचतुष्टयवृत्तान्तश्च
 कापुत्रकथापाटलीपुत्रप्रवेशजडाधिमारककथानन्दराज्यलाञ्छकीर्त-
 नोनाम पद्यः सर्गः ॥

सप्तमः सर्गः

इतश्च तत्रैव पुरे सर्नाथे नन्दचूचुजा । ब्राह्मणः कपिलो नामाध्युवासैको बहिर्भुवि ॥ १ ॥
 एकदा तद्गृहोद्देशे परिवारसमन्वितः । आचार्यः कश्चिदप्यागात्संसारकरिकेशरी ॥ २ ॥
 तदाखिलनमःक्रान्तिखेदादिव दिवाकरः । जगाम पश्चिमान्मनोधिखहरीजलहस्तिताम् ॥ ३ ॥
 प्रत्यग्रदाडिमीपुष्पवर्णवैजवहारिचिः । पश्चिमावृद्धि सन्ध्यात्रैः कौसुम्नांशुकृत्तागिव ॥ ४ ॥
 गृहाहृदीपमावाचिर्नासुराचिः पदे पदे । व्योम्नः स्पर्धानुबन्धेन सनदत्रैव चूरचूत् ॥ ५ ॥
 आलोकजनकं विष्वक्खगाः कोलाहलललात् । इदयसे क्व नु चूयो ऽपीत्यर्यमाणमिवोचिरे ॥ ६ ॥
 मन्ये ऽस्तं गड्ढताकैण वहौ न्यासीकृता रुचः । तस्मिन्काले कथमभूदन्यथा सो ऽत्तिचासुरः ॥ ७ ॥
 नीरन्ध्रेणान्धकारेणञ्जनसब्रह्मचारिणा । तदाचूञ्जोदसीरन्ध्रं पातालविवरोपमम् ॥ ८ ॥
 नगरे दुर्बनो रात्रौ प्रवेश इति सूरयः । स्वैः पादैः पुपुबुस्तस्य ब्राह्मणस्य गृहाङ्कणम् ॥ ९ ॥
 ब्राह्मणं तमनुज्ञाप्याचार्यास्ते तां विचावरीम् । तदग्निहोत्रशाखायामवात्सुर्विन्धवत्सलाः ॥ १० ॥
 जानन्ति किञ्चिदप्येते न वेति प्रत्यनीकधीः । जगामाचार्यवर्यस्य समीपे कपिलो निशि ॥ ११ ॥
 हृदयान्तःसमुद्भासिश्चुताब्धिखहरीनिचैः । वचोन्निर्विदधे सूरिस्तस्याग्रे धर्मदेशनाम् ॥ १२ ॥
 तस्यामेव हि तामस्यां धर्मदेशनया तथा । श्रावकः कपिलो जज्ञे ऽथाचार्यो ययुरन्यतः ॥ १३ ॥
 अन्यदा केचिदाचार्याः प्रावृद्भाले तदोकसि । तस्थुस्तेनार्हतीचूतेनानुज्ञाता विजन्मना ॥ १४ ॥

१ सहिते २ आकाशे

अन्येद्युः सूनुरुत्पदे कपिलस्य द्विजन्मनः । स पुनर्जातमात्रोऽपि रवेतीश्रिरगृह्यत ॥ १५ ॥
 मुनिभिः कटपमानानां जाजनानामधश्च सः । बालो द्विजन्मना तेन दध्रे श्रद्धानशालिना ॥ १६ ॥
 तेषां महाप्रजायानामृषीणां पात्रवारिणा । अचिपिकं शिशुं क्रूरव्यन्तयो मुमुचुर्दुत्तम् ॥ १७ ॥
 मुनिजाजनकटपान्त्रोचिपिकस्यारुजः शिशोः । चक्रे कटपक इत्याख्यां कपिलः श्रायकस्तदा ॥ १८ ॥
 तदादि व्यन्तरीदोपस्तगृहे न कदाप्यचूत् । ततश्च पुत्रसन्तानसमृद्धः कपिलो ऽजयत् ॥ १९ ॥
 कटपकः क्रमयोगेन विपन्नपितृकः पुरे । समस्तविद्यास्थानज्ञ एको ऽञ्जूकीर्तिजाजनम् ॥ २० ॥
 सगर्जश्रायकत्वेन सदा सन्तोषधारकः । न परिग्रहञ्च्यस्त्यमनोरथमपि व्यधात् ॥ २१ ॥
 कुलीना अपि लावण्यवती रूपवतीरपि । दीयमाना अपि प्रार्थ्य नोपयेमे स कन्यकाः ॥ २२ ॥
 पुरे परित्रमन्नित्यं कटपको बडुचिर्वृतः । पौराणां पूजनीयो ऽञ्जूद्विषान्सर्वत्र पूज्यते ॥ २३ ॥
 इत्थं कापिलेस्तस्य गमनागमनाच्चनि । पर्यवात्सीद्विजन्मकस्तस्य चैकाजयत् सुता ॥ २४ ॥
 तामत्यन्तं रूपवतीमप्युपायंस्त को ऽपि न । जलोदरेण तस्या हि रूपवत्क्रीरदुष्यत ॥ २५ ॥
 पयोचूतदृष्टिमायं तस्यारतुन्दमजायत । कन्यापि साञ्जूर्ध्ववाहमा चङ्गमणे ऽपि हि ॥ २६ ॥
 सा कन्यकापि वद्वीय समये पुष्पवत्यचूत् । विपणा तत्तु तन्माता कथयामास तत्पितुः ॥ २७ ॥
 ब्राह्मणो ब्राह्मणीमूचे प्रिये दोषो ऽयमावयोः । नोवाहितेयं यत्कन्या कन्याप्येषा ह्यञ्जूर्द्वेषीः ॥ २८ ॥
 अस्याः पत्युरचूतत्यापुङ्गे मोघत्वमागते । उपस्थितं भ्रूणहत्यापापं तदिदमावयोः ॥ २९ ॥

१ व्यन्तरीभिः २ नातुमती ३ आर्तवे

किं कुर्मः को ऽपि वृणुते न जलोदरिणीमिमाम् । तद्वाकञ्चले पतिताय देया कस्मैचिदप्यसौ ॥ ३० ॥
 वाक्छलेनापि न ग्राह्यः को ऽपि ना कदपकं विना । सत्यसन्धः स एवैकस्तदर्थं प्रयतामहे ॥ ३१ ॥
 तेनापि कूपिकाखानि स्वगृहाग्रे चिजन्मना । कदपकागमवेलायां सा कन्याक्षेपि तत्र च ॥ ३२ ॥
 आयान्तं कल्पकं दृष्ट्वा पूञ्चकार च स चिजः । य आकर्षति मे पुत्रीं तस्मायेव ददाम्यहम् ॥ ३३ ॥
 कल्पको ऽपि हि तत्कालं दयोल्लिखितमानसः । तामाचकर्पाश्रुत्वैव वाचं तत्पितुरुत्तराम् ॥ ३४ ॥
 तत्पितोयाच मत्कन्यामिमामुघ्रह कदपक । कूपिकाकर्पकायोच्चैर्मयैषा कद्विपता यतः ॥ ३५ ॥
 एतस्याः सग्नदानं च श्रुत्वा संसोढवानसि । अनिषिञ्चं ह्यनुमत्तमिति न्यायो ऽपि वर्तते ॥ ३६ ॥
 स्रष्टेय विधास्थानानां त्वमेव न्यायवित्तमः । सत्यसन्धो ऽसि त्रातस्त्वं तत्कुरुष्व यदहर्हति ॥ ३७ ॥
 झलितो बुञ्जिरात्तथाहं किं करोमीति कल्पकः । नितम्बिनीनिरीहो ऽपि तामुघ्रोदुममन्यत ॥ ३८ ॥
 कलाकलापजलाधिकुम्भजन्माथ कदपकः । आयुर्वेदोदितौपध्योर्ल्लाघीकृत्योलुवाह ताम् ॥ ३९ ॥
 कदपकं परिमृतं बुञ्जिमन्तं श्रुत्वाथ नन्दराट् । आहूय प्रार्थयाश्चक्रे ममामाल्यत्वमाश्रय ॥ ४० ॥
 जजदप कदपको राजन्नासाह्लादनमात्रकम् । विहाय नान्यमधिकं वाञ्छाम्यपि परिग्रहम् ॥ ४१ ॥
 धार्मिकाणां सर्वकानां न हि निर्वहति क्वचित् । राजन्नमात्यव्यापारः पर्याप्तं तदनेन मे ॥ ४२ ॥
 इत्युक्त्वा राज्ञ आज्ञां तामवज्ञायैव कदपकः । जगाम चक्रे च नृपस्तद्धिदान्वेपणोद्यमम् ॥ ४३ ॥
 न नन्दः प्राप तद्विञ्चं नित्यमन्वेपयन्नपि । महात्मनां निरीहाणां तद्वि प्रायेण दुर्लभम् ॥ ४४ ॥

१ सत्यमतिशः २ नीरोगीकृत्य ३ सदयानां

अन्यदा कटपकगृहधाररथ्यानिवासिनम् । राजा रजकमात्मीयं पप्रच्छाहूय धीनिधिः ॥ ४५ ॥
 ब्राह्मणः कल्पको नाम यस्तव प्रातिवेश्मिकः । वसनानि तदीयानि त्वं द्वालयसि किं न वा ॥ ४६ ॥
 द्वालयामीति रजकेनोक्ते प्रोवाच तं नृपः । तदानीं तानि वस्त्राणि धर्तव्यान्यर्पय स्म मा ॥ ४७ ॥
 प्रमाणमादेश इति विज्ञप्य रजको ययौ । इतश्च समयः कौमुद्युत्सवस्य समाययौ ॥ ४८ ॥
 कटपकं च गृह्णिष्युचे वस्त्ररत्नान्यमूनि मे । राजनिर्णैजेकेनाद्य निर्णेजय मनोरम ॥ ४९ ॥
 यथातिशयचोक्षाणि सन्नायान्यंशुकान्यहम् । धूपयित्वा परिदधे कौमुदीपर्ववासरे ॥ ५० ॥
 कटपको ऽचिन्तयच्चैवमासन्ने पर्ववासरे । अन्यस्य ञ्जाटिदोनेन रजको राजवैर्वससी ॥ ५१ ॥
 अर्पयेधरवस्त्राणि नार्पयिष्यति मे पुनः । ससंक्लेशं परिजवं तन्न क्रेष्ये स्वपाणिना ॥ ५२ ॥ युग्मं ॥
 विवेकलोचनेनैवं श्रेय प्रेक्षावतां वरः । उपैक्षिष्ट वधः पत्न्याः स्त्रीमुखाः कृतिनो न हि ॥ ५३ ॥
 अत्र्याग्रहगृहीतस्तु तस्या वासांसि कटपकः । रजकस्थार्पयत्तस्य स्त्रीग्रहो वलवान्बलु ॥ ५४ ॥
 समागते पर्वदिने कटपकस्योपतस्थुयः । वासांसि नार्पयत्तस्य रजको राजशासनात् ॥ ५५ ॥
 अद्य याहि प्रातरेहीत्येवं प्रातारयन्मुहुः । रजकः कटपकं राजनियोगादत्रयो हि सः ॥ ५६ ॥
 प्रयोजनेन तेनैव कटपको रजकस्य तु । गृहे यथायुत्तमर्णस्याधमर्ण इवान्वहम् ॥ ५७ ॥
 एवं जग्मतुरब्दे धे तस्य वस्त्राणि मार्गतः । न्रवेदन्निजवायैव क्षमा ह्यत्यन्तदर्शिता ॥ ५८ ॥
 ततो वर्षे वृत्तीये तु प्रवृत्ते कटपको ऽवदत् । अरे सुन्दर चौरस्त्वं मद्द्वार्यासि जीर्णवान् ॥ ५९ ॥

किं कुर्मः को ऽपि वृणुते न जलोदरिणीमिमाम् । तत्राकृञ्चले पतिताय देया कस्मैचिदप्यसौ ॥ ३० ॥
 वाकृञ्चलेनापि न ग्राह्यः को ऽपि ना कटपकं विना । सत्यसन्धः स एवैकस्तदर्थं प्रयतामहे ॥ ३१ ॥
 तेनापि कृपिकाखानि स्वगृहग्रे द्विजन्मना । कटपकागमवेद्यायां सा कन्याक्षेपि तत्र च ॥ ३२ ॥
 यान्तं कल्पकं दृष्ट्वा पूञ्चकार च स द्विजः । य आकर्षति मे पुत्रीं तस्मायेव ददाम्यहम् ॥ ३३ ॥
 को ऽपि हि तत्कालं दयोल्लिखितमानसः । तामाचकर्षांश्चुत्वैव वाचं तत्पितुरुत्तराम् ॥ ३४ ॥
 ततोवाच मत्कन्यामिमामुषह कटपक । कूपिकाकर्षकायोच्चैर्मयैषा कट्टिपता यतः ॥ ३५ ॥
 स्याः सम्प्रदानं च श्रुत्वा संसेढवानसि । अनिषिञ्चं ह्यनुमतमिति न्यायो ऽपि वर्तते ॥ ३६ ॥
 श्रेय विद्यास्थानानां त्वमेव न्यायवित्तमः । सत्यसन्धो ऽसि त्रातस्त्वं तत्कुरुष्व यदर्हति ॥ ३७ ॥
 द्वितितो बुद्धिरात्तथाहं किं करोमीति कल्पकः । नितम्बिनीनिरीहो ऽपि तामुघोढुममन्यत ॥ ३८ ॥
 कलाकलापजलाधिकुम्भजन्माथ कटपकः । आयुर्वेदोदितौपथ्योद्वाघीकृत्योऽुवाह ताम् ॥ ३९ ॥
 कटपकं परिप्तं बुद्धिमन्तं श्रुत्वाथ नन्दराट् । आहूय प्रार्थयाञ्चक्रे ममामात्यत्वमाश्रय ॥ ४० ॥
 जजहप कटपको राजन्यासाद्यादनमात्रकम् । विहाय नान्यमधिकं वाञ्छाम्यपि परिग्रहम् ॥ ४१ ॥
 धार्मिकाणां ससूकानां न हि निर्वहति क्वचित् । राजन्नमात्यव्यापारः पर्याप्तं तदनेन मे ॥ ४२ ॥
 श्युक्त्वा राज्ञ आशा तामवज्ञायैव कटपकः । जगाम चक्रे च नृपस्तब्धिजन्वेपणोद्यमम् ॥ ४३ ॥
 न नन्दः प्राप तद्विञ्चं नित्यमन्वेपयन्नपि । महात्मनां निरीहाणा तच्चि प्रायेण दुर्लभम् ॥ ४४ ॥

शब्दचूतान्दृश्यस्य नन्दो ऽपि स्वार्थसंशयान् । कदपकं वृद्धति स्पष्टं विद्यागुरुमिवागतम् ॥ ७६ ॥
 नृपतिं प्रीणयामास कदपको ऽपि ह्यनदपधीः । वाक्यैस्तत्कृतसन्देहलोष्टोपेपाणमुजैः ॥ ७७ ॥
 अन्यायं रजकश्रेणी तदा पूत्कर्तुमागता । ददर्श कदपकं राज्ञा प्रदत्तगुरोरवम् ॥ ७८ ॥
 तथास्यं कदपकं दृष्ट्वा निवृत्य रजका ययुः । राजमान्यत्वमेवैकमनर्थस्य प्रतिक्रिया ॥ ७९ ॥
 तदैवाग्नेतनामात्यमपसार्य महीपतिः । कल्पकार्यार्पयन्मुञ्जाकरेणवादि यथोचितम् ॥ ८० ॥
 समुज्ज्वसनैशेन्य आसमुज्जमपि श्रियः । उपायहस्तैराकृत्य ततः सो ऽकृत नन्दसात् ॥ ८१ ॥
 नवे तस्मिन्महामात्ये श्रीवशीकारमान्त्रिके । श्रीरञ्जन्नन्दराजस्य सिरौवारिवदक्षया ॥ ८२ ॥
 तस्य धीवारिणा सित्तो राज्ञो विक्रमपादपः । यशःप्रसूनं सुपुत्रे सुरञ्जीकृतविष्टपम् ॥ ८३ ॥
 नन्दराजप्रतापान्नेर्वृद्धिमुत्पादयन्पराम् । तस्य बुद्धिप्रपञ्चो ऽभूत्सचिवस्य महानिलः ॥ ८४ ॥
 इतो ऽपि च परित्रष्टः प्रागन्तवी कदपकस्य सः । त्वं गवेपयामास तदस्थो ऽपि हि जूतवत् ॥ ८५ ॥
 स दुष्टः कदपकस्येष्टां चेटीं वस्त्रादिजिर्चुंशम् । आवर्जयितुमारंजे तत्प्रवृत्तिबुधुत्सया ॥ ८६ ॥
 सापि लोचान्निभृतात्मा प्रत्यङ्गं कदपकौकसि । क्रियमाणं जटयमानं चाल्यत्प्राक्तनमन्त्रिणः ॥ ८७ ॥
 ज्ञ्यांसस्तनुजन्मानो वञ्चुः कदपकस्य तु । प्रायेण पुत्रवन्तो हि जवन्ति परमार्हताः ॥ ८८ ॥
 स आरंजे ऽन्यदैकस्य सूनोरुषाहमङ्गलम् । निमन्त्रयितुमैष्ठ्यं तत्र सान्तःपुरं नृपम् ॥ ८९ ॥
 स राज्ञः स्वागतचिकीर्षुकुटुहलचामरान् । प्रचक्रमे कारयितुमन्यद्यासै यदर्हति ॥ ९० ॥

१ पृथ्वीशेभ्यः २ निर्द्वारजलवत् ३ बोद्धमिच्छया

रञ्जयित्वा त्वदसृजा स्वानि वस्त्राण्यहं यदि । न हि गृह्णामि तन्नास्मि कटपको रजकाधम ॥ ६० ॥
 कटपको रजकागारं निशायां गन्तुमन्यदा । एकाकी निर्ययौ विद्यासाधनाथेव साहसी ॥ ६१ ॥
 चण्डिकाशृग्रेताब्जाद्यशेषमतपण्डितः । गुप्तां स दध्रे क्षुरिकामन्तकस्येव देवताम् ॥ ६२ ॥
 फालोजत इव क्षीपी शृकुटीविकटाननः । कटपको ऽनटपकोपो ऽथ गत्वा रजकमन्यधात् ॥ ६३ ॥
 रे सेवक इवाभ्यागां द्वे वर्षे तव वेदमनि । वस्त्राण्यर्पयसीदानीमथवा नेति कथ्यताम् ॥ ६४ ॥
 तं ब्रह्मराक्षसमिव ह्युधितं प्रेक्ष्य धावकः । ह्युञ्जितो गृहिणीमूचे वासांस्यस्य समर्पय ॥ ६५ ॥
 रजक्यपि तथा चक्रे व्यक्तीकृत्याथ कटपकः । प्राक् बुरीं नर्तयामास लाङ्गूलमिव केसरी ॥ ६६ ॥
 चटचटति कुर्वाणं रजकस्याथ कटपकः । उदरं दीर्णवान्धुर्या कुशिकेनेव जूतलम् ॥ ६७ ॥
 असृजा निर्यता तुन्दाक्षिर्गरादिव वारिणा । वासांसि रञ्जयामास कटपकः सत्यसङ्करः ॥ ६८ ॥
 आक्रन्दन्ती रजक्यूचे निर्हंसि किमनागसम् । राजाङ्गयैप वस्त्राणि गृहे चिरमधारयत् ॥ ६९ ॥
 तदाकर्ण्य तु सम्भ्रान्तः कटपकः समकटपयत् । अहो राक्षः प्रपञ्चो ऽयं यत्त्वचो न कृतं मया ॥ ७० ॥
 तदद्य रजक्यधापराधाश्रृपपूर्वैः । नीये न यावत्तावच्चि स्वयं यामि नृपान्तिकम् ॥ ७१ ॥
 कटपकश्चिन्तयित्वैवमुपनन्दं स्वयं ययौ । नन्दो ऽपि सद्यः सानन्दस्तं चक्रे गौरवास्पदम् ॥ ७२ ॥
 साकाङ्गं कटपकं ज्ञात्वा नन्दो ऽपीद्वितवित्तमः । वज्रापे शृशमन्यर्थ्यादत्स्वामाल्यपदं मम ॥ ७३ ॥
 स्वापराधप्रतीकारं चिकीर्षुरथ कटपकः । प्रतिपेदे नृपवचः स सुधीर्यो हि कालविद् ॥ ७४ ॥
 नन्दो ऽपि कृतकृत्यं स्वं मन्यमानः प्रमोदज्जाक् । कटपकं वार्तयामास स्वमनोनिर्दिष्टाशुदम् ॥ ७५ ॥

शत्रुचतान्द्वयस्य नन्दो ऽपि स्वार्थसंशयान् । कटपकं पृथति स्पष्टं विद्यागुरुमिवागतम् ॥ ७६ ॥
 नृपतिं प्रीणयामास कटपको ऽपि ह्यनदृषधीः । वाक्यैस्तत्कृतसन्देहलोष्टोपेणमुज्जरैः ॥ ७७ ॥
 अन्यायं रजकश्रेणी तदा पूतकर्तुमागता । ददर्श कटपकं राज्ञा प्रदत्तगुरुगौरवम् ॥ ७८ ॥
 तथास्यं कटपकं दृष्ट्वा निवृत्य रजका ययुः । राजमान्यत्वमेवैकमनर्थस्य प्रतिक्रिया ॥ ७९ ॥
 तदैवाग्नेतनामात्यमपसार्य महीपतिः । कल्पकार्यार्पयन्मुञ्जाकरण्यादि यथोचितम् ॥ ८० ॥
 समुद्रवसनेरोन्य आसमुद्रमपि श्रियः । उपायहृत्तराकृष्य ततः सो ऽकृत नन्दसात् ॥ ८१ ॥
 नवे तस्मिन्महामात्ये श्रीवशीकारमान्लिके । श्रीरञ्जलन्दराजस्य सिरोवाशिवदक्ष्या ॥ ८२ ॥
 तस्य धीवारिणा सिक्तो राज्ञो विक्रमपादपः । यशःप्रघुनं सुयुगे सुररञ्जीकृतविष्टपम् ॥ ८३ ॥
 नन्दराजप्रतापान्नेर्ध्वञ्जिसुत्पादयन्पराम् । तस्य बुद्धिप्रपद्यो ऽभूत्सचिवस्य महानिलः ॥ ८४ ॥

इतो ऽपि च परित्रष्टः प्राग्मन्त्री कटपकस्य सः । उदं गवेपयामास तटस्थो ऽपि हि चूतवत् ॥ ८५ ॥
 स द्रष्टः कटपकस्येष्टां चेटीं वज्रादिजिर्चुंशम् । श्वावर्जयितुमारेजे तत्प्रवृत्तियुत्सया ॥ ८६ ॥
 सापि क्षोत्राजिभूतात्मा प्रत्यहं कटपकौकसि । क्रियमाणं जट्टयमानं चाख्यत्प्राक्नमन्तिणः ॥ ८७ ॥
 ज्ञ्यांसस्तनुजन्मानो वञ्चुः कटपकस्य तु । प्रायेण पुत्रवन्तो हि जवन्ति परमार्हताः ॥ ८८ ॥
 स आरेजे ऽन्यदैकस्य सूनोरुचाहमद्भ्रलम् । निमन्त्वयितुमैद्य तत्र सान्तःपुरं नृपम् ॥ ८९ ॥
 स राज्ञः स्वागतचिकीर्षुकुट्टलचामरान् । प्रचक्रमे कारयितुमन्यचाप्से यदहति ॥ ९० ॥

१ पृथीरोम्यः २ निर्दोजलवत् ३ बोद्धमिच्छया

ब्रह्ममात्याय सा चेटी कथयामास तत्तथा । द्रव्यो ऽवसर इत्याद्यु सो ऽपि जूपं व्यजिज्ञपत् ॥ ए१ ॥
 न साम्प्रतममात्यो ऽस्मि न मान्यो ऽस्मि तथापि हि । कुलीनो ऽस्म्यतित्रको ऽस्मीत्याख्यामि स्वामिनो हितम्
 कटपकेन यदारब्धं शृणु त्वत्प्रियमञ्चिणा । उत्रादिराज्यालङ्कारान्कारयन्नस्ति सो ऽधुना ॥ ए३ ॥
 इयता कथितेनेशः स्वयं धेतु तदाशयम् । सिक्थेनापि ज्ञोणपाकं जानन्ति हि मनीषिणः ॥ ए४ ॥
 प्राप्तेन स्वामिदत्तेन यर्धितो ऽस्मीति वच्यदः । न पुनः पदसापहयं मात्सर्यं मम कल्पके ॥ ए५ ॥
 कदाचिन्मत्सरेणाहमसत्यमपि हि धुने । सत्य तत्तु चरैर्विद्धि नृपा हि चरचक्षुपः ॥ ए६ ॥
 प्रेपिताश्च चरा राज्ञा कटपकसम्पन्नि । दृष्ट्वा च तत्तदाख्यातमाख्यान्ति स्म महीशुजे ॥ ए७ ॥
 ततश्च सकुटुम्बो ऽपि कटपको नन्दच्छुजा । सद्यो ऽन्धकूपकारायामर्क्षेप्याक्षेपपूर्वकम् ॥ ए८ ॥
 कटपकाय सपुत्राय कोञ्जयौदनसेतिकाम् । पयःकरकमेकं च कूपके ऽक्षेपयन्नृपः ॥ ए९ ॥
 कटपको ऽष्टपं निरीक्ष्यान्नं कुटुम्बमिदमन्यधात् । सिक्थैर्हि संवित्रागो ऽस्य कवलानां तु का कथा १००
 कवलैः शतसङ्ख्यैर्हि जवेत्तुदरपूरणम् । तत्सिक्थमात्राण्यश्रन्तः सर्वे यूयं मरिष्यथ ॥ १०१ ॥
 तस्माच्छुक्ला स एवैकः समस्तं कोञ्जयौदनम् । यो ब्रष्टमन्त्रिणो वैरशोधनाय जवेदलम् ॥ १०२ ॥
 सन्नृयोचि कुटुम्बेन त्वं शुडक्ष्य क्षेममस्तु ते । वैरनिर्यातनं कर्तुं तात नास्मासु को ऽव्यलम् ॥ १०३ ॥
 ततश्च कटपको ऽशुक्लं तदन्नं प्रतिवासरम् । अन्ये तन्नशनं कृत्वा विपद्य त्रिदिवं ययुः ॥ १०४ ॥
 तदा च कटपकात्राव शाल्वा सामन्तच्छुजः । रुरुधुः पाटवीपुत्रं नन्दोन्मूलनकाम्यया ॥ १०५ ॥

१ कथेनापि

रुक्मिणी प्रतिदिसं पाटलीपुत्रपत्तने । ज्ञापनं चाणकेन पुरफोट पीराणां तत्र चीजुषाम् ॥ १०६ ॥
 अनीशो विद्विषां तेषामासने शयने ऽपि या । दाहृजरातुर इव नन्दो न प्राप निर्युक्तिम् ॥ १०७ ॥
 अचिन्तयद्य यावद्धि कल्पको मन्त्र्यभून्मम । तावत्सिंहगुहेवेदं पुरं नास्कन्दि केनचित् ॥ १०८ ॥
 विना तं कल्पकमचूडनगरस्येदृशी दशा । श्वरशकं ह्युपवनं पान्थेरप्युपजीव्यते ॥ १०९ ॥
 स जीयति यदि तदा तेनोबेद्यते पुरम् । प्रायेण कृष्यते हस्तिचारो हस्तिचिरेव हि ॥ ११० ॥
 काराधिकारिणो राज्ञा पृष्टाश्चैवं व्यजिज्ञपन् । अन्धकूपस्थितः को ऽपि गृह्णात्यद्यापि कोञ्जवान् ॥ १११ ॥
 द्धित्वा च मशिकां कूपे तवारोप्य च कल्पकम् । तर्दवाकर्पयामास नन्दो निधिमिवात्मनः ॥ ११२ ॥
 अपि पफट्टपत्तानं शिषिकामधिराप्य तम् । यमस्योपर्यत्रमयधूपंः पूदेयतामिव ॥ ११३ ॥
 तं हृष्टा धैरिणो दध्युर्नन्दो ऽचूडवधः सतु । यदेयो ऽस्मान्चीपयते दर्शयन्कूटकद्वपकम् ॥ ११४ ॥
 ततो धाढमुपक्षोतुं ते प्रायतन्त धैरिणः । अनुपपन्नया यन्त्वप्रतियन्त्वादिकद्वपनः ॥ ११५ ॥
 ततश्च कल्पकः प्रेक्ष्य दूतं तानेवमब्रवीत् । एतु वः को ऽप्यजिमतो ऽन्तर्गङ्गं नाथमास्थितः ॥ ११६ ॥
 यथाहमपि नौयानो जडिपत्वा तेन धीमता । करोमि सन्धिमन्यघ्नान्नयतां यदन्नीप्सितम् ॥ ११७ ॥
 सान्धियिप्रदिकस्तेषां कल्पकश्चापि नोस्थितो । मित्रितावाञ्जिमुख्येन यकायकप्रद्वयिवि ॥ ११८ ॥
 तत्र फल्यचिदेकस्येद्युक्तापं करस्थितम् । निरीक्ष्य कल्पको मन्ती तमूचे ऽह्वलिसन्धया ॥ ११९ ॥
 यद्यमुष्येद्युजारास्य मूलं प्रान्तश्च कल्पके । एतन्मध्यमदेशस्य तदा किमुपतिष्ठते ॥ १२० ॥

सान्धिग्रहिकः सो ऽथ विघ्नानपि सुधीरपि । न तदाशयमज्ञासीदीदृशस्तु तदाशयः ॥ १२१ ॥
 यथेष्टुयष्टिर्भूतेन प्रान्तेन च विवर्धते । उभान्यामेव सन्धिभ्यां तथा ह्यत्रियसन्ततिः ॥ १२२ ॥
 तत्र षकः सत्यसन्धिर्यत्रोक्तं नान्यथा ज्ञेयत् । प्रपञ्चसन्धिरपरो मायया यः प्रतन्यते ॥ १२३ ॥
 अग्निभ्यासेन यो नन्दे सत्यसन्धेर्न गोचरः । प्रपञ्चसन्धिस्तु कथं ज्ञावी वो मयि तद्विदि ॥ १२४ ॥
 निःसन्धिग्रन्थास्तद्धूमपुपुजीव्या ज्ञविष्यथ । निकृत्तमूलप्रान्तेक्षुयष्टिवन्नन्दञ्चूपतेः ॥ १२५ ॥
 पुनश्च तत्प्रदेशस्याचीर्यो मूर्धन्यदर्शयत् । दण्णाहतां दधिस्थालीं कटपको हस्तसञ्ज्ञया ॥ १२६ ॥
 प्राग्वज्जावार्थमज्ञासीत्प्रधानपुरुषो न सः । कटपकामात्यहृदयज्ञावार्थो ऽयमञ्चूपुनः ॥ १२७ ॥
 त्यत्पदसंहतिस्थावी महोर्दण्णाहता यदि । तच्चः स्याद्विटकाकार्हे विकीर्णे दधिवद्वलम् ॥ १२८ ॥
 पुनः स्वनावा तन्नावः कटपकस्त्रिः प्रदक्षिणम् । चकार तदजिप्रायं तत्रापि न विवेद सः ॥ १२९ ॥
 जावार्थस्त्वेप मन्नावा यथा नौरावृता तव । तथास्मत्तेजसा तेजो जयतामावशिष्यते ॥ १३० ॥
 सन्ज्ञात्रये ऽपि जावार्थमजानन्कटपकस्य सः । ऊहापोहपरस्तस्थी व्यात्तास्यः काकपोतवत् ॥ १३१ ॥
 स्वस्थानं कटपको ऽथागात्सान्धिग्रहिकः स तु । तन्नावमविदन्वीक्षापन्नः स्वशिविरं ययौ ॥ १३२ ॥
 स सन्धिग्रहपुमान्निजैः पृष्टो विपादजाक् । अघोचदत्यसम्बन्धमलापी कटपकद्विजः ॥ १३३ ॥
 पुनः पुनश्च तेः पृष्टो न स किञ्चिदयोचत । स हि जिहाय तन्नावं नाज्ञासिपमिति श्रुयन् ॥ १३४ ॥
 मितितः कटपकस्यायमपीति कृतनिश्चयाः । ते ऽथ सामन्तराजानः पलायन्त दिशो दिशम् ॥ १३५ ॥

१ जारपुरुरूपरुपाफोचितम् २ विलम्बः

ततः पलायमानानां तेषां कल्पकशासनात् । इत्स्यश्वरत्नकोशादि जगद्वाङ्मिथ नन्दराट् ॥ १३६ ॥
नन्दो ऽपि तं निजग्राह प्राफनं द्रुष्टमन्तिष्ठम् । जक्तस्य कल्पकस्यायमनर्थकृदिति क्रुधा ॥ १३७ ॥

नन्दश्रियां रक्षणसौचिदल्लः सुधीनयोपायनदीनदीनः ।

क्ष्मां कल्पको नन्दनरेश्वराज्ञानियन्तितां मन्तिवरश्चकार ॥ १३७ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते परिशिष्टपर्वणि स्यविरावलीचरिते
महाकाव्ये कल्पकामात्यसङ्कीर्तनो नाम सप्तमः सर्गः ॥

अष्टमः सर्गः

कटपकः पुनरुपभ्रानेकपुत्रो धियां निधिः । सुचिरं नन्दराजस्य मुञ्जाव्यापारमन्वशात् ॥ १ ॥
 नन्दस्य वंशे कालेन नन्दाः सप्ताक्षवध्रुपाः । तेषां च मन्त्रिणो ऽञ्चलञ्चूयांसः कटपकान्वयाः ॥ २ ॥
 ततस्त्रिराणरुपृथिवीपतिः पतिरिव श्रियः । समुत्थातद्विपत्कन्दो नन्दो ऽञ्चलवध्रुवमो नृपः ॥ ३ ॥
 विराङ्कटः श्रियां वासो ऽसङ्कटः शकटो धियाम् । शकटाल इति तस्य मन्व्यञ्चूकटपकान्वयः ॥ ४ ॥
 तस्य लक्ष्मीयती नाम लक्ष्मीरिव वपुष्मती । सधर्मचारिष्यञ्चवह्नीलालङ्कारधारिणी । ॥ ५ ॥
 तयोश्च ज्येष्ठतनयो विनयालङ्कृतो ऽजवत् । अस्थूलधीः स्थूलजज्ञो जज्ञाकारनिशाकरः ॥ ६ ॥
 ज्ञक्तिनिष्ठः कनिष्ठो ऽञ्चूच्छ्रीयको नन्दनस्तयोः । नन्दराइहृदयामन्दानन्दगोशीर्षचन्दनः ॥ ७ ॥
 पुरे ऽञ्चूत्तत्र कोशेति वेद्या रूपश्रियोर्वशी । वशीकृतजगच्चेता वञ्चूव जीवनौपधिः ॥ ८ ॥
 शुभ्रानो विविधान्चोगान्स्थूलजज्ञो दिवानिशम् । उवास वसन्थे तस्या द्वादशाब्दानि तन्मनाः ॥ ९ ॥
 श्रीयरुस्त्वद्भरद्वो ऽञ्चूच्चूरिविश्रञ्चज्जाजनम् । द्वितीयमिव हृदयं नन्दस्य पृथिवीपतेः ॥ १० ॥
 तत्र चासीद्भरुचिर्नाम द्विजवराग्रणीः । कवीनां वादिनां वैयाकरणानां शिरोमणिः ॥ ११ ॥
 स्वयङ्कूर्तनवनवरटोचरशतेन सः । वृत्तैः प्रवृत्तो ऽनुदिनं नृपाव्लगने सुधीः ॥ १२ ॥
 मिथ्याहृगिति तं मन्त्री प्रशशंस न जातुचित् । तुष्टो ऽप्यसौ तुष्टिदानं न ददौ नृपतिस्ततः ॥ १३ ॥
 शाल्वा वररुचिस्तत्र दानाप्रापणकारणम् । आराधयितुमारजे गृहिणीं तस्य मन्त्रिणः ॥ १४ ॥

१ विशालः २ गृहे ३ नृपानुरंजने

सन्तुष्ट्या तथान्येष्टुः कार्ये ऽष्टो ऽब्रवीदिदम् । राज्ञः पुरस्तान्मे काव्यं तव ऋती प्रशंसतु ॥ १५ ॥
 तथा तद्पुरोधेन तद्विज्ञप्तो ऽवदत्पतिः । मिथ्यादृष्टेरमुष्याहं प्रशंसामि कथं वचः ॥ १६ ॥
 तयोक्तः साग्रहं मन्त्री तत्तथा प्रत्यपद्यत । अन्धब्रह्मीवालमूर्खाणामाग्रहो वदयान्बल्लु ॥ १७ ॥
 राज्ञः पुरस्तात्पठतः काव्यं वररुचेस्ततः । अहो सुजापितमिति वर्णयामास मन्त्रिराट् ॥ १८ ॥
 दीनारशतमष्टाग्रं ततो ऽस्मै नृपतिर्ददौ । राजमान्यस्य वाचापि जीव्यते ह्यनुकूलया ॥ १९ ॥
 दीनाराष्टोत्तरशते दीयमाने दिने दिने । किमेतद्दीयत इति चूपं मन्त्री व्यजिज्ञपत् ॥ २० ॥
 अथोचे नृपतिर्मन्त्रिन्दम्नो ऽस्मै त्वत्प्रशंसया । वयं यदि स्वयं दम्नो दम्नः किं न पुरा ततः ॥ २१ ॥
 मन्त्र्यप्यूचे मया देव प्रशंसा नास्य निर्मिता । काव्यानि परकीयाणि प्राशंसिपमहं तदा ॥ २२ ॥
 पुरो नः परकाव्यानि स्वकीकृत्य पठत्ययम् । किमेतत्सत्यज्ञावेनेत्यज्ञापत नृपस्ततः ॥ २३ ॥
 एतत्पठितकाव्यानि पठन्तीर्वाञ्छिका अपि । दर्शयिष्यामि वः प्रातरित्यूचे सचिवो ऽपि च ॥ २४ ॥
 यथा यद्दत्ता ऋता ऋतदत्तैणिका तथा । वेणा रेणेति सप्तासन्प्राज्ञाः पुत्र्यस्तु मन्त्रिणः ॥ २५ ॥
 गृह्णाति ज्यायसी तासां सकृद्भुक्तं तथेतराः । द्वित्र्यादिवारक्रमतो गृह्णन्ति स्म यथाक्रमम् ॥ २६ ॥
 राज्ञः समीपं सचिवो द्वितीये ऽह्नि निनाय ताः । तिरस्करिष्यन्तरिताः समुपावेशयच्च सः ॥ २७ ॥
 अष्टोत्तरशतं श्लोकान्स्वयं निर्माय नैतिकान् । ऊचे वररुचिस्तास्तु यथाज्येष्ठमनूचिरे ॥ २८ ॥
 ततो वररुचे रुष्टो राजा दानं न्यवारयत् । उपायाः सचिवानां हि निग्रहानुग्रहकृमाः ॥ २९ ॥

१ जवनिकाच्छादिताः

ततो वररुचिर्गत्या यन्त्रं गङ्गाजले व्यधात् । तन्मध्ये वल्लवद्धं च दीनारशतमष्टयुक् ॥ ३० ॥
 प्रातर्गङ्गामसौ स्तुत्या यन्त्रमाक्रामदंष्ट्रिणा । दीनारास्ते च तत्पाणवुत्पत्य न्यपतंस्ततः ॥ ३१ ॥
 स एवं विदधे नित्यं जनस्तेन विसिम्भिये । तच्च श्रुत्वा जनश्रुत्या राजाशंसत मन्त्रिणे ॥ ३२ ॥
 इदं यद्यस्ति सत्यं तत्प्रातर्वाशामहे स्वयम् । इत्युक्तो मन्त्रिणा राजा तत्तथा प्रत्यपद्यत ॥ ३३ ॥
 दत्त्वा शिक्षां चरः सायं प्रेषितस्तत्र मन्त्रिणा । शरस्तम्बनिखीनो ऽस्थाल्पहीवानुपलक्षितः ॥ ३४ ॥
 तदा वररुचिर्गत्या वृद्धं मन्दाकिनीजले । दीनाराष्टोत्तरशतग्रन्थि न्यस्य ययौ गृहे ॥ ३५ ॥
 तज्जीवितमिवादाय दीनारग्रन्थिमादरात् । चरः समर्पयामास प्रबुध्नं वरमन्त्रिणे ॥ ३६ ॥
 अथ गुसात्तदीनारग्रन्थिर्मन्त्री निशात्यये । ययौ राज्ञा समं गङ्गामागाघरुचिस्तदा ॥ ३७ ॥
 जटुकामं नृपं दृष्ट्वात्कृष्टमानी सविस्तरम् । स्तोतुं प्रवष्टते गङ्गां मूढो वररुचिस्ततः ॥ ३८ ॥
 स्तुत्यन्ते ऽचालयद्यन्त्रं यदा वररुचिः परम् । दीनारग्रन्थिरुत्पत्य नापतत्पाणिकोटे ॥ ३९ ॥
 ग्रन्थिं गवेषयामास पाणिना तज्जले ततः । सो ऽस्थादपश्यंस्तूष्णीको धूर्तो घृष्टो हि मौनञ्चाक् ॥ ४० ॥
 इत्पूचे च महामात्यः किं ते दत्ते न जाह्वयी । न्यासीकृतमपि ब्रुव्यं गवेषयसि यन्मुहुः ॥ ४१ ॥
 उपलक्ष्य गृहाणेदं निजब्रुव्यमिति हुवन् । सो ऽर्पयामास दीनारग्रन्थिं वररुचेः करे ॥ ४२ ॥
 दीनारग्रन्थिना तेनोत्सापिहृद्ग्रन्थिनेव सः । दशमासादयामास मरणादपि दुःसहाम् ॥ ४३ ॥
 विप्रतारयितुं लोकं सायमत्र क्षिपत्यसौ । ब्रुव्यं प्रातः पुनर्गृह्णातीत्यूचे सचिवो नृपम् ॥ ४४ ॥
 साधु जातमिदं उन्नेत्यालपन्मन्त्रिपुङ्गवम् । विस्मयस्मेरनयनः स्वधेदमागान्महीपतिः ॥ ४५ ॥

तस्याय कथयामास काचित्सचिवचेत्यदः । चूपतिः श्रीयकोषादे जौहयते मन्त्रियेभमनि ॥ ४७ ॥
 सञ्जयते पान शस्त्रादि दातुं नन्दाय मन्त्रिणा । शस्त्रप्रियाणा राक्षां हि शस्त्रमाद्यमुपायनम् ॥ ४८ ॥
 समासाद्य तद्वक्षस्तद्वलं वररुधिस्ततः । चणकादि प्रदायेति डिम्बरूपाशपाठयत् ॥ ४९ ॥
 न वेत्ति राजा यदसौ शकटाक्षः करिष्यति । व्यापाद्य नन्दं तद्वाज्ये श्रीयकं स्थापयिष्यति ॥ ५० ॥
 स्थाने स्थाने पठन्ति स्म डिम्ब्रा एवं दिने दिने । जनश्रुत्या तदश्रीपीदिति चाचिन्तयन्पुपः ॥ ५१ ॥
 चाक्षका यद्य ज्ञापन्ते ज्ञापन्ते यद्य योषितः । उत्पातिकी च या ज्ञापा सा जयत्यम्यथा न हि ॥ ५२ ॥
 तत्रप्रत्ययार्थं राक्षाय प्रेषितो मन्त्रियेभमनि । पुरुषः सर्वमागत्य यथादृष्टं व्यजिज्ञपत् ॥ ५३ ॥
 ततश्च सेवावसरे मन्त्रिणः समुपेयुपः । प्रणामं कुर्वतो राजा कोपात्तस्थौ पराञ्जुलः ॥ ५४ ॥
 तज्जावहो ऽथ वेभ्मैत्यामात्यः श्रीयकमब्रवीत् । राक्षो ऽस्मि ज्ञापितः केनाप्यत्रको विद्विषन्निव ॥ ५५ ॥
 असावकस्मादस्माकं कुलद्वय उपस्थितः । रक्षयते वत्स कुरुषे यथादेशमिमं मम ॥ ५६ ॥
 नमयामि यदा राक्षं शिरश्चिन्धास्तदासिना । अत्रकः स्वामिनो यध्यः पितापीति वदेस्ततः ॥ ५७ ॥
 यिर्यासौ मयि जरसाव्येयं याते परासुंताम् । त्वं मत्कुलगृहस्तम्भो जविष्यसि चिरं ततः ॥ ५८ ॥
 श्रीयको ऽपि रुद्रेभ्यमवदद्गजदस्वरम् । तात घोरमिदं कर्म भ्यषचो ऽपि करोति किम् ॥ ५९ ॥
 अमात्यो ऽप्यनयीदेयमेवं कुर्वन्विचारणाम् । मनोरथान्पूरयसि वैरिणामेव केवलम् ॥ ६० ॥

१ यातुमिच्छी २ मृत्यु

राजा यम इयोद्दहनः सकुटुम्बं निहन्ति माम् । यावत्तावन्ममैकस्य ह्ययाद्भद्र कुटुम्बकम् ॥ ६१ ॥
 मुखे विपं तालपुटं न्यस्य नंस्यामि भूपतिम् । शिरः परासोमं त्रिन्धाः पितृहत्या न ते ततः ॥ ६२ ॥
 पित्र्यं बोधितस्तस्य प्रतिपेदे चकार च । शुचोदर्काय धीमन्तः कुर्वन्त्यापातदारुणम् ॥ ६३ ॥
 प्रवता किमिदं वत्स विहितं कर्म दुष्करम् । ससम्भ्रममिति प्रोक्तो नृपेण श्रीयको ऽवदत् ॥ ६४ ॥
 यदैव स्वामिना ज्ञातो ब्रोह्मयं निहतस्तदा । ऋचिचिन्तानुसारेण ऋत्याना हि प्रवर्तनम् ॥ ६५ ॥
 ऋत्यानां युज्यते दोषे स्वय ज्ञाते विचारणा । स्वामिज्ञाते प्रतीकारो युज्यते न विचारणा ॥ ६६ ॥
 कृतौर्ध्वदेहिकं नन्दस्ततः श्रीयकमब्रवीत् । सर्वव्यापारसहिता मुद्गेय गृह्यतामिति ॥ ६७ ॥
 अथ विज्ञापयामास प्रणम्य श्रीयको नृपम् । स्थूलजज्ञानिधानो ऽस्ति पितृदुह्यो ममाग्रजः ॥ ६८ ॥
 पितृप्रसादान्निर्वाधं कोशायास्तु निकेतने । जोगानुपयुञ्जानस्य तस्याब्दा द्वादशागमन् ॥ ६९ ॥
 आहूयाथ स्थूलजज्ञस्तमर्थं ऋचुजोदितः । पर्यालोच्यामुमर्थं तु करिष्यामीत्यन्नापत ॥ ७० ॥
 अर्धयालोचयेत्युक्तः स्थूलजज्ञो महीजुजा । अशोकयनिका गत्वा विममर्शति चेतसा ॥ ७१ ॥
 शयनं चोजनं स्नानमन्ये ऽपि सुखहेतवः । काले ऽपि नानुभूयन्ते रोरेरिव नियोगिनिः ॥ ७२ ॥
 नियोगिनां स्वान्यराष्ट्रचिन्ताव्यग्रे च वेतसि । प्रेयसीनां नायकाशः पूर्णकुम्भे ऽम्भ्रसासिव ॥ ७३ ॥
 त्यक्त्या सर्वमपि स्वार्थं राजार्थं कुर्वतामपि । उपपन्नानि पिशुना सद्भ्रजानामिव षिकाः ॥ ७४ ॥
 यथा स्वदेहविविणव्ययेनापि प्रयत्यते । राजार्थे तद्वदात्मार्थे यत्यते किं न धीमता ॥ ७५ ॥
 विचिन्त्यैवं व्याधत्केशोत्पाटनं पञ्चमुष्टिनिः । रत्नकम्बलदशाज्ञी रजोहरणमप्यथ ॥ ७६ ॥

ततश्च स महाजागो गत्वा सदसि पार्थिवं । आक्षोचितमिदं धर्मलाजः स्तादित्यवोचत ॥ ७७ ॥
 ततः स राजसदनाच्छुहाया इव केसरी । निःससार महासारः संसारकरिरोपणः ॥ ७८ ॥
 किमेप कपटं कृत्वा याची वेष्मागृहं पुनः । इत्यप्रत्ययतः क्षापो गवाक्षेण निरैद्धत ॥ ७९ ॥
 प्रदेशे शवदुर्गन्धे ऽप्यविकूणितनासिकम् । यान्तं दृष्ट्वा स्थूलत्रयं नरेन्द्रो ऽधूनयद्विरः ॥ ८० ॥
 जगवान्बीतरागो ऽसावस्मिन्धिगे कुचिन्तितम् । इत्यात्मानं निनिन्दोच्चैर्नन्दस्तमजिनन्दयन् ॥ ८१ ॥
 स्थूलत्रयो ऽपि गत्वा श्रीसम्भृतिविजयान्तिके । दीक्षां सामायिकोच्चारपूर्विकां प्रत्यपद्यत ॥ ८२ ॥
 गृहीत्वा श्रीयकं दोष्णिं ततो नन्दः सगौरवम् । मुजाधिकारे निःशेषव्यापारे सहिते न्यधात् ॥ ८३ ॥
 चकार श्रीयको राज्यचित्तामवहितः सदा । साक्षादिव शकटालः प्रकृष्टनयपाटवात् ॥ ८४ ॥
 स नित्यमपि कीशाया विनीतः सद्ने ययौ । स्नेहाञ्छ्रुतुस्तल्पियापि कुलीनैर्वहुमन्यते ॥ ८५ ॥
 स्थूलत्रयवियोगार्ता श्रीयकं प्रेक्ष्य सारुदत् । इष्टे इष्टे हि दुःखार्ता न दुःखं धर्तुमीशते ॥ ८६ ॥
 ततस्तां श्रीयको ऽवोचदार्ये किं कुर्महे वयम् । असौ वररुचिः पापो ऽघातयज्जनकं हि नः ॥ ८७ ॥
 अकान्णोत्थितवज्राग्निप्रदीपनसहोदरम् । स्थूलत्रयवियोगं च जवत्या अकरोदयम् ॥ ८८ ॥
 त्यज्जाम्यामुपकोशायां यावज्जको ऽस्स्यसौ खलः । तावत्प्रतिक्रियां काञ्चिद्विचिन्तय मनस्विनि ॥ ८९ ॥
 तदादिशोपकोशां यत्प्रतार्य कथमप्यसौ । विधीयतां वररुचिर्मध्यपानरुचिस्त्वया ॥ ९० ॥
 प्रयोवियोजनाधैराद्वाक्षिण्याइवरस्य च । तत्प्रतिक्रिय सा सद्यो ऽप्युपकोशां समादिशत् ॥ ९१ ॥

कोशायाश्च निदेशेनोपकोशा तं तथान्यथात् । यथा पपौ सुरामेष स्त्रीवशैः क्रियते न किम् ॥ ए२ ॥
 सुरापानं वररुचिः स्वैरं ऋद्वो ऽद्य कारितः । उपकोशेति कोशाये शशंसाथ निशात्यये ॥ ए३ ॥
 अथ कोशामुखात्सर्वं शुश्राव श्रीयको ऽपि तत् । मेने च पितृवैरस्य विहितं प्रतियातनम् ॥ ए४ ॥
 शकटादमहामात्यात्याप्रच्युति सो ऽप्यञ्जत् । ऋद्वो वररुचिर्भूपसेवावसरतत्परः ॥ ए५ ॥
 स प्रत्यहं राजकुले सेवाकाले समापतन् । राज्ञा च राजद्वोकैश्च सगौरवमदृश्यत ॥ ए६ ॥
 अन्यदा नन्दराट्मन्त्रिगुणस्मरणविह्वलः । सदसि श्रीयकामात्यं जगदैवं सगजदम् ॥ ए७ ॥
 चक्रिमाञ्छक्तिमान्नित्यं शकटाद्वो महामतिः । अत्रवन्मे. महामात्यः शक्रस्येव बृहस्पतिः ॥ ए८ ॥
 अपन्नो ऽसौ दैवादद्य करोमि किम् । मन्ये शून्यमिवास्थानमहं तेन विनात्मनः ॥ ए९ ॥
 श्रीयको ऽप्येवं किं देवेह विदध्महे । इदं वररुचिः सर्वं पापं व्यधित मद्यपः ॥ १०० ॥
 सुरां ऋद्वः पिबतीति नृपोदिते । श्वो ऽमुं दर्शयितास्मीति श्रीयकः प्रत्यज्ञापत ॥ १०१ ॥
 श्रीयकश्च द्वितीये ऽह्नि सर्वेषामीयुषां सदः । स्वंपुंसा शिद्धितेनाऽयं. पद्ममेकैकमार्पयत् ॥ १०२ ॥
 तत्कालं. मदनफलरसज्ञावनयाञ्चितम् । दुरात्मनो वररुचेर्ययामास पङ्कजम् ॥ १०३ ॥
 तामोदमिदमित्यत्रिवाणिनः । घ्रातुं राजादयो निन्युर्नासाग्रे स्वं स्वमम्बुजम् ॥ १०४ ॥
 ऋद्वो ऽनयद्घ्रांतु घ्राणाम्रे पङ्कजं निजम् । चन्द्रहाससुरां सद्यो रात्रिपीतां ततोऽवमत् ॥ १०५ ॥
 शीधुपं ब्रह्मवन्धुं बन्धवधोचितम् । सर्वैरित्याकुक्ष्यमानो निर्ययी सदसो ऽथ सः ॥ १०६ ॥

ब्राह्मणा याचितास्तेन प्रायश्चित्तमचीकथन् । तापितत्रपुणः पानं सुरापानाघघातकम् ॥ १०७ ॥
मूपया तापितमथ पपौ वररूचिस्त्रपु । प्राणैश्च मुमुचे सद्यस्तत्रदाहत्रयादिव ॥ १०८ ॥

स्थूलजज्ञो ऽपि सम्भूतविजयाचार्यसन्निधौ । प्रव्रज्यां पालयामास पारदृश्या श्रुताम्बुधेः ॥ १०९ ॥
वर्षाकाले ऽन्यदायाते सम्भूतविजयं गुरुम् । प्रणम्य मूर्ध्नां मुनय इत्यगृह्णन्नभिप्रहान् ॥ ११० ॥
अहं सिंहगुहादारे कृतोत्सर्गं उपोषितः । अथस्थास्ये चतुर्मासीमेकः प्रत्यशृणोदिदम् ॥ १११ ॥
दृग्धिपाहिविलदारे चतुर्मासीमुपोषितः । स्थास्यामि कायोत्सर्गेण द्वितीयो ऽन्यग्रहीदिदम् ॥ ११२ ॥
उत्सर्गीं कूपमण्डूकासने मासचतुष्टयम् । स्थास्याम्युपोषित इति तृतीयः प्रत्यपद्यत ॥ ११३ ॥
योग्यान्मत्वा गुरुः साधून्यावत्तानन्वमन्यत । स्थूलजज्ञः पुरोज्ञ्य नलैवं तावदब्रवीत् ॥ ११४ ॥
कोशाचिथाया वेद्याया गृहे या चित्रशाखिका ॥ विचित्रकामशाखोक्तकरणलेख्यशाखिनी ॥ ११५ ॥
तत्र कृततपःकर्मविशेषः पद्मसाशनः । स्थास्यामि चतुरो मासानिति मे ऽजिग्रहः प्रजो ॥ ११६ ॥ युग्मं ॥
ज्ञात्थोपयोगाद्योग्यं तं गुरुस्तत्रान्वमन्यत । साधवश्च ययुः सर्वे स्वं स्वं स्थानं प्रतिश्रुतम् ॥ ११७ ॥
शान्तांस्तीव्रतपोनिष्ठान्दृष्ट्वा तांश्चुनिसत्तमान् । त्रयो ऽमी ज्ञेजिरे शान्तिं सिंहसर्पारघट्टकाः ॥ ११८ ॥
स्थूलजज्ञो ऽपि सम्प्राप कोशावेद्यानिकेतनम् । अन्युत्तस्थौ तथा कोशाप्याह्विताञ्जलिग्रतः ॥ ११९ ॥
सुकुमारः प्रकृत्यासौ रमन्नास्तम्भ इवोरुणा । व्रतजारेण विधुरो ऽत्रागादिति विचिन्त्य सा ॥ १२० ॥
उवाच स्वागतं स्वामिन्समादिश करोमि किम् । वपुर्धनं परिजनः सर्वमेतत्तत्रैव हि ॥ १२१ ॥
चतुर्मासी वसत्यै मे चित्रशाखेयमर्ष्यताम् । इत्यूचे स्थूलजज्ञो ऽपि सा तूचे गृह्यतामिति ॥ १२२ ॥

तथा च तस्यां प्रगुणीकृतायां जगवानपि । कामस्थाने ऽविशर्द्धम इव स्ववलयत्तया ॥ १२३ ॥
 अथ सा पद्मसाहारजोजनानन्तरं मुनेः । विशेषकृतशृङ्गारा क्षोत्राय समुपाययौ ॥ १२४ ॥
 सोपविष्टा पुरस्तस्योत्कृष्टा काचिदिवाप्सराः । चतुरं रचयामास हावजावाधिकं मुहुः ॥ १२५ ॥
 करणानुचक्रवक्रीमोद्दामानि सुरतानि च । तानि तानि प्राक्तनानि स्मारयामास सासकृत् ॥ १२६ ॥
 यद्यत्क्षोत्राय विदधे तथा तत्र महामुनौ । तत्तन्मुधात्रवषज्रे यथा नखविलेखनम् ॥ १२७ ॥
 प्रतिवासरमन्वेवं तत्क्षोत्राय चकार सा । जगाम स तु न क्षोत्रं मनागपि महामनाः ॥ १२८ ॥
 तयोपसर्गकारिण्या प्रत्युतास्य महामुनेः । अदीप्यत ध्यानवह्निर्मेघवह्निरिवाम्भसा ॥ १२९ ॥
 त्वयि पूर्वमिवाज्ञानाद्रन्तुकामां धिगीश माम् । आत्मानमिति निन्दन्ती सापतत्तस्य पादयोः ॥ १३० ॥
 मुनेस्तस्येन्द्रियजयप्रर्षेण चमत्कृता । प्रपेदे श्रावकत्वं साग्रहीच्चैवमन्निग्रहम् ॥ १३१ ॥

तुष्टः कदापि कस्मैचिद्ददाति यदि मा नृपः । विना पुमासमेक तमन्यत्र नियमो मम ॥ १३२ ॥
 गते तु वर्षासमये ते त्रयो ऽपि हि साधवः । निर्व्यूढान्निग्रहा एयुर्गुरुपादान्तिकं क्रमात् ॥ १३३ ॥
 आयान्तिहगुहासाधुरहो दुष्करकारक । तत्र स्वागतमित्यूचे किचिदुत्थाय सूरिणा ॥ १३४ ॥
 सूरिणा ज्ञापितौ तद्वदायान्तावितरात्रपि । समे प्रतिज्ञानिर्वाहे समा हि स्वामिसत्किया ॥ १३५ ॥
 स्थूलत्रयमथायान्तमन्युत्थायात्रवीचुरुः । दुष्करदुष्करकारिन्महात्मन् स्वागतं तव ॥ १३६ ॥
 सासूयाः साधवस्ते ऽथाचिन्तयन्नित्यहो गुरोः । इदमामन्त्रणं मन्त्रिपुत्रताहेतुकं बलु ॥ १३७ ॥
 यद्यसौ पद्मसाहारात्कृतदुष्करः । इदं वर्षान्तरे तर्हि प्रतिज्ञास्यामहे वयम् ॥ १३८ ॥

एवं मनसि संस्थाप्य सामर्पास्ते महर्षयः । कुर्याणाः संयमं मासानष्टावगमन्यन्क्रमात् ॥ १३९ ॥
 उत्तमर्णं इव भ्राते काले हृष्टः पुरो गुरोः । साधुः सिंहगुहावासी चकारेति प्रतिश्रवम् ॥ १४० ॥
 कोशापेदयागृहे नित्यं पङ्कसाहारज्जोजनः । जगवन्समवस्थस्ये चतुर्मासीमिमामहम् ॥ १४१ ॥
 स्थूलजत्रेण मात्सर्यादेतदङ्गीकरोत्ययम् । विचार्येत्युपयोगेन ज्ञात्वा च गुरुरादिशत् ॥ १४२ ॥
 वरस माजिम्रहं कार्परितिक्रुकरक्रुकरम् । स्थूलजत्रः ह्यमः कर्तुमद्विराज इव स्थिरः १४३ ॥
 न हि मे क्रुक्करो ऽव्येप कथं क्रुक्करक्रुक्करः । तदवश्यं करिष्यामीत्युवाच स पुनर्गुरुम् ॥ १४४ ॥
 गुरुत्वे ऽमुना जायी प्रंशः प्राक्कपसो ऽपि ते । आरोपितो ऽत्तिजारो हि गात्रभङ्गाय जायते ॥ १४५ ॥
 गुरोर्वचो ऽवभत्याथ वीरम्मन्यो मुनिः स तु । उन्मीनकेतनं प्राप कोशायास्तन्निकेतनम् ॥ १४६ ॥
 स्थूलजत्रस्पर्धेहायाति मन्ये तपस्व्यसी । जवे पतन् रक्षणीय इत्युत्थाय ननाम सा ॥ १४७ ॥
 यसत्यै याचितां तेन मुनिना चित्रशालिकाम् । कोशा समर्पयामास स मुनिस्तत्र चाविशत् ॥ १४८ ॥
 तं शुकपद्मसाक्षरं मध्यादे तु परीक्षितुम् । कोशापि तत्रं लावण्यकोशञ्चूता समाययौ ॥ १४९ ॥
 शुशोभ स पुनर्मञ्जु पद्मजाष्टीमुदीक्ष्य ताम् । स्त्री तादृग्भोजनं तादृग्विकाराय न किं जवेत् ॥ १५० ॥
 स्मरार्या याचमानं तं कोशाप्येवमवोचत । वयं हि जगवन्वेषया वक्ष्याः स्मो धनदानतः ॥ १५१ ॥
 व्याहार्पाङ्गुनिरप्येवं प्रसीद मृगलोचने । अस्मासु जवति द्रव्यं किं तैलं बालुकास्त्रिव ॥ १५२ ॥
 नेपालक्ष्णो ऽपूर्वसी साधवे रत्नकम्पदम् । दत्ते तमानयेत्यूचे सा निर्वेदयितुं मुनिम् ॥ १५३ ॥
 ततश्चचात्त नेपालं प्राचूढाले ऽपि बालवत् । पङ्किलायामिलायां स निजप्रत इय स्वखन् ॥ १५४ ॥

तत्र गत्वा महीपादाञ्जलकम्बलमाप्य च । स मुनिर्वलितो वर्त्मन्यासंस्तस्मिंश्च दस्यवः ॥ १५१ ॥
 आयाति लक्षमित्याख्यदस्यूनां शकुनिस्ततः । किमायातीत्यपृष्ठञ्च दस्युराङ् द्रुस्थितं नरम् ॥ १५६ ॥
 आगहन्निच्छुरेको ऽस्ति न कश्चित्तादृशो ऽपरः । इत्यशंसद्गुमारूढश्चौरसेनापतेः स तु ॥ १५७ ॥
 साधुस्तत्राथ सम्प्राप्तस्तैर्विधृत्य निरूपितः । किमर्थमपश्यद्भिर्मुचे च मल्लिम्बुचै ॥ १५८ ॥
 पतद्ब्रह्मं प्रयातीति व्याहरद्ब्रह्मकृतिः पुनः । मुनि चौरपतिः प्रोचे सत्यं ब्रूहि किमस्ति ते ॥ १५९ ॥
 वेश्याकृते ऽस्य वंशस्यान्तः क्षिप्तो रत्नकम्बलः । अस्तीत्युक्ते मुनिश्चौरराजेन मुमुचे च सः ॥ १६० ॥
 स समागत्य कोशाचै प्रददौ रत्नकम्बलम् । चिद्वेप सा गृहन्नोतःपङ्के निःशङ्कमेव तम् ॥ १६१ ॥
 अजदपन्मुनिरप्येवमद्वेष्यशुचिकर्दमे । महामूढ्यो ह्यसौ रत्नकम्बलः कम्बुकण्ठि किम् ॥ १६२ ॥
 अथ कोशाप्युवाचैवं कम्बलं मूढ शोचसि । गुणरत्नमयं श्वेत्रे पतन्तं स्वं न शोचसि ॥ १६३ ॥
 तद्भ्रुत्वा ज्ञातसंवेगो मुनिस्तामित्यवोचत । बोधितो ऽस्मि त्वया साधु संसारात्साधु रक्षितः ॥ १६४ ॥
 अधान्यतीचारत्रयान्युन्मूलयितुमात्मनः । यास्यामि गुरुरुपादान्ते धर्मलाजस्तवानधे ॥ १६५ ॥
 कोशापि तमुवाचैवं मिथ्या मे दुष्कृतं त्वयि । नह्यत्रतस्थयाप्येवं मया यदसि खेदितः ॥ १६६ ॥
 आशातनेयं युष्माकं बोधहेतोर्मया कृता । ह्यन्तव्या सा गुरुवचः श्रयध्वं यात सत्वरम् ॥ १६७ ॥
 इन्द्रामीति वदन् गत्वा सम्भ्रूतविजयान्तिके । गृहीत्वालोचना तीक्ष्णमाचचार पुनस्तपः ॥ १६८ ॥
 समाधिमन्तो मरणं साधयित्वा परेद्यवि । सम्भ्रूतविजयाचार्यपादाः स्वर्गं प्रपेदिरे ॥ १६९ ॥

राज्ञा प्रदत्ता कोशापि तुष्टेन रश्मिनेऽन्यदा । राजायत्तेति शिश्राय विना रागेण सा तु तम् ॥ १७० ॥
 स्थूलजत्रं विना नान्यः पुमान्कोऽपीत्यहर्निशम् । सा तस्य रश्मिनोऽन्येणै वर्णयामास वर्णिनी ॥ १७१ ॥
 रथी गत्वा गृध्रोघाने पर्यङ्के च निपद्य सः । तन्मनोरञ्जनायेति स्वविज्ञानमदर्शयत् ॥ १७२ ॥
 माकन्दलुम्बीं चाणेन विव्याध तमपीपुणा । पुष्टेऽन्येन तमप्यन्येनेत्याहस्तं शराट्टयञ्चूत् ॥ १७३ ॥
 पृतनं नित्वा दुरमेण वाणश्रेणिमुखस्थिताम् । तुम्बीं स्वपाणिनाकृप्यासीनस्तस्यै समार्पयत् ॥ १७४ ॥
 इदानीं मम विज्ञानं पश्येत्यालप्य सापि हि । व्यधत्त सार्पपं राशिं, तस्योपरि ननर्त च ॥ १७५ ॥
 सूचीं क्षिप्त्वा तत्र राशौ पुष्पपत्रैः पिधाय ताम् । सा ननर्त च नो सूच्या विधा राशिश्च न द्यतः ॥ १७६ ॥
 ततः स ऊचैः तुष्टोऽस्मि दुष्करेणामुना तत्र । याचस्य यन्ममायत्तं ददामि तदहं धुनम् ॥ १७७ ॥
 सोऽप्यच किं मयाकारि दुष्करं येन रञ्जितः । इदमप्यधिकं नास्मात्किमन्यासेन दुष्करम् ॥ १७८ ॥
 किं चामलुम्बीनेदोऽयं नृत्तं घेदं न दुष्करम् । अशिद्धितं स्थूलजत्रो वचक्रे तसु दुष्करम् ॥ १७९ ॥
 अशुक्लं चादशाब्दानि जोगान्यत्र समं मया । तत्रैव चित्रशाखायामस्थात्सोऽराण्णित्तप्रतः ॥ १८० ॥
 दुग्धं गण्डलपयारादिय स्त्रीणां प्रचारतः । योगिनां दुप्यते चेतः स्थूलजत्रमुनिं विना ॥ १८१ ॥
 दिनमेतन्मपि स्यातुं कोऽहं स्त्रीसन्निधौ तत्रा । चतुर्मासीं यथातिष्ठत्स्थूलजत्रोऽद्यत्तप्रतः ॥ १८२ ॥
 आहारः पद्मश्चित्रशाखायासोऽङ्गनान्तिके । अत्येकं प्रतलोपायान्यस्य लोदितनोरपि ॥ १८३ ॥
 विधीयन्ते पातुमयाः पार्श्वे यद्देखिय स्त्रियाः । स तु वचमयो मन्ये स्थूलजत्रमष्टामुनिः ॥ १८४ ॥
 स्थूलजत्रं महासत्त्वं कृतदुष्करदुष्करम् । व्यापर्थं गुफा मुर्जय गुले वर्णयितुं परम् ॥ १८५ ॥

रथिको ऽप्यय पप्रभ्र य एव वर्णयते त्वया । को नाम स्थूलजज्ञो ऽयं महासत्त्वशिरोमणिः ॥ १८६ ॥
 साय्यूचे शकटावस्य नन्दचूपावमन्त्रिणः । तनयः स्थूलजज्ञो ऽयं तवाग्रे वर्णयामि यम् ॥ १८७ ॥
 तच्छ्रुत्वा सो ऽपि सम्भ्रान्त इयुवाच कृताञ्जलिः । एषो ऽस्मि किङ्करस्तस्य स्थूलजज्ञमहामुनेः ॥ १८८ ॥
 संविभ्रं साथ तं ज्ञात्वा विदधे धर्मदेशनाम् । प्रत्यबुध्यत सद्बुद्धिर्मोहनिजामपास्य सः ॥ १८९ ॥
 प्रतिबुद्धं च तं बुद्ध्या साख्यन्निजमन्निग्रहम् । तच्छ्रुत्वा विस्सयोत्फुल्ललोचनः सो ऽब्रवीदिदम् ॥ १९० ॥
 बोधितो ऽहं त्वया जज्ञे स्थूलजज्ञगुणोक्तिभिः । यास्यामि तस्य पन्थानं ज्वल्यैवाद्य दर्शितम् ॥ १९१ ॥
 कट्याणमस्तु ते जज्ञे पादय स्वमन्निग्रहम् । उक्तवैवं सद्गुरोः पार्श्वे गत्वा दीक्षां स आददे ॥ १९२ ॥
 जगवान्स्थूलजज्ञो ऽपि तीक्ष्णं व्रतमपाद यत् । घादशाब्दप्रमाणश्च दुष्कालः समञ्जतदा ॥ १९३ ॥

इत्थ गोद्विषये ग्रामे चणकनामनि । नाहणो ऽञ्जुचणी नाम तन्नार्या च चणेश्वरी ॥ १९४ ॥
 वञ्जर जन्मप्रचृति श्रावकत्तचणश्चणी । ज्ञानिनो जैनमुनयः पर्यवात्सुश्च तद्गृहे ॥ १९५ ॥
 अन्यदा तूङ्गतेर्दन्तैश्चणेश्वर्या सुतो ऽजनि । जातं च तेन्यः साधुन्यस्तं नमोऽकार्यचणी ॥ १९६ ॥
 तं जातदन्तं जातं च मुनिन्यो ऽकथयच्चणी । ज्ञानिनो मुनयोऽप्याख्यन्नाधी राजैप वादकः ॥ १९७ ॥
 राग्यारन्त्रेण मत्पुत्रो मा ञ्जुकरकजागिति । अर्घपर्यत्तस्य दन्तान्नीडामगणयंश्चणी ॥ १९८ ॥
 स मुनिन्यस्तदप्याख्यन्मुनयो ऽप्येवमूचिरे । ज्ञान्येप विग्मान्तरितो राजा रदनघर्षणात् ॥ १९९ ॥
 चणी चाणक्य इत्याख्यां ददौ तस्याङ्गजन्मनः । चाणक्यो ऽपि श्रावको ऽञ्जुसर्वविद्याब्धिपारगः ॥ २०० ॥
 श्रमणोपासकत्वेन स सन्तोषधनः सदा । कुलीनब्राह्मणस्यैकामेन कन्यामुपायत ॥ २०१ ॥

पाण्ड्यन्नायो त्वन्येद्युमातृधाम जगाम सा । बभ्रुव तत्र तत्रानुत्तदोषाहमहोत्सवः ॥ २०२ ॥
 तस्मिन्महोत्सवे तस्याः स्वसारो ऽन्याः समाययुः । वखालङ्कारशाखिन्यो महेन्व्यपतिका द्विताः ॥ २०३ ॥
 ताश्चित्रवाहनाः सर्वाः सर्वा दाम्नीञ्जिरावृताः । सत्रत्रप्रक्रियाः सर्वाः सर्वाः सग्युक्तमौलयः ॥ २०४ ॥ युग्मं ॥
 सर्वा दिव्याद्गरागण्यः सर्वास्ताम्बूलपाण्यः । सर्वा अपि श्रियो देव्या वैक्रिया इव मूर्तयः ॥ २०५ ॥
 घ्राणक्यगृहिणी त्वेक्यराशिर्निशि चाद्दि च । विशुक्चसुक्सरिकाञ्जराणा जीर्णकञ्चुका ॥ २०६ ॥
 जीर्णकौमुन्त्रोत्तरीया ताम्बूलविक्रदानना । वपुर्मलकसङ्गताक्षरागा त्रपुकुण्डवा ॥ २०७ ॥
 कर्मणा कर्कसाकरा सदा मखिनकुन्तवा । ताञ्चिः श्रीमडुंदूढाञ्चिर्जगिनीञ्जिरहस्यत ॥ २०८ ॥

॥ त्रिञ्चिचिरोपकं ॥
 विवाद्यमिदितो ऽन्यो ऽपि लोकः सर्वो जहास ताम् । सा तु जिहियती कोणप्रविष्टोषाहमत्यगात् २०९
 गताय चाणक्यगृहे विपादमखिनानना । सास्यात्तिलक्यन्ती क्षां साङ्गनीरश्रुन्निञ्चिः ॥ २१० ॥
 तां तु म्दानमुर्ली हृष्टा प्रातः कैरविणीमिव । तदुःखञ्चः एषी घ्राणक्यो ऽञ्चिदधे मधुराक्षरम् ॥ २११ ॥
 किं मरुतो ऽपमानस्ते प्रतिवेशिकृतो ऽथवा । पिष्टवेमकृतो यत्रा यदेवं ताम्यसि प्रिये ॥ २१२ ॥
 सा त्याख्यातुमनीशाचदपमानकदर्थिता । पत्युरत्यन्तनिर्भयादाह्यति स्म तत्रापि तत् ॥ २१३ ॥
 घ्राणक्यो ऽपि हि त्रिशातगृहिणीदुःखकारणः । वविणोपार्जनोपायं निरपायमचिन्तयत् ॥ २१४ ॥
 पाटलीपुत्रनगरे नन्दराजो विजन्मनाम् । विशिष्टां दक्षिणां दत्ते तदर्थं तत्र यान्यदम् ॥ २१५ ॥

१ पकरथूलयस्त्रा २ धनिकपरिणीताभिः

इति निश्चित्य तत्रागात्प्रविश्य च तृपौकसि । अग्रे दत्तेज्वासनेषु निपसादादिमासने ॥ २१६ ॥
 चाणक्येन तदाक्रान्तमासनं प्रथमं सदा । नन्द एव ह्यलञ्चक्रे तस्य त्रिजासनं हि तत् ॥ २१७ ॥
 नन्देन च सहायातौ नन्दपुत्रस्तदावदत् । ब्राह्मणो निपसादैष गायामाक्रम्य चूपतेः ॥ २१८ ॥
 राज्ञो दास्यैकया प्रोचे चाणक्यः सामपूर्वकम् । निपीदास्मिन्वितीयस्मिन्नासने त्वमहो विज ॥ २१९ ॥
 कमण्डलुर्मदीयो ऽत्र स्थास्यतीत्यजिघाच सः । कमण्डलुं न्यधात्तत्र नौज्जप्रथममासनम् ॥ २२० ॥
 एवं तृतीयं दर्शनेन चतुर्थं जपमालया । पञ्चमं चोपवीतितोत्थाप्यमानो सरोध सः ॥ २२१ ॥
 दास्ययोचदहो धृष्टो न मुञ्चत्याद्यमासनम् । विशेषो ऽयं यदन्यान्यप्यासनानि रूणद्ध्यसौ ॥ २२२ ॥
 तत्किमेतेन धृष्टेन यातुलेन विजन्मना । पादेनाहत्य चाणक्यमित्युत्थापयति स्म सा ॥ २२३ ॥
 चाणक्यस्तददृणाद्भ्रुवो दारुशृष्ट इवोरगः । पश्यतः सर्वलोकस्य प्रतिज्ञामकरोदिमाम् ॥ २२४ ॥
 सकौशाचृत्यं ससुहृदपुत्रं सवलवाहनम् । नन्दमुन्मूलयिष्यामि महावायुरिव द्रुमम् ॥ २२५ ॥
 आध्मातताच्चतान्नास्यो ज्वलन्वह्निरिव क्रुधा । नगरास्त्रिरगन्मद्भु सभ्रुकैपं चणिप्रसूः ॥ २२६ ॥
 धीमतां मौलिमाणिक्यं चाणक्यश्चास्मरत्किल । यद्विभ्वान्तरितो ऽह हि त्रिविष्यामि महीपतिः ॥ २२७ ॥
 स राज्याहं नरं कंचित्पश्यामीत्यत्रमद्भुवि । अपमानान्नापमानं विसरन्त्यजिमानिनः ॥ २२८ ॥
 चणेश्वरीकुक्षिजन्मा विजन्मा सो ऽन्यदा यथौ । मयूरपोपका यत्रावात्सुर्नन्दमहीपतेः ॥ २२९ ॥
 मयूरपोपकग्रामे तस्मिंश्च चणिनन्दनः । प्राविशत्कणत्रिद्वार्यं परित्राजकवेपचृत् ॥ २३० ॥

* अमंष्टय नृपं नन्दमरुतर्गवर्षवर्तं । द्युटिप्यति शिला नैपा कालरात्रिरिव द्विपां ॥ इत्थं महापदलं कुणमाणो सो गले गहेऊणं । जं रोपद तं कुजा इय भणिरनेहि निच्छूढो ॥

मयूरपोपकमहत्तरस्य इहितुस्तदा । अचूदापन्नसत्त्वायाश्चन्धपानाय दोहदः ॥ २३१ ॥
 तत्कुडुम्बेन कथितथाणक्याय स दोहदः । पूरणीयः कथमसाविति पृष्टो ऽवदच्च सः ॥ २३२ ॥
 यद्येतस्या जातमान्नं दारकं मम दत्थ ज्ञोः । तदाहं पूरयाम्येव शशाचृत्यानदोहदम् ॥ २३३ ॥
 अपूर्णे दोहदे गर्भनाशो ऽस्या मा न्नवत्विति । तन्मातापितरौ तस्यामंसात्तां वचनं हि तत् ॥ २३४ ॥
 चाणक्यो ऽकारयद्याथ सच्चिद्रं वृणमणरूपम् । पिधानधारिणं गुप्तं तदुर्ध्वं चामुचन्नरम् ॥ २३५ ॥
 तस्याधो ऽकारयामास स्यात्वं च पयसा चृतम् । ऊर्जराकांनिशीथे च तत्रेन्द्रुः प्रत्यविम्ब्यत ॥ २३६ ॥
 गुर्विस्थान्त्र सङ्क्रान्तं पूर्णेन्द्रं तमदर्शयत् । पिवेत्युक्त्वा च सा पातुमारंजे विकसन्मुली ॥ २३७ ॥
 सापाद्यथा यथा गुप्तपुरुषेण तथा तथा । न्यधीयत पिधानेन तच्चिद्रं तार्णमणरूपम् ॥ २३८ ॥
 पूरिते दोहदे चैवं समये ऽसूत सा सुतम् । चन्द्रगुप्ताजिधानेन पितृभ्यां सो ऽन्यधीयत ॥ २३९ ॥
 चन्द्रचन्द्रगुप्तो ऽपि व्यवर्धत दिने दिने । मयूरपोपककुडोत्पत्तिनीयनलासकः ॥ २४० ॥
 सुवर्णोपार्जनधिया चाणक्यो ऽपि परित्रमन् । गवेपयितुमारंजे धातुवादविशारदान् ॥ २४१ ॥
 इतश्च चन्द्रगुप्तो ऽर्जै रममाणो दिने दिने । विलेजे नृपतिरिव तेज्यो प्रामादिकं सदा ॥ २४२ ॥
 हस्तीकृत्य हयीकृत्य चारुरोह स बालकान् । प्रायो हि ज्ञाधिनी लक्ष्मीरिङ्गितैरपि सूच्यते ॥ २४३ ॥
 क्रमयोगेन चाणक्यस्तत्रैवागात्परित्रमन् । चन्द्रगुप्तं तथाचेष्टं दृष्ट्वा चातिविसिम्बिये ॥ २४४ ॥
 चाणक्यस्तत्परीक्षार्थमेवमाजापते सा तम् । हे राजन्मह्यमपि हि किंचनापि प्रदीयताम् ॥ २४५ ॥

१ कार्तिकीपूर्णिनामध्यरात्रौ.

जगाद् चन्द्रगुप्तो ऽपि ब्रह्मन् ग्रामगवीरिमाः । यथारुचि गृहाण त्वं महत्ताः को निपेत्स्यति ॥ ३४६ ॥
 स्मित्या प्रोवाच चाणक्यः कथं गृह्णामि गा इमाः । गोस्वामिन्यो विजेभ्युच्चैर्मरयिष्यन्ति ते हि माम् ॥ ३४७ ॥
 प्रोवाच चन्द्रगुप्तो ऽपि मा त्रैपीर्ननु ते मया । गावः प्रदत्ता गृह्यन्तां वीरजो ज्या वसुन्धरा ॥ ३४८ ॥
 तो ऽचिन्तयदसावहो विज्ञानवानपि । अतः प्रपन्न को ऽसावित्यर्भकांस्तत्समीपगान् ॥ ३४९ ॥
 १ः कथयामासुः परिव्राजकपुत्रकः । अस्मै मात्रोदरस्थो ऽपि परिव्राजकसात्कृतः ॥ ३५० ॥
 क्यो ऽपि स्वयं लब्धं तं ज्ञात्वोवाच वालकम् । स एषो ऽस्मि यदीयस्त्वमेहि राज्यं ददामि ते ॥ ३५१ ॥
 । ज्यार्थो चन्द्रगुप्तो ऽपि लगति स्म तदद्भुतौ । चाणक्यो ऽपि तमादाय डाक् पलायिष्ट दस्युवत् ॥ ३५२ ॥
 ध्यात्वा त्रेण चणिप्रसूः । चक्रे पत्न्यादिसामग्रीं नन्दमुष्टेत्तुमुद्यतः ॥ ३५३ ॥

१। पत्न्यादिसेनया । पाटलीपुत्रनगरं चतुर्दिशमवेष्टयत् ॥ ३५४ ॥

शेधिरं नन्दञ्छ्रुतिः । निर्गत्य कुट्टयामास सर्वमाजकलीलया ॥ ३५५ ॥

णक्यः समयज्ञः पलायत । नष्टापि रक्षेदात्मानं सत्यात्मनि पुनः श्रियः ॥ ३५६ ॥

शु ग्रहीतुं च नन्दो ऽपि वरसादिनः । आदिशन्न सहन्ते हि राजानो राज्यकाङ्क्षिणम् ॥ ३५७ ॥
 तकाशिनि नन्ते च पुनर्नगरमीयुपि । नागैरुत्सवश्चक्रे ऽनुरूपः स्वस्वसम्पदाम् ॥ ३५८ ॥

। अथथेन तरस्विना । अदवीयसि देशे ऽगाच्चन्द्रगुप्तस्य गह्वतः ॥ ३५९ ॥

न्तं दूरादालोक्य सादिनम् । प्रत्युत्पन्नमतिश्चन्द्रगुप्तायैवं समादिशत् ॥ ३६० ॥

भारणं आजकं

सरसः पद्मिनीपरुमणितस्यास्य वारिणि । आतिथीलायितं कृत्वा मञ्जोन्मज्जेश्च मज्जिरा ॥ २६१ ॥
 ममज्जा चन्द्रगुप्तो ऽथ ज्ञागगाधे ऽपि वारिणि । धीरो वारिस्तम्भनिकां विधां साधितवानिव ॥ २६२ ॥
 स्वयं तु सरसस्तीरे चाणक्यः सुस्थिरासनः । समाधिनाटनं कृत्वा तस्थौ योगीव निर्भमः ॥ २६३ ॥
 क्षातोद्यकोणाभ्राताजपादपातेन वाजिना । वार्युवाजेन नन्दाश्ववारो ऽथ स समाययौ ॥ २६४ ॥
 स पप्रञ्च च चाणक्यं नदन्त कथयाशु मे । किं त्वयाद्य पुमान्को ऽपि दृष्टो ऽजिनवयौवनः ॥ २६५ ॥
 समाधिचङ्गनीरुत्वाजिनयेन चणिप्रसूः । अङ्गुलीसङ्गया तस्य हुङ्कुर्नान्यार्यदर्शयत् ॥ २६६ ॥
 चन्द्रगुप्तार्कणाय स सादी मङ्कुमञ्जसि । आमुकं मोरुमाररेत्रे चलनीमिव नर्तकी ॥ २६७ ॥
 तस्यैवादाय निखिशं निखिशंश्चाणिचूरय । अम्बुदेव्या वक्षीर्कुमिव चिञ्चेद तच्चिरः ॥ २६८ ॥
 एहि वत्सैहि वत्सेति चाणक्येनोदिते क्षणात् । सरसो निर्ययौ चन्द्रगुप्तश्चन्द्र इन्द्रोदधेः ॥ २६९ ॥
 चन्द्रमारोप्य तत्राश्वे चाणक्यः समजापत । त्वामाख्यं सादिने यद्दिं तद्दिं किं चिन्तितं त्वया ॥ २७० ॥
 चन्द्रगुप्तो ऽन्नधीदार्यं मयैतच्चिन्तितं तदा । इदमेव खलु श्रेयो जानात्यार्यो हि न त्वहम् ॥ २७१ ॥
 चाणक्यो ऽचिन्तयन्नूनं सर्वदापि वसंवदः । न हि मे व्यञ्जिचार्थेप यन्तुर्नञ्च इव विपः ॥ २७२ ॥
 तयोश्च गन्नतोः पृष्ठे यमदूत इयोद्भटः । आययौ नन्दसाद्यन्थो वायुवाजेन वाजिना ॥ २७३ ॥
 तमापतन्तं दृष्ट्वा च चाणक्येनोदितः पुनः । चन्द्रगुप्तः सरोमध्ये न्यमह्नीन्महू हंसवत् ॥ २७४ ॥
 रजकं वारितीरस्थं चणिसूनुरुवाच च । त्वेष्टेणिरुपितो राजा नश्य चेन्न मुमूर्षसि ॥ २७५ ॥

१ वायुवेगेन २ खड्ग ३ निर्देय.

रजको ऽप्यश्ववारं तं दृष्ट्वा दूराद्बुदायुधम् । सत्यमेवेति निश्चित्य पलायिष्टात्तज्जीवितः ॥ १७६ ॥
 बृहतीशालनैर्वखशावने ऽपि कृतश्रमः । तद्वखाणि तु निनेकुमारेजे चणिसुः स्वयम् ॥ १७७ ॥
 तं च सादिनमायान्तं पृष्ठन्त पूर्वसादिवत् । तथैव मारयामास चणिपुत्रः कुशाग्रधीः ॥ १७८ ॥
 चाणक्यचन्द्रगुप्तौ तु ततः स्थानात्प्रचेवतुः । चिखिदे चन्द्रगुप्तो यान्क्षामकुर्दिवुञ्जुश्या ॥ १७९ ॥
 चन्द्रगुप्तं वहिर्मुक्त्वा चाणक्यो ग्रामसन्मुखम् । चचाल जकमानेतुं जकं ग्राम विना न हि ॥ १८० ॥
 ग्रामाद्गृहं च निर्यान्तं तत्कालकृतचोजनम् । मन्दमन्दपदं दुन्दपरिमारजं ददर्श सः ॥ १८१ ॥
 पप्रह चेह विप्रस्य पाद्विर्लगति वा न वा । जहो ऽध्याख्यह्वगत्येव लग्ना मम हि सम्प्रति ॥ १८२ ॥
 पुनः पप्रह चाणक्यो बुशुजे जट्ट किं लया । स आख्यत्सरसदग्ना कृतशाखिकरम्बकम् ॥ १८३ ॥
 चाणक्यो ऽचिन्तयद्ग्रामे जकार्थं ज्रमतो मम । विलम्बः स्यात्कथं ज्ञावी चन्द्रगुप्तस्तु सा विना ॥ १८४ ॥
 एकाकी खलु नन्दाश्ववारैर्दुर्वारविक्रमैः । कुकुरैः सूकर इव चन्द्रगुप्तो ग्रहीष्यते ॥ १८५ ॥
 कुमारश्चन्द्रगुप्तश्च गृहीतो नन्दसादिभिः । तदा मनोरथो ज्ञावी स्वमराल्यससो मम ॥ १८६ ॥
 छदरादस्य जट्टस्य तदाकृष्य करम्बकम् । ददामि तस्मै तत्प्राणा रक्षणीया यथा तथा ॥ १८७ ॥
 इति जट्टस्य चाणक्यस्तस्योदरमदारयत् । सद्यो रसवतीकार इव कूष्माण्डिकाफलम् ॥ १८८ ॥
 चाणक्यस्तद्वह्णं जट्टजवरात् पिठैरादिव । स्वयं करम्बमाकृष्य चन्द्रगुप्तमजोजयत् ॥ १८९ ॥
 सचन्द्रगुप्तश्चाणक्यस्ततो ब्राम्यन्दिनात्यये । आससाद ग्राममेकं कुड्वायमिव विक्किरैः ॥ १९० ॥

१ शालयितु २ तपेली नामकपात्रादिव ३ नीड ४ पक्षी.

तदा प्रविष्टो त्रिदशार्थं ग्रामे तस्मिन्परिभ्रमन् । चाणक्यो रोरवृक्षाया ययौ कस्याश्चिदोकसि ॥ २ए१ ॥
 बालकानां तथा चोष्णा रव्वाञ्छूपस्त्रिष्वेपिता । तत्रैको बालकः पाणिं चिद्वेपातिबुद्बुद्धितः ॥ २ए२ ॥
 दग्धाङ्गुलीकं तं बालं रुदन्तं स्थयिरावदत् । न किञ्चिदपि जानासि चाणक्य इव बालकः ॥ २ए३ ॥
 चाणक्यस्तद्वचः श्रुत्वा प्रविश्य च तदोकसि । पग्रह वृक्षां चाणक्यदृष्टान्तः को ऽयमर्भके ॥ २ए४ ॥
 जरयुवाच चाणक्यो बहिर्देशमसाधयन् । आदौ नन्दपुरं रुन्धन्विगोपं प्रापददृषधीः ॥ २ए५ ॥
 शनैः पार्श्वेष्वनुजानो मध्य एव क्षिपन्करम् । तथा बालो ऽप्ययं दग्धो ऽङ्गुलीब्वत्युष्णरब्ज्या ॥ २ए६ ॥
 अहो स्त्रिया अप्येतस्या धीमत्त्वमिति चिन्तयन् । चाणक्यो हिमवत्कूटं ततो ऽगात्सन्निवेशनम् ॥ २ए७ ॥
 तत्र पर्यतकाव्येन नृपेण सह सौहृदम् । चञ्चुगुप्तगुरुश्चक्रे तत्साहाय्यककाम्यया ॥ २ए८ ॥
 तमन्यदोचे चाणक्यो नन्दमुन्मूढ्य पार्थिवम् । तदाज्यं संविभ्रज्यावां गृह्णाव प्रातराधिव ॥ २ए९ ॥
 ततः पर्यतकेनापि प्रत्यपद्यत तद्वचः । स हि चाणक्ययुक्तो ऽञ्छसन्नद्ध इव केसरी ॥ ३०० ॥
 चाणक्यश्चञ्चुगुप्तश्च स च पर्यतको बहिः । उपचक्रमिरे नन्ददेशं साधयितुं ततः ॥ ३०१ ॥
 एकं तु तैः पुरं रुद्धमपि जङ्गमशाक्ति न । त्रिदशार्थं त्रिदशार्थेषु चाणक्यस्तत्र चाविशत् ॥ ३०२ ॥
 तत्र त्रिदण्डी चाणक्यः पुरमध्ये परिभ्रमन् । ददर्शानादिकाः सप्त सकला मातृदेवताः ॥ ३०३ ॥
 चाणक्यो ऽचिन्तयदिमाः सकलाः पाहि देवताः । नूनमासां प्रभ्रावणे पुरमेतन्न प्रज्यते ॥ ३०४ ॥
 मातरः कथमुत्थाप्या इति यावदचिन्तयत् । चाणक्यः पुररोधार्तैः पौरैस्तावदपृच्छयत् ॥ ३०५ ॥

१ अतिशयेन पान्तीति पाहि

कदा हि जगधभ्रेतपुरमुक्षेष्टयिष्यते । आख्याहि जानन्ति खलु प्रायः सर्वं जवाहशाः ॥ ३०६ ॥
 चन्द्रगुप्तुरुः साह हंहो शृणुत नागराः । मातरो यावदत्रैतास्तावद्वेष्टनं कुतः ॥ ३०७ ॥
 आगतोत्पाटयामासुः पौरास्तन्मावृमण्डलम् । किं नाम कुरुते नातो धूर्तवश्यो विशेषतः ॥ ३०८ ॥
 चाणक्यदत्तसङ्केतो चन्द्रपर्वतकौ तदा । पलायिपातां जह्युश्चात्यन्तं ते तु नागराः ॥ ३०९ ॥
 व्यावृत्य वार्धिवेलेव दुर्धरौ पुनरेव तौ । अचिन्तितौ विविशतुः पुरे तत्र परन्तपौ ॥ ३१० ॥
 ततश्च तत्पुरं जइक्त्वा तौ घावपि महारथौ । साधयामासतुर्नन्ददेशं चाणक्यसारथी ॥ ३११ ॥
 चाणक्यबुद्ध्या सन्नद्धौ तौ रुंक्षः स्मामितैर्वलैः । परितः पाटलीपुत्रनगरं गुरुविक्रमौ ॥ ३१२ ॥
 क्षीणकोशः क्षीणवलः क्षीणधीः क्षीणविक्रमः । नन्दः पुण्यदयेणाञ्जुयावत्पुण्यं हि क्रुध्यः ॥ ३१३ ॥
 चाणक्यपार्श्वे नन्दो ऽथ नासाम्नारूढजीवितः । धर्मघारमयाचिष्ट प्रेयः कस्य न जीवितम् ॥ ३१४ ॥
 अज्ञापयच्च चाणक्यस्वमेकेन रथेन ज्ञोः । निर्योहि तत्र चाल्मेष्टं यथाशक्त्यधिरोपयेः ॥ ३१५ ॥
 न हि ते को ऽप्युपजोता रथेनैकेन गह्वतः । समाश्वसिहि मा श्रेयीद्विजन्मेव न हन्यसे ॥ ३१६ ॥
 नार्ये वै कन्यका चैकां यथाशक्ति वसूनि च । रथमारोप्य निरगान्नगरादथ नन्दराट् ॥ ३१७ ॥
 समायान्तं चन्द्रगुप्तं दृष्ट्वा आगनुरागन्नाक् । रथस्था नन्दद्वहिता देवीवानिमिपाह्वयचूत् ॥ ३१८ ॥
 मुखचन्द्रमयूलेश्च कटाक्षैर्नन्दनन्दिनी । चन्द्रगुप्तस्य सम्भोगसत्यङ्कारमिवाप्ययत् ॥ ३१९ ॥
 नन्दो जगाद तां वत्से जव सैरं स्वयंवरा । प्रायः ह्यत्रियकन्याना शस्यते हि स्वयंवरः ॥ ३२० ॥

१ शत्रुतापकरो

आयुष्मति स्वस्ति तुन्यं रथाडुत्तर मुग्र माम् । त्वत्परिणायनशब्दं मम यातु त्वया सह ॥ ३२१ ॥
 एवमुक्त्वा तु सा तस्माद्धथाडुत्तीर्य सत्वरम् । चान्द्रगुप्तं रथवरमारोढुमुपचक्रमे ॥ ३२२ ॥
 आरोहन्त्यां तदा तस्यां चन्द्रगुप्तरथस्य तु । नवारका अच्रप्यन्त यन्त्राक्रान्तेक्षुयष्टिवत् ॥ ३२३ ॥
 असावमङ्गलकरी केयमायाति मञ्जथम् । रथारुरुक्षुमिति तां चन्द्रगुप्तो न्यवारयत् ॥ ३२४ ॥
 चाणक्यो ऽप्यवदन्मेमां चन्द्रगुप्त निवारय । शकुनं हि शुभायेदं मा स मंस्थास्त्वमन्यथा ॥ ३२५ ॥
 शकुनेनामुना वत्स वृद्धिमेवाधिकाधिकाम् । गामी पुरुषयुगाणि नव यावत्तवान्वयः ॥ ३२६ ॥
 ततश्च नन्दसदने प्रथिष्टौ चन्द्रपर्वतौ । आरेजाते संविचरुं विपुलां नन्दसम्पदम् ॥ ३२७ ॥
 तत्राचूकन्यका चैका सर्वस्वमिव रक्षिता । नन्दचूपतिराजन्म तामुपाजीजिवद्विपम् ॥ ३२८ ॥
 तस्यां पर्वतकस्याचूदनुरागस्तदा तथा । यथा तां हृदये सो ऽधाध्यातव्यामिव देवताम् ॥ ३२९ ॥
 तां च पर्वतकायैव चन्द्रगुप्तरुर्ददौ । तदैव पाणिग्रहणमङ्गलं च प्रचक्रमे ॥ ३३० ॥
 सश्वकाम विपं तस्यास्तदा पर्वतकेऽपि हि । होमाग्नितापसञ्चूततस्वेदजलसङ्गमात् ॥ ३३१ ॥
 सङ्क्रान्तविषेगार्तस्तदा पर्वतको ऽभ्रवत् । शिशिलीचूतसर्वाङ्गश्चन्द्रगुप्तमुपाच च ॥ ३३२ ॥
 अहं पीतधिप इव वरुमप्युत्सहे न हि । परित्रायस्व हे वत्स धियते ऽद्य न संशयः ॥ ३३३ ॥
 मान्त्रिका मान्त्रिका वैद्या वैद्या इत्यनुलापिनम् । चाणक्यश्चन्द्रगुप्तं जाकण्ठे चूलैयमन्वशात् ॥ ३३४ ॥
 विनौपधं हि ते व्याधिर्यदि यात्येप यातु तत् । कुरु मौनमुपेहस्व स्वस्ति ते स्तादमुं विना ॥ ३३५ ॥

१ प्राप्स्यति २ विषेण तामुपाजीयत्

अर्धराज्यहरं मित्रं यो न हन्यात्स हन्यते । इति मार्यो ऽयं स्वयं चेन्ध्वयते पुण्यवानसि ॥ ३३६ ॥
 अनुशिष्यैवमुत्खिद्यच्छृकुटीनङ्गसङ्ख्या । चाणक्यो वारयामास मौर्यं धुर्यो मनीषिणाम् ॥ ३३७ ॥
 ततश्च द्विमयकूटपार्थिवः प्राप पद्भताम् । तच्चन्द्रगुप्तसाध्वज्यष्यमप्यत्रवत्तदा ॥ ३३८ ॥
 एवं च श्रीमहावीरमुर्चेर्वपशते गते । पद्भपद्भ्याशदधिके चन्द्रगुप्तो ऽत्रवधृषः ॥ ३३९ ॥

चन्द्रगुप्तस्य राज्ये तु के ऽपि नन्दानुजीविनः । अकार्युः पुरुषार्थौर्यं प्रदेशे विपमे स्थिताः ॥ ३४० ॥
 पुररशाहमं कंचिद्रीक्षमाणो ऽथ पूरुषम् । चाणक्यो ऽव्रजदेकस्य कौलिकस्य निकेतनम् ॥ ३४१ ॥
 मत्कोटकदरीष्वग्निं क्षिपन्नासीत्तदा च सः । तं पप्रष्ठ च चाणक्यः किं करोष्यथ सो ऽब्रवीत् ॥ ३४२ ॥
 मत्पुत्रोपञ्चकरान्द्रुष्टान्मत्कोटकानमून् । मूढान्द्रुन्मूलयन्नसि द्रुष्टाना नान्यदर्हति ॥ ३४३ ॥
 अहो धीव्यवसायान्या कौलिको ऽयं प्रकृष्यते । चिन्तयन्निति चाणक्यश्चन्द्रगुप्तान्तिके ययौ ॥ ३४४ ॥
 आहाव्य कौलिकं तत्र चन्द्रगुप्ताच्चणिप्रसूः । कारयामास नगराध्यक्षं शिक्षाविचक्षणः ॥ ३४५ ॥
 ते नन्दपुरुरुपाश्चौरा विविधैर्भोजनादिभिः । विश्वास्य जग्निरे तेन चाणक्यस्य मुधा न घीः ॥ ३४६ ॥
 इतश्च मौर्यस्य गुरुर्यसिन्ग्रामे पुरा किद । जिह्वा न प्राप्तस्तदासानानुहाय कुटुम्बिनः ॥ ३४७ ॥
 जातकोपस्तदा तेषां कुञ्जबुद्ध्या चणिप्रसूः । आघ्राणां कुरुत वृत्तिं वंशीनामिति चादिशत् ॥ ३४८ ॥
 चाणक्यस्य निदेशेन तैस्तद्ग्रामकुटुम्बिभिः । वशीक्षित्वा वृत्तिश्चक्रे सदकारमहीरुहाम् ॥ ३४९ ॥
 रे रे मयैतदादिष्टं वशीना क्रियतां वृत्तिः । आम्नैरिति वदन्मौर्यगुरुः कोपमनाटयत् ॥ ३५० ॥
 छत्पाद्य कृत्रिम दोषमिम तेषां कुटुम्बिनाम् । सवालवृक्ष चाणक्यो ग्राममज्ज्वालयद्द्रुपा ॥ ३५१ ॥

धन्येद्युश्चन्द्रगुप्तस्य कोशो नास्तीति चिन्तया । दीनारैः स्याद्वमार्पर्यं चाणक्यो लोकमन्नव्रीत् ॥ ३५२ ॥
 मया सहाद्दौर्व्यन्तु यो मां जेष्यति तेन हि । दीनारपूरितं स्याद्वमिदं दान्यमसौ पणः ॥ ३५३ ॥
 जेष्यामि यं पुनरहं तस्य पार्श्वदिहो जनाः । दीनारमेकमादास्ये भ्राणिण रेखेव वागियम् ॥ ३५४ ॥
 ततश्च रन्तुमारणे जनैः सह दिवानिशम् । चन्द्रगुप्तगुरुः कूटपाशकैस्तु जिगाय तान् ॥ ३५५ ॥
 एषो ऽर्थोपार्जनोपायः सविद्वन्बो ऽटपको ऽपि च । इत्युपायान्तरं कर्तुं पौरानाहास्त सो ऽखिलान् ॥ ३५६ ॥
 ततश्च प्रोजयित्वा तानपीप्यधरयारूषीम् । पानगोष्ठ्यां च बंहिष्ठाञ्चतानानवीवदत् ॥ ३५७ ॥
 हसनं नर्तनं गानमन्यच्च ह्रीवैचेष्टितम् । चाणक्यो ऽजिनयञ्जुचे ऽर्थाजिनोपायपरिभूतः ॥ ३५८ ॥
 यत्रे दे धातुरक्ते मे त्रिदणं स्वर्णकुण्डिका । नृयतिर्यशवतीं च तत्रादयत कुम्बरीम् ॥ ३५९ ॥
 ततश्च कुम्बरीवाद्ये कौलिकैर्योदिते सति । व्याजहार परो भक्तः करमुत्क्षिप्य नागरः ॥ ३६० ॥
 योजनसहस्रयाने यानीजस्य पदान्यहो । तानि स्वर्णसहस्रेण प्रत्येकं पूजयान्यहम् ॥ ३६१ ॥ युग्मं ॥
 प्राग्घादितकुम्बर्यामपरः कश्चिदब्रवीत् । तिलानामाढके ह्यसे प्ररूढे फलिते ऋशम् ॥ ३६२ ॥
 तिला भवन्ति यावन्तस्त्वावन्ति मम सन्ननि । फार्चिस्वरसहस्राणि सन्ति सङ्ख्या न विद्यते ॥ ३६३ ॥ युग्मं ॥
 प्राग्घादितकुम्बर्यामन्यो ऽरादीन्ननागै । प्रबहन्त्या गिरिनद्या वारिपूरेण ऋयसा ॥ ३६४ ॥
 अक्षणेनैकदिवसोत्पन्नेनापि गवामहम् । सर्वरं विरचय्योच्चैः स्वलयामि पयोरैयम् ॥ ३६५ ॥ युग्मं ॥
 प्राग्घादितकुम्बर्यामन्यो ऽवददहं खलु । जाल्यनवकिशोराणामेकवासरजन्मनाम् ॥ ३६६ ॥

१ उन्मत्तचेष्टाम् २ सुवर्णसहस्राणि ३ हैयगवीनेन ४ पालीम् ५ जलवेगम्

समुद्भूतैः स्कन्धकेशैर्वेष्टयामि समन्ततः । पाटलीपुत्रनगरं वृहत्ं लूतेव तन्तुत्रिः ॥ ३६७ ॥ युग्मं ॥
 प्राग्वद्वादितकुम्बर्यामूचे ऽन्यो मम वेदमनि । शाखिरेको चिन्नचिन्नशाखिणीजप्रसूतिमान् ॥ ३६८ ॥
 अन्यो गर्दञ्जिकाशाखिः स पुनर्लूनलूनकः । पुनः पुनः फलत्येवेत्येतज्जलघ्नं च नः ॥ ३६९ ॥ युग्मं ॥
 प्राग्वद्वादितकुम्बर्यां स्माहान्यो मदविह्वलः । सहस्रसङ्ख्यं द्रविणं विद्यते मम सद्मनि ॥ ३७० ॥
 अनृणो ऽहं सुगन्धिश्च जात्यचन्दनचर्चितः । सदापि वक्ष्या मे त्रार्या मे तुह्यो नापरः सुखी ॥ ३७१ ॥
 प्राग्वद्वादितकुम्बर्यां मतिज्ञानमहानिधिः । चणिसूरेवमज्ञासीत्सर्वेषां श्रीमतां श्रियम् ॥ ३७२ ॥
 एक्योजनगामी जपदप्रमितिकाञ्चनम् । तथैकतिलजतिलमिताः स्वर्णसहस्रकाः ॥ ३७३ ॥
 प्रतिमासं चैकदिनवनीतजवं घृतम् । एकस्मिन्दिवसे जातास्तथा जात्यकिशोरकाः ॥ ३७४ ॥
 कोष्ठागाराणां भरणप्रमाणाः शालयो ऽपि च । तैश्चाणक्याय ददिरे तन्मर्मविदचूडि सः ॥ ३७५ ॥

॥ त्रिचित्रिंशोपकं ॥
 चक्रे समर्थमर्थेन तेन मौर्यं चणिसूसूः । धियां निधिरमात्यो हि कामधेनुर्महीशुजाम् ॥ ३७६ ॥
 इतश्च तस्मिन्नुष्काले कराळे षादशाब्दके । आचार्यः सुस्थितो नाम चन्द्रगुप्तपुरे ऽवसत् ॥ ३७७ ॥
 अन्नदौःस्थेन निर्वाहात्त्रावान्निजगणं स तु । देशान्तराय व्यसृजत्तत्रैवास्यास्त्वयं पुनः ॥ ३७८ ॥
 व्यापुष्य कुड्डकौ षौ तु तत्रैवाजगमतुः पुनः । आचार्यैश्च किमायाताविति पृष्टावशंसताम् ॥ ३७९ ॥
 धियोगं गुरुपादानां न ह्यावां सोढुमीश्वहे । तत्रः पार्श्वे जीवितं वा मरणं वावयोः शुभ्रम् ॥ ३८० ॥
 आचार्यः स्नाह न कृतं युवान्यां साध्वमुन्न हि । अगाधे क्लेशजलधौ युवां सुग्धौ पतिष्यथः ॥ ३८१ ॥

श्युक्त्वा तावनुज्ञातौ गुरुणा तत्र तस्थुः । अस्त्या शुश्रूषमाणौ तं तत्पदान्भोजपट्टपदै ॥ ३०२ ॥
 ततो दुर्जिह्ममाहात्म्याग्निदयात्यल्पबन्धया । सारयित्वा गुरूणां तौ प्रुञ्जानावत्यसीदताम् ॥ ३०३ ॥
 अपूर्यमाणहाराै तौ क्षीयमाणौ बुभुक्षुया । कुम्भकावपनक्षीणं मन्त्रयामासतुर्मिथः ॥ ३०४ ॥
 प्रकाश्यमानं गुरुणा गीतार्थान्संयतान्प्रति । अश्रौज्वायामदृश्यत्वकारकं दिव्यमञ्जनम् ॥ ३०५ ॥
 तत्प्रयोग्य प्रयोगो ऽयमावाच्यां कुक्षिपूर्तये । पूर्णकुक्षी च निश्चिन्तौ गुरुपादानुपास्वहे ॥ ३०६ ॥
 अदृश्यीञ्चूय सम्चूय तौ षौ तत्रैव वासरे । भोजनावसरे चञ्चुगुप्तस्याच्यर्णमीयतुः ॥ ३०७ ॥
 अदृश्यमानौ तौ कुम्भौ चञ्चुगुप्तस्य प्राजने । बुभुजाते यथाकामं बन्धू प्राणप्रियाविव ॥ ३०८ ॥
 एवं दिने दिने ताच्यां प्रुञ्जानाच्यां महीपतिः । जनोदरत्वेनोदस्थात्तपस्वीव जितेन्द्रियः ॥ ३०९ ॥
 कृष्णपक्षदृषाजानिरिव द्वासः शनैः शनैः । चञ्चुगुप्तनरेन्धो ऽञ्चूत्ताच्यामाह्विन्नभोजनः ॥ ३१० ॥
 निजामवृत्तिं कस्यापि तथाप्यकथयन्न सः । नित्यं कुत्सीकृतो ऽप्यस्थान्मदवानिव वारणः ॥ ३११ ॥
 अपृष्टद्वेकदैकान्ते मौर्यगुरुः सुधीः । प्रत्यहं क्षीयमाणो ऽसि वत्स क्षयरुजैव किम् ॥ ३१२ ॥
 मौर्यो ऽवदन्न तावन्मे ह्रासेन परिवेष्यते । किं तु को ऽपि प्रेत इवाह्विनसि मम भोजनम् ॥ ३१३ ॥
 तदस्थिता विदन्त्यार्या मां पूर्णाहारभोजनम् । न त्वर्धमपि प्रुञ्जे ऽहं न जाने किंचिदप्यदः ॥ ३१४ ॥
 चाणक्यो ऽयोचदद्यापि किमेवमसि मुग्धधीः । मुमुक्षुणेवात्तत्त्वज्ञेनात्मा यत्खेदितश्चिरम् ॥ ३१५ ॥
 जवत्पिदानीमपि हि युक्तमाख्यातवानसि । तव भोजनदुष्टाकमादास्ये न चिरादहम् ॥ ३१६ ॥

१ नेत्रपट्टकरहितम् द्वावेवेतियावत् २ क्षपाजानिः चंद्रः

शयुक्त्वा चन्द्रगुप्तस्य ज्ञोजनस्थानञ्चूले । प्रातस्तरङ्गोष्टचूर्णं मर्षणं चिक्रेसादपि ॥ ३९७ ॥
 ज्ञोक्तुं निषण्णे च नृपे ज्ञोक्तुमागतयोस्तयोः । पदानि प्रत्यविन्ध्यन्त सचूर्णे तत्र ञ्चूले ॥ ३९८ ॥
 राक्षिं शुक्रोत्थिते तत्र ञ्चूले चणिनन्दनः । पदपङ्क्तिं तयोर्दृष्ट्वा चिन्तयामास चेतसि ॥ ३९९ ॥
 मानुषः को ऽपि ञ्चून्यस्तपादः सिन्धुञ्जनः खलु । हरते ज्ञोजनं स्यात्त्वाददृश्यीञ्चय लीलया ॥ ४०० ॥
 इति द्वितीयदिवसे चाणक्यो ज्ञोजनौकसि । ज्ञोजनावसरे धूमं सूचिन्नेद्यमकारयत् ॥ ४०१ ॥
 प्राग्ब्रह्मा सदैकत्र स्थाले शुञ्जानयोस्तयोः । बाष्पायन्ते स्म नेत्राणि धूस्रस्तोमेन मूर्धता ॥ ४०२ ॥
 नेत्राञ्जनं तयोः सर्वमदृश्यीकारकारणम् । बाष्पवारिञ्जिराकृष्य द्वागनीयत पङ्कवत् ॥ ४०३ ॥
 अन्नञ्जनदृशौ तौ तु शुञ्जानौ तत्र ज्ञाजने । दृष्टौ नरेन्ब्रह्मलोकैकं कोपाभृकुटिकारिणा ॥ ४०४ ॥
 नाजदपरको ऽपि चाणक्यत्रयान्यफारकृतयोः । चाणक्यस्तु प्रवचनोऽसुहृन्नीरुदो ऽवदत् ॥ ४०५ ॥
 पितरावृषिरूपेण युवां हि परमेश्वरौ । कृत्वा प्रसादमस्मासु स्वसै स्थानाय गह्वरम् ॥ ४०६ ॥
 तयोर्गतवतो राजा सविपादमदो ऽवदत् । अन्नयोरहमुच्छिष्टज्ञोजनेनास्मि दूषितः ॥ ४०७ ॥
 चाणक्यः स्माह मा कार्योर्दोषत्वारोपणं गुणे । आहारसंविज्ञानेन मुनीनां पुष्टवानसि ॥ ४०८ ॥
 धन्यः सो ऽपि हि यो जिज्ञामनगाराय यन्नति । एकस्थात्वातिथीञ्चूतमुनिस्त्वं तु किमुच्यसे ॥ ४०९ ॥
 एवं च मौर्यं सम्बोध्याचार्याणां पार्श्वमेत्य च । चाणक्यो ऽदात्तुपालम्भं शुद्धान्यायं प्रकाशयन् ॥ ४१० ॥
 आचार्यः स्माह को दोषः शुद्ध्योरनयोर्ननु । स्वकुक्षिन्मन्त्रयः सद्युपुरुषा यन्नवाहशाः ॥ ४११ ॥

चाणक्यो ऽपि तमाचार्यं मिथ्यादुष्कृतपूर्वकम् । वन्दिरवान्निदधे साधु सिद्धितो ऽस्मि प्रमद्वरः ॥ ४१२ ॥
 अग्रप्रच्युति यत्नरूपानोपकरणादिकम् । साधूनामुपकुरुते तदादेयं मदोकसि ॥ ॥ ४१३ ॥
 इत्यन्निग्रहमादाय चाणक्यो दृढनिश्चयः । तदादि पात्रयामास स्वगार्हस्थ्यं कृतार्थयन् ॥ ४१४ ॥
 चन्द्रगुप्तं तु मिथ्यादृक् पापण्डितमजाधितम् । अनुशासितुमारंजे हितस्तस्य पितेय सः ॥ ४१५ ॥
 असंयता ह्यमी पापाः प्रकृत्या स्त्रीषु लम्पटाः । अपि सम्भ्रायितुं नार्हास्तत्पूजायां तु का कथा ॥ ४१६ ॥
 कपायपद्मिन्द्रेषु कृतघ्नेषु दुरात्मसु । पतेषु निष्फलं दानमूपरेष्वम्बुवृष्टिवत् ॥ ४१७ ॥
 आरामानमाश्रितं चापि राजैर्ब्रह्महतरंरुवत् । पातयत्सु जवाग्जोधौ तन्नकिं तेषु मा कथाः ॥ ४१८ ॥
 मौर्यो ऽद्यादीन्मम ह्रीदं त्यक्चो गुरुसम्मितम् । नेते संयमिन इति प्रत्यायय तथापि माम् ॥ ४१९ ॥
 पुरे प्रघोषं चाणक्यस्ततश्चैवमकारयत् । धर्म श्रोष्यति सर्वेषामपि पापण्डिनां नृपः ॥ ४२० ॥
 ततश्चाहूय तान्सर्वान्शुभ्रान्तस्यादवीयसि । देशे निवेशयामास स धियिके विविक्थीः ॥ ४२१ ॥
 शुभ्रान्तसन्नदिग्जगे चाणक्येनाग्रतो ऽपि हि । अक्षेप्यलक्ष्यं श्लक्ष्णं च लोष्टचूर्णं महीतले ॥ ४२२ ॥
 तत्रोपदेशनार्थं ते चाणक्येन प्रवेशिताः । ज्ञात्वा विविक्तं स्थानं तद्गुह्यान्तात्रिमुत्तं ययुः ॥ ४२३ ॥
 स्त्रीलोलास्ते स्वभ्रायेण नृपस्त्रैणमसंयताः । गवाह्वविवरैर्दृष्टुमुपचक्रमिरे ततः ॥ ४२४ ॥
 ते राजपत्नीः पश्यन्तस्तावदस्थुर्दराशयाः । न यात्रदाययौ राजा निषेडस्तु तदागमे ॥ ४२५ ॥
 ततश्च चन्द्रगुप्ताय धर्ममाख्याय ते ययुः । पुनरागममिच्छन्तो ऽन्तःपुरस्त्रीदिदृक्षुया ॥ ४२६ ॥

गतेषु तेषु चाणक्यश्चन्द्रगुप्तमत्रापत । पश्य स्त्रीलोलताचिह्नं वत्स पापण्डिनामिह ॥ ४२७ ॥
यावत्त्वदागमं तैर्हि त्वदन्तःपुरमीक्षितम् । गवाहविवरक्षिसलोचनैरजितेन्द्रियैः ॥ ४२८ ॥
पदपङ्क्तिमिमां तेषां सुव्यक्तं प्रतिविम्बिताम् । गवाहविवराधस्तादृष्टा प्रत्ययमुद्धह ॥ ४२९ ॥
सञ्जातप्रत्यये राक्षि द्वितीये ऽहनि तद्गुरुः । धर्ममाल्यातुमाह्लास्त तत्र जैनमुनीनपि ॥ ४३० ॥
निपेडुस्ते प्रथमतो ऽप्यासनेष्वेव साधवः । स्वाध्यायावश्यकेनाथ नृपागममपादयन् ॥ ४३१ ॥
ततश्च धर्ममाल्याय साधवो वसतिं ययुः । इर्यासमितिलीनत्वात्पश्यन्तो शुवमेव ते ॥ ४३२ ॥
गवाहविवराधस्ताद्धोष्टचूर्णं समीक्ष्य तम् । चाणक्यश्चन्द्रगुप्ताय तद्यथास्थमदर्शयत् ॥ ४३३ ॥
ऊचे च नैते मुनयः पापण्डिचदिहाययुः । तत्पादप्रतिविम्बानि न दृश्यन्ते कुतो ऽन्यथा ॥ ४३४ ॥
उत्पन्नप्रत्ययः साधून् गुरुभेने ऽथ पार्थिवः । पापण्डियु विरक्तो ऽचूर्द्विषयेष्विव योगवित् ॥ ४३५ ॥

पयं चानेकशः संविधानैः प्रथितधीगुणः । चाणक्यश्चिन्तयामास मौर्यश्रीवह्निमरुपः ॥ ४३६ ॥
साधयामि विपाहारं चन्द्रगुप्तं शनैः शनैः । रसायनं यथास्य स्यान्नरदः प्रजवेन्न च ॥ ४३७ ॥
मौर्यो ऽथ मौर्यगुरुणा गुरुणैव महाधिया । अत्रोज्यत विपाहारं दिनं प्रत्यधिकाधिकम् ॥ ४३८ ॥
अन्येषुश्चन्द्रगुप्तेन सह जोक्तुं प्रचक्रमे । रागोत्कटतया राक्षी दुर्धरा नाम गुर्विणी ॥ ४३९ ॥
दृष्ट्वा विपात्रं शुभानां तां गर्जापायशङ्कया । व्याहरत्किं कृतमिति द्राक् चाणक्यो ऽन्यथावत ॥ ४४० ॥
विपात्रास्वादमात्रेण राक्षी सा प्राप पञ्चताम् । दध्यौ चणिससूर्मां स गर्जो ऽप्यस्याः प्रलीयताम् ॥ ४४१ ॥
इति तस्या विपन्नायास्तदोवरमदारयत् । तस्मान्नर्जमाचर्क्य मुक्तां शुक्तिपुटादिव ॥ ४४२ ॥

विषविन्दुश्च सङ्क्रान्तस्तस्य पादस्य मूर्धनि । ततश्च गुरुत्रिविन्दुसार इत्यत्रिधायि सः ॥ ४४३ ॥
विन्दुसारे प्रपेदाने वयो मन्मथयज्ञम् । समाधिमरणं प्राप्य चन्द्रगुप्तो दिवं ययौ ॥ ४४४ ॥

चाणक्यो ऽथ न्यथाज्ञान्ये विन्दुसारं सुसारधीः । सचिवायतसिद्धिश्च तदाज्ञाकृद्ब्रूव सः ॥ ४४५ ॥
इतश्च मौर्यमाज्ञाप्य पूर्वं हि चणिसूनुना । सुवन्धुर्नाम दाक्षिण्यारसचियः कारितो ऽजयत् ॥ ४४६ ॥
स्वातन्त्र्यमन्त्रिताक्षिसुश्चाणक्ये मत्सरी स तु । तदुद्धेदाय रहसि विन्दुसारमदो ऽवदत् ॥ ४४७ ॥
नाहं प्रमाणञ्चूतो ऽसि यद्यपीश तथापि ते । परिणामहितं वच्मि कुडीनानां क्रमो ह्ययम् ॥ ४४८ ॥
विश्यासघातकस्यास्य मा चाणक्यस्य विश्वसीः । एष त्वन्मातुरुदरं सुरात्मा खल्वदारयत् ॥ ४४९ ॥
पप्रञ्च धात्रीराहूय विन्दुसारस्तदैव तत् । तथैव तानिरप्युक्ते चाणक्याय युक्त्रोप च ॥ ४५० ॥
राजानं कुपितं ज्ञात्वा चाणक्यो ऽचिन्तयत्स्वयम् । सुवन्धुना कृतमेन राजा मय्यन्यथाकृतः ॥ ४५१ ॥
अयं हि प्रागमात्ये कारितो ऽञ्जुर्मयैव हि । तन्मे प्रत्युपकाराय युक्तमस्य कुडोचितम् ॥ ४५२ ॥
तदत्यासन्नमृत्योर्मे पर्याप्तं राज्यचिन्तया । कृते प्रतिचिकीर्षुञ्छिं प्रयोक्ष्ये ऽहं तथापि हि ॥ ४५३ ॥
मञ्जरीपिशाचिकाप्रस्तः सो ऽपि मा राज्यमश्नुताम् । इति तस्यापकारेण करिष्ये समयोचितम् ॥ ४५४ ॥
संयोज्य योगमन्त्रार्थैरगन्धान्समुज्जके । द्विखिताक्षरञ्जुर्जेन सह सो ऽक्षिपदुग्रधीः ॥ ४५५ ॥
समुज्जं जतुनाक्षिप्य पेटायां स सुधीर्न्यधात् । तादयामास तां पेटां तादकानां शतेन च ॥ ४५६ ॥
गेहान्तर्न्यस्य तां गेहसर्वस्वमिव पेटिकाम् । दीनानायादिपात्रेन्यश्चाणक्यो न्यददाद्धनम् ॥ ४५७ ॥

ततश्च नगरासन्नकरीपस्थलमूर्धनि । निपद्यानशनं चक्रे चाणक्यो निर्जरोद्यतः ॥ ४९८ ॥
 यथाविपन्नजननीवृत्तान्तं धात्रिकामुखात् । विज्ञाय विन्दुसारोऽनुशयानस्तत्र चाययौ ॥ ४९९ ॥
 उवाच ह्यमयित्वा च चाणक्यं चन्द्रगुप्तसुः । पुनर्वर्तय मे राज्यं तवादेशकृदस्म्यहम् ॥ ४६० ॥
 मौर्याचार्योऽन्यधाज्ञानकृतं प्रार्थनयानया । शरीरेऽपि निरीहोऽस्मि साम्प्रतं किं त्वया मम ॥ ४६१ ॥
 अचलन्तं प्रतिज्ञाया मर्यादाया इवार्णवम् । चन्द्रगुप्तगुरुं ज्ञात्वा विन्दुसारो ययौ गृहम् ॥ ४६२ ॥
 नुक्तेप गतमात्रोऽपि विन्दुसारः सुबन्धवे । सुबन्धुरपि शीतार्तं इवोचे कम्पमुद्वहन् ॥ ४६३ ॥
 देव सम्यग्विज्ञाय चाणक्यो द्रुपितो मया । गत्वा तं ह्यमयान्यद्य यावत्तावत्प्रसीद मे ॥ ४६४ ॥
 इति गत्वा सुबन्धुस्तं ह्यमयामास मायया । अचिन्तयच्च मा चूयोऽप्यसौ ब्रजतु पत्तने ॥ ४६५ ॥
 अमुना कुविकल्पेन स राजानं व्यजिज्ञपत् । चाणक्यं पूजयिष्यामि तस्यापकृतिकार्यहम् ॥ ४६६ ॥
 अनुज्ञातस्ततो राज्ञा सुबन्धुश्चण्डिजन्मनः । पूजामनशनस्यस्य विधालुमुपचक्रमे ॥ ४६७ ॥
 पूजां सुबन्धुरापातवन्धुरां विरचय्य च । धूपाङ्गारं करीपान्तश्चिक्षेपान्यैरलक्षितः ॥ ४६८ ॥

धूपाङ्गारेणनिवासफादितेन प्रोद्यज्ज्वाले जाफरीपस्थले तु ।

दारुप्रायो दल्यमानोऽप्यकम्पो मौर्याचार्यो देव्यञ्जुत्तत्र मृत्या ॥ ४६९ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते परिशिष्टपर्वणि स्थविरावलीचरिते महाकाव्ये शकटालमरणस्थूलचन्द्र-
 दीशमत्तचर्यासम्भूतविजयस्वर्गगमनचाणक्यचन्द्रगुप्तकथाविन्दुसारजन्मराज्यवर्णनो नामाष्टमः सर्गः ।
 १ करीपं शुष्कगोमयम् २ पश्वात्तापं कुर्मन् ३ अपकारकृत्वा

नवमः सर्गः

चाणक्यगृहमन्येद्युर्विन्दुसारत्सुबन्धुना । वस्तुं यथाचे सम्भ्राव्यचाणक्यद्वयव्यद्विप्सुना ॥ १ ॥
 राक्षादिष्टः प्रविष्टश्च सुबन्धुस्तत्र वेदमनि । तां पेदां तालकशतावक्षारां ददर्श च ॥ २ ॥
 अचिन्तयच्च चाणक्यसर्वस्वमिह विद्यते । नान्यथा तालकशतेनेदृशी स्यान्नियन्त्रणा ॥ ३ ॥
 पेदायास्तान्यत्रज्यन्त तालकानि सुबन्धुना । कारागृहसमाकृष्टवन्धाः पादान्दुका इव ॥ ४ ॥
 मध्ये दृष्ट्वा समुद्रं तं चिन्तयामास चेतसि । नियतं रत्नकोशो ऽयं यस्य रक्षेयमीदृशी ॥ ५ ॥
 तमपि स्फोटयामास समुद्रं नालिकेरवत् । लोकोत्तरमहागन्धान्मध्ये गन्धान्ददर्श च ॥ ६ ॥
 गन्धान्सुगन्धीनाजप्रौ गन्धलुब्धो विरेफयत् । मूर्धानं धूनयन्नुच्चैः सुबन्धुर्जातविस्मयः ॥ ७ ॥
 सनाथमद्दरैर्भूर्जमथ तत्र ददर्श च । स्याद्द्रव्यबीजकमिति वाचयामास च स्वयम् ॥ ८ ॥
 गन्धानाग्राय य इमान्न तिष्ठेन्मुनिचर्यया । अन्तकस्य स तत्कालमतिथित्वं गमिष्यति ॥ ९ ॥
 वाचयित्वाद्दराण्येतान्यतीव विपसाद सः । चाणक्यस्य प्रयोगो ऽयं न मुधेति सनिश्चयः ॥ १० ॥
 तथापि भूर्जप्रोक्तार्थप्रत्ययार्थं सुबन्धुना । गन्धानाग्राप्य तान्को ऽपि दिव्याद्वारमज्ज्यत ॥ ११ ॥
 ज्ञामृते पुरीषे तत्र सुबन्धुर्मुनिसन्निभः । वञ्च्य विपयास्वादमनिह्वन्मनसापि हि ॥ १२ ॥
 अत्रव्य इत्यविरतो नटितो जीविताशया । सुबन्धुर्वन्धुरहितो विजहार वसुन्धराम् ॥ १३ ॥
 तनुजन्मा त्वशोकश्रीर्विन्दुसारस्य चात्रवत् । विन्दुसारे विपेदाने सो ऽञ्छूद्वनिशासनः ॥ १४ ॥

कुणालो नाम तनुचूरशोकस्याप्यजायत । कुमारशुक्तौ राजादात्तस्मायुञ्जयिनीं पुरीम् ॥ १५ ॥
 उज्जयिन्यां स्थितो राजनियुक्तैर्वालधारकैः । रक्षमाणो जीवितवत्सो ऽभ्रूत्साग्रार्ष्टहायनः ॥ १६ ॥
 राज्ञे च तावद्वयसं तमाख्यन्वाखधारकाः । दध्यावध्ययनाहौं ऽयमिति राजापि हर्षनाक् ॥ १७ ॥
 ततो राजा कुमारयाखिलद्वेले स्वयं त्विदम् । प्राकृतं सुखबोधाय यत्कुमारो अधीयत ॥ १८ ॥
 सपत्नी जननी तत्र कुणालस्य निषेडुयी । राज्ञः पार्श्वार्द्धिपादाय तं तु लेखमवाचयत् ॥ १९ ॥
 मरुतस्यैव राज्यं स्तात्कुणालस्य तु नेति सा । अन्यचित्ते नरपतावकरोत्कूटमीदृशम् ॥ २० ॥
 निधीवनार्द्धीकृतया नेत्राञ्जनशलाकया । आकृष्य कज्जलं नेत्रादकारे विन्दुकं ददौ ॥ २१ ॥
 अशोको ऽपि प्रमादेन नानुवाचितमेव हि । तं लेखं मुञ्जयामसोज्जयिन्यां प्राहिणोदथ ॥ २२ ॥
 तं लेखं पितृनामाङ्गं मुञ्जालङ्कृतमस्तकम् । पाणिन्यामाददे वान्यां कुमारो मूर्ध्नि च न्यधात् ॥ २३ ॥
 तं लेखं वाचयामास कुमारो लेखकादथ । वाचयित्वा च तूष्णीको विपक्षो लेखको ऽप्यञ्जत् ॥ २४ ॥
 तस्मिन्ददश्रुनयने लेखार्थं यत्कुमदमे । ततश्च तत्कराद्वेखं कुमारः स्वयमाददे ॥ २५ ॥
 दर्शनोत्प्रेक्षर्णवर्णनपि वाचयितुं ह्रमः । वाचयामास तं लेखमशोकतनयः स्वयम् ॥ २६ ॥
 अंधीयत इति प्रेक्षयादृशराण्युज्जयिनीपतिः । दधौ मौर्यान्वये को ऽपि गुर्वाज्ञालङ्घको न हि ॥ २७ ॥
 लोप्सामि राज्ञो यद्याज्ञामहमेनाग्रतः स्थितः । तदा मत्कृत एवाध्यान्येपामपि चविष्यति ॥ २८ ॥
 ततश्च साहसनिधिमैर्यवंशाधिपचञ्जमाः । अतकि स्म स्वयमपि नेत्रे तप्तशलाकया ॥ २९ ॥

विज्ञाय तमशोकश्रीर्महासाहसकारकम् । धिक्कूटलेखको ऽस्मीति निनिन्दारामानमात्मना ॥ ३० ॥
 अचिन्तयच्च दुर्देवाधिष्ठितो ऽहं हताशयः । कुमारो यदचूदेवं प्रमादद्विखितेन मे ॥ ३१ ॥
 राज्यं वा मण्णद्वित्यं वा वत्सो नाद्यायमर्हति । मयि यस्येदृशी ऋक्तिर्धिक्ष्येदृशमागतम् ॥ ३२ ॥
 यौवराज्यमसौ शुक्त्वा ऋविष्यति नृपो ऽप्यसौ । मनोरथेन पर्याप्तममुना साम्प्रतं मम ॥ ३३ ॥
 कुणालायेत्यशोकश्रीर्ददौ ग्रामं महद्विक्रम् । तत्सापलकुमाराय ददाबुज्जयिनीं पुनः ॥ ३४ ॥
 कुणालस्य तु ते ग्रामं शुञ्जानस्य परेद्यवि । अचूह्वरक्षियां पत्न्यां सूनुः सम्पूर्णेखरुणः ॥ ३५ ॥
 वर्धोपिकान्यो दासीज्यः कुमारः पारितोषिकम् । दत्त्वा महोत्सवं चक्रे पुत्रजन्मनिबन्धनम् ॥ ३६ ॥
 मातुर्मनोरथं तद्व्या वृथैवाद्य करोम्यहम् । इत्यागात्पाटलीपुत्रं कुणालो राज्यद्विप्सया ॥ ३७ ॥
 ततो गीतविनोदेन स्वेह्यया स पुरे ब्रमन् । प्रेयान्वचूय लोकस्य गान्धर्वेणातितुम्बुरुः ॥ ३८ ॥
 पाटलीपुत्रनगरे यत्र यत्र जगौ स तु । तत्र तत्र ययुः पौरा गीताकृष्टाः कुरुङ्गवत् ॥ ३९ ॥
 गान्धर्वेणाद्भुतं श्रुत्वा तमन्ध इति पार्थिवः । आहूय जवनीगुप्तं कृत्वा गातुं समादिशत् ॥ ४० ॥
 यथास्थानं मन्धमध्यतरैः पद्ज्जादिभिः स्वरैः । पद्यप्रबन्धमीदृहं जगौ स पोषयन् ॥ ४१ ॥
 प्रपौत्रश्चन्द्रगुप्तस्य विन्दुसारस्य नैसृकः । एषो ऽशोकश्रियः सूनुरन्धो मार्गति काकिर्णीम् ॥ ४२ ॥
 पद्यप्रबन्धमन्धेन गीयमानं महीपतिः । श्रुत्वा पप्रह्य को नाम त्वमस्याख्याहि गायन ॥ ४३ ॥
 स जयाच तयैवास्मि कुणालो नाम नन्दनः । त्वदाशलेखमीद्वित्वा यो ऽन्धः स्वयमजायत ॥ ४४ ॥

ततो जवनिकां वेगादपसार्य नरेश्वरः । हृष्टोपलहय स्वं सूनुमुदश्रुः परिपस्वजे ॥ ४५ ॥
 ऊचे च राजा तुष्टो ऽस्मि वत्स तुन्यं ददामि किम् । व्यजिज्ञपत्कुमारो ऽपि याचे ऽहं देव काकिणीम् ॥ ४६ ॥
 किमेतद्याचितमिति राज्ञि ब्रुवति मन्त्रिणः । ऊचिरे राजपुत्राणां काकिणी राज्यमुच्यते ॥ ४७ ॥
 राजा प्रोवाच हे वत्स किं राज्येन करिष्यसि । तत्ते स्यादन्यसादेव देवापहृतचक्षुपः ॥ ४८ ॥
 व्यजिज्ञपत्कुमारो ऽपि तात जातो ऽस्ति मे सुतः । पौत्रेण वर्षसे दिष्ट्या राज्ये ऽस्मिन्सो ऽन्निषिच्यताम् ॥ ४९ ॥
 पप्रञ्चाशोकराजो ऽपि कदोर्पेदे सुतस्तव । सम्प्रत्येवेत्यकथयत्कुणालो ऽपि कृताञ्जलिः ॥ ५० ॥
 तदैव तमशोकश्रीः समानाययदर्शनकम् । नामापि सम्प्रतिरिति तस्याकृत कृतोत्सवः ॥ ५१ ॥
 अमोघवागशोकश्रीस्तं दशाहादनन्तरम् । सम्प्रतिं स्तन्यपमपि निजे राज्ये न्यवीविशत् ॥ ५२ ॥
 वृद्धिमासादयामास वयसा विक्रमेण च । श्रिया च सम्प्रतिरञ्ज्वाजन्म परमार्हतः ॥ ५३ ॥
 क्रमेण साधयामास जरतार्थं सदक्षिणम् । प्रचरुशसनश्चाञ्जूपाकशासनसन्निभः ॥ ५४ ॥
 इतश्च तस्मिन्नुष्काले कराले कादरात्रिवत् । निर्वाहार्थं साधुसङ्घस्तीरं नीरनिधैर्वयौ ॥ ५५ ॥
 अगुण्यमानं तु तदा साधूनां विस्मृतं श्रुतम् । अनन्यसनतो नश्यत्यधीतं धीमतामपि ॥ ५६ ॥
 सङ्घो ऽथ पाटलीपुत्रे दुष्कालान्ते ऽखिलत् । यदङ्गाध्ययनोद्देशाद्यासीद्यस्य तदाददे ॥ ५७ ॥
 ततश्चैकादशाङ्गानि श्रीसङ्घो ऽमेलयत्तदा । दृष्टिवादनिमित्तं च तस्थौ किञ्चिद्विचिन्तयन् ॥ ५८ ॥
 नेपालदेशमार्गस्थं जडवाहुं च पूर्विणम् । ज्ञात्वा सङ्घः समाहातुं ततः प्रैपीन्मुनिष्यम् ॥ ५९ ॥
 गत्वा नत्या मुनी तौ तमित्यूचाते कृताञ्जली । समादिशति वः सङ्घस्तत्रागमनहेतवे ॥ ६० ॥

सो ऽप्युवाच महाप्राणं ध्यानमारब्धमस्ति यत् । साध्यं षादशानिर्वर्षैर्नागमिष्याम्यहं ततः ॥ ६१ ॥
 महाप्राणे हि निष्पन्ने कार्ये कस्मिंश्चिदागते । सर्वपूर्वाणि गुण्यन्ते सूत्रार्थान्यां मुहूर्ततः ॥ ६२ ॥
 तद्वचस्तौ मुनी गत्वा सङ्गस्याशंसतामथ । सङ्घो ऽप्यपरमाहूयाविदेशेति मुनिष्यम् ॥ ६३ ॥
 गत्वा वाच्यः स आचार्यो यः श्रीसङ्घस्य शासनम् । न करोति ज्ञेयसस्य दण्डः क इति शंस नः ॥ ६४ ॥
 सङ्घवाह्यः स कर्तव्य इति वक्ति यदा स तु । तर्हि तदण्णयोग्यो ऽसीत्याचार्यो वाच्य उच्चकैः ॥ ६५ ॥
 तान्यां गत्वा तथैवोक्त आचार्यो ऽप्येवमूचिवान् । मैवं करोतु जगवान्सङ्घः किं तु करोत्वदः ॥ ६६ ॥
 मयि प्रसादं कुर्याणः श्रीसङ्घः प्रहिणोत्वित् । शिष्यान्मेधाविनस्तेन्यः सप्त दास्यामि वाचनाः ॥ ६७ ॥
 तत्रैकां वाचनां दास्ये निश्चाचर्यति आगतः । तिसृषु कालवेद्यासु तिस्रो ऽन्या वाचनास्तथा ॥ ६८ ॥
 सायाह्नप्रतिक्रमणे जाते तिस्रो ऽपराः पुनः । सेत्स्यत्येवं सङ्घकार्यं मत्कार्यस्याविवाधया ॥ ६९ ॥
 तान्यामेत्य तथाख्याते श्रीसङ्घो ऽपि प्रसादजाक् । प्राहिणोत्स्थूलजज्ञादिसाधुपञ्चशतीं ततः ॥ ७० ॥
 तान्सूरिर्वाचयामास ते ऽप्यहपा वाचना इति । उर्ध्वज्येयुर्निजं स्थानं स्थूलजज्ञस्त्ववास्थित ॥ ७१ ॥
 श्रीजज्ञवाहुपादान्ते स्थूलजज्ञो महामतिः । पूर्वाणामष्टकं वर्षैरपाठीदष्टत्रिचूर्तशम् ॥ ७२ ॥
 किमुन्नप्रस्त्वमित्युक्तः सूरिणा सो ऽब्रवीदिदम् । नोन्नज्ये जगवन्किं तु ममाहपा एव वाचनाः ॥ ७३ ॥
 सूरिरूचे मम ध्यानं पूर्णप्रायमिदं ततः । तदन्ते वाचनास्तुन्यं प्रदास्यामि त्वदिद्वया ॥ ७४ ॥
 स्थूलजज्ञस्ततः प्रोचे ऽधीतशेषं च मे कियत् । सङ्घथां गुरुस्तदा चाख्यद्विन्दूदध्युपमानतः ॥ ७५ ॥

पूर्णे ध्याने महाप्राणे स्थूलजघो महामुनिः । विवस्तूनानि पूर्वाणि दश यावत्समापयत् ॥ ७६ ॥
 विहारक्रमयोगेन पाटलीपुत्रपत्तनम् । श्रीचक्रवाहुरागलय बाह्योद्यानमशिश्रियत् ॥ ७७ ॥
 यथादयो ऽपि विज्ञाय त्रतिन्यो ऽत्रान्तरे तु ताः । जगिन्यः स्थूलजघस्य वन्दनाय समाययुः ॥ ७८ ॥
 वन्दित्वा गुरुमूचुस्ताः स्थूलजघः क्व नु प्रजो । लघुदेवकुले ऽस्तीह तासामिति शशंस सः ॥ ७९ ॥
 ततस्तमन्नि चेलुस्ताः समायान्तीर्विलोक्य सः । आश्चर्यदर्शनकृते सिंह्रूपं विनिर्ममे ॥ ८० ॥
 दृष्ट्वा सिंहं तु चीतास्ताः सूरिमेत्य व्यजिज्ञपन् । ज्येष्ठार्यं जग्रसे सिंहस्तत्र सो ऽद्यापि तिष्ठति ॥ ८१ ॥
 ज्ञात्योपयोगादाचार्यो ऽप्यादिदेशेति गह्वत । वन्दध्वं तत्र वः सो ऽस्ति ज्येष्ठार्यो न तु केशरी ॥ ८२ ॥
 ततो ऽयुस्ताः पुनस्तत्र स्वरूपस्थं निरूप्य च । ववन्दिरे स्थूलजघं ज्येष्ठा चाख्यन्निजां कथाम् ॥ ८३ ॥
 श्रीयकः सममस्मान्निर्दीक्षामादत्त किं त्वसौ । ह्युधावान्सर्वदा कर्तुं नैकत्रकमपि ह्यमः ॥ ८४ ॥
 मयोक्तः पर्युपणायां प्रत्याख्याह्यद्य पौरुषीम् । स प्रत्याख्यातवानुक्तो मया पूर्णे ऽवधौ पुनः ॥ ८५ ॥
 त्वं प्रत्याख्याहि पूर्वार्धे पर्वेदमतिदुर्लभम् । श्यान्कादः सुखं चैत्यपरिपाठ्यापि यास्यति ॥ ८६ ॥
 प्रत्यपादि तथैवासीं समये ऽजिहितः पुनः । तिष्ठेदानीमस्त्यपार्थमित्यकार्षीत्तथैव सः ॥ ८७ ॥
 प्रत्यासन्नाधुना रात्रिः सुखं सुप्तस्य यास्यति । तत्प्रत्याख्याह्यत्रकार्थमित्युक्तः सो ऽकरोत्तथा ॥ ८८ ॥
 ततो निरीथे सम्प्राप्ते स्मरन्देवगुरुन्तौ । ह्युत्पीरुया प्रसरन्त्या विपद्य त्रिदिवं ययौ ॥ ८९ ॥
 कृपिपातो मयाकारीत्युत्ताम्यन्ती ततस्त्वहम् । पुरः श्रमणसङ्घस्य प्रायश्चित्ताय ढौकित्ता ॥ ९० ॥
 सप्तो ऽप्याख्यम्यधायीदं जयत्या शुभ्रजावया । प्रायश्चित्तं ततो नेह कर्तव्यं किञ्चिदस्ति ते ॥ ९१ ॥

ततो ऽहमित्यवोचं च साक्षादाख्याति वेद्भिः । ततो हृदयसंविच्चिर्जायते मम नान्यथा ॥ ९२ ॥
 अत्रार्थे सकलः सङ्घः कायोत्सर्गमदादथ । एतत् शसनदेव्योक्तं ब्रूत कार्यं करोमि किम् ॥ ९३ ॥
 सङ्घो ऽप्येवसत्तापिट जिनपार्श्वमिमां नय । साख्यद्विविधगत्यर्थं कायोत्सर्गेण तिष्ठत ॥ ९४ ॥
 सङ्घे तत्प्रतिपेदाने मां सानैपीज्जिनान्तिके । ततः सीमन्धरः स्वामी जगदान्वन्दितो मया ॥ ९५ ॥
 जरतादागतायेयं निर्दोषैत्यवदब्जिनः । ततो ऽहं ह्यिन्नसन्देहा देव्यानीता निजाश्रयम् ॥ ९६ ॥
 श्रीसङ्घायोपदां प्रैपीन्मन्मुखेन प्रसादजाक् । श्रीमान्सीमन्धरस्वामी चत्वार्यध्ययनानि च ॥ ९७ ॥
 ज्ञावनां च विमुक्तिश्च रतिकष्टपमथापरम् । तथा विचित्रचर्यां च तानि वैतानि नामतः ॥ ९८ ॥
 अप्येकया वाचनया मया तानि धृतानि च । उज्जीतानि च सङ्घाय तत्सत्याख्यानपूर्वकम् ॥ ९९ ॥
 आचाराङ्गस्य ब्रूते वे आद्यमध्ययनषयम् । दशवैकालिकस्यान्यदथ सङ्घेन योजितम् ॥ १०० ॥
 इत्याख्याय स्थूलजज्ञानुज्ञाता निजमाश्रयम् । ता ययुः स्थूलजज्ञो ऽपि वाचनार्थमगाङ्गुरुम् ॥ १०१ ॥
 न ददौ वाचनां तस्यायोग्यो ऽस्तीत्यादिशङ्करुः । दीक्षादिनात्प्रचृत्येषो ऽप्यपराधान्व्यचिन्तयत् ॥ १०२ ॥
 चिन्तयित्वा च न ह्यागः सरामीति जगाद च । कृत्या न मन्यसे शान्तं पापमित्यवदङ्गुरुः ॥ १०३ ॥
 स्थूलजज्ञस्ततः स्मृत्या पपात गुरुपादयोः । न करिष्यामि ज्ञूयो ऽदः ह्यम्यतामिति चाब्रवीत् ॥ १०४ ॥
 न करिष्यसि ऋयस्त्वमकार्षीर्यदिदं पुनः । न दास्ये वाचनां तेनेत्याचार्यास्तमनूचिरे ॥ १०५ ॥
 स्थूलजज्ञस्ततः सर्वसङ्घेनामानयङ्गुरुम् । महतां कुपितानां हि महान्तो ऽहं प्रसादने ॥ १०६ ॥

सूरिः सत्त्वं वृत्तापे ऽथ विचक्रे ऽसौ यथाधुना । तथान्ये विकरिष्यन्ति मन्दसत्त्वा अतः परम् ॥ १०९ ॥
 अत्रशिष्टानि पूर्वीणि सन्तु मत्पार्श्व एव तु । अस्यास्तु दोषदण्णो ऽयमन्यशिक्षाकृते ऽपि हि ॥ १०९ ॥
 स सप्रेनाप्रहाडुक्तो विवेदेत्युपयोगतः । न मत्तः शेषपूर्वाणामुद्भेदो ज्ञान्यतस्तु सः ॥ १०९ ॥
 अन्यस्य शेषपूर्वीणि प्रदेयानि त्वया न हि । इत्यभिप्राह्य जगवान्स्थूलजज्ञमवाचयत् ॥ ११० ॥
 सर्वपूर्वधरो ऽथास्तीत्स्थूलजज्ञो महामुनिः । न्यवेशि चाचार्यपदे श्रीमता जज्ञवाहुना ॥ १११ ॥
 वीरमोक्षाघर्षशते सप्तत्यग्रे गते सति । जज्ञवाहुरपि स्वामी ययौ स्वर्ग समाधिना ॥ ११२ ॥

ततः प्रयोधं जनयद्भुनानां नीलोत्पलानामिव शीतरश्मिः ।

सर्वश्रुतस्कन्धनिधानकोशः श्रीस्थूलजज्ञो व्यहरत्पृथिव्याम् ॥ ११३ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते परिशिष्टपर्वणि स्थविरावलीचरिते विन्दुसारअशोकश्री-
 कुणालकथासम्प्रतिजन्मराज्यप्रातिस्थूलजज्ञपूर्वग्रहणश्रीजज्ञवाहुस्वर्गगमनवर्णनो नाम

नवमः सर्गः ।

दशमः सर्गः ।

आचार्यः स्थूलजज्ञोऽपि श्रावस्त्यामन्यदा ययौ । वाह्योद्याने च समवासापिंहपिञ्जिरावृतः ॥ १ ॥
 सर्वोऽपि लोकः श्रावस्तीवास्तव्यस्तं विवन्दिदुः । हर्षसंवर्मितोत्साहस्तत्रोद्याने समाययौ ॥ २ ॥
 जगवान्स्थूलजज्ञोऽपि जगद्भ्रङ्करस्तदा । विततान सुधासारमधुरां धर्मदेशनाम् ॥ ३ ॥
 स्थूलजज्ञः स्वसुहृदं श्रावस्तीवासिनं निजम् । धनदेवमनायातं विज्ञायैवमचिन्तयत् ॥ ४ ॥
 स मे प्रियसुहृद्भूतमिह नास्ति कुतोऽन्यथा । पूर्योक्तः सकलोऽप्यागाद्य पुनः स्नेहलोऽपि सः ॥ ५ ॥
 गतो देशान्तरं वा स्याद् ग्लानो वा स्यादिति स्वयम् । गच्छामि तद्गृहमपि सोऽनुग्राह्यो विशेषतः ॥ ६ ॥
 इति निश्चित्य जगवान्स्थूलजज्ञस्ततो वनात् । वन्दारुञ्जिरिचिमुखैश्चर्यमानपदाम्बुजः ॥ ७ ॥
 सप्रमोदं पुरस्त्रीजिर्गाथमानतपोगुणः । जकानां श्रीमतां उर्लेर्मण्णपाथ इव स्थितः ॥ ८ ॥
 आवृत्तवृन्तपद्माचविवलत्कन्धराननैः । श्मश्रुसंरैः श्राव्जनैः प्रेक्ष्यमाणमुखाम्बुजः ॥ ९ ॥
 नगरीमध्यचैत्यानि वन्दमानः पदे पदे । जगाम पूर्वसुहृदो धनदेवस्य सद्मनि ॥ १० ॥

चतुर्भिः कलापकं ॥

तत्राविशच्च जगवान्कटपशाखीव जङ्गमः । ददृशे च धनेश्वर्या धनदेवगृहस्थया ॥ ११ ॥
 समुत्थायासनात्सद्यो धनेश्वर्यनवद्यधीः । स्थूलजज्ञमवन्दिष्ट भूतलन्यस्तमस्तका ॥ १२ ॥
 ततः सा स्थूलजज्ञाय दापयन्महदासनम् । सतां चत्न्यनुसारेण गुरौ हि प्रतिपत्तयः ॥ १३ ॥
 जगवानप्यलद्यक्रे प्रतिलिख्य तदासनम् । तां धर्मदणनिर्वाहोदन्तेनान्वग्महीदय ॥ १४ ॥

पतिप्रसासविधुरा पप्रत च धनेश्वरीम् । ज्ञावसारे पतिः किं ते धनदेवो न हृश्यते ॥ १५ ॥
 धनेश्वर्यप्यदोऽनादीत्यतिर्हि जगवन्मम । व्ययते स्म धनं सर्वं यद्गृहेऽच्छद्बहिःस्थितम् ॥ १६ ॥
 सोऽर्थहीनः पुरेऽनाच्छब्दधुरेय तृणादपि । अर्थाः सर्वत्र पूज्यन्ते न शरीराणि देहिनाम् ॥ १७ ॥
 न चापत्पूर्वपुरुषनिधीनन्येपयत्रपि । निर्जान्यस्यान्तिकस्थापि श्रीर्हि क्षीपान्तरस्थिता ॥ १८ ॥
 स वणिग्ब्यन्हारेण ऋविणोपार्जनेत्रया । गतो देशान्तर को हि विदेशो व्ययसायिनाम् ॥ १९ ॥
 ज्ञात्वा श्रुतवलेनाथ निधिस्थानं तदोकसि । आख्यातुं चिन्तयामास तस्यै सूरिः कृपानिधिः ॥ २० ॥
 धर्मोपदेशव्याजेन जगान्दहस्तसञ्ज्ञया । अथ स्थितनिधिं स्तम्भ मुनिस्तस्यै प्रदर्शयन् ॥ २१ ॥
 व्यागर्पीदयि संसारस्वरूपं पश्य कीदृशम् । गृहमीदृक्कत्र जतुर्वाणिव्यं तच्च तादृशम् ॥ २२ ॥ युग्मं ॥
 य जगवान्धनेश्वर्या मुष्टुर्गुहः । ययौ विदुर्तुमन्यगार्हृत धर्म प्रज्ञावयन् ॥ २३ ॥

गो व्याजोदयकर्मनिचलित । यादृगत्स्तादृगागात्तरेव वसनेरपि ॥ २४ ॥

जागमोदन्तं तस्य चाल्यध्वनेश्वरी । सहर्षं सोऽपि पप्रत किमूचे जगजानपि ॥ २५ ॥
 साप्याख्यत्स्फूजजज्ञेण विहिता धर्मदेशना । अस्य स्तम्भस्याग्निमुखहस्ताग्निनयपूर्वकम् ॥ २६ ॥

धनदेवोऽप्यदो दध्यौ तस्य ज्ञानान्मुयारिधेः । न ह्यग्निमायरहिता चेष्टा जयति जातुचित् ॥ २७ ॥
 इय हस्ताग्निनयो यद्विदधे मुहुः । तन्नमस्य स्तम्भस्याधस्तात्सम्भाव्यते निधिः ॥ २८ ॥

धनदेवः स्तम्भमूत्रमचीखनत् । तत्र चाग्निच्छब्दं तत्पुण्यमिदं पुष्कलम् ॥ २९ ॥
 गोऽज्ञवत्तेन धनेन धनदोपमः । स्थूजन्नत्रप्रसादोऽयमिति च व्यस्मन्न द्वि ॥ ३० ॥

स्थूलत्रयस्य वन्द्यस्योपकारिणः । वन्दनायान्यदा सो ऽगात्पाटलीपुत्रपत्नम् ॥ ३१ ॥
 ततश्च वसतौ गत्वा स्थूलत्रयं महामुनिम् । वन्दे सपरीवारं धनदेवः प्रमोदञ्चाक् ॥ ३२ ॥
 ऊचे च स्थूलत्रयीं धनदेवः कृताञ्जलिः । त्वत्प्रसादेन दारिद्र्यसमुद्रं तीर्णवानहम् ॥ ३३ ॥
 नानृणस्त्वत्प्रसादस्य त्रयामि जगवन्नहम् । त्वं गुरुत्वं च मे स्वामी तदादिश करोमि किम् ॥ ३४ ॥
 त्रयास्त्यमार्हत इति स्थूलत्रयेण जट्टिपतः । उमित्युक्त्वा धनदेवः स्वस्थानमगतपुनः ॥ ३५ ॥
 स्वामिना स्थूलत्रयेण शिष्यौ द्वावपि दीक्षितौ । आर्यमहागिरिश्चार्यसुहृस्ती । चात्रिघानतः ॥ ३६ ॥
 तौ हि यद्दार्थयावाद्यादपि मात्रेव पात्रितौ । इत्यायोपपदौ जातौ महागिरिसुहृस्तिनौ ॥ ३७ ॥
 खड्गधारेव तीव्रं तावतीचारविवर्जितम् । परीपहेन्यो निर्जीकौ पात्रयामासतुर्व्रतम् ॥ ३८ ॥
 तौ स्थूलत्रयपादाजसेवामधुकरावुचौ । साङ्गानि दश पूर्वाणि महाप्रज्ञावधीयतुः ॥ ३९ ॥

शान्तौ दान्तौ लब्धिमन्तावधीतावायुष्मन्तौ वाग्मिनौ दृष्टञ्जक्ती ।
 आचार्यत्वे न्यस्य तौ स्थूलत्रयः कालं कृत्वा देवर्च्यं प्रपदे ॥ ४० ॥

इत्याचार्यश्रीहिमचन्द्रविरचिते परिशिष्टपर्वणि स्थविरावलीचरिते महाकाव्ये आर्यम-
 हागिरिश्चार्यसुहृस्तिदीक्षास्थूलत्रयस्वर्गगमनकीर्तनो नाम दशमः सर्गः ॥

एकादशः सर्गः

अयिकाननुगृह्णतौ कुर्वाणौ धर्मदेशनाम् । महीं विहरतः स्वार्यौ महागिरिसुहस्तिनौ ॥ १ ॥
 कात्क्रमेण जगवाञ्जगद्वन्धुर्महागिरिः । शिष्यान्निष्पादयामास वाचनाच्चिरनेकशः ॥ २ ॥
 महागिरिर्निजं गञ्जमन्यदादात्सुहस्तिने । विहर्तुं जिनकङ्कपेन त्वेको ऽञ्जन्मनसा स्वयम् ॥ ३ ॥
 व्युद्धेदाजिनकङ्कपस्य गञ्जनिश्रास्थितो ऽपि हि । जिनकङ्कपार्हया वृत्त्या विजहार महागिरिः ॥ ४ ॥
 ते धर्मदेशनावारि वर्षन्तो वारिदा इव । विहरन्तो ऽन्यदा जग्मुः पाटलीपुत्रपत्तनम् ॥ ५ ॥
 वसुच्यतिरिति श्रेष्ठी तत्र चार्यसुहस्तिना । सम्प्रोद्धितः श्रावको ऽञ्ज्जीवाजीवादितत्त्ववित् ॥ ६ ॥
 सुहृत्स्याख्यातधर्मानुवादेन स्वजनानपि । प्रबोधयितुमारेजे वसुच्यतिर्दिवानिशम् ॥ ७ ॥
 प्रबोध्यमाना अपि ते सादरं वसुच्यतिना । नाबुध्यन्त विना धर्माचार्यमित्यदप्यमेधसः ॥ ८ ॥
 वसुच्यतिर्गुरोराख्यज्ञगवन्स्वजना मया । न पारिता बोधयितुं तान्बोधयितुमर्हसि ॥ ९ ॥
 इति तत्प्रतिबोधाय सुहस्ती तद्गृहं ययौ । सुधातरङ्गिणीप्रायां प्रारेजे धर्मदेशनाम् ॥ १० ॥
 प्राविशत्तत्र जिज्ञार्थं तदा चार्यमहागिरिः । तमभ्युदस्थादाचार्यः सुहस्ती वन्दते स्म च ॥ ११ ॥
 श्रेष्ठथप्युवाच युष्माकमपि को ऽप्यस्ति किं गुरुः । युष्माच्चिर्वन्धते विश्ववन्धैर्यदयमागतः ॥ १२ ॥
 सुहस्ती स्माह जोः श्रेष्ठिन्ममैते गुरवः खलु । त्यागार्हञ्जरूपानादिजिज्ञामाददते सदा ॥ १३ ॥
 ईदृग्जिज्ञाशना ह्येते ऽपराया स्युरुपोपिताः । सुगृहीतं च नामैषां वन्धं पादरजो ऽपि हि ॥ १४ ॥

एवं महागिरिं स्तुत्या प्रतिबोध्याखिलांश्च तान् । पुनरेव निजं स्थानं सुहृस्ती जगवान्ययौ ॥ १५ ॥
 श्रेष्ठपि स्वजानादूचे दृढचक्रिर्धिशेषतः । ईदृशं पश्यथ मुनिं यदा जिज्ञार्थमागतम् ॥ १६ ॥
 त्यज्यमानं दर्शयित्वा जगपानादिकं तदा । तस्मै देयं तदादत्तं तद्धि वः स्यान्महाफलम् ॥ १७ ॥ युग्मं ॥
 स्वजनैर्युञ्जतेस्तु प्रत्यपद्यत तद्बचः । जिज्ञार्थं च द्वितीये ऽद्वि तेज्वेवागान्महागिरिः ॥ १८ ॥
 महागिरिं समायान्तं दृष्ट्वा ते श्रेष्ठबन्धवः । तथैवारेचिरे कर्तुं तस्मै तद्वस्तुमिद्वयः ॥ १९ ॥
 उपयोगेन विहाय तदशुद्धं महागिरिः । अनादायैव वसतिं गत्वा चोचि सुहृस्तिनम् ॥ २० ॥
 त्वया ह्यो विनयं कृत्यानेपणा महती कृता । ते हि त्वदुपदेशेन जिज्ञां मह्यमसञ्जयन् ॥ २१ ॥
 नैवं न्ययः करिन्त्ये ऽहमिति जहपन्सुहृस्त्वपि । ह्यमयामास पादाग्रे खुण्णार्थमहागिरिम् ॥ २२ ॥
 इतश्च सम्प्रतिनृपो ययाञ्जयिनीं पुरीम् । कदापि कापि तिष्ठन्ति स्वचूरीं हि महीञ्जुजः ॥ २३ ॥
 जीयन्तस्वामिप्रतिमारथयानां निरीक्षितुम् । आयातावन्यदावन्यां महागिरिसुहृस्तिनौ ॥ २४ ॥
 पृथक्पृथक्वसत्यां तौ तस्थुः सपरिच्छदौ । तयोरतिमहागुह्यस्ततो नैकत्रसङ्गमः ॥ २५ ॥
 निर्ययौ चोत्सवेनाथ जीयन्तस्वामिनो रथः । मनोमयूरजखदः पौराणां जकिशातिनाम् ॥ २६ ॥
 तान्पामाचार्यवर्यान्त्यां श्रीसद्गुणाखिलेन च । अन्वीर्यमानः स रथः पुर्यां पर्याटदस्वखन् ॥ २७ ॥
 गते राजकुलघारं रथे ऽथ पृथिवीपतिः । चातायनस्थितो दूराद्दर्शयार्थसुहृस्तिनम् ॥ २८ ॥
 दस्थौ वैवं मुनीन्धो ऽयं मन्मनःकुमुदीनुपः । कापि दृष्ट इवाजाति न सरामि तु किं ह्यदः ॥ २९ ॥

एवं विमर्षं कुर्वाणो मूर्खितो न्यपतन्नृपः । आः किमेतदिति वदन्द्वावे च परिहृदः ॥ ३० ॥
 व्यजनैर्वीज्यमानश्च सिच्यमानश्च चन्दनैः । जातिस्मरणमासाद्योदस्थादवनिशासनः ॥ ३१ ॥
 स प्राग्जन्मगुरुं ज्ञात्वा जातिस्मृत्या सुहस्तिनम् । तदैव यन्दिदुमगाव्दिस्मृतान्यप्रयोजनः ॥ ३२ ॥
 पद्याङ्गस्थष्टरूपीठः स नत्पार्यसुहस्तिनम् । पप्रञ्च जिनधर्मस्य जगवन्कीदृशं फलम् ॥ ३३ ॥
 सुहस्ती जगवानाल्यन्मोहः स्वर्गश्च तत्फलम् । अपृष्टञ्चूत्तिर्चूयः सामायिकफलं च किम् ॥ ३४ ॥
 सामायिकस्याव्यक्तस्य राजनराज्यादिकं फलम् । सुहस्तिनैवमाख्याते ज्ञाक् प्रत्येति स्म चूपतिः ॥ ३५ ॥
 नलानोटनिकां कृत्वा प्रत्ययव्यञ्जिकां मुहुः । एवमेतन्न सन्देह इत्यजापत चूपतिः ॥ ३६ ॥
 सुहस्तिनं नमस्कृत्य ततः प्रोवाच पार्थिवः । किं नाम मां यूयमुपलक्ष्यध्वेऽथवा न हि ॥ ३७ ॥
 आचार्योऽप्युपयोगेन ज्ञाल्लोचे त्वां नरेश्वर । सम्यगुपलक्ष्येऽहं स्वां प्राग्भवकथां शृणु ॥ ३८ ॥

महागिर्याचार्यमिश्रैर्विहरन्तो वयं पुरा । सह गङ्गेन कौशाम्यामागङ्गाम नरेश्वर ॥ ३९ ॥
 सङ्कीर्णत्वेन वसतेः पृथक्पृथगवस्थितौ । तत्रावां परिवारो हि महानन्नवदावयोः ॥ ४० ॥

तत्राचूदतिञ्जिह्वं तथाप्यस्मासु ऋक्तिमान् । लोको ऋकादिकं दातुमुपाकंस्त विशेषतः ॥ ४१ ॥
 जिह्वार्थं साधवोऽन्येद्युरेकस्य श्रेष्ठिनो गृहे । विविशुः पृष्ठतस्तेषां रङ्क एको विवेश च ॥ ४२ ॥
 तत्रेद्वाकारमर्यादां त्रिविधां मोदकादिभिः । साधवो क्षेत्रे जिह्वां तस्य पश्यत एव ते ॥ ४३ ॥
 साधूनामात्तजिह्वाणां वसतिं प्रति गद्यताम् । अनुगः सोऽप्रवीञ्छ्वो दीयतां मम जोजनम् ॥ ४४ ॥

ते साधयो ऽन्निदधिरे जानन्ति गुरवः खलु । वयं गुरुपराधीना न किञ्चिद्गुरुमीदमहे ॥ ४५ ॥
 ततः स रङ्गः साधूनामन्वेव वसति ययौ । दीनारामा तत्र दृष्ट्वास्मानयाचत च जोजनम् ॥ ४६ ॥
 साधवः कथयन्ति स्म जगवन्नमुना पथि । याचिता वयमप्युद्यैर्जोजनं दीनमूर्तिना ॥ ४७ ॥
 विदितं धैवमस्माच्चिरुपयोगपरायणैः । जायी प्रवचनाधारो यङ्ङ्को ऽयं जवान्तरे ॥ ४८ ॥
 ततः स इमको ऽस्मान्निः प्रियपूर्वमन्नाप्यत । यद्यादत्से परिग्रज्यां लज्जसे जोजनं तदा ॥ ४९ ॥
 रङ्को ऽचिन्तयदग्ने ऽपि सर्वकष्टमयो ह्यहम् । तवरं व्रतजं कष्टमिष्टजोजनलान्नकृत् ॥ ५० ॥
 प्रतिपन्नं परिग्रज्यां ततो रङ्गः तदैव तम् । प्रभ्राज्याधूयुजामेष्टं मोदकादि यथारुचि ॥ ५१ ॥
 स स्वादं स्वाङ्गुमाहारं तथा ह्याकण्ठमात्तवान् । पन्थाः श्वासानिलस्यापि यथा दुःसग्रो ऽज्जवत् ॥ ५२ ॥
 तद्दिनस्यैव यामिन्यां तेनाहारेण चूयसा । रुद्धश्वासो धिपन्नः स श्वासजीवा हि देहिनः ॥ ५३ ॥
 स्थितो मध्यस्थजायेन रङ्गसाधुर्विपद्य सः । कुणालस्यावन्तिपतेः सूनुस्त्वमुदपद्यथाः ॥ ५४ ॥
 पुनर्विष्णुपयामास सुहस्तिनमिलापतिः । जगवंस्त्वत्प्रसादेन प्राप्तो ऽहं पदवीमिमाम् ॥ ५५ ॥
 त्वया प्रभ्राजितो न स्यां तदाहं जगवन्त्यदि । अरष्टृजिनधर्मस्य का गतिः स्यात्ततो मम ॥ ५६ ॥
 तदादिशत मे किञ्चित्प्रसीदत करोमि किम् । जवामि नाटुणो ऽहं वः पूर्वजन्मोपकारिणाम् ॥ ५७ ॥
 जन्मन्यत्रापि गुरवो श्रूयं मे पूर्वजन्मवत् । अटुण्छीत मा धर्मपुत्रं कर्तव्यशिक्षया ॥ ५८ ॥
 कृपाबुरादिदेशार्थसुहस्ती जगवान्मुपमम् । जिनधर्मं प्रपद्यस्व परवेह च शर्मणे ॥ ५९ ॥
 स्वर्गः स्वादपवर्गो वामुत्रार्हध्वर्मशास्त्रिणाम् । इह इरत्यन्धकोशादिसम्पदश्रोत्तरोत्तराः ॥ ६० ॥

अन्यग्रहीदथ नृपस्तदग्रे तदनुज्ञया । अर्हन्देवो गुरुः साधुः प्रमाणं मे ऽहंती वचः ॥ ६१ ॥
 आणुग्रतगुणग्रतशिद्वाव्रतपवित्रितः । प्रधानश्रायको जज्ञे सम्प्रतिस्तरप्रचृत्यपि ॥ ६२ ॥
 त्रिसन्ध्यमप्यवन्यश्रीजिनार्चामर्चति स्म सः । साधर्मिकेषु वात्सल्यं वन्द्युष्विव चकार च ॥ ६३ ॥
 स सर्वदा जीवदयातरङ्गितमनाः सुधीः । अथदानरतो दानं दीनेन्यो ऽन्यधिकं ददौ ॥ ६४ ॥
 आवैताढ्यं प्रतापाढ्यः स चकाराविकारधीः । त्रिखणं नरतदेत्रं जिनायतनमणिरुतम् ॥ ६५ ॥
 सुहस्त्याचार्यपादानामवन्यामेव तस्थुषाम् । चैत्ययात्रोत्सवश्चक्रे सङ्घेनान्यत्रवत्सरे ॥ ६६ ॥
 मरुपं चैत्ययात्रायां सुहस्ती जगयानपि । एत्य नित्यमलञ्चक्रे श्रीसङ्घेन समन्वितः ॥ ६७ ॥
 सुहस्तिस्वामिनः शिष्यपरमाणुरिवाग्रतः । कृताञ्जलिस्तत्र नित्यं निपसाद च सम्प्रतिः ॥ ६८ ॥
 यात्रोत्सवान्ते सङ्घेन रथयात्रा प्रचक्रमे । यात्रोत्सवो हि जवति सम्पूर्णे रथयात्रया ॥ ६९ ॥
 रथो ऽथ रथशाढ्याया दिवाकररथोपमः । निर्ययौ स्वर्णमाणिक्यद्युतियोतितदिङ्मुखः ॥ ७० ॥
 श्रीमदर्हत्प्रतिमाया रथस्थाया महर्द्धिञ्चिः । विधिज्ञैः स्नात्रपूजादि श्रावकैरुपचक्रमे ॥ ७१ ॥
 क्रियमाणे ऽर्हतः स्नात्रे स्नात्राम्नो न्यपतद्भयात् । जन्मकड्याणके पूर्वं सुमेरुशिखरादिव ॥ ७२ ॥
 श्राद्धैः सुगन्धिचिर्द्भव्यैः प्रतिमाया विलेपनम् । स्वामिविहीषुञ्चिरिवाकारि वक्राहितांशुकैः ॥ ७३ ॥
 मालतीशतपलादिदामञ्चिः प्रतिमार्हतः । पूजिताप्राक्तलेवेन्दोर्धृता शारदवारिदैः ॥ ७४ ॥
 दह्यमानागरुत्थान्निर्धूमलेखान्निरावृता । अशुचत्प्रतिमा नीलवासोच्चिरिव पूजिता ॥ ७५ ॥
 आरात्रिकं जिनार्चायाः कृतं श्राद्धैर्ज्वलद्बिलम् । दीप्यमानौपधी चक्रशैलशृङ्गविरुम्बकम् ॥ ७६ ॥

पन्दित्या श्रीमदर्हन्तमथ तैः परमार्हतैः । रथैरियाग्रतोच्चूय स्वयमाचकृपे रथः ॥ ७७ ॥
 नागरीचिरुपक्रान्तसहृद्दीसकरासकः । चतुर्विधातोद्यवादसुन्दरप्रेक्षणीयकः ॥ ७८ ॥
 परितः श्राविकालोक्कीयमानोरुमद्गलः । प्रतीह्वेन्विविधां पूजां प्रत्यहं प्रतिमन्दिरम् ॥ ७९ ॥
 षड्वैः कुङ्कुमाञ्चोच्चिरच्चिफाग्रजललः । सम्प्रतेः सदनघारमाससाद शनै रथः ॥ ८० ॥

॥ त्रिचिर्विशेषक ॥

राजापि सम्प्रतिरथ रथपूजार्थमुद्यतः । आगात्पगसफलवसर्वाङ्गोन्निक्रकण्टकः ॥ ८१ ॥
 रथाचिरूढां प्रतिमां पूजयाष्टप्रकारया । अपूजयन्नवानन्दसरोहंसोऽयनीपतिः ॥ ८२ ॥
 तदानीमेव सामन्तानाहूय निलिखानपि । सम्यक्त्वं ग्राहयित्वैवमादिदेश विशांपतिः ॥ ८३ ॥
 मन्यध्वमयि सामन्ताः सम्यग्मां स्वामिनं यदि । तद्गन्तु सुविहितश्रमणानामुपासकाः ॥ ८४ ॥
 ह्यैरपि न मे किञ्चिद्युष्महत्तैः प्रयोजनम् । एवं कृते हि सामन्ताः प्रिथं प्रवति मे कृतम् ॥ ८५ ॥
 एवमाशाप्य सामन्ता विस्तृष्टाः स्वर्ध्वनीयुति । गत्या चक्रुः स्वामिन्नक्त्या श्रमणानामुपासनाम् ॥ ८६ ॥
 प्रावर्तयन्रथयात्रां तत्रानुगमनं तथा । रथाम्रे पुष्पवृष्टिं च चैत्यपूजां च ते व्यधुः ॥ ८७ ॥
 इत्यादि श्रावकाचारं ते सर्वे चक्रिरे तथा । प्रान्तदेशा अपि साधुविहारार्हा यथाजयन् ॥ ८८ ॥
 सम्प्रतिश्चिन्तयामास निशीथसमयेऽन्यदा । अनार्येष्वपि साधूनां विहारं वतर्याम्यहम् ॥ ८९ ॥
 इत्यनार्यानां विदेश राजा दध्वं करं मम । तथा तथास्मत्पुरुषा मार्गयन्ति यथा यथा ॥ ९० ॥

ततः प्रैषीदनार्येषु साधुवेषधराभ्रान् । ते सम्प्रत्याज्ञयानार्यनिवमन्वशिष्यन्वृशम् ॥ ९१ ॥
 द्विचत्वारिंशता दोषैरेन्निरेन्निर्विर्वर्जितम् । वद्वपात्राभ्रपानादि देयमस्मास्वहो स्वयम् ॥ ९२ ॥
 अध्येतव्यं चेदमिदं ततो युष्मासु तोषत्राक् । त्रविता सम्प्रतिस्वामी कोपिष्यत्यन्यथा पुनः ॥ ९३ ॥
 ततः सम्प्रतिराजस्य परितोषार्थमुद्यताः । ते तु तत्पुरुपादिष्टमन्वतिष्ठन्दिने दिने ॥ ९४ ॥
 एवं साधूचिताचारचतुरेषु कृतेषु तु । अनार्येषु सम्प्रतिना विज्ञप्ता गुरवः पुनः ॥ ९५ ॥
 कदापि श्रमणा एते जगवन्नार्यदेशवत् । अनार्येष्वपि देशेषु विहरन्ति कुतो न हि ॥ ९६ ॥
 व्याजहुः सूरयो ऽनार्यदेशेष्वज्ञानतः सदा । ज्ञानदर्शनचारित्राण्युत्सर्पन्ति न पार्थिव ॥ ९७ ॥
 राजा प्रोवाच जगवन्नार्येष्वपि सम्प्रति । श्रमणान्प्रेष्य जानीध्वं तेषामाचारचातुरीम् ॥ ९८ ॥
 एवं राज्ञो ऽतिनिर्वन्धादाचार्यैः के ऽपि साधवः । विहर्तुमादिदिशिरे ततो ऽन्ध्रद्वमिखादिषु ॥ ९९ ॥
 अनार्याः प्रेक्ष्य तान्साधून्सम्प्रतेः पुरुषा इति । ज्ञात्वा प्राक्शिक्षया तेज्यो ऋक्तपानादिकं ददुः ॥ १०० ॥
 निरवद्यं श्रावकवमनार्येष्वपि साधवः । दृष्ट्वा गत्वा स्वगुरवे पुनराख्यन्सविसयाः ॥ १०१ ॥
 एवं सम्प्रतिराजेन स्वशक्त्या बुद्धिगर्भया । देशाः साधुविहारार्हा अनार्या अपि चक्रिरे ॥ १०२ ॥
 राज्ञा प्राग्जन्मरङ्कृतं वीजत्सं स्मरता निजम् । महासत्राण्यकार्यन्त पूषारिषु चतुर्ष्वपि ॥ १०३ ॥
 अयं निजः परो वायमित्यपेक्षाविवर्जितम् । तत्रानिवारितं प्रापुर्जोजनं जोजनेद्भवः ॥ १०४ ॥
 यदवाशिष्यताम्नादि श्रुक्तवसु बुशुह्युषु । तद्विज्ययोपाददिरे महानंसनियोगिनः ॥ १०५ ॥

को गृह्णात्यथशिष्टान्नमिति पृष्ठा महीशुजा । आख्यन्महानसायुकाः स्वामिन्नादन्नदे वयम् ॥ १०६ ॥
 आदिदेश च तान् राजा यदन्नमवशिष्यते । अकृताकारितार्थिभ्यः साधुभ्यो देयमेव तत् ॥ १०७ ॥
 इयं दास्यामि वस्तेन सनिर्वाहा चविष्यथ । न हि केच्यपि कार्येषु सीदति इव्यनाञ्जनः ॥ १०८ ॥
 ते ऽवशिष्टान्नपानादि तदाद्यपि तदाज्ञया । साधुभ्यो ददिरे ते ऽपि स्वीचक्रुः शुद्धिदर्शनात् ॥ १०९ ॥
 श्रमणोपासको राजा कान्दधिकान्नादिशत् । तैलाज्यदधिधिकेत्स्वत्रविक्रयकानपि ॥ ११० ॥
 यत्किंचिदुपकुरुते साधूनां देयमेव तत् । तन्मूढ्यं वः प्रदास्यामि मा स शङ्कधमन्यथा ॥ १११ ॥
 ते तथारेचिरे कर्तुं जातद्वर्षा विशेषतः । विक्रीयमाणे पक्षे हि यण्णिजामुत्सवो महान् ॥ ११२ ॥
 तत्तथार्यमुदस्ती तु दोषयुक्तं विदन्नपि । सेहे शिष्यानुरागेण खिन्नचित्तो बलीयसा ॥ ११३ ॥
 सुहस्तिनमितथार्यमहागिरिरिज्ञापत । श्रनेपणीयं राजान्नं किमादत्से विदन्नपि ॥ ११४ ॥
 सुहस्त्युवाच जगवन्थथा राजा तथा प्रजाः । राजानुवर्तनपराः पौरा विश्राण्यन्त्यदः ॥ ११५ ॥
 मायेयमिति कुपितो जगादार्यमहागिरिः । शान्तं पापं विसम्भोगः त्यक्तः परमायोः ॥ ११६ ॥
 सामाचारीसमानैर्हि साधुभिः साधु सद्गतम् । सामाचारीविजिन्नस्य जिन्नो ऽप्यातः परं तत्र ॥ ११७ ॥
 वेपमानो जिया बाल इव जक्तः सुहस्त्यपि । आर्यमहागिरिपादान्ग्दिस्तोचे कृताञ्जलिः ॥ ११८ ॥
 सापराधो ऽसि जगन्निव्याडः कृतमस्तु मे । दम्यतामपराधो ऽयं करिष्ये नेदशं पुनः ॥ ११९ ॥
 एक्ये महागिरिरस्य दोषः को नाम ते ऽथवा । पुरा जगता वीरस्वामिनेतन्नि ज्ञापितम् ॥ १२० ॥

ततः प्रैपीदनाथेषु साधुषोपधराभ्ररान् । ते सम्प्रत्याज्ञयानार्थनिवमन्वशिपन्चुराम् ॥ ९१ ॥
 द्विचत्वारिंशता दोषैरेत्त्रिरेत्रिविर्वर्जितम् । वखपात्रान्नपानादि देयमस्मास्वहो स्वयम् ॥ ९२ ॥
 अर्धेतन्व्यं चेदमिदं ततो युष्मासु तोषन्नाक् । ऋविता सम्प्रतिस्वामी कोपिव्यत्यन्यथा पुनः ॥ ९३ ॥
 सतः सम्प्रतिराजस्य परितोषार्थमुद्यताः । ते तु तत्पुरुषादिष्टमन्वतिष्ठन्दिने दिने ॥ ९४ ॥
 एवं साधूचिताचारचतुरेषु कृतेषु तु । अनार्येषु सम्प्रतिना विज्ञप्ता गुरवः पुनः ॥ ९५ ॥
 कदापि श्रमणा एते ऋगवन्नार्यदेशवत् । अनार्येष्वपि देशेषु विहरन्ति कुतो न हि ॥ ९६ ॥
 व्याजहूः सूरयोऽनार्यदेशेष्वज्ञानतः सदा । ज्ञानदर्शनचारित्राण्युत्सर्पन्ति न पाथिब ॥ ९७ ॥
 राजा प्रोवाच ऋगवन्ननार्येष्वपि सम्प्रति । श्रमणान्प्रेष्य जानीध्वं तेषामाचारचातुरीम् ॥ ९८ ॥
 एवं राज्ञोऽतिनिर्वन्धादाचार्यैः केऽपि साधवः । विहर्तुमादिदिशिरे ततोऽन्ध्रज्जमिलादिषु ॥ ९९ ॥
 अनार्याः प्रेक्ष्य तान्साधून्सम्प्रतेः पुरुषा इति । ज्ञात्वा प्राकृशिक्षया तेभ्यो ऋक्तपानादिकं ददुः ॥ १०० ॥
 निरवधं श्रावककथमनार्येष्वपि साधवः । दृष्ट्वा गत्वा स्वगुरवे पुनराख्यन्सविस्मयाः ॥ १०१ ॥
 एवं सम्प्रतिराजेन स्वशस्या बुद्धिर्गर्भया । देशाः साधुविहारार्हा अनार्या अपि चक्रिरे ॥ १०२ ॥
 राज्ञा प्राजन्मरङ्कत्वं वीभ्रत्सं स्मरता निजम् । महासत्राष्ट्यकार्यन्त पूर्घरिषु चतुर्ध्वपि ॥ १०३ ॥
 अयं निजः परो धायमित्यपेक्षाविवर्जितम् । तत्रानिवारितं प्रापुर्जो जनं ज्ञोजनेभ्यवः ॥ १०४ ॥
 यदवाशिष्यताम्नादि शुक्तवत्सु बुभुक्षुषु । तच्चिन्त्योपाददिरे महानंसनियोगिनः ॥ १०५ ॥

को गृह्णात्यथशिष्टान्नमिति पृष्टा महीशुजा । ध्याख्यन्महानसायुकाः स्वामिन्नादभदे वयम् ॥ १०६ ॥
 आदिदेश च तानराजा यदन्नमवशिष्यते । अकृताकारितार्थिन्यः साधुन्यो देयमेत तत् ॥ १०७ ॥
 इव्यं दास्यामि वस्तेन सनिर्वाहा ऋविष्यथ । न हि केच्यपि कार्येषु सीदति इव्यवाञ्जनः ॥ १०८ ॥
 ते ऽवशिष्टान्नानादि तदाद्यपि तदाज्ञया । साधुन्यो ददिरे ते ऽपि स्वीचक्रुः शुचिदर्शनात् ॥ १०९ ॥
 श्रमणोपासको राजा कान्दविकानथादिशत् । तैस्त्राज्यदधिविकेतून्यत्रत्रिकयकानपि ॥ ११० ॥
 यत्किंचिदुपकुरुते साधूनां देयमेव तत् । तन्मूढ्यं वः प्रदास्यामि मा स शङ्कध्वमन्यथा ॥ १११ ॥
 ते तथारेचिरे कर्तुं जातहर्षा विशेषतः । विक्लीयमाणे पथ्ये हि वणिजामुत्सवो महान् ॥ ११२ ॥
 तत्तथार्यसुहस्ती तु दोषयुक्तं त्रिदन्नपि । सेहे शिष्यानुरागेण खिन्नचित्तो वलीयसा ॥ ११३ ॥
 सुहस्तिनमितथार्यमहागिरिरिन्नापत । अनेपणीयं राजान्नं किमादत्से विदन्नपि ॥ ११४ ॥
 सुहस्त्युवाच जगवन्थथा राजा तथा प्रजाः । राजानुवर्तनपराः पीरा विश्राण्यन्यदः ॥ ११५ ॥
 मायेयमिति कुपितो जगादार्यमहागिरिः । शान्तं पापं विसम्नोमः खल्वतः परमाग्रयोः ॥ ११६ ॥
 सामाचारीसमानैर्हि साधुभिः साधु सक्रतम् । सामाचारीविभिन्नस्य भिन्नो ऽध्यातः परं तव ॥ ११७ ॥
 वेपमानो जिया बाल इव ऋक्तः सुहस्त्यपि । आर्यमहागिरिपादान्द्विद्वयोधे कृताञ्जलिः ॥ ११८ ॥
 सापराधो ऽस्मि जगवन्मिथ्याऽकृतमस्तु मे । हृम्यतामपराधो ऽयं करिव्ये नेहसं पुनः ॥ ११९ ॥
 ऊचे महागिरिरिथ दोषः को नाम ते ऽथवा । पुरा ऋगता वीरस्वामिनैतच्चि ज्ञापितम् ॥ १२० ॥

मदीये शिष्यसन्ताने स्थूलत्रज्जमुनेः परम् । पतत्र्यकर्षा साधूनां सामाचारी ऋविष्यति ॥ १२१ ॥
 स्थूलत्रज्जमुनेः पश्चादावां तीर्थप्रवर्तकौ । अत्रूव तदिदं स्वामिवचः सत्यापितं त्वया ॥ १२२ ॥
 स्थापयित्वेत्यसम्भोगिकल्पमार्यमहागिरिः । जीवन्तस्त्रामिप्रतिमां नत्वावन्त्या विनिर्ययौ ॥ १२३ ॥
 पूर्वं हि समवसृतौ श्रीमतश्चरमार्हतः । दशार्णत्रज्जसम्बोधसमये यानि जज्ञिरे ॥ १२४ ॥

गजेन्द्रस्याग्रपदानि समायाते दिवस्पतौ । तथैवास्थुश्च तत्रागात्तीर्थे चार्यमहागिरिः ॥ १२५ ॥ युग्मं ॥
 ख्याते तत्र महातीर्थे गजेन्द्रपदनामनि । त्यक्तदेहो ऽनशनेन ययौ स्वर्गं महागिरिः ॥ १२६ ॥
 पार्थिवः सम्प्रतिरपि पादयञ्श्चावकत्रतम् । पूर्णयुद्धेव्यचृत्सिद्धिं क्रमेण च गमिष्यति ॥ १२७ ॥

अत्र विहृत्यान्यत्रार्यसुहस्त्युज्जयिनीं पुनः । जीवन्तस्वामिप्रतिमावन्दनार्थं समाययौ ॥ १२८ ॥
 चाह्योधाने च ऋगवान् सुहस्ती समवासरत् । वसतिं याचितुं प्रैषीत्पूर्मधे द्वौ मुनी च सः ॥ १२९ ॥
 तौ तु ऋजात्रिधानायाः श्रेष्ठिन्या जग्मतुर्गृहे । सापि पप्रच्छ तौ नत्वा किं नामादिशथौ युवाम् ॥ १३० ॥
 तावप्यूचतुरावां हि शिष्यावार्यसुहस्तिनः । तदादेशेन कड्याणि वसतिं प्रार्थयावहे ॥ १३१ ॥
 विशालां बाहनकुटीं वसतिं सार्ययत्ततः । सुहस्ती सपरीवारो ऽप्यलञ्चक्रे ततश्च ताम् ॥ १३२ ॥
 परावर्तितुमारेजे प्रदोषसमये ऽन्यदा । आचार्यैर्नलिनীগुल्मात्रिधमध्ययनं वरम् ॥ १३३ ॥
 ऋजायाश्च सुतो ऽवन्तिसुकुमालः सुरोपमः । तदा च विद्वसन्नासीत्सप्तचूत्रिगृहोपरि ॥ १३४ ॥
 द्वात्रिंशता कलत्रैः स क्रीमन् स्वःस्त्रीनित्रैरपि । तस्मिन्नध्ययने कर्णं ददौ कर्णरसायने ॥ १३५ ॥
 तत्सम्भगाकर्णयितुं ऋजासूतुरनून्धीः । प्रासादाद्दुतमुत्तीर्य वसतिवारमाययौ ॥ १३६ ॥

अनुभूतं मया केदमिति चिन्तापरः स तु । सजातजातिसरणो यथावाचार्यसन्निधौ ॥ १३७ ॥
 नत्वा चोवाच भगवन्भ्राज्यास्तनयो ह्यहम् । पुरा च नखिनीगुहमविमाने त्रिदशो ऽन्नवम् ॥ १३८ ॥
 विमानं नखिनीगुहं जातिस्मृत्या मया स्मृतम् । तत्रैव गन्तुं ब्रूयो ऽद्य परित्रिजिगाम्बहम् ॥ १३९ ॥
 ततः प्रार्थयमानं तं प्रव्राजयत मामिति । आचार्यमिश्रा जगदुः सुकुमारो ऽस्ति दारक ॥ १४० ॥
 सुखदा क्षोहचणकाः सुस्पर्शा बल्यो ऽपि हि । दुष्करं तु जिनोपदे तपो ऽस्तीचार्यवर्जितम् ॥ १४१ ॥
 भ्राज्यो ऽत्रिदशे वाढं प्रव्रज्योत्कण्ठितस्त्वहम् । सामाचारी चिरतरं न च पादयितुं दमः ॥ १४२ ॥
 आदायेव परिव्रज्यां तस्मादनशान्नियतम् । आदास्ये संत्तमादाम्य स्य स्तोकं कष्टमिदं खलु ॥ १४३ ॥
 गुरुचे महाजाग प्रव्रज्यां चेज्जिघृक्षसि । तदनुक्षाय निजान्वन्धूनिष्ट हि कर्मणि ॥ १४४ ॥
 अवनन्तसुकुमालो ऽपि गृहे गत्वा कृताञ्जलिः । आपमृष्टे निजान्वन्धूनुजङ्घे तु तेर्न हि ॥ १४५ ॥
 भ्रज्यासूनुस्ततः केशांस्तत्रैवोदलनस्त्वयम् । स्वयं चोपाददे साधुलिङ्गं गृहपराञ्जुलः ॥ १४६ ॥
 तादृशो यथाचार्यसुहृत्स्योचार्यसन्निधौ । अवनन्तसुकुमालो ऽथ निर्ममः स्वपुण्यपि ॥ १४७ ॥
 स्वयमेवोपात्तलिङ्गो मा ऋदिति सुहृत्स्यपि । तं परिभ्राजयामास प्रव्रज्याविधिसुचरन् ॥ १४८ ॥
 चिरकालं तपःकष्टनिर्जरां कर्तुमश्रमः । गुरुणादृष्ट्य सो ऽन्यत्र यथावनशानं चिकीः ॥ १४९ ॥
 चक्रे ऽवनन्तसुकुमालः सुकुमालपदवयात् । निर्गमिन्नक्तगृपतैः सेन्वन्नोपासिमायनिम् ॥ १५० ॥
 स्थाने स्थाने चिताभस्मधूसरीकृतभ्रतलम् । सो ऽगात्पितृवंशं क्रीडास्थानं पितृपतेस्वि ॥ १५१ ॥
 कन्यारिकाकुडङ्गान्तस्तास्यावनशानेन सः । समाहितः स्मरन्पद्मपरमेष्ठिनमस्त्रियाम् ॥ १५२ ॥

तत्पदान्यसृगास्त्रावविशाणि शिशुन्निर्वृता । लिहाना जम्बुकी कापि तत्रोद्देशे समाययौ ॥ १५३ ॥
 तत्पादप्रद्वररुक्कगन्धेन जूयसा । सशिशुः सा विवेशाथ मध्येकन्थारिकावनम् ॥ १५४ ॥
 शोधयन्ती च सा प्राप तत्पादरक्तपिच्छलम् । तं च खादितुमारंजे कृतान्तस्येव सोदरा ॥ १५५ ॥
 चटच्चटिति सा चर्म त्रटत्रटिति जङ्गलम् । धगद्गगिति मेदश्च कटकटिति कीकसम् ॥ १५६ ॥
 जदयन्ती पादमेकं तस्य सा निरशेषयत् । तद्धुम्भरूपाण्यपरं प्रथमे प्रहरे निशः ॥ १५७ ॥ युग्मं ॥
 तथापि न चकम्पे स प्रत्युतामंस्त सात्त्विकः । अपि तां पादखादित्रीं पादसंवाहिकामिव ॥ १५८ ॥
 एवं द्वितीये प्रहरे तदूरु च चखाद सा । साधु तृप्यतु जीरो ऽयमित्यकार्पात्कृपां तु सः ॥ १५९ ॥
 तत्तुन्दं जदयामास तृतीयप्रहरे च सा । स तु दध्यौ मथत्येषा न तुन्दं किं तु कर्म मे ॥ १६० ॥
 तुर्ये च यामे यामिन्या महासत्वो विपद्य सः । विमाने नल्विनीगुहमे महङ्घ्रिमरोऽञ्जवत् ॥ १६१ ॥
 वन्धो महानुजावो ऽयं महासत्त्वो ऽयमित्यथ । तड्वरीरस्य तत्कालं महिमा निर्ममे ऽमरैः ॥ १६२ ॥
 तन्नार्थास्तमपश्यन्त्यः पृथ्वन्ति स्म सुहस्तिनम् । आख्याहि जगवन्नस्मत्पतिः कथमञ्चदिति ॥ १६३ ॥
 उपयोगेन विज्ञाय सुहस्त्यपि हि तत्तथा । तदीयं सर्वमाचख्यौ ताञ्चो मधुरया गिरा ॥ १६४ ॥
 अवनन्तिसुकुमालस्य पत्न्यो गत्वाथ सद्मनि । जन्नायाः पुरतः सर्वं तं वृत्तान्तं न्यवीविदन् ॥ १६५ ॥
 अवनन्तिसुकुमालस्य माता जन्ना निशात्ये । इमशाने प्रययौ तत्र कन्थारीवनलाञ्छिते ॥ १६६ ॥
 आकृष्टं दिशि नैर्कल्यां दृष्ट्वा सूनोः कक्षेवरम् । रुरोद वाप्यमिपतो वारिदानोद्यतेव सा ॥ १६७ ॥

ऋचा वधून्निः सहिता रुदती विललाप च । प्राणानपि किमत्याष्टीररमानिव किमीदृशः ॥ १६० ॥
 वत्स प्रव्रजितो ऽपि त्वमेकस्मिन्नपि वासरे । किं नाम नादमकृथा विहारेण गृहाङ्गणम् ॥ १६१ ॥
 का नाम रात्रिः कट्याणी सा त्रिविव्यल्यतः परम् । या स्वप्ने दर्शयित्वा त्यामस्मान्सञ्जीवयिव्यति ॥ १७० ॥
 निर्मोहीचूय यद्यस्मान्पर्यहार्षीव्रतेह्यया । तद्गुरुवपि निर्मोहः किमचूले यदुञ्जिताः ॥ १७१ ॥
 विलप्यैवं बहुतरं ऋचा शिप्रागदीतटे । तस्यैर्ध्वदेहिकं चक्रे रुदती समयोचितम् ॥ १७२ ॥
 ऋचासूनोर्गृह्णित्यो ऽपि विलप्य च । शिप्रायां चक्रिरे शङ्खोच्चरणं क्लिन्नवाससः ॥ १७३ ॥
 सुतमृद्युसमुद्भूतशोकानलकराक्षिता । ऋचा तदैह्यप्रव्रज्यां शमाभृततरङ्गिणीम् ॥ १७४ ॥
 ऋचाथ सद्ने गत्या सुफलैकां गुर्विणीं वधूम् । वधून्निः सममन्यान्निः परिव्रज्यामुपाददे ॥ १७५ ॥
 गुर्व्यां जातेन पुत्रेण चक्रे देवकुलं महत् । अवनितसुकुमालस्य मरणस्थानचूतले ॥ १७६ ॥
 तद्देवकुलमद्यापि विद्यते ऽवनितचूरणम् । महाकालात्रिधानेन लोके प्रथितमुच्चकैः ॥ १७७ ॥

ऋगवानार्यसुहरत्यपि गण्डे समये वरशिव्याय समर्प्य ।

विद्वितानशनस्यक्त्वा देहं सुरलोकातिथितां प्रतिपेदे ॥ १७८ ॥

इत्याचार्यश्रीह्रेमचन्द्रविरचिते परिशिष्टपर्वणि स्यविरावलीचरिते महाकाव्ये
 सम्प्रतिराजचरित्रथार्यमहागिरिस्वर्गगमनश्चवन्तिसुकुमालनखिनीगुडम-

गमनथार्यसुहृस्तिस्वर्गगमनवर्णनो नाम एकादशः सर्गः ॥

सुहृस्तिनो ऽन्वये वज्रस्वामी च क्रमयोगतः । अञ्जुप्रवचनाधारस्तत्कथा च प्रपञ्चयते ॥ १ ॥
 इहैव जन्मूक्षीपे ऽपागृजरतार्धविञ्जूपणम् । अयन्तिरिति देशो ऽस्ति स्वर्गदेशीय रुद्धिञ्जिः ॥ २ ॥
 तत्र तुम्बनमिति विद्यते सन्निवेशनम् । निवेशनमिव श्रीणां द्युसदामपि हर्षदम् ॥ ३ ॥
 वञ्जु श्रावकस्तत्र श्रियो देव्या इयात्मजः । इत्यपुत्रो धनगिरिर्गिरीकृतधनोच्चयः ॥ ४ ॥
 मध्यमेनापि वयसा तस्य चूषितवर्णमणः । हृदये नाविशत्कामः प्रशमघाःस्थरक्षिते ॥ ५ ॥
 धर्मादर्थो ऽवतीति न्यायशास्त्रेष्वधीयते । सो ऽर्थादपि व्यधाज्जर्म पात्रेभ्यो ऽर्थं नियोजयन् ॥ ६ ॥
 नल्लचर्यपरीणामं स्वर्गमोक्षफलं विदन् । इ्येष कन्या नोबोद्धुं सो ऽर्हध्वर्मपरायणः ॥ ७ ॥
 यत्र यत्र कुले कन्यां धनगिर्यर्थमाहृतौ । प्रार्थयेते स्म पितरौ तदुवाहमहोत्सवे ॥ ८ ॥
 तत्र तत्र धनगिरिर्गत्वा स्वयमचीकथत् । अहं हि प्रब्रजिष्यामि दोषो ऽस्ति मे न जल्पतः ॥ ९ ॥ युग्मं ॥
 इत्थ धनपालस्य महेच्यस्य तु नन्दना । सुनन्दोचे धनगिरेर्देयाहं सो ऽस्तु मे वरः ॥ १० ॥
 महेच्यो धनपालो ऽपि स्वयंवरपरायणाम् । प्रददौ धनगिरये दीक्षामपि जिघृक्ष्वे ॥ ११ ॥
 प्रातार्थशमितो नाम सुनन्दायाः पुराग्रहीत् । परिब्रज्यां सिंहगिरैराचार्यस्यां ह्रिसन्निधौ ॥ १२ ॥
 अन्यदा तु क्तुस्तातां सुनन्दां ब्रह्मधीरपि । जेजे धनगिरिर्जोगफलं कर्म हि नान्यथा ॥ १३ ॥
 इत्थाष्टापदगिरौ गौतमग्वामिना किल । प्ररूपितं पुण्फरीकाध्ययनं ह्यवधारितम् ॥ १४ ॥
 पुरा येन वैश्रमण्यसामानिकदिवौकसा । स प्रच्युत्यावततार सुनन्दायास्तदोदरे ॥ १५ ॥ युग्मं ॥

अन्तर्बली धनगिरिस्तां शाल्वोचे विशुद्धधीः । एष गर्जो ऽद्वितीयस्ते जविता प्रव्रजाम्यहम् ॥ १६ ॥
 अमनीपित एवाचूत्सग्रन्धो ऽपि त्वया सह । प्रव्रज्यैव प्रेयसी मे ऽतः परं स्वस्ति ते पुनः ॥ १७ ॥
 इयुक्त्वा तां धनगिरिरिक्यकुटीमिव । हित्वा सिंहगिरिगुरोः पार्श्वे गत्वात्रयद्यतिः ॥ १८ ॥
 सो ऽथ षाविंशतिमपि सहमानः परीपहान् । सुडस्तपं तपस्तेपे स्वशरीरे ऽपि निःस्पृहः ॥ १९ ॥
 स स्यैर्जिवविनयादिभिः शिष्यगुणैर्वृतः । श्रुतसारं गुरोः पार्श्वार्त्पयः कृपादिवाददे ॥ २० ॥
 नवमास्यां व्यतीतायां सुनन्दापि हि नन्दनम् । अजीजनजनानन्दं सरसीव सरोरुहम् ॥ २१ ॥
 सुनन्दायाः प्रीतिपात्राण्यङ्गनाः सूतिकागृहे । प्रतिजागरणयातास्तं बालमिदमूचिरे ॥ २२ ॥
 यदि जात न ते तातः प्राव्रजिष्यत्तदोत्सुकः । जातकर्मोत्सवः श्रेयानत्रविष्यत्ततः खलु ॥ २३ ॥
 स्त्रीजने सत्यपि गृहं ज्ञाति न स्वामिनं विना । बह्वीचिरपि ताराचिर्यथा चन्द्रं विना नञः ॥ २४ ॥
 स तु बालो ऽपि सङ्गावाङ्गानावरणलाघवात् । तासामाकर्णयामास तं संलापं समाहितः ॥ २५ ॥
 अचिन्तयच्च मत्तातः परिव्रज्यामुपाददे । एवं च चिन्तयन्नेव जातिस्मरणमाप सः ॥ २६ ॥
 सञ्जातजातिस्मरणः संसारासारतां विदन् । इयेप हीरकण्ठो ऽपि पिन्धे ऽध्वन्यध्वनीनताम् ॥ २७ ॥
 कथमुद्रिष्य मां माता त्यक्ष्यतीति विचिन्त्य सः । मातुरकुस्थितो ऽप्युच्चै रोदिति स्म दिवानिशम् ॥ २८ ॥
 न रागमधुरैर्गानैर्न क्रीडनकदर्शनैः । न वस्त्रदोषाप्रेङ्गाञ्जिनं चादुवचनैरपि ॥ २९ ॥
 नोत्सङ्गनृत्यखीलाञ्जिनं मुखातोचवादनैः । न शिरश्चुम्बनेनापि विशश्राम स रोदनात् ॥ ३० ॥ युग्मं ॥

१ भाटकेन गृहीता कुटीमिव ।

एवं च रुदतस्तस्य शिशोर्मासाः पद्मत्यगुः । आससाद सुनन्दापि निर्वेदं तेन सूनुना ॥ ३१ ॥
 अन्यदा तु सिंहगिरिस्तत्रागात्सन्निवेशने । विनेयैर्धनगिर्यार्थशमितादिन्निरावृतः ॥ ३२ ॥
 वसस्थां तस्थिवांसं च नत्वा सिंहगिरिं गुरुम् । धनगिर्यार्थशमितावन्वजिज्ञपतामिति ॥ ३३ ॥
 स्वजनाः सन्ति नावस्मिन्जगवन् सन्निवेशने । यौष्माकेण नियोगेन तान्विवन्दयिषावहे ॥ ३४ ॥
 तयोश्च पृथ्वतोरैवं शकुनं शुभसूचकम् । दृष्ट्वा सिंहगिरिगुरुरूचेऽनूचानपुङ्गवः ॥ ३५ ॥
 महौघ्राजोऽद्य वां ज्ञावी लजेथे यद्युवां मुनी । सचित्तं वाप्यचित्तं वा तदादेयं मदाज्ञया ॥ ३६ ॥
 सद्नेऽथ सुनन्दाया जग्मतुस्तौ महामुनी । तस्यास्तावन्यनारीन्निर्घार्यायातौ निवेदितौ ॥ ३७ ॥
 महिलाश्चोचिरे सर्वाः सुनन्दे नन्दनरत्नया । अर्पणीयो धनगिरेः क्व नेप्यत्येप हृद्यताम् ॥ ३८ ॥
 निरानन्दा सुनन्दापि तमादाय स्तनन्धयम् । तेन निर्वेदितोदस्थादूचे धनगिरिं च सा ॥ ३९ ॥
 इयन्तं कालमात्मेय बालकः पालितो मया । नटिताहं त्वनेनोच्चै रोदित्येप दिवानिशम् ॥ ४० ॥
 यद्यप्यसि प्रम्रजितस्तथाप्येनं स्वमात्मजम् । गृह्णाण मामिव त्याह्मीर्मा स्मैमपि सम्प्रति ॥ ४१ ॥
 स्मित्वा धनगिरिरपि प्रोवाच वदतां वरः । एषं करिष्ये कड्याणि पश्चात्तापं तु यास्यसि ॥ ४२ ॥
 मा कृथाः सर्वयेदृढं कुरुषे वा कुरुष्व तत् । समहं साक्षिणं जज्ञे पुनर्ह्येनं न लप्स्यसे ॥ ४३ ॥
 ततश्च साक्षिणः कृत्वा सनिर्वेदं सुनन्दया । नन्दनो धनगिरयेऽपितस्तेनाददे च सः ॥ ४४ ॥
 सोऽर्जको धनगिरिणा पात्रवन्धे न्यधायि च । गृहीतसङ्केत इव विरराम च रोदनात् ॥ ४५ ॥

१ तत्ववित्श्रेष्ठः ।

ततः सुनन्दासदनादपी तावात्तवालकी । गुर्वाज्ञापालकी ऋयो ऽपेयतुर्गुरुसन्धिधौ ॥ ४६ ॥
 महासारस्य जारेण पुत्ररत्नस्य तस्य तु । नमद्वाहुं धनगिरिं दृष्ट्वा गुरुरज्ञापत ॥ ४७ ॥
 आयासित इति त्वं जिज्ञासारेण तं मम । समर्पय महाभाग विश्राम्यतु शुजस्तव ॥ ४८ ॥
 इत्युपादाय यत्नेन साधुः श्रीपात्रमर्जकम् । कान्त्या सुरकुमाराचमर्पयामास तं गुरोः ॥ ४९ ॥
 देदीप्यमानं तेजोचिरधिपं तेजसामिव । आचार्यवर्यस्तं वाढं पाणित्र्यां स्वयमाददे ॥ ५० ॥
 शिशोस्तस्यातिजारेण सद्यः सिंहगिर्युरोः । नमति स्म महीपीठं वार्यादित्सोरिवाञ्जलिः ॥ ५१ ॥
 तज्ज्वरज्जुरकरो गुरुरूचे सविस्मयः । अहो पुंरूपचृत्तृज्जमिदं धर्तुं न शक्यते ॥ ५२ ॥
 ज्ञावी प्रवचनाधारो महापुण्यः पुमानयम् । यत्नेन रक्ष्यो रत्नं हि प्रायेणापायवह्नजम् ॥ ५३ ॥
 साध्वीनामिति तं वाढं पालनायार्पयद्गुरुः । वज्रसारस्य तस्यादावज्ज इत्यञ्जिधामपि ॥ ५४ ॥
 गत्वा शय्यातरकुले जक्ते तं बालमार्थिकाः । स्वमात्मानमिवाख्याय पालनायार्पयन्नय ॥ ५५ ॥
 कुमारचृत्याकुशलाः शय्यातर्थो ऽपि तं शिशुम् । स्वस्वपुत्राधिकं प्रीत्या पश्यन्त्यः पर्यपालयन् ॥ ५६ ॥
 शय्यातरपुरन्ध्रीणां स सौभाग्यनिधानञ्चः । अद्भुतदङ्कं सद्यचार इंसो ऽभुज्जमिवाभुजात् ॥ ५७ ॥
 उद्भाषयन्त्यस्तं बालं मन्मनोद्भाषपूर्वकम् । शय्यातरकुटुम्बिन्यो हर्षवातुलता ययुः ॥ ५८ ॥
 शय्यातर्थो महाभागः ज्ञानपानाशनादिभिः । स्पर्धमाना श्वान्योन्यं चक्रुर्वज्रस्य सत्क्रियाम् ॥ ५९ ॥
 वयोपृष्ठपरीणामो वज्रो बालो ऽपि संयमात् । न बालचापलं चक्रे किञ्चित्तासामसौख्यदम् ॥ ६० ॥
 बुभुजे प्रासुकं वज्रः प्राणयात्राकृते सुधीः । जातिस्मरणसञ्जातविवेकः कष्टपविद्धि सः ॥ ६१ ॥

चिकीर्षति स्म यावो ऽपि नीहारादि यदा च सः । चक्रे तदा सदा सङ्कां सुव्यक्तां बालधारिणु ॥ ६२ ॥
 शय्यातरकुमाराणां सर्वेषां जन्मचूरिवं । वज्रो ऽञ्जवत्प्रीतिगुणं समानं तेषु दर्शयन् ॥ ६३ ॥
 ज्ञानोपकरणादानैर्वालकीडां प्रपञ्चयन् । वज्रः प्रमोदयामास प्रतिवासरमार्यिकाः ॥ ६४ ॥
 वज्रं दृष्ट्वा सुनन्द्यपि सुरुपं शीलशाखिनम् । शय्यातरेभ्यो ऽयाचिष्ट मत्सूनुरिति वादिनी ॥ ६५ ॥
 जननीपुत्रसम्बन्धं तयामुष्यार्जकस्य च । न विद्मः किं त्वसौ न्यासो गुरुणाभिति ते ऽवदन् ॥ ६६ ॥
 इत्युक्त्वा नार्पयामासुस्तस्यै शय्यातराः सुतम् । ततश्चैद्दिष्ट सा वज्रं दूरस्थैव परस्ववत् ॥ ६७ ॥
 महता तूपरोधेन सा तेपामेव वेश्मनि । धात्रीव लालयामास स्तन्यपानादिना सुतम् ॥ ६८ ॥
 इतो ऽपि चाचलपुरविषयश्रीविचूपणे । कन्या पूर्णा चेति नद्यौ विद्येते प्रथितात्रिधे ॥ ६९ ॥
 अन्तराले तयोर्नद्योरयात्सुः के ऽपि तापसाः । पादलेपविदेको ऽञ्जुत्तेषां मध्ये च तापसः ॥ ७० ॥
 विधाय पादलेपं च पादुके परिधाय च । जले ऽपि स्थलवत्पादौ विन्यस्य सञ्चचार सः ॥ ७१ ॥
 एवं च पादुकारूढः स नित्यं जलवर्त्मना । पुरे गतागतं चक्रे जनयन्विसयं जने ॥ ७२ ॥
 न हि वो दर्शने को ऽपि प्रचावो ऽस्ति यथा हि नः । श्रमणोपासकानेवं प्रजहास स तापसः ॥ ७३ ॥
 तत्रागादार्यशमिताचार्यो वज्रस्य मातुलः । विश्वरूढयोगेन योगसिद्धो महातपाः ॥ ७४ ॥
 तस्मै चाचार्ययर्थाय कथयामासुरार्हताः । स्वदर्शनोपहासं ते तापसोपज्ञमुच्चैकैः ॥ ७५ ॥
 तदाकरण्यर्थाशमितः श्रुतज्ञाने स्फुरत्यपि । ज्ञात्वा मतिवलेनापि जगाद स्वानुपासकान् ॥ ७६ ॥
 नास्य कापि तपःशक्तिस्तापसस्य तपस्विनः । केनाप्यसौ प्रयोगेण प्रतारयति वो ऽखिलान् ॥ ७७ ॥

यथा ह्यकालपुष्पादि दर्शितं कौतुकावहम् । तथैतदपि विज्ञानं न तपःशक्तिरीदृशी ॥ ७८ ॥
 उपदेशमात्रसिद्धे साध्ये युष्मादृशामपि । विज्ञाने विस्मयं कृत्वा मा स श्रद्धत् तापसान् ॥ ७९ ॥
 यदि वः प्रलयो नास्ति तापसस्तन्निमन्त्र्यताम् । गृहगतस्य तस्यांही प्रक्षाड्यौ पादुके अपि ॥ ८० ॥
 श्रावकैस्तापसः सो ऽथ मायां कृत्वा न्यमन्त्र्यत । एकस्य श्रावकस्यौकस्यागात्परिवृतो जनैः ॥ ८१ ॥
 श्रावकः सकुटुम्बो ऽपि दर्शयन्त्रकिनाटकम् । तं तापसमज्रापिट् गृहवारमुपागतम् ॥ ८२ ॥
 जगवन्त्रवतः पादपद्मौ प्रक्षालयाम्यहम् । ये क्षालयन्ति त्वत्पादावात्मानं क्षालयन्ति ते ॥ ८३ ॥
 तद्साननुगृह्यैवं निस्तारयितुमर्हसि । स्वलयन्ति महारमानो भक्तिकं चक्रिमतां न हि ॥ ८४ ॥
 अनिञ्जतो ऽपि तस्याथ श्रावकस्तापसस्य सः । क्षालयामास पादौ च पादुके चोष्णवारिणा ॥ ८५ ॥
 तत्पादपादुकाशौचमकार्षीत्स तथा यथा । तत्र प्रक्षेपगन्धो ऽपि नास्यास्त्रीचे ऽनुरागवत् ॥ ८६ ॥
 महत्या प्रतिपत्त्या तं तापसं श्रावकाग्रणीः । अत्रोजयत्कार्यवशात्पूज्या मिथ्यादृशो ऽपि हि ॥ ८७ ॥
 तेन लोपापहारेण तापसो दुर्मनायितः । नावेदीन्नोजनास्वादं विगोपागमशङ्कया ॥ ८८ ॥
 तापसो नोजनं कृत्वा सरिचीरं पुनर्ययौ । लोकैर्वृतो जलस्तम्भकुतूहलदिदृक्षया ॥ ८९ ॥
 लोपाश्रयः स्यादद्यापि को ऽपीत्यदपमतिः स तु । अलीकसाहसं कृत्वा प्रागवप्राविशदम्भसि ॥ ९० ॥
 ततः कमण्डलुरिव कुर्नन्दुडवुडारवम् । दुरुति स्म सरिचीरे स तापसकुमारकः ॥ ९१ ॥
 वयं मायाविनानेन मोहिताः स्मः कियच्चिरम् । मलिन्यचूदिति मनस्तदा मिथ्यादृशामपि ॥ ९२ ॥
 दत्तताले च तत्कालं जने तुमुलकारिणि । आचार्यो अपि तत्रागुः श्रुतस्कन्धधुरन्धराः ॥ ९३ ॥

ततश्चिकीर्षवः स्वस्य दर्शनस्य प्रप्तावनाम् । आचार्योश्चिक्षिपुयौगविशेषं सरिदन्तरे ॥ ९४ ॥
 एहि पुत्र यथा यामो घयं परतटे तव । इति चावोचदाचार्यवयौ धुर्यो महारमनाम् ॥ ९५ ॥
 तटपथे ततस्तस्याः सरितो मिलिते सति । आचार्यः सपरीवारः परतीरभुवं ययौ ॥ ९६ ॥
 आचार्यैर्दक्षितं तं चातिशयं प्रेक्ष्य तापसाः । सर्वे ऽपि संवि'विजिरे तद्भक्तश्चाखिलो जनः ॥ ९७ ॥
 आचार्यस्वार्यशमितस्यान्तिके प्रात्रजन्नथ । सर्वे मथितमिथ्यात्वास्तापसा एकचेतसः ॥ ९८ ॥
 ते ब्रह्मघ्नीपवास्तव्या ऽति जातास्तदन्वये । ब्रह्मघ्नीपिकनामानः श्रमणा आगमोदिताः ॥ ९९ ॥
 इतश्च वज्रस्तत्रस्थः क्रमेणञ्चूच्चिहायनः । तदा च धनगिर्याद्यास्तत्र साधव आययुः ॥ १०० ॥
 आयास्यति धनगिरिर्ग्रहीष्यामि स्वमात्मजम् । सुनन्दैवं चिन्तयन्ती तेष्वायातेष्वमोदत ॥ १०१ ॥
 सुनन्दापि महर्षिभ्यः स्वनन्दनमथाचत । ते पुनर्नार्पयामासुः प्रत्यजापन्त चेदृशाम् ॥ १०२ ॥
 अयाचितस्त्वया दत्तो मुग्धे ऽस्मभ्यमयं शिशुः । यान्तान्नमिव को दत्तं पुनरादातुमिहति ॥ १०३ ॥
 धिक्रीडेष्विव दत्तेषु स्वामित्वमपगच्छति । मा याचिष्ठाः सुतं दत्त्वा त्वयैप परसात्कृतः ॥ १०४ ॥
 पक्षयोरुजयोरैवमुच्चैर्विवदमानयोः । लोको ऽवादीदमुं वादं राजा निर्धारयिष्यति ॥ १०५ ॥
 ततः सुनन्दा लोकेन सहिता नृपपर्यदि । जगाम सङ्घसहिताः श्रमणा अपि ते ययुः ॥ १०६ ॥
 राज्ञो न्यपीदघामेन सुनन्दा दक्षिणेन तु । श्रीमान्सङ्घः समस्तो ऽपि यथास्थानमथापरे ॥ १०७ ॥
 परिजाब्य ष्योर्जापामुत्तरं चावदधृषुः । येनाहूतः समायाति वालस्तस्य जवत्वसौ ॥ १०८ ॥

१ सर्वेणं प्रापुः ।

तं निर्णयमंसातां तौ तु पद्मबुजावपि । इति चोचतुरादौ कः सूनुमाह्वानुमर्हति ॥ १०ए ॥
 स्त्रीगृह्याः प्रोचिरे पौरा व्रतिनामेष बालकः । चिरसद्दृष्टितमेमा तत्रचो नातिलङ्घते ॥ ११० ॥
 मातृवाह्यतामादावियं दुष्करकारिणी । नारीति चानुकम्प्यापि भ्रवत्येतद्धि नान्यथा ॥ १११ ॥
 ततः सुनन्दा बहुशो बालक्रीरुतकानि च । विविधानि च भ्रदयाणि दर्शयन्त्येवमन्यघात् ॥ ११२ ॥
 हस्तिनो ऽमी अमी अश्वः पत्तयो ऽमी अमी रथाः । तव क्रीडार्थमानीतास्तद्गृहाणैहि दारक ॥ ११३ ॥
 मोदका मण्फका झाडाः शर्कराश्चान्यदप्यदः । यदिहसि तदस्त्येव गृह्यतामेहि दारक ॥ ११४ ॥
 तवायुष्मन्कृपीयाहं सर्वाङ्गभवतारणे । चिरं जीव चिरं नन्द सुनन्दामाशु मोदय ॥ ११५ ॥
 मम देवो मम पुत्रो ममात्मा मम जीवितम् । त्वमेवासीति मां दीनां परिप्यङ्गेण जीवय ॥ ११६ ॥
 विलङ्घां मा कृथा वरस मां लोकस्यास्य पश्यतः । हृदयं मे ऽन्यथा ज्ञावि पक्कवालुङ्कवद्धिधा ॥ ११७ ॥
 एहि हंसगते वरस ममोत्सङ्गं परिष्कुरु । कुक्षिवासावक्रयो मे न लन्यः किमियानपि ॥ ११८ ॥
 एवं क्रीरुनकैर्भ्रदयप्रकारैश्चादुक्तेरपि । सौनन्देयः सुनन्दाया नान्यगह्वन्मनागपि ॥ ११९ ॥
 न मातुरुपकाराणां को ऽपि स्यादनृणः पुमान् । एवं विदन्नपि सुधीर्ब्रज एवमचिन्तयत् ॥ १२० ॥
 यदि सद्गुणेषुक्षिप्ये कृत्वा मातुः कृपामहम् । तदा स्यान्मम संसारो दीर्घदीर्घतरः खलु ॥ १२१ ॥
 इयं च धन्या माता मे ऽल्पकर्मा प्रव्रजिष्यति । उपेक्ष्यमस्या ह्यापातंमात्रजं दुःखमप्यदः ॥ १२२ ॥
 दीर्घदर्शी विमृश्यैवं वज्रो वज्रदृढाशयः । प्रतिमास्य इव स्थानान्न चचाल मनागपि ॥ १२३ ॥

१ तैलाभ्यगे रणच्छेदे कन्याया मरणे तथा । आपातमात्रतो दुःखं स पश्चात्सुखमेधते ॥

राजानादीत्सुनन्दे त्वमपसर्प शिशुर्ह्यसौ । नागादाहृयमानस्त्यामजानन्निव मातरम् ॥ १२४ ॥
 ततो राक्षा धनगिरिः प्रासावसरमीरितः । रजोहरणमुत्क्रिय जगादैवं मिनाहरम् ॥ १२५ ॥
 व्रते चेक्ष्यत्सायस्ते तत्पत्नी ऽसि यदि स्वयम् । तत्रजोहरणं धर्मध्वजमादत्स्व मे ऽनघ ॥ १२६ ॥
 यञ्जस्वदेव कञ्ज इयोरिद्वसकरो द्रुतम् । दधायाञ्जिनगिरि प्रकण्ठत्पादधर्षरः ॥ १२७ ॥
 गत्वा च पितुरत्सङ्गमधिरुह्य त्रिभुवधीः । तत्रजोहरणं वीलासरोजवज्रपाददे ॥ १२८ ॥
 यञ्जेण पाणिपद्माभ्यां रजोहरणमुद्भूतम् । विरराज रोमगुह्य एव प्रवचनश्रियः ॥ १२९ ॥
 उद्भूतत्कुन्दकलिकाकारदन्तद्भ्रुतिसितः । स रजोहरणाद्दृष्टिं नान्यत्रादान्मनागपि ॥ १३० ॥
 दिनालये पद्मिनीय सद्यो म्बानिमुपेयुषी । हस्तविन्यस्तचिबुका सुनन्दैवमचिन्तयत् ॥ १३१ ॥
 त्राता मम प्रव्रजितो जर्ता प्रव्रजितो ऽथ मे । प्रव्रजिष्यति पुत्रो ऽपि प्रव्रजाम्यहमप्यतः ॥ १३२ ॥
 न मे त्राता न मे जर्ता न मे पुत्रो ऽपि सम्प्रति । तन्ममापि परिव्रज्या श्रेयसी गृह्णवास्तः ॥ १३३ ॥
 स्वयमेवेति निर्णय सुनन्दा सदनं ययौ । यञ्जमादाय वसतिं प्रययुर्मुनयो ऽपि ते ॥ १३४ ॥
 प्रतेद्भुर्न पपौ स्तन्यं यञ्जस्तामवया अत्रि । इत्याचार्यैः परिव्राज्य साध्वीनां पुनराचर्यत ॥ १३५ ॥
 उद्यन्नाग्यनिशेषेण त्रयैराग्यञ्चूडुशम् । सुनन्दापि प्रमत्ताज तद्गुहाचार्यसन्निधौ ॥ १३६ ॥
 पठदार्यामुत्खान्नुपैरक्षद्भान्येकादशापि हि । पदानुसारी जगवान्यञ्जो ऽधीयाय धीनिधिः ॥ १३७ ॥
 अष्टमर्षो ऽजवषञ्जो यागदार्यार्थप्रतिश्रेय । ततो वसत्यामानिन्ये हर्षन्तार्त्त्रिमहर्षिञ्चिः ॥ १३८ ॥

अन्यदा वज्रगुरवः प्रत्यवन्तीं प्रतस्थिरे । धाराधरो ऽखण्डधारमन्तराले वर्षं च ॥ १३९ ॥
 यक्षमण्डपिकाप्राये स्थाने क्वाप्यस्रवज्जले । आचार्या वज्रगुरवस्ते तस्थुः सपरिहृदाः ॥ १४० ॥
 प्राग्जन्मसुहृदो वज्रस्यामरा जूम्नकास्तदा । सत्त्वं परीक्षितुं तत्र वणिग्मूर्तीं विचक्रिरे ॥ १४१ ॥
 उत्पर्याणितवज्राश्ववृषं चरदौष्टकम् । मण्डलीकृतशकटं सन्निवेशितकेर्णिकम् ॥ १४२ ॥
 जवनञ्चनविक्रेयवस्तुगोष्ठीपरम्परम् । राज्ञान्नोत्तीर्णपात्रीकं द्रुञ्जानजनसकुलम् ॥ १४३ ॥
 तृणप्रावरणञ्चसञ्चरत्कर्मकृञ्जानम् । आवासं ते दिविपदो वणिग्प्रा विचक्रिरे ॥ १४४ ॥

॥ त्रिचिर्विशेषकम् ॥

वारिदे विरतप्राये तानाचार्यान्दिवौकसः । न्यमन्त्रयन्त त्रिदशार्थं ह्रस्ववन्दनपूर्वकम् ॥ १४५ ॥
 निवृत्तामिदं विज्ञाय वृष्टिमाचार्यपुङ्गवाः । वज्रमादिदिशुञ्चिद्विज्ञानयने विनयोज्ज्वलम् ॥ १४६ ॥
 वज्रो ऽथावाश्रयकीं कृत्वा द्वितीयमुनिना सह । विहर्तुं निरगादीर्याशुञ्चिमध्वनि चिन्तयन् ॥ १४७ ॥
 तुपारान्पततो हृद्गा त्रसरेणुनिज्ञानपि । वज्रो निववृते च जगन्नीतो ऽप्यायविराधनात् ॥ १४८ ॥
 तुपारमात्रामप्यभ्युवृष्टिं देवा निरुध्य ताम् । आह्लासत पुनर्वज्रं वृष्टिर्नास्तीति ज्ञापिणः ॥ १४९ ॥
 वज्रस्तदुपरोधेन वृष्ट्यज्ञायेन चाचलत् । जगाम च तदावासं त्ररूपानादिसुन्दरम् ॥ १५० ॥
 ससम्भ्रमेण देवेषु तेषु त्ररुपादिदित्तया । ज्वयश्चेत्रकालत्रावैरुपयोगमदत्त सः ॥ १५१ ॥
 कृष्णमण्डपादिकं ज्वयं कुतो राज्ञमसम्भ्रवि । इदमुज्जयिनीक्षेत्रं स्वज्ञावादपि कर्कशम् ॥ १५२ ॥

१ केणिकं वल्लगृहम् ।

प्रावृषि प्रथमायां च इन्द्रस्यास्य कथापि का । दातारो ऽप्यनिमेपाहा अचूस्पृकचरणा इति ॥ १५३ ॥
नियतं देवपिणो ऽयं साधूनां न हि कष्टपते । तस्मादनात्तपिणो ऽपि ब्रजामि गुरुसन्निधौ ॥ १५४ ॥

॥ त्रिचिर्विशेषकम् ॥

इत्यनादाय तद्दिशां वज्रस्वामी न्यवर्तत । प्रत्यङ्गीञ्च्य तैश्चाथो जगदे विस्मितैः सुरैः ॥ १५५ ॥
ययं हि जृम्भका देवाः प्रागजन्मसुहृदस्तव । त्वां इष्टुमागमामेह त्वमद्यापि हि नः सुहृत् ॥ १५६ ॥
अथ वैक्रियलब्ध्याख्यां विद्यां तोपचृतो ऽमराः । निष्क्रयं ह्युप्तमायाया इव वज्राय ते ददुः ॥ १५७ ॥
ज्येष्ठे मास्यन्यदा वज्रो विहरंश्च वहिर्भुवि । नैगमीञ्च्य तैर्देवैर्धृतपूरैर्यमन्यत ॥ १५८ ॥

यज्रो गत्वा तदावासे देवपिण्डं च पूर्ववत् । ज्ञात्वा न खलु जग्राहोपयोगविदुरो हि सः ॥ १५९ ॥
वज्राय पूर्वसुहृदे विद्यामाकाशगामिनीम् । प्रदुल्लोपज्ञाजस्ते स्वं स्वं स्थानमथो ययुः ॥ १६० ॥

ततो विहरतो गन्धमध्ये वज्रस्य चाजवत् । पदानुसारिलब्धात्ता सुस्थिरैकादशाङ्गवपि ॥ १६१ ॥
अधीयमानमश्रौपीद्यद्यत्पूर्वगताद्यपि । तत्तज्जग्राह जगवान्वज्रो मेधाविनां वरः ॥ १६२ ॥

यदा पतेति स्थविरा वज्रं स्माहुस्तदा हि सः । किञ्चिद्गुणगुणारावं निजालुखि निर्ममे ॥ १६३ ॥

स्थविराज्ञाजङ्गनीरुः स्वशक्तिं चाप्रकाशयन् । अव्यक्तमुद्गुणैर्नैकचित्सो ऽश्रौपीत्यवतो ऽपरान् ॥ १६४ ॥

अन्यस्मिन्नहि मध्याहे त्रिदशार्थं साधवो ययुः । आचार्यमिश्रा अपि ते वहिर्भूसौ विनिर्ययुः ॥ १६५ ॥

तस्यौ तु वज्र एकाकी पश्चात्सतिरक्षकः । स साधूनां मण्डलेन वेष्टिकाः सन्न्यवीविशत् ॥ १६६ ॥

१ उपधीन् ।

आचार्य इत्र शिष्याणां तासां मध्ये निपद्य सः । वाचनां दातुमारेत्रे प्रावृरुन्त्रोधरध्वनिः ॥ १६७ ॥
 एकादशानामज्ञानामपि पूर्वगतस्य च । वाचनां पुनरागन्न गुरुः शुश्राव दूरतः ॥ १६८ ॥
 वसतिघारमायातः श्रुत्वा गहगहारवम् । आचार्यो ऽचिन्तयत्किं नु साधवः शीघ्रमागताः ॥ १६९ ॥
 अस्मदागमनममी पालयन्तो महर्षयः । स्वाध्यायं कुर्वते त्रिदशमुपादाय समागताः ॥ १७० ॥
 आचार्याथ विदायकुः दृणं स्थित्वा विमृश्य च । यथैप वज्रनाखर्वेषाचनां ददतो ध्वनिः ॥ १७१ ॥
 अस्मै पूर्वगतस्यैकादशाज्ञया अपि वाचनाम् । यद्दत्ते तत्रिकमधैष्ट गर्भस्थो विस्मयामहे ॥ १७२ ॥
 स्वधिरैः पाठ्यमानो ऽयमत एवालसायते । वादयात्पावात्स इति ज्ञात्वाशिष्य तदा वयम् ॥ १७३ ॥
 अस्मदाकर्णनाशङ्की लज्जितो मा स्म ऋदसौ । रोमाश्रितः शिष्यगुणैराचार्य इत्यपासरत् ॥ १७४ ॥
 शब्देन महताचार्योश्चक्रुर्नैपेधिकीमथ । गुरुणां शब्दमाकर्ण्योदस्याघञ्जो ऽपि विष्टरात् ॥ १७५ ॥
 उपेत्य जिह्वितगतिर्न यावत्प्राविशद्गुरुः । तावत्ता वेष्टिका यत्रः स्वस्वस्थाने मुमोच च ॥ १७६ ॥
 अन्येत्य च गुरोर्दण्डमाददे ऽंही ममार्ज च । तत्रजोवन्दनेनोच्चैः स्वं ज्ञात्नमवगुण्डयन् ॥ १७७ ॥
 आसनस्थस्य च गुरोः पादौ प्रासुकचारिणा । द्वालयामास शिरसा ववन्दे पादवारि च ॥ १७८ ॥
 आचार्योश्चिन्तयामासुर्महात्मा बालको ऽप्यसौ । श्रुतसागरपारीणो रक्ष्यो वञ्चास्पदीज्वन् ॥ १७९ ॥
 अजानन्तो ऽस्य माहात्म्यं बालस्याप्यन्यसाधवः । कुर्वन्ति न यथावज्ञां प्रयतिष्यामहे तथा ॥ १८० ॥
 इत्याचार्यो विज्ञायर्यो शिष्येभ्यो ऽकथयन्निति । यास्यामो ग्रामममुकं द्वित्रोहं तत्र नः स्थितिः ॥ १८१ ॥

१ स्तलितगतिः । २ द्वित्रदिनम् ।

व्यजिज्ञपन्गुरुं योगप्रतिपन्नाश्च साधवः । जगद्व्याचनार्थस्तत्को ऽस्माकं ऋषिष्यति ॥ १८२ ॥
 वज्रो यो वाचनाचार्यो ऋषितेत्यादिशङ्करुः । ऋक्तत्वादविचार्यैव प्रत्यपद्यन्त ते तथा ॥ १८३ ॥
 प्रातःकृत्यं कायोत्सर्गवाचनाम्रहणादिकम् । कर्तुं ते साधवो वज्रं निपद्यायां न्यपादयन् ॥ १८४ ॥
 गुर्वाज्ञास्तीति वज्रो ऽपि निपद्यायामुपाविशत् । आचार्यस्यैव विनयं तस्याकार्पुश्च साधवः ॥ १८५ ॥
 सर्वेषामपि साधूनामानुपूर्व्यां परिस्फुटान् । सङ्गान्त्या वज्रलेपजान्वज्रो ऽश्रालापकान्ददौ ॥ १८६ ॥
 ये ऽस्यदृषमधसस्ते ऽपि साधवो ऽध्येतुमागमन् । उपचक्रमिरे वज्रादादायादाय वाचनान् ॥ १८७ ॥
 अमोघवाचनो वज्रो वञ्चवातिजनेष्वपि । तद्व्यमञ्जुतं दृष्ट्वा गड्यः सर्वो विसिष्यिमे ॥ १८८ ॥
 आलापान्साधवः पूर्वमधीतान्सुरफुरानपि । संवादार्यमपृष्ठंश्च वज्रो ऽध्याख्यत्तथैव तान् ॥ १८९ ॥
 तावदेरुवाचनया वज्राल्पेन्द्रुर्महर्षयः । अध्वनेकवाचनात्रिर्यावन्न गुरुसन्निधौ ॥ १९० ॥
 ते ऽन्यधुः साधवो ऽन्योन्यं गुरुर्यदि विलम्बते । वज्रप्रार्थ्वे तदा शीघ्रं श्रुतस्कन्धः समाष्यते ॥ १९१ ॥
 गुरुन्धो ऽन्यधिकं वज्रं मेनिरे मुनयो गुणैः । एकगुरुदीक्षिते हि सुगुणे मोदते गणः ॥ १९२ ॥
 आचार्याश्चिन्तयामासुरेतावद्भिश्च वासरैः । वज्रो ऽस्मत्परिवारस्य ज्ञावी ज्ञातगुणः खलु ॥ १९३ ॥
 वज्रमध्यापयामो ऽथानधीतं यद्यदस्य हि । उपेत्य पाठ्यतां याति गुरोः शिष्यो ऽमलैर्गुणैः ॥ १९४ ॥
 चिन्तयित्वैवमाचार्याः कथिते ऽह्नि समाययुः । मुनयो वज्रसहितास्तत्पादांश्च ववन्दिरे ॥ १९५ ॥
 किं वः स्वाध्यायनिर्वाहो ऋवतीति गुरुदिते । वज्रापिरे देवगुरुमसादादिति साधवः ॥ १९६ ॥
 वन्दित्वा पुनराचार्यांश्शिष्याः सर्वे व्यजिज्ञपन् । अस्माकं वाचनाचार्यो वज्रो ऽञ्चूद्युम्मदाज्ञया ॥ १९७ ॥

यत्रश्चिरमयज्ञातो ऽस्मान्चिरज्ञाततच्छुणैः । इदानीं जगवत्पादा इव वालो ऽप्ययं हि नः ॥ १९७ ॥
 वालो ऽप्यस्त्येप गब्रस्य गुरुर्गुरुगुणान्वितः । प्रदीपः कुन्दकलिकामात्रो ऽप्युद्योतये जृहम् ॥ १९८ ॥
 आचार्यवर्या जगदुर्जवत्वेवं तपोधनाः । किं त्वसौ नावमन्तव्यो विद्यावृद्धो ऽर्चको ऽपि हि ॥ २०० ॥
 अगमाम वयं ग्राममाचार्यो ऽयं च वो ऽर्पितः । अत एव यथा वित्य यूयमस्येहशान्गुणान् ॥ २०१ ॥
 अन्यथा वाचनाचार्यपदवीं नायमर्हति । गुर्वदत्तं यतो ऽनेन कर्णश्रुत्याददे श्रुतम् ॥ २०२ ॥
 सङ्क्षेपानुष्ठानरूपोत्सारकदपो ऽस्य संयताः । कार्य आचार्यपदवीयोग्यो ह्येप ततो ज्ञयेत् ॥ २०३ ॥
 ततश्च प्रागपठितं श्रुतमर्थसमन्वितम् । शीघ्रमभ्यापयामास वज्रं गुरुर्द्वारधीः ॥ २०४ ॥
 साक्षिमात्रीकृतगुरुर्वज्रो गुर्वर्पितं श्रुतम् । प्रतिविम्बमिवादरशः सर्वं जग्राह लीलया ॥ २०५ ॥
 श्रुतज्ञो ऽचूत्सदा वज्रो यथा तस्य गुरोरपि । दुर्जेदचिरसन्देहलोष्टमुज्रतां ययौ ॥ २०६ ॥
 दृष्टिवादो ऽपि हृदये यावन्मात्रो ऽज्रवद्गुरोः । तावानुपाददे वज्रेणाम्भश्चुलुकलीलया ॥ २०७ ॥
 अन्यथा विहरन्तस्ते ग्रामाङ्गामं पुरापुरम् । पुरं दशपुरं जगमुराचार्याः सपरिच्छदाः ॥ २०८ ॥
 तदा चोब्जाधिनीपुर्या सम्पूर्णदशपूर्वचृत् । आचार्यो ऽस्ति तदेतस्मादादेया दशपूर्व्यपि ॥ २०९ ॥
 एकादशाङ्गीपावो ऽपि येषां कष्टायते चृशम् । ते स्म शिष्या दशपूर्वग्रहणे कथमीशताम् ॥ २१० ॥
 अथवास्त्येव हुं वज्रः कृतमीहशचिन्तया । पदानुसारिलब्ध्या हि दृष्टप्रत्यय एव सः ॥ २११ ॥
 इत्यादिशतुर्व्यञ्जं त्वं वत्सोज्जयिनीं व्रज । तत्राधीन्व दशपूर्वीं जज्ञगुसगुरोर्मुखात् ॥ २१२ ॥
 अत्यदपमेधसः सर्वे न च सत्रप्रचारिणः । न ह्यलम्बन्गुणयो ऽमुत्र यत्राहमपि कुलब्धीः ॥ २१३ ॥

अधीत्य दश पूर्वोणि शीघ्रमेहि मदाज्ञया । तव सन्निहिताः सन्तु सौम्यशासनदेवताः ॥ २१४ ॥
 त्यन्मुलाद्य प्रसरतु दशपूर्वीं महर्षिषु । हे वत्स कूपाद्भुदकमिवोपवनशाखिषु ॥ २१५ ॥

एवं सिंहगिरिव्रजमवन्तीं गन्तुमादिशत् । वर्तते स्थविर कदप इत्यपी द्वौ च तत्समम् ॥ २१६ ॥
 शेषामिवाज्ञामादाय मूर्ध्ना सिंहगिरेशुरोः । वज्रो ऽगाद्भ्रगुसाह्रिपूतामुज्जयिनीं पुरीम् ॥ २१७ ॥

प्राप्ते चोज्जयिनीपुर्यां सुनन्दानन्दने मुनौ । निरैकिए ऋद्भगुसाचार्यः स्वप्नं शुभे द्रुणे ॥ २१८ ॥
 यदादाय मम करात् क्षीरपूर्णं पतद्भ्रह्मम् । आगन्तुको ऽपिवत्कश्चिच्चृसि च परमामगात् ॥ २१९ ॥
 शिष्येभ्यः कथयामास गुरुः स्वप्नं च तं प्रेगे । तस्यार्थं विविधं ते ऽपि यथाप्रहं व्यचारयन् ॥ २२० ॥

गुरुभूचे न जानीथात्तिथिः को ऽप्यागमिष्यति । स सार्थं सूत्रमस्मत्तः सर्वमादास्यते सुधीः ॥ २२१ ॥
 वज्रो ऽपि नगरीद्वारे शर्वरीमतिवाह्यं च । प्रजाते ऽगाद्भ्रगुसाचार्यवर्यप्रतिश्रयम् ॥ २२२ ॥
 दूरतो वज्रमालोक्य गुरुरिन्दुमिवार्णवः । जह्वासं कलयामास परं परमया मुदा ॥ २२३ ॥

आचार्यो ऽध्यायदहो मे सौजाग्येनास्य धीरिति । किमाविज्ञाम्यहममुद्गमारोपयामि च ॥ २२४ ॥
 प्रसिद्धिसदृशीं वज्रस्याकृति परिज्ञान्य च । वज्रो ऽयमिति निश्चिक्ये ऋद्भगुप्तो महामुनिः ॥ २२५ ॥
 यन्दनाजिमुलं वज्रं ऋद्भगुप्तो ऽय सस्वजे । वलीयसी खलूक्कणा विनयं न प्रतीक्षते ॥ २२६ ॥

आरोप्याङ्के ऋद्भगुसाचार्यो वज्रमत्रापत । अधितपदनाम्नोजं स्वनेत्रे चृद्भतां नयन् ॥ २२७ ॥
 कच्चित्सुखविदारस्ते कच्चित्ते ऽद्भमनामयम् । कच्चित्तपस्ते निर्विघ्नं कच्चित्ते कुशाली गुरुः ॥ २२८ ॥

१ पात्रम् । २ प्रात ।

किं किंचित्कार्पमुद्दिश्य विहारक्रमतो ऽथवा । इहागतो ऽसि वज्रपै कथयासान्प्रमोदय ॥ २२ए ॥
वन्दित्वा ऋजुस्यै वज्रो विरचिताश्चक्षिः । उवाच वदनहारविन्यस्तमुखवस्त्रिकः ॥ २३० ॥
यद्यत्सुखविहारादि पूष्यपादैरपृच्छयत् । तत्तत्तथैव देवानां गुरूणां च प्रसादतः ॥ २३१ ॥
अथ्येतुं दश पूर्वाणि त्वामागां गुर्वनुज्ञया । तद्वाचनाप्रदानेन प्रसीद ऋगवन्मयि ॥ २३२ ॥
ततश्च दशपूर्वीं तं ऋजुसो ऽध्यजीगपत् । गुरोरजनितक्लेशो वज्रो ऽथ दशपूर्व्यञ्जत् ॥ २३३ ॥
यत्र चाथ्येतुमारब्धं ग्राह्यानुज्ञापि तत्र हि । इति सिंहगिरेः पार्श्वे वज्रो गन्तुमचिन्तयत् ॥ २३४ ॥
इत्यापृणथ ऋजुसुं वज्रो दशपुरं पुनः । अर्धीतदशपूर्वो ऽगाद्गृहीताम्बुरिवाम्बुदः ॥ २३५ ॥
दशपूर्वाणवागस्तेर्वज्रस्थान्यागतस्य तु । पूर्वानुज्ञा कृता सिंहगिरिणा गुरूणा तदा ॥ २३६ ॥
वज्रस्य पूर्वानुज्ञायां विदधे जृम्भकामरैः । महिमा दिव्यकुसुमप्रकरादिचिरञ्जुतः ॥ २३७ ॥
अर्पयित्वा सिंहगिर्याचार्यो वज्रमुनेर्गणम् । प्रत्याख्यायान्नपानादि कालं कृत्वामरो ऽञ्जवत् ॥ २३८ ॥
वज्रस्त्वान्यपि ऋगयान्मुनिपञ्चशतीभूतः । विजहार महौ ऋव्यजनकैरवचञ्जमाः ॥ २३९ ॥
पुमानः क्वां विहारेण वज्रस्वामी महामुनिः । यत्र यत्र ययौ तत्र तत्र ख्यातिरचरिदियम् ॥ २४० ॥
अहो अस्योज्ज्वलं शीलमहो लोकोत्तरं श्रुतम् । अहो सौभाग्यमनघमहो खवणिमाञ्जुतः ॥ २४१ ॥
इत्थ पाटलीपुत्रे धनो नाम महाधनः । श्रेष्ठी गुणगणश्रेष्ठो वज्रव श्रुवि विश्रुतः ॥ २४२ ॥
कन्या सुरूपा तस्याच्छन्निधानेन रुक्मिणी । रुक्मिणीव पुनरपि रूपान्तरमुपेयुषी ॥ २४३ ॥
तस्य च श्रेष्ठिनो यानशाढायामलाशयाः । व्रतिन्यो निवसन्ति स्म श्रीवज्रस्य महामुनेः ॥ २४४ ॥

प्रतिन्यस्तास्तु वज्रस्य चक्रिरे गुणसंस्तवम् । स्वाध्यायावश्यकसमो गुरुणां हि गुणस्तवः ॥ २४५ ॥
 तां तां वज्रस्य सौजाग्यरुथामाकर्ण्य रुक्मिणी । वज्रमेव पतीयन्ती प्रत्यज्ञासीदिदं च सा ॥ २४६ ॥
 वज्र-मे प्रती ज्ञोदये ज्ञोगानहं तदा । अन्यथा तु कृतं ज्ञोः किं ज्ञोर्देयितं विना ॥२४७॥

अथ ये केचिदुपतस्थिरे । सा प्रत्यपेधत्तान् सर्वान्मुखमोटनलीलया ॥ २४८ ॥

प्रोचुरधि मुग्धासि रुक्मिणि । वीतरागं प्रव्रजितं यद्वज्रं तं बुधूर्पसि ॥ २४९ ॥

दधे वज्रो यदि प्रव्रजितस्तदा । यत्रजिव्याम्बहमपि या गतिस्तस्य सैव मे ॥ २५० ॥

जगयान्वज्रः पाटलीपुत्रपत्तने । विहारेण यथौ धर्मदेशनावारिवारिदः ॥ २५१ ॥

श्रुत्वा च वज्रमायान्तं पाटलीपुत्रपार्थिवः । तत्कावं सपरीवारो ऽप्यगादृद्ध्या गरिष्ठया ॥ २५२ ॥

तश्चेतश्च वज्रर्षेर्वृन्दी ज्ञतान्मद्वासुनीन् । ददर्शागड्डतो राजा राजमानांस्तपःश्रिया ॥ २५३ ॥

भी द्युतिशालिनः । सर्वे ऽपि मधुराकाराः सर्वे ऽपि विकसन्मुखाः ॥२५४॥

गगराः । सर्वे ऽपि समताञ्जलः सर्वे ऽपि ममतोज्जिताः ॥ २५५ ॥

गामि करोमि किम् । स एव जगयानादौ वन्द्यो गड्डस्य नायकः ॥ २५६ ॥

॥ त्रिचिद्विशेषकम् ॥

स्थित्वा जगयन्तो महर्षयः । ध्याख्यान्तु वज्रः किमयं किमेव किमसाविति ॥ २५७ ॥

स्थान्तिपदो वयम् । मा चिन्तय तमस्मात्सु कार्कः क्व ज्योतिरिङ्गणाः ॥ २५८ ॥

न्सर्वेषु चरति । वज्रं ददशो मोहाद्विज्रं पश्चाज्ज्ञे स्थितम् ॥ २५९ ॥

वसुधाधवः । किरीटरत्नांशुजलैस्तत्पादौ रूपयन्निव ॥ २६० ॥

पुद्गले समवासरत् । आश्रित्य सपरीवारस्तरुहायाप्रतिश्रयम् ॥ २६१ ॥

वज्रैर्निपद्यायां निपेद्रुपः । पादावचर्चयद्यक्षकर्मैः सुगन्धिना ॥ २६२ ॥

वान्वज्रः सुधामधुरया गिरा । चकार देशनां मोहध्वान्तध्वंसैकदीपिकाम् ॥ २६३ ॥

बिभमतः श्रीवज्रस्वामिनस्तथा । धर्मदेशनया राजा हृतचित्तोऽज्रवत्तराम् ॥ २६४ ॥

मुनिं नत्वा राजा स्वसदनं ययौ । गत्वा च मध्येशुज्वान्तं राक्षीनामित्यचीकथत् ॥ २६५ ॥

कृतावासो वज्रस्वाम्ययि सुशुभः । मयाद्य वन्दितो धर्मदेशनाक्षीरसागरः ॥ २६६ ॥

तं वन्दित्वा च दृष्ट्वा च तस्य धर्मं निशम्य च । मम गात्रं च नेत्रे च श्रोत्रे चायुः कृतार्थताम् ॥ २६७ ॥

इदमेव दिनं मन्ये दिनत्वेन सुलोचनाः । अज्रयद्यत्र वज्रैर्पेक्षीनादित्यस्य दर्शनम् ॥ २६८ ॥

पृतावतापि धन्यो ऽस्मि दृष्टो वज्रमुनिर्मया । किं पुनस्तन्मुखाज्जर्ममश्रौपमहमार्हतम् ॥ २६९ ॥

हे देव्यस्तद्ययमपि वज्रैर्पि ज्जुमर्हथ । त्वरितं यात क्षण्यो ऽनेकत्रस्थाः समीरयत् ॥ २७० ॥

राइयः प्रोचुः स्वयमपि तं विवन्दिषवो वयम् । त्वदाक्षाप्यत्र यदचूत्तप्राप्ता वृषितैः सरित् ॥ २७१ ॥

ततश्चानुक्षया राज्ञो वज्रविचूषितम् । याप्ययानाधिरुढास्तास्तदुद्यानवरं ययुः ॥ २७२ ॥

वज्रमागतमाकर्ण्य रुक्मिण्यपि जनोक्तिभिः । तमेव चिन्तयन्त्यस्यादात्मानमिव योगिनी ॥ २७३ ॥

प्रतिन्यस्तास्तु वज्रस्य चकिरे गुणसंस्तवम् । स्वाध्यायावश्यकसमो गुरुणां हि गुणस्तवः ॥ १४५ ॥
 तां तां वज्रस्य सौभाग्यकथामाकर्ण्य रुक्मिणी । वज्रमेव पतीर्यन्ती प्रत्यज्ञासीदिदं च सा ॥ १४६ ॥
 वज्रः स्याद्यदि मे प्रती चोदये जोगानहं तदा । अन्यथा तु कृतं जोगैः किं जोगेर्दयितं विना ॥ १४७ ॥
 तस्या वरयितारथ ये केचिद्रुपतस्थिरे । सा प्रत्यपेक्षतान् सर्वान्मुखमोहनलीलयया ॥ १४८ ॥
 प्रव्रजिताश्च तां प्रोचुरयि मुग्धासि रुक्मिणि । वीतरागं प्रव्रजितं यद्यज्रं तं बुवूर्पसि ॥ १४९ ॥
 रुक्मिण्यत्रिदधे वज्रो यदि प्रव्रजितस्तदा । प्रव्रजिष्याम्यहमपि या गतिस्तस्य सैव मे ॥ १५० ॥
 इत्तश्च जगवान्वज्रः पाटलीपुत्रपत्तने । विहारेण ययौ धर्मदेशनावारिवारिदः ॥ १५१ ॥
 श्रुत्वा च वज्रमायान्तं पाटलीपुत्रपार्थिवः । तत्कालं सपरीवारो ऽन्यगादृज्या गरिष्ठया ॥ १५२ ॥
 इत्तश्चेतश्च वज्रर्षेर्वृन्दीञ्जलान्महामुनीन् । ददर्शांगहृतो राजा राजमानांस्तपःश्रिया ॥ १५३ ॥
 दृष्ट्वा तांस्तु निदधौ च सर्वे ऽमी द्युतिशालिनः । सर्वे ऽपि मधुराकाराः सर्वे ऽपि विकसन्मुखाः ॥ १५४ ॥
 सर्वे प्रियंवदाः सर्वे करुणारससागराः । सर्वे ऽपि समताज्राजः सर्वे ऽपि ममतोज्जिताः ॥ १५५ ॥
 को नाम वज्रस्वामीति न जानामि करोमि किम् । स एव जगवानादौ वन्द्यो गह्वस्य नायकः ॥ १५६ ॥

॥ त्रिचिर्विशेषकम् ॥

पप्रह्य च ह्यणं स्थित्वा जगवन्तो महर्षयः । आख्यान्तु वज्रः किमयं किमेप किमसाविति ॥ १५७ ॥
 मुनयः प्रोचिरे राज्ञन्वज्रस्यान्तिपदो वयम् । मा चिन्तय तमस्मासु कर्कः क्व ज्योतिरिङ्गणाः ॥ १५८ ॥

१ पतिमिच्छन्ती । २ शिष्याः । ३ स्वद्योता ।

एवं तु मुनिवृन्देषु पृष्ठन्सर्वेषु चूपतिः । वज्रं ददर्श मोहाद्भिवज्रं पश्चाज्जणे स्थितम् ॥ २५ए ॥
 वज्रजटारकमथ ववन्दे वसुधाधवः । किरीटरत्नांशुजलैस्तपादौ स्तपयन्निव ॥ २६० ॥
 सुन्दारसूनुराचार्यो ऽप्युद्याने समवासरत् । आश्रित्य सपरीवारस्तस्त्रयाप्रतिश्रयम् ॥ २६१ ॥
 महीनाथो ऽपि वज्रपैर्निषद्यायां निषेड्युपः । पादावचर्चयद्यश्चकर्मदेमेन सुगन्धिना ॥ २६२ ॥
 ततश्च जगवान्वज्रः सुधामधुरया गिरा । चकार देशानां मोहध्वान्तध्वंसैकदीपिकाम् ॥ २६३ ॥
 क्षीरास्रवलन्धिमतः श्रीवज्रस्वामिनस्तथा । धर्मदेशनया राजा हृतचित्तोऽन्नवत्तराम् ॥ २६४ ॥
 देशानान्ते मुनिं नत्वा राजा स्वसदनं ययौ । गत्वा च मध्येशुब्दान्तं राज्ञीनामित्यचीकथत् ॥ २६५ ॥
 बाह्योद्याने कृतावासो वज्रस्वाम्ययि सुशुभः । मयाद्य वन्दितो धर्मदेशनाक्षीरसागरः ॥ २६६ ॥
 तं धन्विन्त्वा च दृष्ट्वा च तस्य धर्म निशम्य च । मम गात्रं च नेत्रे च श्रोत्रे चायुः कृतार्थताम् ॥ २६७ ॥
 इदमेव दिनं मन्ये दिनत्वेन सुलोचनाः । अन्नवद्यत्र वज्रपैर्ज्ञानादित्यस्य दर्शनम् ॥ २६८ ॥
 एतावतापि धन्यो ऽस्मि दृष्टो वज्रमुनिर्मया । किं पुनस्तन्मुखाज्जर्मश्रौपमहमार्हतम् ॥ २६९ ॥
 हे देव्यस्तद्वृथमपि वज्रापि ऋष्टुमर्हथ । त्वरितं यात ऋषयो ऽनेकत्रस्थाः समीरवत् ॥ २७० ॥
 राइयः प्रोचुः स्वयमपि तं विवन्दिषवो वयम् । त्वदाज्ञाप्यत्र यदञ्जतप्राप्ता वृषितैः सरित् ॥ २७१ ॥
 ततश्चानुज्ञया राज्ञो राइयो वज्रविचूषितम् । याप्ययानाधिरूढास्तास्तुद्यानवरं ययुः ॥ २७२ ॥
 वज्रमागतमाकर्ष्य रुषिमण्डपि जनोक्तिभिः । तमेव चिन्तयन्त्यस्थादात्मानमिव योगिनी ॥ २७३ ॥

द्वितीये वासरे रुक्मिण्युवाच पितरं निजम् । वज्रस्वाम्यागतो ऽस्तीह यं बुधूर्पान्म्यहं सदा ॥ १७४ ॥
 तन्मां वज्रकुमाराय सम्प्रदत्तान्यथा तु मे । मरणं शरणं तात ग्राह्येण रेखेव गीरियम् ॥ १७५ ॥
 आत्रिजात्यसखीं लज्जां विहायैवं ब्रवीमि यत् । तत्रेदं कारणं वज्रो मत्पुण्यैरयमागतः ॥ १७६ ॥
 एष प्रायेण न स्थास्त्वय्यद्यधैवेह गच्छति । किं ज्ञायते कदाप्येति चूयो ऽप्युड्डीनपद्मिवत् ॥ १७७ ॥
 तस्मादलं विलम्बेन देहि वज्राय तात माम् । चिरकौमारदीनां मां पश्यन्किं न हि दूयसे ॥ १७८ ॥
 एवं धनो ऽतिनिर्वन्धाडुपवज्रं निनाय ताम् । सद्यः कृत्वा विवाहार्हसर्वालङ्कारचूषिताम् ॥ १७९ ॥
 पुत्र्या सममनैपीच्च धनकोटीरनेकशः । प्रलोचनं वरयितुर्यथा स्यादिति जातधीः ॥ १८० ॥
 तदहास्यस्तने चाहि वज्रे कुर्वति देशनाम् । अकिमाश्चागरलोकः परस्परमदो ऽवदत् ॥ १८१ ॥
 अहो वज्रस्य सौख्यं यदीयां धर्मदेशनाम् । आकर्ण्यानन्दमग्नानां मुक्तयवस्येव जायते ॥ १८२ ॥
 श्रीवज्रस्वामिनः सर्वगुणरत्नमहोदधेः । गुणानुरूपं चेद्रूपं जवेदुच्येत तर्हि किम् ॥ १८३ ॥
 वज्रपिंषा च नगरप्रवेशे रूपमात्मनः । शक्त्या सङ्घिषमेवासीत्पुरदोत्रात्रिशङ्कया ॥ १८४ ॥
 तदा च जगवान्वज्रस्तेषां ज्ञावं मनोगतम् । संलापं च ज्ञानवलेनाज्ञासीदतिशायिना ॥ १८५ ॥
 द्वितीये ऽह्नि च वज्रेण विचक्रे ऽनेकलब्धिना । सहस्रपत्रं कमलं कमलाविष्टरोपमम् ॥ १८६ ॥
 कृत्वा स्वाभाविकं रूपमद्भुतं तस्य चोपरि । निषीदति स्म जगवान्वज्रो राजमरालवत् ॥ १८७ ॥
 वज्ररूपं जनो दृष्ट्वा जितामरकुमारकम् । शिरांसि द्रुधुवे गीताच्यासं विरचयन्निव ॥ १८८ ॥
 ऊचे च लोको वज्रस्य रूपं नैसर्गिकं ह्यदः । गुणानामाकृतेश्चाद्य सदृशो ऽञ्जलसमागमः ॥ १८९ ॥

मा ज्ञुवं प्रार्थनीयो ऽहं लोकोक्त्येति हि शङ्कया । सामान्यं ह्यस्तनं रूपं नूनं शक्त्यैप निर्ममे ॥ १ए० ॥
 राजापि व्याजहारैवं विस्मयस्मेरमानसः । ययेष्टरूपनिर्माणव्यधिवर्जमुनिः खलु ॥ १ए१ ॥
 धनश्रेष्ठ्यपि तद्वञ्चस्वामिरूपं निरूपयन् । स्वां पुत्री वर्णयामास साग्रहां तत्स्वयंवरे ॥ १ए२ ॥
 धनस्य हृदये स्वार्थप्रार्थनां कर्तुमिच्छतः । न वज्रदेशनार्थो ऽस्यादत्युत्तान इवोदकम् ॥ १ए३ ॥
 देशनान्ते ऽयदवच्छ्रं धनश्रेष्ठी कृताञ्जलिः । कृत्वा प्रसादं मत्पुत्रीमिमांमुब्रूह मानद ॥ १ए४ ॥
 क्व जवानमराकारः केयं मानुषकीटिका । ऊरीकुरु तथाप्येनां महत्सु न वृथार्थना ॥ १ए५ ॥
 विवाहानन्तरं वज्र हस्तमोचनपर्वणि । ब्रव्यकोटीरसङ्ख्यातास्तुन्यं दास्ये जवत्वदः ॥ १ए६ ॥
 वञ्चस्तमङ्गं विज्ञाय स्मित्वोचे करुणापरः । पर्याप्तं ब्रव्यकोटीभिः पर्याप्तं कन्यया च ते ॥ १ए७ ॥
 नितम्बिन्यो हि विपयास्ते पुनः स्युर्विपोपमाः । व्यापातमात्रमधुराः परिणामे ऽतिदारुणाः ॥ १ए८ ॥
 विवेच्यमाना विपया विशिष्यन्ति विपादपि । जन्मान्तरेऽप्यनर्थार्थं ये ज्वन्ति शरीरिणाम् ॥ १ए९ ॥
 ज्ञात्वा दुरन्तान्विपयान्कथमङ्गीकरोम्यमूमू । ज्ञातैश्चौरैरसारो ऽपि ग्रहीतुं न हि शक्यते ॥ ३०० ॥
 महानुजाया कन्या ते यदि मय्यनुरागिणी । प्रव्रज्यां तन्मयोपात्तामुपादत्तामसावपि ॥ ३०१ ॥
 इयेप मामेव यदि कुक्षीना मनसाप्यसौ । तदेवं युज्यते कर्तुं परलोकहितेभ्यः ॥ ३०२ ॥
 विवेकपूर्वमथवानुज्ञयापि मदीयया । गृह्णात्येया परिव्रज्यां निर्वाणार्पणदाम्निकाम् ॥ ३०३ ॥
 विचीर्तकतरुञ्चायामिवानर्थप्रदाचिनीम् । मा कार्षीद्विपयासक्तिं त्वपुत्री वञ्चि तच्छितम् ॥ ३०४ ॥

१ भिक्षातकवृक्षच्छाया ।

एवं जगत्वतो वज्रस्वामिन. पेशलोक्तिः । प्रतिबुद्धा प्रयत्राजादपकर्मा रुक्मिणी तदा ॥ ३०५ ॥
 धर्मो ऽयमेव हि श्रेयान्यत्र निर्दोषतेहशी । एवं विमृश्य बहवः प्रतिबोधं जना ययुः ॥ ३०६ ॥
 (तथा गृहीता प्रग्रज्या श्रीवज्रस्वामिनोग्रतः । तस्मात् स्थानान्मुनीन्धोऽपि विहारं चकृवास्ततः ।)
 अन्यदा जन्मसंसिद्धपदानुसृतिलब्धिना । ततो जगवता वज्रस्वामिनाकाशगामिनी ॥ ३०७ ॥
 महापरिज्ञाभ्ययनादाचाराङ्गान्तरस्थिता । विद्योद्देशे जगवत. सहस्रयोपचिकीर्षुणा ॥ ३०८ ॥ युग्मं ॥
 वज्राण वज्रो जगवाननया विद्यया मम । जम्बूद्वीपाङ्गुमणे ऽस्ति शक्तिरामानुपोत्तरम् ॥ ३०९ ॥
 ममेय धरणीयैव विद्या देया न कस्यचित् । अल्पर्द्धयो ऽदृपसत्त्वाश्च ज्ञाविनो ऽन्ये ह्यतः परम् ॥ ३१० ॥
 अन्यदा पूर्वदिग्जगाद्धीवज्रो ऽगान्महामुनिः । सूर्यो मकरसङ्क्रान्ताविवापाच्या लदग्दिशम् ॥ ३११ ॥
 तदा तत्र प्रवृत्ते इञ्चिंद्मतिन्नीषणम् । वज्रवृ चोजनश्रद्धानुबन्धविधुरो जनः ॥ ३१२ ॥
 गृहिणामन्नदारिद्र्याददृपज्जोजनकारिणाम् । वज्रवृ नित्यमयूनोदरता यतिनामिव ॥ ३१३ ॥
 संबन्धे सत्रशाखा गृहस्थैरीश्वरैरपि । सर्वत्राचूदविरलरत्नरोलाकुलैव चूः ॥ ३१४ ॥
 रङ्गा विन्नीयमाणानि दधिजाएफानि चत्वरे । फोट फोट तद्दधीनि द्विद्विहुः कुकुरा इव ॥ ३१५ ॥
 अस्थिचर्मवशोपाङ्गाः सुव्यक्तस्त्रायुमएफलाः । रङ्गाः सर्वत्र सञ्चरु परेता इव दारुणाः ॥ ३१६ ॥
 अन्नगारेष्वतिथितामागतेष्वन्नतृष्ण्या । अदर्शयन्निज्जहादोपानुपेय श्रावका अपि ॥ ३१७ ॥
 ग्रामेषु शून्यीचूतेषु विष्वन्निर्धूमधामसु । अन्नवत्पादसञ्चाराः पन्थानो ऽप्यन्नवन्निवृत्ताः ॥ ३१८ ॥

१ दक्षिणत । २ शवा । ३ सचारायोग्या ।

ततश्च सकलः सद्गो दुष्कालेन कदर्थितः । दीनो विरूपयामास सुनन्दानन्दनं मुनिम् ॥ ३१ए ॥
 अस्मान्दुःखार्णवादस्मात्कथंचिदवतारय । सद्गुप्रयोजने विद्योपयोगो ऽपि न दुष्यति ॥ ३२० ॥
 ततश्च वज्रो जगवान्विद्याशक्त्या गरिष्ठया । पटं विचक्रे विपुलं चक्रचूर्चर्मरलवत् ॥ ३२१ ॥
 श्रीवज्रस्वामिना सद्गो निर्दिष्टः सकलस्तदा । पोते वणिक्सारथ्यं इवाधिरुरोह मह्यपटे ॥ ३२२ ॥
 वज्रपिणा जगवता विद्याशक्त्या प्रयुक्तया । उत्पुहुवे पटोव्योन्नि पवनोरिहिसतूलवत् ॥ ३२३ ॥
 तदा शय्यातरो दत्तनामा वज्रमहामुनेः । समाययौ सहचारिग्रहणार्थं गतो ऽन्तवत् ॥ ३२४ ॥
 सद्गेन सहितं वज्रस्वामिनं स्वर्गयायिनम् । निरीदय मूर्धजान्शीघ्रमुत्खार्यैवमुवाच सः ॥ ३२५ ॥
 शय्यातरो ऽहं युष्माकमत्रवं जगवन्पुरा । अद्य साधर्मिको ऽप्यस्मि नित्सारयसि किं न माम् ॥ ३२६ ॥
 शय्यातरस्य तां वाचं श्रुत्वोपालम्भगर्जिताम् । दृष्ट्वा च दूनकेशं तं वज्रः सूत्रार्थमस्मरत् ॥ ३२७ ॥
 ये साधर्मिकवात्सल्ये स्वाध्याये चरणे ऽपि वा । तीर्थप्रभावनायां वोद्युक्तास्तांस्त्वारयेन्मुनिः ॥ ३२८ ॥
 आगमार्थमिमं स्मृत्वा वज्रस्वामिमहर्षिणा । पटे तस्मिन्नध्यरोपि सो ऽपि शय्यातरोत्तमः ॥ ३२९ ॥
 विद्यापटोपविष्टास्ते यान्तः साञ्जिसरिष्टुराम् । सर्वे विलोकयामासुः करामलकवन्महीम् ॥ ३३० ॥
 ज्ञकिप्रहैः पूज्यमानो मार्गस्थव्यन्तरामरैः । व्योन्नि प्रदीयमानार्थो ज्ञकैर्ज्योतिषिकामरैः ॥ ३३१ ॥
 विद्याधरैर्वर्ण्यमानः शक्तिसम्पच्चमत्कृतैः । आलिङ्ग्यमानः सुहृदेवानुकूलेन वायुना ॥ ३३२ ॥
 पटद्वयादर्शितास्रद्वयायासौख्यो महीस्पृशाम् । वन्दमानो नजःस्थो ऽपि मार्गचैत्यान्यनेकशः ॥ ३३३ ॥

पटस्थो ऽपि पटस्थेच्यस्तन्वानो धर्मदेशनाम् । वज्रपिराससादाथ पुरीं नाम महापुरीम् ॥ ३३४ ॥

॥ चतुर्भिः कलापकं ॥
तस्यां धनकणाढ्यायां सुजिह्वमत्रवत्सदा । प्रायेण श्रावको लोको बुद्ब्रजस्तु पार्थिवः ॥ ३३५ ॥
तस्यां जैनाश्च बौद्धाश्च स्पर्धमानाः परस्परम् । चक्रिरे देवपूजादि जैनैर्बौद्धास्तु जित्रियरे ॥ ३३६ ॥

जैना हि यद्यत्पुष्पादिपूजोपकरणं पुरे । ददृशुस्तत्तदधिकमूह्यदानेन चिक्रियुः ॥ ३३७ ॥
नात्र्यन्बुद्ब्रजकास्तु पुष्पाद्यादालुमीश्वराः । ततश्च बुद्ब्रायतनेष्वत्रपूजा तनीयसी ॥ ३३८ ॥
बुद्ब्रजकास्तु ते शीणा बुद्ब्रजकं महीपतिम् । विद्म्य सर्वं पुष्पादि श्रावकाणां न्यवारयन् ॥ ३३९ ॥
पुष्पापणेषु सर्वेषु बहुमूह्यप्रदा अपि । अर्हद्भक्तास्ततः पुष्पवृन्तान्यपि न लेञ्जिरे ॥ ३४० ॥

उपस्थिते पर्युपणपर्यण्यर्हद्भुपासकाः । ततो रुदन्तो दीनास्या यज्रपिमुपतस्थिरे ॥ ३४१ ॥

ते श्रावका नेत्रजलैः क्लृद्यन्तो महीतलम् । नत्वा व्यजिह्वन्मञ्जं खेदगज्जदया गिरा ॥ ३४२ ॥
अर्हद्चैत्येष्वहरहः पूजादि बहुमद्गमैः । बौद्धैर्ययं पराभूता भ्रूतौरव डुरात्मजिः ॥ ३४३ ॥
विद्मो बौद्धलोकेन बौद्धो राजा न्यवारयत् । पुष्पाणि ददतो ऽस्माकं मालिकानखिलानपि ॥ ३४४ ॥
लज्जामहे वयं नाथ नागस्तिकुसुमान्यपि । किं कुर्मो ड्ब्यवन्तो ऽपि राजाज्ञां को ऽतिलङ्घ्यते ॥ ३४५ ॥
तुलसीवर्षेरीपूजापात्रतां ग्रामयद्भवत् । प्रयान्ति जिनविम्बानि हृहा किं जीवितेन नः ॥ ३४६ ॥
मार्हत्स्यारोपयन्त्येते उन्ननेत्यत्रिशङ्कितैः । बौद्धैः पुष्पं निषिद्धं नः केशवासकृते ऽपि हि ॥ ३४७ ॥
किं चानिशं गणयतां स्वामित्रस्माकमङ्गुलीः । आगात्पर्युपणपर्युपदिनं दिनमर्तद्विका ॥ ३४८ ॥

पर्वण्यथागते ऽमुष्मिन्वयं यद्विवदहताम् । ज्ञावपूजां करिण्णामः पुष्पसम्पत्तिवर्जिताः ॥ ३४ए ॥
 पराञ्चल्य पराञ्चल्य दौर्ध्विर्दुर्ध्विर्निर्वयम् । जीवन्मृता इव कृताः स्वामिनि त्वयि सत्यपि ॥ ३५० ॥
 जिनप्रवचनस्याचिञ्चूतस्यास्य प्रज्ञावनाम् । विधाय जगवन्नस्मान्सञ्जीवयितुमर्हसि ॥ ३५१ ॥
 समाश्वसित हे श्राज्जा यतिष्ये वः सुतेजसे । इत्युक्त्वा जगवान्वयोमन्युत्पपात सुपर्णवत् ॥ ३५२ ॥
 स्वामी निमेषमात्रेणथागान्माहेश्वरीं पुरीम् । अवातारीदुपवने चैकस्मिन्विस्मयावहे ॥ ३५३ ॥
 हुताशनान्निधानस्य देवस्योपवनं च तत् । यो ऽञ्जूदारामिकस्तत्र मित्रं धनगिरेः स तु ॥ ३५४ ॥
 अकस्मादागतं वज्रं निरीक्ष्यानत्रवृष्टिवत् । आरामिकः प्रगे सद्यस्तफिताल्यो मुदायदत् ॥ ३५५ ॥
 तिथिस्थितिषु धन्येयं यत्र त्वमतिधर्मम । आत्मानं चाधुना धन्यं मन्ये ऽहं यत्स्मृतस्त्वया ॥ ३५६ ॥
 दिष्टया सुस्वप्नवदहं चित्ताज्ञापकृत्स्त्वया । ममागास्त्वं यदतिथिः किमातिथ्यं करोमि ते ॥ ३५७ ॥
 वज्रस्थाम्यप्यञ्जिदधे मम ह्युद्यानपालक । पुण्यैः प्रयोजनं तानि प्रदातुं च त्वमीक्षिषे ॥ ३५८ ॥
 मालाकारो ऽवदत्पुण्यादानेनानुशुद्धानाम् । ज्वन्ति प्रत्यहं पुष्पलक्षा विंशतिरत्र हि ॥ ३५९ ॥
 जगवानादिशतर्हिं पुष्पाणि प्रगुणीकुरु । आगङ्गाम इतो गत्वा यावदुद्यानरक्षक ॥ ३६० ॥
 एवमुक्त्वा पृषदंश्च इवोत्पत्य विहायसा । अक्षुब्धः क्षुब्धहिमवज्जिरिं वज्रमुनिर्ययौ ॥ ३६१ ॥
 गङ्गासिन्धुजलक्रीडाप्रसक्तसुरवारणम् । दशमामृतकुण्डान्प्रपन्नान्प्रदमनोरमम् ॥ ३६२ ॥
 सदावन्दारुदिविपत्सिञ्चायतनमणिरुतम् । गायत्किम्पुरुपीगीतानुचरैर्णकदम्बकम् ॥ ३६३ ॥

तद्दृष्ट्वाञ्चोपतस्थिरे ॥ ३७८ ॥

मानवरमादिशत् ॥ ३७९ ॥

। रूढास्ते गीतवाद्यादिपूर्वकम् ॥ ३८० ॥

० प्राप वज्रस्ता बौद्धदूषिताम् ॥ ३८१ ॥

॥पन्तेवमुत्पत्स्या उत्पुष्टुपोद्यता इव ॥ ३८२ ॥

दूजार्थमायान्ति श्रीबुद्धाय नमो नमः ॥ ३८३ ॥

॥ विमानैर्दर्शयन्व्योस्त्रि गान्धर्वनगरश्रियम् ॥ ३८४ ॥

॥ इव । अहो अर्हद्दर्शने ऽञ्चूदिय देवी प्रज्ञावना ॥ ३८५ ॥

॥ अरन्यथेदमुपस्थितम् । दृष्टिः प्रसारिताप्यस्थाघ्रायुना नीतमञ्जनम् ॥ ३८६ ॥

॥ पयूपैणापर्वण्यर्हदायतने ऽमरैः । महीयान्महिमाकारि ऋष्टृशा यो न गोचरः ॥ ३८७ ॥

जुम्नकामरकृता प्रज्ञावनामर्हतो जगवतो निरीक्ष्य ताम् ।

बौद्धज्ञावमपहाय पाथैवः सप्रजो ऽपि परमार्हतो ऽज्जवत् ॥ ३८८ ॥

इत्याचार्यश्रीहिमचन्द्रविरचिते परिशिष्टपर्वणि स्थविरावलीचरिते

महाकाव्ये वज्रस्वामिजन्मव्रतप्रज्ञावर्णनो नाम द्वादशः सर्गः ॥

अनेकधातुमद्भूमिधृतंसन्ध्यात्रविभ्रमम् । आम्यदुभ्रमत्तचमरीजम्नाचाङ्कारगह्वरम् ॥ ३६४ ॥
 नमेरुचूर्जतगरकिम्पाकाकुलमेखलम् । स तं हिमाद्रिमज्राहीद्विभोमस्योऽन्य इवार्यमा ॥ ३६५ ॥
 ॥ चतुर्भिः कलापकम् ॥
 स शाश्वतार्ह्यतिमाः सिञ्चायतनवर्तिनीः । ववन्दे वन्द्यमानां हि विद्याधरकुमारकैः ॥ ३६६ ॥
 तरङ्गरङ्गशालास्थलास्यलासकपङ्कजम् । पद्मसौगन्धयवहनादिव मन्थरमारुतम् ॥ ३६७ ॥
 सद्यरक्षीरंजमिध क्रीरुदप्तरसा मुलैः । लन्निद्रपङ्कजरजोधिवाससुजगोदकम् ॥ ३६८ ॥
 श्रीदेवीदेवतागारप्रगायदमरीजनम् । पद्महृदं जगामाथ वज्रपिण्ड्योमवर्त्मना ॥ ३६९ ॥ त्रिचिर्विशेषकम् ॥
 तदा च देवपूजार्थमवचित्यैकमम्बुजम् । श्रीदेव्या देवतागारं यान्त्या वज्रपिरैदयत ॥ ३७० ॥
 श्रीदेवता ववन्दे तं दृष्टमात्रं मुनीश्वरम् । रक्षोष्णीपैप्रजाग्जोमिः स्रपयन्तीव तत्कर्मौ ॥ ३७१ ॥
 धर्मलाक्षाशिपं दत्त्वा तस्थिवांसं तु तं मुनिम् । वञ्चञ्जलिः श्रीखददाज्ञापय करोमि किम् ॥ ३७२ ॥
 जगद वज्रो जगवानादिष्टमिदमेव ते । पाणिपद्मस्थितं पद्ममिदं पद्मे समार्यताम् ॥ ३७३ ॥
 स्वामिन्किमेतदादिष्टमिन्द्रोपवनजान्यपि । पुष्पाण्यनेतुमीशास्मीत्युक्त्या सा पद्ममर्षयत् ॥ ३७४ ॥
 चन्दितश्च श्रिया वज्रः पुनरुत्पत्य सत्वरम् । पथा यथागतैनैव हुताशननं ययौ ॥ ३७५ ॥
 विद्याशक्त्या च जगवान्विमानं व्यकरोदथ । पालकस्यानुजन्मेन वन्धुरं विविधद्विजिः ॥ ३७६ ॥
 अस्यापयच तन्मध्ये श्रीदेव्यपितमम्बुजम् । विशति पुष्पलक्ष्णाणि तस्य पार्श्वेषु तु न्यधात् ॥ ३७७ ॥

१ कमलम् २ उष्णीषो मुकुटः

सरति स्म तदा वज्रो जगवाञ्जृञ्जकामरान् । ते वज्रं वज्रिणमिव तद्वृणाञ्चोपतस्थिरे ॥ ३७८ ॥
 उत्रस्थेवाञ्जुजस्याधो धनगिर्यात्मचूर्मुनिः । निपद्य व्योमयानाय विमानवरमादिशत् ॥ ३७९ ॥
 तस्मिन्विमाने चक्षिते जृञ्जका अपि नाकिनः । चेत्तुर्विमानारूढास्ते गीतवाद्यादिपूर्वकम् ॥ ३८० ॥
 वैमानिकैर्विमानस्थैर्विमानस्थः समावृतः । पुरीं नाम पुरीं प्राप वज्रस्तां वीञ्चदूषिताम् ॥ ३८१ ॥
 तत्पुरीवासिनो वीञ्चा विमानानि निरीक्ष्य खे । अत्रापन्तैवमुत्पस्या उत्पुषुपोद्यता इव ॥ ३८२ ॥
 सप्रचावमहो वीञ्चदर्शनं प्रेक्ष्य नाकिनः । बुञ्चपूजार्थमायान्ति श्रीबुञ्चाय नमो नमः ॥ ३८३ ॥
 तेषां च वदतामेवं यज्रोऽर्हत्सदनं ययौ । विमानैर्दर्शयन्व्योम्नि गान्धर्वनगरश्रियम् ॥ ३८४ ॥
 पुनर्वैञ्चरिचिदधे मपीधौताननैरिव । अहो अर्हद्दर्शनेऽञ्चदियं दैवी प्रजावना ॥ ३८५ ॥
 चिन्तितमन्यथासाञ्जिरन्यथेदमुपस्थितम् । दृष्टिः प्रसारिताप्यथाद्यायुना नीतमञ्जनम् ॥ ३८६ ॥
 ततः पर्युपणापर्वण्यर्हदायतनेऽमरैः । महीयान्महिमाकारि ऋस्पृशां यो न गोचरः ॥ ३८७ ॥

जृञ्जकामरकृतां प्रजावनामर्हतो जगवतो निरीक्ष्य ताम् ।

वीञ्चजावमपहाय पार्थिवः सप्रजोऽपि परमार्हतोऽजवत् ॥ ३८८ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते परिशिष्टपर्वणि स्थविरावलीचरिते
 महाकाव्ये वज्रस्वामिजन्मव्रतप्रचाववर्णनो नाम द्वादशः सर्गः ॥

त्रयोदशः सर्गः

इत्थौघायण्टपो जज्ञे दशपुरे पुरे । सोमदेवो ऽत्रवद्विप्रो रुद्रसोमा तु तत्प्रिया ॥ १ ॥
 न्राह्मणी रुद्रसोमा सा वचूव परमार्हती । दयादित्रिगुणैर्धर्मद्रुमवीजैरलङ्कृता ॥ २ ॥
 तयोरजनिपातां वी तनयौ नयशादिनौ । नान्नार्थरक्षितो ज्यायान्कनीयान्फट्टगुरद्वितः ॥ ३ ॥
 तत्रार्थरक्षितो मौञ्जीबन्धनादप्यनन्तरम् । अधीयाय पितुरेव सकाशे यद्विवेद सः ॥ ४ ॥
 ततो ऽनुज्ञाप्य पितरावध्येतुमधिकाधिकम् । पाटलीपुत्रनगरे प्रययावार्थरक्षितः ॥ ५ ॥
 सो ऽद्भानिं वेदांश्चतुरो मीमांसान्यायविस्तरम् । पुराणं धर्मशास्त्रं च तत्रार्थैष्ट विशिष्टधीः ॥ ६ ॥
 चतुर्दशापि हि विद्यास्थानानि निजनामवत् । कृत्या कण्ठगतान्यागात्पुरं दशपुरं पुनः ॥ ७ ॥
 चतुर्वेदो ऽयमायातः पूज्य इत्यवनीशुजा । अधिरोह्य करिस्कन्धे स प्रावेक्ष्यत पत्तने ॥ ८ ॥
 विविधोपायनकरा लोका अपि तमन्यगुः । राजन्निः पूज्यते यो हि पूजनीयो न कस्य सः ॥ ९ ॥
 गृहस्य बाह्यशालायामधुवासार्यरक्षितः । कुटुम्बे दददानन्दमुपदामिव नूतनम् ॥ १० ॥
 तं ब्रह्मचर्यसधनं पूज्यमानं महीशुजा । दृष्ट्वा तद्वन्धवो गोत्रं पवित्रं मेनिरे निजम् ॥ ११ ॥
 स्वजनैस्तद्गृहकारे रम्यमावन्धि तोरणम् । चिरेष्टायाः समेप्यन्त्या लीलादोलोपमं श्रियः ॥ १२ ॥
 तद्गृहे तत्सुयासिन्यः स्वस्तिकान्स्वस्तिकारकान् । द्विद्विबुस्तद्गुणाल्यानप्रशस्त्यद्हरसन्निजान् ॥ १३ ॥
 बाह्यावासस्थितो ऽप्यार्थरक्षितो ऽर्षेर्दिनैरपि । श्रीमान्वचूव भूयोन्निरागद्भिरुपायनैः ॥ १४ ॥
 अन्यदा चिन्तयामास शुद्धधीरार्थरक्षितः । अहो प्रमादो नाद्यापि जननीमन्निवादेये ॥ १५ ॥

न्रवन्ति पुत्ररूपेण बाह्याः प्राणा हि योषिताम् । तस्य प्रवासजं दुःखं तासामति हि दुःसहम् ॥ १६ ॥
 मत्प्रवासेन मन्माता न्रविव्यति कथं हि सा । निद्रायामपि या नित्यं मन्नामाक्षरवाग्मिनी ॥ १७ ॥
 इदमेव हि धीरत्वमहो मन्मातुरश्नुतम् । अपि देशान्तरे प्रैषीद्या मां मञ्चितकाम्यया ॥ १८ ॥
 तच्छृणोपाजनामूलां सम्पदं दर्शयस्त्रिजाम् । श्वानन्दयामि स्वामन्वामुत्कण्ठाम्भस्तरङ्गिणीम् ॥ १९ ॥
 इत्यार्यरक्षितः सद्यो दिव्ये संवीर्य वाससी । कश्मीरजाङ्गरोगेण संवर्भितवपुर्द्युतिः ॥ २० ॥
 सुगन्धिसुमनोदामगञ्जितावञ्जुकुन्तलः । ग्रीवापाण्यङ्घ्रिविन्यस्तकार्तस्वरविचूषणः ॥ २१ ॥
 कर्पूरफाखिकामिश्रताम्बूलखटजाननः । विशदद्वन्द्वसश्रीकमौलिः स्वसदनं ययौ ॥ २२ ॥

॥ त्रिञ्चिर्विशेषकम् ॥

स' श्रांदावेव विनयी मातुः पादाननन्दत । कण्ठावलम्बिसौवर्णेऽशुद्धलाश्लिष्टञ्जतलः ॥ २३ ॥
 दीर्घायुरक्ष्यो चूयाः स्वागतं तव दारक । इत्युक्त्वा सावदत्प्रातिवेशिकीवापरं न हि ॥ २४ ॥
 स पुत्रप्रेमसंरम्भोचितसंज्ञापलक्षणम् । प्रसादं पूर्ववन्मातुरपश्यन्निदमब्रवीत् ॥ २५ ॥
 अधीताशेषविद्यो ऽहं त्वरपादान्चष्टुमागमम् । किं नालपसि मां न्रक्तिमर्यादामकराकरम् ॥ २६ ॥
 मम पूजां करोत्येव राजा राजगुरोरिव । महिमानमिमं सुनोर्दृष्ट्वा किं न हि हृष्यसि ॥ २७ ॥
 रुद्रसोमावदन्न च किं विद्योपार्जनेन ते । हिसोपदेशकं ह्येतदधीतं नरकप्रदम् ॥ २८ ॥
 दृष्ट्वा नरकपातात्रिमुखं त्वां कुहिसम्भवम् । कथं हृष्यामि मन्नास्मि खेदे गौरिव कर्दमे ॥ २९ ॥

१ धारयित्वा २ लटमं सुदरम्

सोमदेवद्युतं ज्येष्ठं निर्यान्तं च निकेतनात् । वदर्शैप विजातत्वात्तमुपावक्ष्यन्न च ॥ ४५ ॥
 को नाम त्वमसीत्युचैः सोऽवृद्धदार्थ्यरक्षितम् । आर्यरक्षित एषोऽस्मीत्यव्रवीच्चार्यरक्षितः ॥ ४६ ॥
 विजो जगाद हे प्रातुः पुत्र ह्यस्तनवासरे । कुटुम्नकृत्यकरणप्रमादाद्वासि वीक्षितः ॥ ४७ ॥
 एकेनापि गतेनाहा मन्ये गतमहःशतम् । यत्र त्वां नाहमब्राह्मं हृत्कैवनिशाकरम् ॥ ४८ ॥
 इत्यार्यरक्षितं प्रेम्णा विजन्मा परिरन्य सः । अयोचदिदृश्वो ह्येते मयानीयन्त तत्कृते ॥ ४९ ॥
 उवाच सोमञ्चरिंशूसात मन्मातुरर्षयेः । अहं शरीरचिन्तार्थं गन्तवस्मि वहिर्भुवि ॥ ५० ॥
 इदं च भातुराख्याया यद्गन्तव्यार्यरक्षितः । अधुनेधुलतापाणिमब्राह्मीदादितोऽपि माम् ॥ ५१ ॥
 इत्यार्यरक्षितेनोक्तः स विजन्मा तथाकरोत् । आर्यरक्षितमातापि सा दद्वैवमचिन्तयत् ॥ ५२ ॥
 ममं सूनोरिदं श्रेयोऽवृद्धकुनमतश्च सः । नव पूर्वाणि खण्डं च नूनमादास्यते सुधीः ॥ ५३ ॥
 नवाहं दृष्टिवादस्य पूर्वोऽप्यध्ययनानि वा । दशमं खण्डमध्येन्ये दध्यौ यानिति सोमञ्चः ॥ ५४ ॥
 गत्वा चेधुगृहदारे स्थिरधीरार्यरक्षितः । अचिन्तयदविज्ञातः कथमन्तर्विशाम्यहम् ॥ ५५ ॥
 राज्ञामिव गुरुणां हि सन्निधाने यतस्ततः । विदितोऽपि नोपसर्पेदहं तु विदितोऽपि न ॥ ५६ ॥
 तदत्रैव क्षणं स्थित्वा वसत्यन्तर्विशाम्यहम् । प्रातर्वन्दनकायातश्रमणोपासकैः सह ॥ ५७ ॥
 इत्यार्यरक्षितस्तस्यौ द्वारेऽपि द्वारपावयत् । विदुषां रत्नसारन्ने विवेको ह्यर्गलायते ॥ ५८ ॥
 मातवकैशिकीमुख्यन्नामरागपरिस्थृशा । स्वाध्यायेनापि साधूनां स यथौ लयमेणैवत् ॥ ५९ ॥

यदि त्वं मयि जक्तो ऽसि यदि मां मन्यसे हिताम् । हृष्टिवादं तदधीष्व हेतुं स्वर्गपवर्गयोः ॥ ३० ॥
 इत्यार्यरक्षितो दध्यौ किमधीतमिदं मया । न यन्मातुः प्रमोदाय तज्जया सम्पदापि किम् ॥ ३१ ॥
 विमृश्यैवमुवाचाम्बामार्यधीरार्यरक्षितः । हृष्टिवादं पठिष्यामि मातराख्याहि तद्गुरुम् ॥ ३२ ॥
 रुद्रसोमायदक्षत्स श्रमणोपासको जव । हृष्टिवादस्य गुरवः श्रमणा एव नापरे ॥ ३३ ॥
 हृष्टिवादो हि दर्शनविचार इति शोचनम् । नामाप्यस्येति मनसि श्रद्दधावार्यरक्षितः ॥ ३४ ॥
 ऊचं च मातुरादेशः प्रमाणं गुरवस्तु ते । क ऋष्टव्या हृष्टिवादं यथाधीये तदन्तिके ॥ ३५ ॥
 रुद्रसोमापि तनयविनयोऽङ्घ्रिसिता सती । प्रमयन्त्यञ्चलं तस्य निजगाद प्रसादनाक् ॥ ३६ ॥
 इदानीं हि न जिह्रेमि त्वयाहं तनुजन्मना । मदादेशमनुष्ठातुं यदकार्षीर्मनोरथम् ॥ ३७ ॥
 सन्ति तोसखिपुत्राख्या आचार्या आर्यरक्षित । इतो ममैवेक्षुवाटे प्रतिपन्नप्रतिश्रयाः ॥ ३८ ॥
 तत्पादपङ्कजोपास्तिहंसतामुररीकुरु । ते त्वामध्यापयिष्यन्ति हृष्टिवादं तनूद्भव ॥ ३९ ॥
 एवं प्रातः करिष्यामीत्यभिधायार्यरक्षितः । हृष्टिवादाजिघां ध्यायन्नाशेत रजनावपि ॥ ४० ॥
 प्रातश्चाल पृष्ठाग्वामार्यरक्षितकुम्भञ्चः । हृष्टिवादोदधिं प्राङ्गः पातुं गण्डूपलीलया ॥ ४१ ॥
 पितृभित्रमितथार्यरक्षितस्य महाद्विजः । अचूडपपुरं ग्रामे पितेवात्यन्तवत्सलः ॥ ४२ ॥
 सो ऽचिन्तयन्मया हि ह्यो हृष्टो न ह्यार्यरक्षितः । आयुष्मन्तं तदद्यापि तं पश्यामि सुहृत्सुतम् ॥ ४३ ॥
 इति द्विजाम्बणीरिक्तुयथीः स सकला नव । तत्त्वण्डं चैकमादायार्यरक्षितगृहं ययौ ॥ ४४ ॥

सोमदेवसुतं ज्येष्ठं निर्यान्तं च निकेतनात् । ददर्शैष विजातत्वाच्चमुपालक्ष्यन्न च ॥ ४५ ॥
 को नाम त्यमसीत्युच्चैः सोऽपृञ्जदार्यरक्षितम् । आर्यरक्षित एषोऽस्मीत्यब्रवीच्चार्यरक्षितः ॥ ४६ ॥
 द्विजो जगाद हे ब्राह्मणः पुत्र ह्यस्तनवासरे । कुटुम्बकृत्यकरणप्रमादाद्भासि वीक्षितः ॥ ४७ ॥
 एकेनापि गतेनाह्वा मन्ये गतमहःशतम् । यत्र त्वां नाहमन्नाद्यं हृत्कैरवनिशाकरम् ॥ ४८ ॥
 इत्यार्यरक्षितं प्रेम्णा द्विजन्मा परिरन्य सः । अत्रोचदिदृश्वो ह्येते मयानीयन्त त्वत्कृते ॥ ४९ ॥
 उवाच सोमञ्चरिंशुंस्तात मन्मातुरर्षयेः । श्रहं शरीरचिन्तार्थं गञ्जस्मि बहिर्भुवि ॥ ५० ॥
 इदं च भातुराख्याया यज्ञत्रायार्यरक्षितः । अधुनेधुलतापाणिमन्नाह्नीदादितोऽपि माम् ॥ ५१ ॥
 इत्यार्यरक्षितेनोक्तः स द्विजन्मा तथाकरोत् । आर्यरक्षितमातापि सा दद्वैवमचिन्तयत् ॥ ५२ ॥
 मम सूनोरिदं श्रेयोऽञ्जकुनमत्तश्च सः । नव पूर्वोणि खण्डं च नूनमादास्यते सुधीः ॥ ५३ ॥
 नवाहं दृष्टिवादस्य पूर्वोत्प्रेथयनानि वा । दशमं खण्डमध्येज्ये दध्यौ यानिति सोमञ्चः ॥ ५४ ॥
 गत्वा चेधुगृहघारे स्थिरधीरार्यरक्षितः । अचिन्तयदविज्ञातः कथमन्तर्विशाभ्यहम् ॥ ५५ ॥
 राज्ञामिव गुरूणां हि सन्निधाने यतस्ततः । विदितोऽपि नोपसर्पेदहं तु विदितोऽपि न ॥ ५६ ॥
 तदत्रैव क्षणं स्थित्वा वसत्यन्तर्विशाभ्यहम् । प्रातर्वन्दनकायातश्रमणोपासकैः सह ॥ ५७ ॥
 इत्यार्यरक्षितस्तस्यौ घारेऽपि द्वारपालवत् । विद्युपां रत्नसारम्भे विवेको ह्यर्गलायते ॥ ५८ ॥
 मातृवकैशिकीमुख्यग्रामरागपरिस्पृशा । स्वाध्यायेनापि साधूनां स यथौ क्षयमेणैवत् ॥ ५९ ॥

तत्रागाहुः नाम श्रमणोपासकः प्रगे । वन्दनाय महर्षीणां हर्षणोत्फुल्लोचनः ॥ ६० ॥
 स त्रिनेपेधिकीं कुर्वन्प्रविवेश प्रतिश्रयम् । अर्थैर्यापथिकीं प्रत्यक्रामदुर्चस्तरस्वरम् ॥ ६१ ॥
 तदनन्तरमाचार्यान्साधून्पि यथाविधि । वन्दित्वा निपसादाग्रे विष्टरं प्रतिलिख्य सः ॥ ६२ ॥
 अथार्यरक्षितो धीमांस्तेन सार्धं प्रविश्य सः । वन्दनैर्यापथिक्यादि तस्मान्ब्रतमधारयत् ॥ ६३ ॥
 तद्विशितविधिं चात्रिनयन्यपठनपूर्वकम् । अवनन्दताचार्यपादान्साधून्प्यार्यरक्षितः ॥ ६४ ॥
 बहुरश्रावकं त्वार्यरक्षितो न ह्यवन्दत । सुधीरपि निराम्नायं कियच्चिज्ञातुमीश्वरः ॥ ६५ ॥
 निपाणं सोमतनयं तमवन्दितबहुरम् । आचार्या विविदुः-कोऽपि श्राज्जोऽयं नूतनः खलु ॥ ६६ ॥
 धर्मलाक्षाशिपं दस्त्वा शरदन्धोमलाशयाः । पृच्छन्ति स्म तमाचार्याः कुतो धर्मो गमस्तव ॥ ६७ ॥
 अरिसो रुद्रसोमाथा स जगाद यथातथम् । श्रमणोपासकादस्मादात्तधर्मोऽस्मि नान्यतः ॥ ६८ ॥
 ऊचिरे साधवोऽप्येवं जगवन्नार्यरक्षितः । तनयो रुद्रसोमाथा विद्वान्वेदान्धिपारगः ॥ ६९ ॥
 चतुर्दशविद्यास्थानोपाध्यायः पृथिवीजुजा । करिस्कन्धाधिरूढोऽयं पत्तनेऽस्मिन्प्रवेशितः ॥ ७० ॥
 अयमाद्यगुणस्थानस्थितानां धुरि गण्यते । आश्चर्यं श्रावकाचारं परिस्पृशति किं ह्यदः ॥ ७१ ॥
 अथार्यरक्षितः स्माह श्रावकोऽस्मि हि सम्प्रति । किं नवो न जवेन्नावपरिणामः शरीरिणाम् ॥ ७२ ॥
 इति विरूपयामास चाचार्योन्रचिताञ्जलिः । हृष्टिवादाभ्यापनेन जगवंस्त्वं प्रसीद मे ॥ ७३ ॥
 मया विवेकहीनोन्मत्तेनेव दुरात्मना । हिंस्रोपदेशकं सर्वमधीतं नरकावहम् ॥ ७४ ॥
 आचार्या अपि तं शान्तं योग्यं ज्ञात्वैवमूचिरे । यदि त्वं हृष्टिवादाधिजिगांसुस्तत्परिग्रज ॥ ७५ ॥

किं चान्यदप्युपात्तायां प्रब्रज्यायां विजोत्तम । दृष्टिवादं क्रमेण त्वं विद्वन्नध्यापयिष्यसे ॥ ७६ ॥
सो ऽप्युवाच परिब्रज्यामिदानीमपि दत्त मे । मया न दुष्करा ह्येषा मन्मनोरथकामधुक् ॥ ७७ ॥
किं तु प्रसादं कुर्वाणैर्जगवद्भिर्निजे शिशौ । विद्वारक्रमजं कष्टमादृत्यान्यत्र गम्यताम् ॥ ७८ ॥
मामत्र स्थितवन्तं हि राजा पुरंजनो ऽपि च । अत्यन्तमनुरागेण प्रब्रज्यां त्याजयेदपि ॥ ७९ ॥
आचार्या अपि तस्योपरोधेन सपरिहृदाः । ययुरन्यत्र सो ऽप्यग्रे स्थितो याति स चृत्यवत् ॥ ८० ॥
तीर्थे श्रीवर्धमानस्य तदानीमनगरिणाम् । शिष्यचौर्यव्यवहारः प्रथमो ऽयमवर्तत ॥ ८१ ॥
तदार्यरक्षितं ऋट्टमाचार्या पर्यविप्रजन् । साक्षीकृतगुरुरथाञ्जूजीतार्थः सो ऽचिरादपि ॥ ८२ ॥
तप्यमानस्तपस्तीव्रं सहमानः परीपहान् । मातृकावदधीयाय सो ऽङ्गान्येकादशापि हि ॥ ८३ ॥
तेषामाचार्यमिश्राणां दृष्टिवादः परिस्फुटः । यावान्वञ्च्य तावन्तमग्रहीदार्यरक्षितः ॥ ८४ ॥
तदा वृश्चजनोक्त्यैवमश्रौषीदार्यरक्षितः । यद्भूयान्दृष्टिवादो ऽस्ति वञ्चयैः साम्प्रतं स्फुटम् ॥ ८५ ॥
अञ्च्य समवसृतः पुर्या वञ्चमुनिस्तदा । इति प्रतस्थे तत्रैव गन्तुं सोमात्मजो मुनिः ॥ ८६ ॥
ययौ चोक्तयिनीमध्ये ऋगयानार्थरक्षितः । ऋगुसाञ्चिधानानामाचार्याणां प्रतिश्रयम् ॥ ८७ ॥
गुणवन्तं तपोराशिं पूर्वोक्त्याकुतीर्थिकम् । उपलभ्य तमाचार्याः परिस्त्वजिरे मुदा ॥ ८८ ॥
ऊचुश्च यत्स धन्यो ऽसि कृतार्थो ऽसि सुधीरसि । विहाय यो हि ब्राह्मण्यं प्रत्यपद्यथाः ॥ ८९ ॥
अद्याहं क्षीणशेषायुःकर्मा त्वामर्थये ऽनघ । कर्तुंकामो ऽस्म्यनशनं मम निर्यामको जव ॥ ९० ॥
तथेति प्रतिपेदानं रुद्रसोमात्मजं मुनिम् । विहितानशनो ऋगुसाचार्यो ऽन्यशादिति ॥ ९१ ॥

मा वज्रस्वामिना सार्धं वसेरेकप्रतिश्रये । किं तु वत्स त्वमन्यस्मिन्नधीयीथाः कृतस्थितिः ॥ ९२ ॥
 यो हि सोपक्रामयुष्को वज्रेण सह यामिनीम् । एकामपि वसेत्सो ऽनुच्चियते तं न संशयः ॥ ९३ ॥
 एवं करिष्ये ऽहमिति प्रतिपद्यार्यरक्षितः । तेषां निर्यामणां कृत्वा पुरीं वज्राश्रिता ययौ ॥ ९४ ॥
 नगर्यां वहिरेवास्थात्तां निशामार्यरक्षितः । निशाशेषे स्वमममुं वज्रस्वामी ददर्श च ॥ ९५ ॥
 यदद्य पयसा पूर्णः केनाप्यस्मत्पतङ्गहः । अपाव्यागन्तुना जूरि किञ्चिदस्थाच्च तत्पयः ॥ ९६ ॥
 वज्रस्वामी महर्षीणां स्वमार्थं व्याकरोत्प्रगे । बहुपूर्वश्रुतग्राही को ऽप्येष्यति ममात्तिथिः ॥ ९७ ॥
 स उपादास्यते ऽस्मत्तो बहुपूर्वश्रुतं सुधीः । पूर्वश्रुतावशेषं तु मत्पार्श्वे ऽपि रहिष्यति ॥ ९८ ॥
 उपवज्रमुनि प्रातराययावार्यरक्षितः । ववन्दे द्वादशावर्तवन्दनेन च तं गुरुम् ॥ ९९ ॥
 तं, च पप्रञ्च वज्रर्षिः कुत आगाः स चावदत् । तोसद्विपुत्राचार्याणां पादमूलादिहागमम् ॥ १०० ॥
 वज्रस्वाम्यन्नवीदार्यरक्षितस्त्वं किमाल्ब्यया । सो ऽप्याख्यादेवमिति च पुनर्वन्दनपूर्वकम् ॥ १०१ ॥
 वज्रस्वाम्यपि तं ज्ञात्वा सप्रसादददौ ऽवदत् । स्वागतं तव कुत्र त्वं प्रतिश्रयमशिश्रियः ॥ १०२ ॥
 वहिरावासितो ऽस्मीति तेनोक्ते स्वाम्यदो ऽवदत् । महात्मन्किं न जानासि वहिःस्थो ऽध्येष्यसे कथम् १०३
 सोमजूरनिधत्ते स्म स्वामिन्निजन्त्रे प्रतिश्रये । उदतारिपमाचार्यन्नञ्जुप्तानुशासनात् ॥ १०४ ॥
 उपयोगेन वज्रर्षिर्विदित्वैवमुवाच च । युक्तमेतद्वि पूज्यास्ते स्थविरा नादुरन्यथा ॥ १०५ ॥
 वज्रो ऽथ पृथगावासस्थितमप्यार्यरक्षितम् । अध्यापयितुमारेजे पूर्वोणि प्रतिवासरम् ॥ १०६ ॥
 अचिरेणापि कालेन सोमदेवन्नवो मुनिः । पूर्वास्थपूर्वप्रतिज्जो नवाधीयाय लीलया ॥ १०७ ॥

दशमं पूर्वमध्येतुं प्रवृत्तं चार्यरक्षितम् । दशमपूर्वयमकान्यधीष्वेत्यादिशशुरुः ॥ १०८ ॥
ततो दशमपूर्वस्य बहूनि विपमालि च । अध्येतुं यमकान्यार्यरक्षितर्षिः प्रचक्रमे ॥ १०९ ॥

इतश्च सन्दिदिशतुः पितरावार्यरक्षितम् । नागञ्चसि किमद्यापि विस्मृतास्तव किं वयम् ॥ ११० ॥
त्वं नः करिष्यस्युद्योतमिति ह्याशामकृष्महि । तवनागमने सर्वे पश्यामस्तु तमोमयम् ॥ १११ ॥
एवमाहूयमानो ऽपि सन्देशचनैस्तयोः । यावदध्ययनासको ववले नार्यरक्षितः ॥ ११२ ॥

तावत्तान्यां तमाह्वानुमनोन्ध्यां फट्गुररक्षितः । प्राणप्रियो ऽनुजस्तस्य प्रैपि निर्वन्धशिद्यया ॥ ११३ ॥ युगमम् ॥
द्रुतं गत्वा च नत्वा च सो ऽवादीदार्यरक्षितम् । किमेवं कविनो ऽश्रूस्त्वमनुत्काणः कुटुम्बके ॥ ११४ ॥
वैराग्यपर्शना छिन्नं यद्यपि प्रेमबन्धनम् । तथापि तव कारुण्यमस्ति स्वस्तिनिबन्धनम् ॥ ११५ ॥

शोकपङ्कनिमग्नो ऽस्ति बन्धुवर्गश्च साम्प्रतम् । तदागल्य तमुञ्चतुं जगवंस्तव साम्प्रतम् ॥ ११६ ॥
इति तेनानुजेनोको गन्तुं तत्रार्यरक्षितः । श्रीवज्रस्वामिनं नत्वा पप्रञ्च स्वह्ममानसः ॥ ११७ ॥

अधीष्वेति ततस्तेन प्रयुक्तः स पुनः पठन् । किं ते ऽस्मि विस्मृतः फट्गुररक्षितेनेत्यजल्पयत् ॥ ११८ ॥
चान्धवाश्च परिव्रज्यामनोरथस्थिताः । न कुत्रापि प्रवर्तन्ते त्वया सारथिना विना ॥ ११९ ॥

तदेहि देहि प्रव्रज्यां जगत्पूज्यां स्वगोत्रिणाम् । श्रेयस्यपि सकर्णो ऽपि किमद्यापि प्रमाद्यसि ॥ १२० ॥
अथार्यरक्षितः स्माह यदि सत्यमिदं वचः । ततस्त्वं तावदादास्व वत्स सच्यहितं व्रतम् ॥ १२१ ॥

एवमुक्त्वास्तस्तेन श्रद्धानिर्घौतमानसः । सो ऽवददेहि को हि स्यात्पीयूषस्य पराङ्मुखः ॥ १२२ ॥

१ योग्यम्

अथार्यरहितः प्रीतस्तस्यामृतकिरा गिरा । स्वयं तमजुजग्राह दीक्षया शिक्षयापि च ॥ १२३ ॥
 यातुमुक्तो ऽन्यदा फल्गुरद्वितेनार्यरहितः । अधीतारोपयमको गन्तुमूचे पुनर्गुरुम् ॥ १२४ ॥
 प्राग्वन्निवारितस्तेन स खेदादित्यचिन्तयत् । स्वजनाह्वानगुर्वाज्ञासङ्कटे पतितो ऽस्मि हा ॥ १२५ ॥
 अधीयानः पुनः प्राग्वद्यमकेन्यः पराजितः । कृताञ्जलिपुटो चूत्वा गुरुन्नत्वा च सो ऽब्रवीत् ॥ १२६ ॥
 दशमस्यास्य पूर्वस्य मयाधीतं कियत्प्रज्ञो । अर्वाशिष्टं कियच्चेति सप्रसादं समादिश ॥ १२७ ॥
 जगाद गुरुरप्येवं सितविह्वरिताधरः । विन्दुमात्रं त्वयाधीतमब्धितुद्वयं तु शिष्यते ॥ १२८ ॥
 इति श्रुत्वा गुरोर्वाचमूचिवानार्यरहितः । परिश्रान्तो ऽहमध्येतुं प्रयुर्नातः परं प्रज्ञो ॥ १२९ ॥
 शेषमप्यचिरेणापि त्वमागमयसि श्रुतम् । धीमन्नधीष्व धीरो ऽसि किमकाण्डे विपीदसि ॥ १३० ॥
 एवमाश्वासितस्तेन गुरुणा करुणावता । पुनः प्रवृत्तः सोऽध्येतुं प्रमोत्साहो ऽपि ऋक्तिचाक् ॥ १३१ ॥ युग्मम् ॥
 फल्गुरद्वितमन्येद्युर्मूर्तिमद्बन्धुवाचिकम् । दर्शयद्यत्सुको गन्तुं श्रीवज्रं स पुनर्जगौ ॥ १३२ ॥
 अयमुत्साह्यमानो ऽपि हन्त गन्तुमनाः कथम् । एवं विचिन्तयन्नज्रस्वाम्यचूडुपयोगवान् ॥ १३३ ॥
 सो ऽथामस्तेत्यतो यातो नायमायास्यति ध्रुवम् । स्तोकं ममायुर्मय्येव पूर्वं च दशमं स्थितम् ॥ १३४ ॥
 अनुज्ञातस्तत्स्तेन गमनायार्यरहितः । स फल्गुरद्वितः शीघ्रं पुरं दशपुरं ययौ ॥ १३५ ॥
 तत्रायतं च तं ज्ञात्वा सपौरः पृथिवीपतिः । सरुहसोमः सोमश्च ऋत्तथा वन्दितुमाययौ ॥ १३६ ॥
 प्रमोदाश्रुपयः पूर्णद्वोचनास्ते च तं मुनिम् । मूर्तं धर्ममिवानम्य यथास्थानमुपाविशन् ॥ १३७ ॥

विदित्वा धर्मशुश्रूषां तेषां कारुण्यवारिधिः । देशनां विदधे सो ऽपि मेघगन्त्रीत्या गिरा ॥ १३७ ॥
 श्रोत्रपत्रपुटीपीतदेशनात्यष्टवारिचिः । तत्कालं द्वालयन्ति स्म विस्मितास्ते मनोमलम् ॥ १३८ ॥
 अथार्यरक्षितस्थान्ते नृपः सम्यक्तमग्रहीत् । ततः सपौरस्तं नत्या ययौ निजनिकेतनम् ॥ १४० ॥
 सप्तोमा रुद्रतोमापि वन्द्युत्रिर्वहुचिः समम् । संसारचारकावासधिरका व्रतमाददे ॥ १४१ ॥
 इतश्च विहरन्वन्नस्वामी क्षोणितले ऋमात् । संयमकमचारी च प्रययौ दक्षिणापथम् ॥ १४२ ॥
 तमानन्दमहाकन्दकन्दलोप्तेदवारिदम् । संवीक्ष्य दाक्षिणात्यो ऽञ्जुलोकः केकीव हर्षजाक् ॥ १४३ ॥
 द्योतयन्वस्तुतत्त्वानि मुनिः किमयमर्थमा । यद्वंश्चक्षुश्चकोराणां प्रीतिं किमुत चञ्चमाः ॥ १४४ ॥
 किमस्त्कर्ममाहात्म्याश्चर्मो वा दत्तदर्शनः । एवं तर्षीक्षणानन्दनिम्ना जगज्जुर्जनाः ॥ १४५ ॥ युग्मम् ॥
 श्रीवन्नस्वामिनो ऽन्येद्युः श्लेष्मवाधात्रवद्भृशम् । ततः शुष्णीं समानेतुं स साधुं कंचनान्यथात् ॥ १४६ ॥
 साधुनानीय दत्तां च शुष्णीमशठचेतसा । सुत्वैनां ब्रह्मयिष्यामीत्यतः कर्णे न्नधत्त सः ॥ १४७ ॥
 ज्ञोजनान्ते स कर्णेन्तर्वतिर्नो व्रतिनां पतिः । स्वाध्यायध्यानविवशो विसस्मार तथैव ताम् ॥ १४८ ॥
 ततः प्रदोषे सा तस्य प्रतिक्रमणकर्मणि । मुखवस्त्रिकया कायं प्रत्युपेक्ष्यतो ऽपतत् ॥ १४९ ॥
 पतितां तां च खाङ्कृत्यास्मरघञ्जो मुनीशताम् । हा हा धिग्धिक्रममादो ऽयं ममेति स्वं निनिन्द च ॥ १५० ॥
 प्रमादे संयमो न स्यान्निकलङ्कः कथंचन । तं विना मानुषं जन्म जीवितं च निरर्थकम् ॥ १५१ ॥
 क्षुर्मस्ततो यपुस्त्यागं वज्रस्वामीत्यचिन्तयत् । अजायत समन्ताच्च दुर्भिक्षं घादशाब्दकम् ॥ १५२ ॥
 लक्ष्मसूत्र्यौदनाग्निदां यत्राहि त्रमवागुयाः । सुत्रिदमवबुद्ध्यथास्तुत्तरदिनोपसि ॥ १५३ ॥

एतमादि समादिश्य स्वशिश्यं श्रुतपारगम् । वज्रसेनमुनिं स्नाह विहर्तुमथ सोऽन्यतः ॥१७४॥ युग्मम् ॥
 ग्रामाकरपुरारण्यवर्ती वसुमतीं ततः । विहर्तुं वज्रसेनोऽपि प्रावृत्तमुनिपुङ्गवः ॥ १५५ ॥
 श्रीवचस्वामिनः पार्श्ववर्तिनो व्रतिनः पुनः । लचन्ते न क्वचिद्भिदां प्राम्यन्तोऽपि गृहे गृहे ॥ १५६ ॥
 विना भिदा कुधाक्षामयुद्धयोऽनन्नवृत्तयः । तेऽन्वहं गुरुभिर्दत्तं विद्यापिण्णमयुञ्जत ॥ १५७ ॥
 षादशाब्दानि भोक्तव्यः पिण्णोऽयं वल्लतो यदि । संयमस्य न वाधास्ति तमाहृत्य ददाम्यहम् ॥ १५८ ॥
 नो वा तदा सहानेन तनोस्त्यागं विदध्महे । इत्युक्त्वा गुरुभिर्ममतयो यतयोऽन्यधुः ॥ १५९ ॥ युग्मम् ॥
 धिक् पोषणमिमं पिण्णं पिण्णं पोष्यमिमं च धिक् । प्रज्ञो प्रसीद येनैतत्त्यजामो व्रित्यं वयम् ॥ १६० ॥
 यथादाय मुनीन्सर्वांश्श्रीवज्रो शुवनार्यमा । गिरिं प्रत्यचलद्धोकान्तरं द्योतयितुं ज्वी ॥ १६१ ॥
 तत्रैकः कुड्मको नास्थाचार्यमाणो यदा तदा । कापि प्रतार्य तं ग्रामे समारोहदुर्गगिरिम् ॥ १६२ ॥
 मा ऋदुरूपामप्रीतिर्मनसीति विचिन्तयन् । त्यक्त्वा ऋकं च देहं च कुड्मकोऽस्याग्निररधः ॥ १६३ ॥
 मध्याह्नतपनात्युष्णरोचिस्तप्ते शिलातले । पिण्णवन्नवनीतस्य विखीनस्तत्क्षणदपि ॥ १६४ ॥ युग्मम् ॥
 शुभ्रध्यानगतस्यक्त्वा तनुं योगीव शक्तिचाक् । अन्तर्देवालयं चक्रे तन्वन्तरपरिग्रहम् ॥ १६५ ॥
 तस्मिन्देवाङ्गनासन्नसुखमग्ने लसन्मुदः । त्रिदशाः पूजयामासुराशु तस्य कलेवरम् ॥ १६६ ॥
 श्रीवचं यतयोऽप्युजुः प्रेक्षयावतरतः सुरान् । किमत्रावतरन्त्येते देवाः सर्वज्ञयः प्रज्ञो ॥ १६७ ॥
 सोऽप्युचे कुड्मकः कार्यमिदानीं स्वमसाधयत् । महिमानं ततस्तस्य सुपर्वाणः प्रकुर्यते ॥ १६८ ॥

श्रुत्वैवं मुनयो दध्युः शिशुनाप्यमुना यदि । स्वकार्यं साधितं वृद्धाः साधयामस्ततो न किम् ॥ १६९ ॥
 इति संवेगिनः साधूश्चारित्रज्ञानयोगिनः । श्रावकीञ्चूय तत्रैवं मिथ्याद्गदेवतावदत् ॥ १७० ॥
 पारणं ऋवतामद्य ऋगवन्तः प्रसीदतं । गृहीत शर्कराहोदमोदकं पानकं च नः ॥ १७१ ॥
 अथग्रहो ऽयं नैतस्याः प्रीतिहेतुस्ततो ऽन्यतः । यामो ध्यात्वेति ते जग्मुस्तदासन्नं नगान्तरम् ॥ १७२ ॥
 कृत्वा मनसि तत्रत्यदेवतां साधवो व्यधुः । कायोत्सर्गं समागत्य नत्वा तानियुवाच सा ॥ १७३ ॥
 अत्रुग्रहो ऽसावस्माकमिह यूयं यदागताः । न जातु जायते कल्पतरुर्मरुतु कर्हिचित् ॥ १७४ ॥
 त एवं तज्जिरा प्रीताः श्रीवज्रस्वामिना समम् । कृतानशनकर्माणः सत्कर्माणो ययुर्दिवम् ॥ १७५ ॥
 सत्वैतज्जोत्रं जिज्ञोत्रं तमागत्य रथस्थितः । प्रमोदात्पूजयामास वज्रादीनां वपुण्यथ ॥ १७६ ॥
 शक्रः प्रदक्षिणीचक्रे तं गिरिं सरथस्तदा । वृक्षादीन्नमयञ्चुच्चैः स्वदेहमिव ऋक्तितः ॥ १७७ ॥ युग्मम् ॥
 विनवा एव ते ऽद्यापि विद्यन्ते तत्र पर्वते । यतस्तस्याजिधा जज्ञे रथावर्त इति क्षितौ ॥ १७८ ॥
 दुःकर्मावनिचृष्टञ्जे श्रीवज्रे स्वर्गमीयुषि । विद्धिन्नं दशमं पूर्वं तुर्यं संहननं तदा ॥ १७९ ॥
 इतश्च शिष्यो वज्रपैर्ध्वजसेनः परिभ्रमन् । पुरं श्रीजिरसम्प्राप्तपारं सोपारमीधिवान् ॥ १८० ॥
 यथार्थनामा तत्रासीजितशत्रुर्महीपतिः । प्रिया च धारिणी तस्य समग्रगुणधारिणी ॥ १८१ ॥
 आसीच्च श्रावकस्तत्र जिनदत्ताजिधो धनी । तस्येश्वरीति विख्याता दधितोमापतेरिव ॥ १८२ ॥
 सुधांशुधामधवलं सा शीलं तदशीद्वयत् । तस्या विश्वम्भरायाश्च यद्ब्रह्म विच्रूषणम् ॥ १८३ ॥

छत्रिन्दोपास्त्रिशेषं तदा च ह्यितिमण्डलम् । जज्ञे धान्यैर्विनाम्नोऽत्रिर्मानिवहुःखसङ्कुलम् ॥ १०४ ॥
 धर्मप्रधाना सा वन्धून्निजानेवमथान्यधात् । जीवितासः सुखं तावदद्य यावदमी वयम् ॥ १०५ ॥
 विना धान्यक्रयादुःखं जीवितासः कियच्चिरम् । तद्वरं सविपं नोज्यमुपयुज्य समाहिताः ॥ १०६ ॥
 स्मृतपञ्चनमस्काराः कृतानशनवृत्तयः । दुःखगेहस्य देहस्य सद्यस्त्यागं विदध्महे ॥ १०७ ॥
 अथेत्यम् बन्धवो ऽवोचन्नस्त्वेवं हन्त साम्प्रतम् । गच्छतो ऽस्य शरीरस्य प्राप्तकालं फलं ह्यदः ॥ १०८ ॥
 पक्त्वाथाश्रं लक्ष्मूढ्यं सा यावन्नाह्निपदिपम् । वज्रसेनमुनिस्लावत्तज्जीवालुरिवागमत् ॥ १०९ ॥
 तमालोक्य मुनिं सापि हर्षादेव व्यचिन्तयत् । चित्तं वित्तं च पात्रं च दिष्टया पूर्णमिदं त्रयम् ॥ ११० ॥
 दस्त्वा तदद्य पात्राय श्लाघ्यं जन्म करोम्यदः । कदाचिद्वैवयोगेन यदीदृक्पात्रसङ्गमः ॥ १११ ॥
 हृष्टाथ तस्मै विस्मेरचक्षुर्निहामदत्त सा । लक्ष्मूढ्यस्य पाकस्य वृत्तान्तं च न्यवेदयत् ॥ ११२ ॥
 अथाख्यवज्रसेनो ऽपि मा स्मैवं प्रतिपद्यथाः । जज्ञे सुत्रिहं यत्प्रातर्नविष्यति न संशयः ॥ ११३ ॥
 सापृष्ठन्नवताज्ञायि स्वयमेतदुतान्यतः । अथोचे सो ऽप्यदो ऽम्नोदगर्जितोर्जितया गिरा ॥ ११४ ॥
 श्रीवज्रस्वामिनास्म्युक्तो यदा त्रिहं त्वमासुयाः । लक्ष्मपाकोदनात्प्रातः सुत्रिहं न्रविता तदा ॥ ११५ ॥
 इति श्रोत्रामृतं श्रुत्वा तद्दिनं क्षणमात्रवत् । श्राविका सा सुत्रिहं क्षपयामास लीलया ॥ ११६ ॥
 प्रचाते च प्रचाजालैश्चरणांशोरिव मण्डलम् । बहिर्त्रचक्रमापूर्णं धान्यैर्दूरादथागमत् ॥ ११७ ॥
 जनः स्वच्छमनाः सा च ततः सद्यो ऽप्यजायत । कालं कंचन तत्रैव वज्रसेनो ऽप्यवास्थित ॥ ११८ ॥

जिनदत्तः सद्देश्यः सूनुभिर्वहुनिस्ततः । अर्चाश्रमे जिनाचार्यामर्थिन्यो ऽर्थमदत्त च ॥ १ एण ॥
 महोत्सवेन ते ऽन्येद्युर्जगृहुः शान्तचेतसः । वज्रसेनमुनेः पार्श्वे लोकद्वयहितं व्रतम् ॥ २०० ॥
 एवं शिष्यप्रशिष्यादिशाखाभिर्वटवृक्षवत् । श्रीवज्रस्वामिनो वंशः प्रसरन्व्यानशो दिशः ॥ २०१ ॥
 साधुपतः सुपर्वाढ्यो मुक्तावासनिबन्धनम् । श्रीमद्वज्रमुनेर्वंशः कस्य नासीन्मनी'पितः ॥ २०२ ॥
 ये केचिन्नयनातिथित्वमगमन्ये वा श्रुतेर्गोचरं वंशास्त्रेषु तनुत्वमग्रमज्जन्मूलं पुनः स्थूलताम् ।
 नव्यो ऽसौ दशपूर्विणो मुनिपतेः श्रीवज्रसूरुर्गुरो-र्वंशो यः प्रथमं दधाति तनुंतां स्फातिं पुरस्तात्पुनः ॥ २०३ ॥
 इत्याचार्यश्रीद्विमचन्द्रविरचिते परिशिष्टपर्वणि स्थविरावलीचरिते महाकाव्ये आर्यरक्षि-
 तत्रतग्रहणपूर्वाधिगमवज्रस्वामिस्वर्गगमनतदंशविस्तारवर्णनो नाम त्रयोदशः सर्गः ॥

जन्ममुनिप्रचृतिगणाधिनाथपर्यन्तसाधुजनचित्रचरित्रपुण्यैः ।

सगदामगुम्फितमिदं परिशिष्टपर्वे शिष्टास्मनां दुवतु कण्ठतटाधनीषु ॥

॥ समाप्तो ऽयं ग्रन्थः ॥

१ मनोरञ्जकः ।

Published by Shah Kuvaryu Anandji for Jain Dharmaprasarak Sabha, Bhuvanagar.
Printed by B R Ghanekar at the Nimaya sagar Press, 23, Kolbhat Lane, Bombay.

